

”De är inte ute så mycket”

Den bostadsnära naturkontaktens betydelse och utrymme i storstadsbarns vardagsliv

Mattias Sandberg

Göteborg 2012

Institutionen för kulturgeografi och ekonomisk geografi
Handelshögskolan vid
Göteborgs Universitet
Vasagatan 1
405 30 Göteborg

Department of Human and Economic Geography
School of Business, Economic and Law
University of Gothenburg
Vasagatan 1
SE 405 30 Göteborg

ABSTRACT

Sandberg, Mattias, 2012, 'They are not outdoors that much'. Nature close to home – its meaning and place in the everyday lives of urban children. Publications edited by the Departments of Geography, University of Gothenburg, Series B, no. 122. Department of Human and Economic Geography, University of Gothenburg, Gothenburg. ISBN 91-86472-69-0.

The aim of this thesis is to study children's contact with nature near to their homes, and to examine its meaning in an urban context. With a growing range of leisure activities indoors, lack of green space and with an increasing residential segregation, larger cities stand out as an especially challenging context for children to experience nature. Possible barriers to the direct experiencing of nature are one important focus in this thesis. The second important focus is the experiences and impressions that children have of nature near to their homes, and how it differs among children with various backgrounds and in different urban settings.

A time-geographical approach provides the overarching theoretical perspective providing a focus on time and space as fundamental resources for individuals in their performance of various projects. As a complement to time-geography, theoretical approaches of affordance, place attachment and phenomenology of the body are used to analyse children's experiences and impressions of nature close to home.

The empirical data is drawn from two studies each of which incorporates study areas with contrasting socioeconomic profiles, ethnic mixes and access to nature. A study of about forty ten-year-old children was conducted in two areas, one relatively affluent in Gothenburg and one poorer area in Stockholm with more residents with immigrant backgrounds. The main method for this study was semi-structured group interviews complemented by participant observation during a number of excursions. In a second study parents of sixty children were interviewed, half living in inner city apartments in Gothenburg and half in houses on the outskirts of the city. The two groups were similar with respect to ethnic background and level of education, but differed in terms of proximity to nature.

The study found that children with wealthier backgrounds, and especially where a majority have a Swedish background, gain more experience of nature, both close to home and further away, than the children from studied areas where a large proportion of the population are from immigrant backgrounds. Schools have a key role in enabling children to have encounters with nature when these would otherwise be limited. Children building dens in areas under pressure of being 'developed' defended these strongly, demonstrating how direct relations with nature can spur a moral response. Overall, children with a more frequent nature contact are seen as an exception and parents reported being outdoors more during their own upbringing than children today generally are. They regret this development although they become reconciled to this in the light of their children's engagements with other commitments, for example sport training. Patches of nature are particularly valued by the inner-city parents who also, however, stress the importance of second homes in the countryside for providing experiences of nature lacking in children's everyday life.

Keywords: children, nature close to home, urban, outdoor activities, hindrance, segregation, time, mobility

ISSN 0346-6663

ISBN 91-86472-69-0 (<http://hdl.handle.net/2077/29094>)

© Mattias Sandberg
Printed by Kompendiet
Göteborg 2012

Distribution:
Department of Human and Economic Geography
P.O. Box 630,
405 30 Göteborg

FÖRORD

På Östra Kyrkogården i Göteborg finns det en gravsten på vilken det står skrivet att ”Skön är vilan efter arbetet”. Ja, så är det.

Först och främst vill jag tacka alla barn, föräldrar och lärare som generöst har bjudit på sina erfarenheter och på så sätt möjliggjort denna avhandling. I en tid då ingen egentligen har tid har jag varit välkommen till skolor, arbetsplatser och hem för att ställa frågor om barns naturkontakt. Ett tack till alla er som har hjälpt mig att knyta dessa kontakter.

Även om universitetsutbildningar är lärorika på många olika plan så kvarstår endast ett handfull specifika föreläsningstillfällen i minnet. En sådan föreläsning hölls för snart tio år sedan och handlade om hur landskapet förändrats och formats av människan. Vid OH-apparaten stod Marie Stenseke som sedan kom att bli min handledare: Ett varmt tack till dig för ditt stöd under åren och för trevligt sällskap under resor till olika friluftsforskarmöten. Genom lika delar frihet och styrning har du från start gjutit mod och fått mig att känna att detta kommer att gå vägen, en utomordentlig viktig insats. Tack till Eva Thulin som också har följt detta arbete och som med ett vaket öga för detaljer och med konstruktiva förslag hjälpt till att utveckla texten framåt.

Utöver mina handledare finns det några ytterligare läsare som särskilt bör lyftas fram då deras insatser kraftigt förbättrat kvalitén på det ni som ska läsa. Sofia Cele bjöd upp till en uppskattad diskussion i samband med licentiatseminariet. Ebba Lisberg Jensen hade noggrant läst slutmanuset och kom med välbehövliga råd för att hitta skärpan. På institutionen vill jag särskilt tacka Bertil Vilhelmson, Bodil Jansund, Ingrid Johansson och Lotta Frändberg för att ni orkat läsa och kommit med handfasta tips för att ro detta i land. Ana Gil Solá har gjort de fina kartorna, tack ännu en gång. Robin Biddulph har förbättrat engelskan samt kommenterat slutmanuset; ett dubbeltack!

Det är med blandade känslor som jag lämnar doktorandgemenskapen. Ett stort tack till er alla för uppmuntran och för ni skapar en sådan trevlig atmosfär. Till mina årskursare Jonathan Borggren, Anja Franck och Ana Gil Solá, ni har varit förebilder sedan första dagen. Tom Beery kom hela vägen från Minnesota och spred glädje under sitt år i Göteborg med stor entusiasm och nyfikenhet. Känn dig alltid välkommen tillbaka!

Utan finansiellt stöd hade jag inte fått möjligheten att möta alla barn, träffat kära kollegor eller skriva detta förord. För försörjning och för chansen att få genomleva en forskarutbildning: tack till Naturvårdsverket genom forskningsprogrammet Friluftsliv i förändring. Det har varit en fröjd att arbeta med er alla!

Våra möten och gemensamma exkursioner, från Malmö i söder till Jokkmokk i norr, påminner om en Nils Holgerssonresa under vilken jag har lärt känna Sverige och frågor om människors naturkontakt så mycket bättre.

Utan finansiellt stöd, men med stor entusiasm, har min far Stellan Sandberg läst manuset i jakt glömda ord och språkliga misar. Då jag fortsatt arbetet även efter din insats har säkerligen nya stympade meningar uppstått och undslupit. Tack till mina vänner Yusra Moshtat och Dan Rydberg för översättning av brev och för visat intresse och uppmuntran, och för möjligheten till välbehövligt kroppsarbete vid huset som snart står färdigt. Tack till mina fastrar och kusiner, och till Ove som inte längre finns med, för att ni alltid har fått mig att känna mig hemma i Stockholm, under olika doktoranduppdrag de senaste åren, och framförallt under ungdomsåren. Det har betytt oerhört mycket.

Avslutningsvis vill jag tacka min mor och far, mina systrar, bröder och brorsbarn, för att ni finns och ger trygghet och sammanhang oavsett vad som händer. Till min finaste Annie, för aldrig sinande omtanke, uppriktighet, skratt och värme. Och för världens godaste bröd. Du får hemsk gärna fortsätta att vara dig själv, tillsammans med mig. Till Ivar och Knut, börja aldrig hålla er för skratt, för som ni redan har märkt så är livet smått fantastiskt. Och om ni inte brinner för något särskilt så kan ni alltid glöda för lite av varje.

Mattias Sandberg

Göteborg 23 april 2012

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. INTRODUKTION	1
1.1 BARN OCH NATUR – ÄR BANDEN UNDER UPPLÖSNING?	1
1.2 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	8
1.3 STUDIENS AVGRÄNSNING OCH VIDARE GILTIGHET	9
1.4 AVHANDLINGENS DISPOSITION	11
2. TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER	12
2.1 INTRODUKTION	12
2.2 TIDIGARE STUDIER: NATURENS PLATS INOM RAMEN FÖR BARNNS GEOGRAFIER	12
2.3 BARNNS NATURKONTAKT I SKÄRNINGSPUNKTEN MELLAN NATUR OCH KULTUR	14
2.4 HINDER OCH MÖJLIGHETER, PLATSRELATION OCH SINNLIGHET	24
2.5 PROJEKT, RESTRIKTIONER OCH HANDLINGSMÖJLIGHETER	26
2.6 DIREKTKONTAKT	29
2.7 NATURKONTAKTEN SOM PLATSRELATION	33
2.8 OM NATURKONTAKTENS SINNLIGHET	35
2.9 SAMMANFATTNING AV KAPITEL 2	37
3. STAD, RÖRLIGHET OCH NATURKONTAKT PÅ FRITIDEN	39
3.1 INTRODUKTION	39
3.2 BARN I STADSMILJÖ HÖR EGENTLIGEN HEMMA NÅGON ANNANSTANS	39
3.3 ATT VÄXA UPP I OLIKA SLAGS STADSMILJÖER	40
3.4 RÖRLIGHETENS BETYDELSE	44
3.5 KONKURRENSEN MELLAN PLATSER OCH OM BARNNS FRIA TID	47
3.6 ATT LÄRA SIG EN VISS SORTS FRIVILLIG NATURKONTAKT	52
3.7 SLUTSATSER OCH AVSTAMP INFÖR STUDIENS FORTSÄTTNING	54
4. DATAINSAMLING – METODER OCH GENOMFÖRANDE	56
4.1 INTRODUKTION – TVÅ DELSTUDIER OCH FLERA METODER	56
4.2 BARNSTUDIEN – URVAL AV BARN OCH BOSTADSOMRÅDEN	57
4.3 DATAINSAMLINGAR – GRUPPINTERVJUER, ENKÄTER, OBSERVATIONER OCH DAGBÖCKER	59
4.4 FÖRÄLDRASTUDIEN – URVAL AV FÖRÄLDRAR OCH BOSTADSOMRÅDEN	68
4.5 INTERVJUER MED FÖRÄLDRAR – GENOMFÖRANDE OCH PROBLEM	72
4.6 METODER FÖR ANALYS	73
4.7 SAMMANFATTANDE METODDISKUSSION	74
5. STORSTADSBARNNS VARDAGSLIV MED FOKUS PÅ AKTIVITETER I DEN BOSTADSNÄRA NATUREN	77
5.1 INTRODUKTION AV FALLSTUDIEOMRÅDEN	77
5.2 BARNNS NATURKONTAKT OCH VARDAGSLIV – EN INTRODUKTION	82
5.3 ATT VARA ELLER INTE VARA I BOSTADSOMRÅDET	82
5.4 KONKURRENSEN OM TIDEN FRÅN ORGANISERADE AKTIVITETER	85
5.5 MITT LAND UTANFÖR VARDAGSSFÄREN	86
5.6 ATT KÄNNA SIG TRYGG UTMOMHUS	87
5.7 KONKURRENSEN FRÅN DATORN OCH TV-SPELEN	91
5.8 AKTIVITETER I NÄRNATUREN	93
5.9 NATUREN SOM LEKPLATS	96
5.10 KOJOR OCH ANDRA EGNA PLATSER	98
5.11 VATTEN OCH DESS OMGIVNINGAR	101

5.12 ÅRSTIDERNAS BETYDELSE	103
5.13 VAD UPPLEVS SOM NATUR?	106
5.14 OM VILJAN ATT SKYDDA NATUROMRÅDEN DÄR MAN LEKT	110
5.15 ANALYS AV RESULTATET I BARNSTUDIEN	113
6. FÖRÄLDRARS PERSPEKTIV PÅ BARNES NATURKONTAKT	127
6.1 FALLSTUDIEOMRÅDEN	127
6.2 FÖRÄLDRARS SYN PÅ NATUR, BOENDET OCH BARNES NATURKONTAKT	129
6.3 HINDER FÖR BARNES NATURKONTAKT NÄRA HEMMET	145
6.4 ANALYS AV RESULTATET I FÖRÄLDRASTUDIEN	156
7. SLUTSATSER OCH REFLEKTIONER	166
7.1 INTRODUKTION OCH HUVUDSAKLIGA SLUTSATSER	166
7.2 BARNEN HAR ERFARENHETER AV NATURKONTAKT, TROTS ALLT	168
7.3 TIDSRESOR OCH FJÄRRNATUREN SOM INSPIRATIONSMARKER	168
7.4 DOMINANTA PROJEKT, HAVERERADE PROJEKT OCH PROJEKTHIERARKIER	170
7.5 KROPPSLIG SINNLIG, HÄNDESESPECIFIK OCH HEMMASTADD – TRE SÄTT ATT RINGA BARNES ERFARENHET AV NATURKONTAKT	174
7.6 FYRA ”FRILUFTSPERSPEKTIV” I FÖRÄLDRARS RELATION TILL BOENDET OCH NATURKONTAKT	176
7.7 NATURKONTAKT I RELATION TILL VAD BARNENS OLIKA NÄRMILJÖER MEDGER	178
7.8 STUDIENS GENERALISERBARHET OCH FÖRSLAG PÅ FORTSATTAS STUDIER	182
7.9 VAD INNEBÄR DET ATT ”BARNEN INTE ÄR UTE SÅ MYCKET”?	183
ENGLISH SUMMERY	185
LITTERATURFÖRTECKNING	195
BILAGOR	
Bilaga 1: Intervjuguide, barnstudien	
Bilaga 2: Brev till föräldrarna	
Bilaga 3: Enkät till föräldrarna	
Bilaga 4: Aktivitetsdagbok	
Bilaga 5: Intervjuguide, föräldrastudien	
TABELLER OCH FIGURER	
Tabell 2.1: Lista över avhandlingens teoretiska utgångspunkter och deras nyckelord.	25
Tabell 4.1: Källmaterial: datainsamling inom ramen för barn- och föräldrastudien.	56
Tabell 4.2: De intervjuade ytterstadsföräldrarna.	70
Tabell 4.3: De intervjuade innerstadsföräldrarna.	71
Figur 5.1: Karta över Järvafältet och Kista.	78
Figur 5.2: Karta över Delsjöområdet och Härlanda	81
Figur 5.3: Spår efter barnes lekar i skogen intill Härlanda.	99
Figur 5.4: Järvafältet intill Kista	107

Barndomsmarker

”Så som himlen ser ut
en tisdag över skolans
kommunala korridorer
klockan fyra i oktober
strax innan det mörknar
och det luktar från bespisningen
av halvhjärtad husmanskost
och löven ligger klistrade mot marken

Gråvita skyar
tandläkarväder
nån grävmaskin som sliter upp
en cykelväg vid fotbollsplan
och nyponbuskar, nyponbuskar
hela vägen nyponbuskar
ser jag när jag blundar
och nånstans där så blev jag den jag är nu”

”Södermarken” av Lars Winnerbäck

Livet börjar i barndomen. Var, om inte i en barndomsberättelse, ska en avhandling om barns naturkontakt inledas? Alla har vi någonstans blivit dem vi är nu. Känslor kopplade till barndomen kan vara starka och tydliga; doften av brunsås, en ödesmättad oktoberhimmel, nyponbuskar och blöta löv på väg hem från skolan. Ögonblicksbilden av ett annalkande höstmörker påverkar känslan på ett intet slumpartat vis. I denna avhandling kommer jag att nysta i frågor om barns upplevelser av naturkontakt där de bor och vilket utrymme naturmötet har i deras liv.

Winnerbäck växte upp i ”en tätort på en slätt”, ”där elljusspåren ledde hem till middagstid, där allting var modernt runt sjuttisju, där låghusen slutade och skogarna tog vid”¹. Han är i gott sällskap med en växande andel av världens befolkning som kommer att ta sina första steg mellan hus, kanske på en förre detta slätt, där trädtopparna på sin höjd skymtar över hustaken. En av avhandlingens teoretiska inspiratörer, Torsten Hägerstrand, växte upp i Moheda i Kronobergs län. Hans barndoms lövängar hade ännu inte på 1920-30-talet förvandlats till granåker eller bebyggt med låghus. Istället hade de:

”en överdåd av blomprakt varje försommar, innan de blev till hö och bete. Sinnesintrycken och nyttan kom i ett. Man visste varifrån morgonmjölken kom” (Hägerstrand 1978, s 184).

---

¹ Citaten ovan är hämtade ur låtarna Södermarken (från albumet ”Södermarken” 2003), ”Tätort på en slätt” (från albumet Dougava 2007) respektive ”Hjärter Dams sista sång” (från albumet ”Vatten under broarna” 2004). Text och musik av Lars Winnerbäck.

Här pekar Hägerstrand på hur industrialisering och modernisering skymt sikten för vårt beroende av matjorden. Smörpaketet upplyser oss förtjänstfullt om att kor är inblandade i produktionen och eventuell miljömärkning signalerar att vi tagit hänsyn om miljön. Var den där miljön ligger, hur den doftar om försommaren, har vi svårare att avgöra. Antagligen är det få av oss som strosat på mejeriproduktens ursprungliga betesmarker, än färre som sett den där brasilianska sojafoderodlingen.

Som doktorand med intresse för barns naturkontakt har jag med glädje och viss förvåning kunnat konstatera att Hägerstrand ofta använder sig av referenser till barndomen för att peka på samhällsförändringar och på biografins betydelse. Han relaterar på ett igenkännande sätt till barnets verklighet utan att be om ursäkt. Ett elegant exempel är hur han illustrerar begreppet ”diorama” genom att måla upp de projekt som strukturerade och förändrade hans barndoms omgivning. Allt kan inte återges med precision och den mest detaljerade livsvärld han har möjlighet att beskriva är trots allt hans egen. Ändå räcker inte orden till. Han skriver om hur minnet av naturkontakt framförallt sitter i kroppen och hur svårt det är kommunicera dess betydelse. I citatet nedan tangerar han också närhetens betydelse och att alla projekt, inklusive barnets möjlighet att nå naturen, är belagda med restriktioner:

“On the whole, nature was not just nature as an undifferentiated environment. It was a room inhabited by personalities. (...) I can still feel in my body how it was to sit on a certain stone or climb in this or that tree. This kind of familiarity applies most intensely to the nearest kilometre around my home, since this was the area I could reach and explore on my own after school-mates had disappeared to their separate worlds. Thus ‘structure’ of feeling (Pred 1982) is uniquely private property and really beyond communication” (Hägerstrand 1982, s 335).

För egen del har jag svårt att berätta om mina upplevelser av naturkontakt, och vad de betyder för mig, utan att jag irrar mig in i kvasilyriska sumpmarker. Tur nog handlar inte denna avhandling om mig. Istället är uppmärksamhet riktad mot barns erfarenhet och sinnesintryck av naturkontakt. Genom barns och föräldrars berättelser har jag i mitt avhandlingsarbete försökt att hitta spår av naturkontaktens betydelse för barnet; dess utrymme i vardagslivet, för formandet av jaget och för insikter om vad det innebär att vara människa på en levande planet. Med ett teoretiskt stöd i tidsgeografi, affordancebegreppet, platsförankring och kroppsfenomenologi kommer följande text att röra sig mellan individens kroppsligt sinnliga intryck av naturen och de omgivningsfaktorer som sätter ramarna för barns naturkontakt; mellan de möjligheter som naturkontakten kan erbjuda barn för lek och aktiviteter, och allt det som tycks försvåra barns naturkontakt.

Undra vilka barndomsmarker och intryck framtidens låttexter kommer att hämta inspiration ifrån?

1. INTRODUKTION

1.1 Barn och natur – är banden under upplösning?

Detta är en avhandling om barns bostadsnära naturkontakt i storstaden. Hur ser barn på naturkontakt där de bor? Vilka möjligheter har barn att möta naturmiljöer i ett urbaniserat och tidspressat samhälle? Arbetet bottnar i en inställning om att barns naturmöte är en hotad företeelse och att det medför problem av olika slag. Genom boken ”Last child in the woods – saving our children from nature-deficit disorder” har journalisten och författaren Richard Louv (2006) uppmärksammat barns minskade naturumgänge, främst utifrån amerikanska förhållanden. Louv noterar hur television och datorer gjort det attraktivt att stanna inomhus samt hur en oro för barns säkerhet i det offentliga rummet samtidigt växt sig stark. Den fria leken och upptäckter, på egen hand, ersätts i allt högre grad av schemalagda aktiviteter. Boken väcker farhågan om att barn, som materiellt sett har allt, håller på att förlora kontakten med naturpräglade miljöer.

Den oro som framförs vilar inte enbart på romantisk grund; det vill säga känslan av att en mer ursprunglig barndom, med lek, upptäckter och utmaningar i naturmiljöer, håller på att gå förlorad, utan bottnar även i idéer om naturkontaktens hälsopotential. Naturkontaktens positiva hälsoeffekter på människor har vetenskapligt bekräftats med allt mer hårda fakta. Vistelse i, och boende i närheten av, naturpräglade miljöer har bland annat associerats med sänkt blodtryck, minskad stress, förbättrad motorik, ökad förmåga till begrepps- bildning och koncentration (Faber Taylor & Kuo 2006; Grahn et al 1997; Maas et al 2009; Söderström 2011; Wells 2000; Wells & Evans 2003). Denna forskning är mångt och mycket sprungen ur samma västerländska och nordiska kontext som jag själv befinner mig i. Studiernas resultat pekar inte nödvändigtvis på att all naturkontakt främjar människans hälsa oavsett vilket sammanhang, tradition och landskap som hon har växt upp i. Resultaten kan istället spegla en inlärd positiv inställning till en fritidsbetonad naturvistelse för rekreationssyfte; en tradition av friluftsliv som är drygt hundraårig i Sverige¹. I sammanhanget är det viktigt att uppmärksamma den positiva laddning som barns och vuxnas

---

¹ Min forskning är inte historiskt orienterad. Avhandlingens historiebeteckning börjar med industrialiseringen. Det är rimligt att fästa uppmärksamhet på denna epok av många anledningar, även när det gäller frågan om människans naturkontakt. Dock riskerar man att undgå det faktum att människans naturrelation har genomgått stora omvälvningar förut; inte minst när vi gick från samlare och jägare till bofasta jordbrukare (se t.ex. Berg 2011). Idag ser vi hur urbaniseringen accelererar kraftigt. Arbetets specialisering och mekanisering har inneburit en, till synes, större åtskillnad mellan människan och natur; naturpräglade miljöer har blivit ett mål som man aktivt uppsöker för avkoppling och miljöombyte när man är ledig.

naturkontakt har i en svensk kontext. Beakta uttryck som allemansrätt, skogs- promenader, friluftsdagar, midsommar, skärgården, sommarstuga, ”det finns inget dåligt väder”, eller landsbygdens och skogens centrala roll i Astrid Lindgrens berättelser där Ida sjunger att ”jag gör så roliga ställen, där barn kan springa omkring”. Detta samtidigt som stadsmiljön, vilket är avhandlingens geografiska arena, traditionellt sett laddats med negativa associationer som uppväxt- miljö för barn (Myrdal 1935 i Rasmusson 1998; Halldén 2011).

Ytterligare ett betydelsefullt värde som tillskrivs barns naturkontakt handlar om utomhusvistelsens pedagogiska behållning, samt direktupplevelsens påverkan på intresse för och moralisk inställning till natur och miljöproblem (Chawla 1998; Dillion et al 2006; Sandell & Öhman 2010; Öhman 2011). Dessa värden som uppmärksammas av tidigare forskning är viktiga att relatera till. De speglar ett bredare samhällsintresse för studier av barns naturrelation och svarar upp mot frågan vad problemet är om barn inte vistas i naturpräglade miljöer? Vad jag avser med sådana miljöer får jag be att återkomma till.

Det finns en risk för att naturkontaktens möjliga positiva effekter på barn uppmärksammas alltför ensidigt. Gällande naturkontaktens saliggörande finns det ett starkt normativt anslag. Som Lisberg Jensen (2011) påpekar, är det ytterst sällan det hörs i debatten att naturkontakt i sig skulle vara skadligt för barn. Insektsbett, mörker, ogästvänliga skogar, dåligt väder, allergi och missväxt hör likväl naturkontakten till². Men att vi överhuvudtaget diskuterar barns eventuella brist på naturkontakt och dess möjliga negativa effekter säger också något om vår samtid och våra levnadsvillkor i ett samhälle som är präglad av välstånd. Det är en samtid där vi kan välja utomhusvistelse när den är som skönast, där vi sällan måste vara utomhus ifall det regnar och där mat står i tryggt förvar i kylskåpet. Att människans naturrelation och aktiviteter utomhus förändras i relation till övrig samhällsutveckling gör det till ett intressant fenomen att beforska.

Mitt avhandlingsarbete präglas av en humanistisk geografisk ansats som tar sin utgångspunkt ifrån hur människor lever och uppfattar sin omgivning (Gren & Hallin 2003). Med arbetet vill jag stärka bilden av naturkontaktens betydelse och utrymme i vardagen för barn i storstaden. En tidigare studie av besökare i tre stadsnära skogar i Uppsala pekar till exempel på att just barn är den grupp som uppvisar mest dramatiska nedgången i antalet besök under de senaste 20 åren (Kardell 2008). Andra studier eftersöker mer kunskap om barns vardagliga och fritidsbetonade naturvistelse: ”frågan om naturkontaktens när, var hur och varför är långt ifrån besvarad” (Mårtensson et al 2011, s 23). Min avhandling avser att ge ett bidrag till denna kunskap genom att fokusera på barns naturkontakt utifrån barns eget perspektiv såväl som utifrån föräldrarnas inställning till barns natur-

---

² Se Söderström 2011 för en diskussion kring naturens avigsidor.

kontakt. Föräldrar är centrala i studier av barn då de i regel utövar ett betydande inflytande över barns förehavanden och livsvillkor. Därtill har föräldrarna ett, mer eller mindre stort, inflytande över var någonstans deras barn kommer att växa upp, något som i sin tur kan påverka barns möjlighet till naturkontakt nära hemmet. Att ställa frågor till föräldrar om barns naturkontakt och boendets betydelse för denna, fyller en kunskapslucka med tanke på att:

“Very little research has involved asking neighbourhood residents about their assessments of neighbourhoods and whether they are appropriate for children” (Mee 2010, s 195). (Se dock Carrol, Witten & Kearns 2011; Galster & Santiago 2006; Pinkster 2009 för några exempel på sådana studier.)

Det är troligt att vuxna har enklare än vad barn har att förmedla vad naturkontakten betyder för dem i termer av hälsa, rekreation och välbefinnande. Samtidigt är det också troligt att de föräldrar som gläds över naturkontakt gärna vill förmedla denna glädje till sina barn (Sandell 1996). Medan flera tidigare studier uppmärksammat barns naturkontakt utifrån vuxnas barndomsminnen (Halldén 2011; Sebba 1991; Skår & Krogh 2009) så tar jag min utgångspunkt i barns och föräldrars berättelser om barns naturkontakt, här och nu.

1.1.1 Omgivningsstruktur, hinder och möjligheter för barns naturkontakt

I vår nuvarande omgivning och tillvaro måste många av oss aktivt uppsöka naturpräglade miljöer om de ska bli en del av vår levda vardag. Färre lever direkt av att bruka natur eller i den. Föreställningen om att naturkontakt är gott för det växande barnet, tillsammans med idén om att samhällsutvecklingen leder barnen bort från naturen, motiverar att jag valt att belysa hinderproblematiken som ett centralt perspektiv. Utifrån individens perspektiv är jag ute efter att bena upp och analysera de mer strukturella förutsättningarna som sätter ramar för barns naturkontakt. När jag som kulturgeograf intresserar mig för barns naturkontakt; mötet mellan människa och naturelement i det fysiska landskapet, blir rumsligt förankrade frågor som närhet, tillgänglighet, boendesegregation, tid och rörlighet betydelsefulla parametrar. Även om många av oss bor i tätorter så utgör dessa inga homogena ytor. Istället och det är rimligt att anta att förutsättningarna för naturkontakt skiljer sig åt för barn boende i olika grannskap, till exempel i frågan om det finns naturmiljöer i närheten av hemmet.

Ordet hinder kan föra tankarna till en normativ och i någon mening naiv syn på barns naturkontakt. Det vill säga, tar vi bara bort hindren så kommer barnen att välla i ut i närskogarna. Detta är inte antagandet. Lika väl som att tala i termer av hinder går det att tala om faktorer som kan påverka barns möjlighet till och intresse för naturumgänge i bostadens närhet. Genom att ställa frågor till barn blir det möjligt att undersöka vilka intentioner de själva har i relation till de handlingsutrymmen (affordances) som närmiljö erbjuder (Heft 1997). Frågan om hinder och möjligheter för barns naturkontakt rymmer aspekter som både har

att göra med barnets intresse för naturkontakt och hur hennes omgivning ser ut; till exempel i fråga om trafiksituation, närhet till kompisar och till naturområden samt vilken vana och intresse för friluftsliv som föräldrar och kompisar har.

Storstaden är den centrala geografiska arenan utifrån vilken jag studerar barns närnaturkontakt. För 150 år sedan växte majoriteten av barnen i Sverige upp på landsbygden, bland djur och natur. Idag är sannolikheten stor att de växer upp i någon av de tre storstadsregionerna där närmare 40 procent av Sveriges alla barn upp till 18 år bor (Barnombudsmannen 2007). I Göteborgs centrala stadsdelar är antalet nyfödda barn fler än på mycket länge. En större andel barnfamiljer stannar kvar istället för att flytta till grannkommuner, även om det totalt sett sker en nettoutflyttning av nollåringar. Därtill skaffar fler familjer ett tredje barn (Isemo 2011; Göteborgs stad 2010). Detta innebär att många barn kommer att vara beroende av de naturelement som staden hyser för möjlighet till naturkontakt. Svenska städer är glesa och gröna i en internationell jämförelse. Andelen grönytor som bedöms som "allmänt tillgängliga" utgör ungefär 45 procent av Stockholms yta och strax över 50 procent av Göteborgs yta, samt omkring fem procent av Malmös yta (SCB 2008). Men om det är någonstans som utmaningarna för barns bostadsnära naturkontakt är påtagliga, så borde det vara i större tätorter.

Bostaden och dess näraliggande kvalitéer är särskilt betydelsefulla för barn, då barn inte på samma sätt som vuxna kan ta del av ett större omland på egen hand (Nordström 2002). Grannskapet är livets introduktionsmiljö, det vill säga den miljö som vi för alltid kommer att förknippa de betydelsefulla barndomsåren med. Med åren växer barnets erfarenheter av olika platser, genom direkta upplevelser och ökade förflyttningar från hemmet, på egen hand eller tillsammans med vuxna. Med en generellt sett ökad mobilitet i samhället, såväl fysiskt som virtuellt (Hägerstrand 1987; Thulin & Vilhelmson 2010), blir det intressant att studera vilken roll som den nära naturkontakten har i relation till andra platser och arenor för spänning, till exempel den virtuella världen, som barnen kan ta del av. I takt med en ökad teknisk förmåga att transportera sig har boende och verksamheter spridits ut, vilket har skapat ett funktionsuppdelat samhälle (Thulin & Vilhelmson 2007). Avståndet från hemmet till målpunkter så som naturområden, lekplatser och skola och är intressant med tanke på att barn inte har lika stor rörelsefrihet som vuxna, åtminstone inte på egen hand.

Tillgänglighet till naturmiljöer och andra målpunkter kan antingen uppnås genom närhet eller rörlighet. Att barn bor nära, att det är enkelt att ta sig till naturområden, är sannolikt en viktig förutsättning för att barns naturkontakt skall komma till stånd. Närhet till just grönområden framstår till exempel som en betydande aspekt av utemiljön som kan främja fysisk aktivitet, vilket knyter an till hälsoperspektivet som lyfts fram i samband med barns naturkontakt.

Andra aspekter som kan främja barns fysiska aktivitet är gång- och cykelbanor, skolgårdars utformning och lägre fordonshastigheter (Faskunger 2007).

Ifall viktiga målpunkter inte finns i barnens närhet kan rörlighet överbygga detta hinder, till exempel genom att barnen cyklar eller får skjuts. Tid och rörlighet är intimt förknippat utifrån föreställningen om att förflyttningar, oavsett hastighet, alltid tar tid. Barn är oftast hänvisade till de långsammare färdmedlen som att gå, cykla eller åka kollektivt, så till vida de inte har tillgång till vuxna som kan skjutsa, med resurser i form av tid, pengar och bil. Bilismen både frigör och begränsar barns rörlighet. Föräldrars oro för trafikmiljön är en betydande orsak till att barns rörelsefrihet kringskärs i allt högre grad (Björklid 2005; Fhyri & Hjorthol 2009; Kyttä 2006). Internationellt har frågan om föräldrars oro för att barn ska råka ut för farliga främlingar, så kallad ”stranger danger”, också uppmärksammats (Veitch et al 2006). Trafik och främlingar skulle därmed kunna kringskära barns möjlighet att på egen hand ta sig till naturområden eller skolan, oavsett om dessa målpunkter är nära hemmet eller inte.³

Boendesegregationen är tydlig i storstaden. Inom städer ryms ett spektrum av olika slags bostadsområden och dessa skiljer sig åt gällande både fysiska och sociala attribut. Mot bakgrund av boendesegregationen i svenska storstäder är det intressant att studera om skilda uppväxtvillkor och uppväxtmiljöer också påverkar barns förhållande till sin närnatur. Hur ser barns möjlighet till och intresse för naturkontakt ut i stadens olika rum? Boendesegregationen har både ekonomiska och etniska förtecken. Kunskapsläget är knapphändert gällande hur och varför personer med utomnordiskt eller utomeuropeiskt påbrå bedriver friluftsliv och hur denna heterogena grupp, i en svensk kontext, betraktar naturkontakt (Emmelin et al 2010; Karlsson 2006). Att svenskar (vuxna) är naturnära och att människor med invandrarbakgrund är ovana därvid, är ett antagande som bör studeras närmare.

Barns, och föräldrars, motiv till och upplevelse av att vistas i naturområden framstår som intressanta i ljuset av ökade möjligheter till aktiviteter inomhus, och då inte bara i hemmet utan även i inomhushallar för fysisk aktivitet av olika slag. Tidsbrist är därför att betrakta som ett potentiellt hinder för barns naturkontakt. Frågan är om barnen hinner vistas i naturmiljöer? Tidspress har i sin tur kopplingar till uppdelningen av funktioner så som arbete, bostad och fritidsaktiviteter. Barnfamiljers och däri framförallt kvinnors vardag framstår i många fall som särskilt tidspressad (Friberg 2002; Hiroo 2005). Kanske är begreppet

---

³ Projekt kring så kallade ”Gående skolbussar” sätter fingret på hur denna oro kan upplösas genom att föräldrar, barn och skola tillsammans ser till att barnen kommer säkert till skolan utan skjutsning. Genom att skjutsningen upphör, undanröjs också en del av orsaken till att barnens skolväg uppfattas som otrygg från början, nämligen trafikmiljön.

prioriteringar mer relevant än hinder när det är fråga om tidspress; att alla måste prioritera utifrån ett begränsat tidsutrymme. Bland vissa grupper tycks det också råda en slags sysselsättningskultur där fulltecknade kalendrar för barns organiserade aktiviteter, inte sällan inomhus, betraktas som en norm (Karsten 1998). Tillberg (2001) visar till exempel på hur barnfamiljer som bosatt sig på landsbygden, i naturens närhet, ändå tillbringar mycket tid i stadsmiljö där barnens träningar och skolor är förlagda. Mot bakgrund av ökad rörlighet och geografisk valfrihet i fråga om fritidsaktiviteter (inomhus) är det frågan om närhet till naturkontakt, till exempel genom villaboendet utanför staden, står som någon garant för barns myckna naturkontakt?

1.1.2 Den personliga naturkontakten: kroppen, sinnen och upplevelser

Hinderproblematiken är den ena ingången i min avhandling. Den andra ingången handlar om erfarenhet och upplevelse av naturkontakt och dess betydelse för barnet. Somliga upplevelser ger bestående intryck som kan återkallas i minnet långt i efterhand. Notera citatet inledningsvis där Hägerstrand (1982) relaterar till minnet av hur han satt på en viss sten som barn. Men många är de händelser och intryck som faller i glömska, eller klumpas samman, om de nu överhuvudtaget noteras. Det är också möjligt att sälla vissa händelser ur berättelsen och att för den delen lägga till. Allt källmaterial i avhandlingen baseras i någon mån på minnen av sådant man upplevt, nu blir snart då, oavsett om det handlar om barnens berättelser om gårdagens pulkaåkning eller om föräldrar som åkallar sina barndomsminnen. Minnen av det förflutna är en central källa, tillsammans med de fåtal longitudinella studier som finns (Kardell 2008), för att studera om och på vilket sätt som barns naturkontakt förändrats över tid (se Skår & Krogh 2009). Den präglade barndomstiden är förankrad i olika tidsperioder och platser, vilket gör det både intressant och besvärligt att utifrån minnen jämföra naturkontakt över tid. Då fanns varken TV eller datorer, det gör det idag. Då började barnen att yrkesarbeta i tonåren, det är det få som gör idag.

Upplevelser och minnena av dem är personliga. En vuxen kan utifrån sina minnen berätta om vad barndomens naturkontakt inneburit för henne. Mitt huvudsyfte med avhandlingen är inte att undersöka förändringar över tid gällande barns naturkontakt, istället handlar texten i första hand om barns naturkontakt, liv och verklighet här och nu. Dock är föräldrars barndomsminnen relevanta att uppmärksamma, då de i sin tur kan tänkas påverka föreställningar om och förväntningar på sina barns naturkontakt idag.⁴ Föräldragruppen blir

---

⁴ Texten vänder sig till en publik som åtminstone har en sak gemensamt; barndomen har redan passerats. Alla har vi varit barn och alla kan vi bibringa en uppfattning om hur barndomen och dess miljöer har präglat oss. Jag har under åren som forskarstuderande kunnat notera hur vuxna gärna associerar till sin barndoms utflykter och äventyr, när frågor om barns naturkontakt kommer på tal. Minnena liksom tränger sig fram, under förutsättning att naturen

intressant då de befinner sig tidsmässigt minst ett par årtionden från sin barndom, vilket gett dem möjlighet att reflektera över vad naturkontakten betytt för dem. Samtidigt medför föräldraskapet goda insikter i barns verklighet då man lever nära inpå, ansvarar för och medformar barnet som nu växer upp.

Det finns en spänning mellan barns berättelser om naturkontakt och de föreställningar om barns naturkontakt som vuxna har utifrån sina barndomsminnen. Spänningen ligger dels i att barn, beroende på deras ålder, och vuxna har olika fysiska förutsättningar, leklust och verbala förmågor och dels i att barndomen är förankrad i olika tidsperioder: barnets här och nu, den vuxnes där och då. Att låta barn själva berätta innebär att berättelsen kommer direkt från den period i livet där många intryck ännu är nya och starka. Men frågan är om barnen som är mitt i sin barndom själva är medvetna om vad naturen betyder för dem, kan de uttrycka det och kan jag tolka det som barnen berör på ett vettigt sätt? Det jag försöker att närma mig är att det kan vara svårt att berätta om naturkontaktens betydelse för individen. Och än så länge kan jag bara spekulera kring vilka värden och minnen som de studerade barnen kommer att bära med sig in i vuxenlivet, och vilka som möjligen går förlorade till förmån för andra dominerande intryck.

Min utgångspunkt är inte att alla barn är lyriska över skogspromenader och friluftsdagar. En viktig lärdom av tidigare studier är att söka naturens roll genom lekar, aktiviteter där kroppen är i rörelse samt element som stenar och träd, inte genom att direkt gå på det mer abstrakta naturbegreppet (Halldén 2011). Den naturkontakt som jag främst kommer att uppmärksamma i avhandlingen, är den direkta som barnet upplevt genom sin kropp och sina sinnen. Tranströmer skriver i sin biografi och barndomsbetraktelse om hur han i spegeln ser sitt senaste ansikte, men hur han känner alla sina tidigare. ”Inom mig bär jag mina tidigare ansikten, som ett träd har sina årsringar” (Tranströmer 1993/2011, s 489). En sådan liknelse är förmodligen enklare att såväl formulera som att ta till sig om man en gång beskådat ett träd i genomskäring⁵. Skogen, eller ett sågverk, är uppenbara skådeplatser för ett trädets årsringar. Det fungerar även att ta en träbit till klassrummet eller bli varse genom en illustration. En plansch ger däremot inte möjligheten till att förnimma trädets struktur, den fungerar inte särskilt bra som sittdon, inte heller doftar den av sav och kåda. Det sistnämnda sätter fingret på just betydelsen av kroppens och sinnesupplevelser i relation till barns naturkontakt. Naturkontakt i dess mest handfasta mening innebär att kunna

---

på ett eller annat sätt tagit en plats bland barndomens alla intryck. Jag har positiva minnen av skog, hav och fiske från barndomen som jag inte skulle vilja vara utan. Jag kan starkt längta efter att komma ut i skogen och gå, i synnerhet då det blir allt för sällan i vardagen och med en avhandling om barns naturkontakt som ska skrivas, sittandes framför en dator.

⁵ Träd som kapats genom ett sågsnitt avslöjar ringarna tydligare än ett som knäckts av ålder och vind. En personlig iakttagelse sprungen ur direktupplevelser.

ta i stenar, grenar, mossor och att känna markens konturer under fötterna. Synen, hörseln och luktsinnet medger naturkontakt från längre avstånd. Till skillnad från en indirekt naturkontakt genom bilder och vyer genom fönster erbjuder den direkta naturkontakten en palett av sinnesintryck, en möjlighet till att handgripligen beröra och beröras av omgivningen. Att få fågelskit på axeln hör till det senare.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna avhandling är att undersöka naturkontaktens betydelse och utrymme i storstadsbarns vardagsliv. Detta görs dels utifrån barns egna perspektiv och dels utifrån föräldrars perspektiv. För att sätta fokus på kontextens roll för barns naturkontakt uppmärksammas barn boende olika typer av urbana boendemiljöer med avseende på socioekonomiska förhållanden och närheten till natur. I avhandlingen behandlas följande fem preciserande frågeställningar:

1. Vistas storstadsbarn i bostadens närnatur och vad gör de där?
2. Vad betyder barns bostadsnära naturkontakt för barn själva och för föräldrar – hur värderar de och upplever naturkontakt där de bor?
3. Vilka sociala och fysiskt rumsliga aspekter, i boendemiljön och vardagslivet i övrigt, hindrar respektive främjar barns närnaturkontakt?
4. Vad betyder barns uppväxtvillkor, i fråga om etnisk bakgrund och socioekonomisk miljö, för deras naturkontakt?
5. Vad betyder geografisk närhet till naturområden för barns naturkontakt?

Dessa frågeställningar kommer att besvaras inom ramen för två delstudier, med delvis olika fokus. I barnstudien jämförs barns naturkontakt i Kista, Stockholm och Härlanda, Göteborg. Barnens socioekonomiska och etniska bakgrund skiljer sig åt i dessa två fallstudieområden. Naturkontakten för barn i miljonprogramsförort jämförs med naturkontakten för barn från ett blandstadsområde. Samtidigt är den geografiska närheten till naturmiljöer god i de båda bostadsområdena. Detta möjliggör en jämförelse av vilken roll som barns skiftande bakgrund har för hur deras naturkontakt gestaltar sig. Närheten till naturpräglade miljöer är därmed en tämligen konstant faktor i jämförelsen, medan barnens bakgrund skiljer sig åt. En närmare beskrivning av de två fallstudieområdena ges inledningsvis i kapitel 5.

I föräldrastudien uppmärksammas föräldrars perspektiv på barns naturkontakt. Föräldrar med barn boende i lägenhet i innerstadsmiljö i Göteborg jämförs med

föräldrar med barn boende i hus i ytterstadsmiljö strax utanför centrala Göteborg. Jämförelsen mellan innerstadsboende och ytterstadsboende speglar en ambition att fånga föräldrars inställning till två, åtminstone fysisk sett, motstående miljöer i relation till barns möjlighet till naturkontakt. Det handlar om innerstadens täta gaturum och villakvarterens lugn, en motsättning mellan; asfalt och grönska, offentliga ytor och privat trädgård samt möjligtvis mindre barnvänligt respektive möjligtvis mer barnvänligt. Överlag är de studerade hushållen homogena med avseende på etnisk (svensk) och socioekonomisk bakgrund (flertalet är högskoleutbildade). Föräldrarnas bakgrund är därmed en tämligen likartad faktor i jämförelsen av barns naturkontakt, medan de fysiska miljöerna och tillgängligheten till närnaturen skiljer sig åt. En närmare beskrivning av de olika boendemiljöerna ges inledningsvis i kapitel 6.

1.3 Studiens avgränsning och vidare giltighet

Studien är avgränsad i flera avseenden. För det första är det gruppen barn och deras naturkontakt som studeras. Barn är man officiellt sett upp till 18 års ålder varför det är rimligt att mer precist diskutera frågan om ålder. De barn som jag direkt ställt frågor till är i tioårsåldern. Anledningen till att jag valt barn i den åldern beror på de förmodligen tillbringar mycket i tid i sitt närområde, både i skola och på fritiden, samtidigt som de börjar vinna större rörelsefrihet på egen hand och möjligtvis intresserar sig för en vidare geografi. I skarven mellan en tillvaro nära knuten till hemmet, föräldrarna och omsorgspersonal å ena sidan, och en ökad frihet att förfoga över sin tid med hjälp av egen nyckel, cykel och mobiltelefon å den andra, blir det intressant att lokalisera naturkontaktens betydelse och utrymme i deras vardagsliv. Barnen till de föräldrar som har intervjuats har en något vidare åldersfördelning, även om jag försökt att utgå från föräldrar med barn i 7-12 års ålder. Denna avgränsning innebär att studien inte säger så mycket om naturkontakt bland äldre ungdomar. Då barnen har varit yngre än tio år kan dock föräldrarna ge perspektiv på barnens naturkontakt under uppväxtåren.

Barns boende i några bostadsområden i Sveriges två största städer är den andra viktiga avgränsningen. Genom att jämföra olika typer av fallstudieområden ämnar jag att fånga barns naturkontakt i ett kontextuellt perspektiv, där jag utgår från grannskap med olika kvalitéer, för att se hur dessa påverkar barns naturkontakt. I barnstudien studeras barns naturkontakt ur ett segregationsperspektiv och barn boende i en miljonprogramsförort kommer till tals i fråga om naturkontakt och vardagsliv. Skiftet av fokus och typen av boendemiljöer i föräldrastudien innebär tyvärr att föräldrar med invandrarbakgrund och deras perspektiv på barns naturkontakt inte blir särskilt belyst i denna avhandling. Här finns fortsatta kunskapsluckor att fylla.

Valet av storstaden som huvudsaklig geografisk arena härrör bland annat från ett bristperspektiv; att det helt enkelt fattas platser, områden och element som vi betecknar som naturpräglade i staden. Utmaningen för den vardagliga naturkontakten bör därmed vara extra påtaglig i storstaden. Här skiljer sig dock förhållandena åt mellan olika stadsdelar, där somliga områden förvisso är knutna till storstadens centrum rent administrativt och pendlingsmässigt, men som till yttre ännu präglas av landsbygdens landskap och tillgång på naturpräglade miljöer. På sådant sätt är det inte orimligt är den här studien också har något att säga om barns naturkontakt även bortom storstädernas pendlingsomland. Samtidigt finns det andra aspekter i storstadsmiljön än tillgången på naturmiljöer som torde skilja sig från förhållanden i mindre orter eller i glesbygd. Sådana möjliga aspekter handlar om trygget, antal barn i grannskapet, valmöjligheter när det gäller fritidsaktiviteter samt boendesegregationen.

I en internationell jämförelse är svenska storstäder tämligen små, glesa och gröna. Detta gör förvisso resultatet intressant att bryta mot internationella förhållanden. Men närmast skulle resultaten från den här studien kunna vara överförbara till nordiska storstäder där det finns en liknande friluftslivstradition och tillgänglighet till naturområden genom närbesläktade former av allemansrätt. Samtidigt innebär tillgången till IKT och att de virtuella landskapen distribueras på en global marknad något som skulle kunna förena barns vardagsliv och på så sätt göra diskussionen om hinder för barns utomhusvistelse mer generellt giltig.

Avhandlingen rör sig mestadels på en mikronivå och tar sin utgångspunkt i individens upplevelser, projekt och relation till grannskapsnära kvalitéer. Det är barnens levda verklighet som står i fokus. Men barnen återfinns inte i ett vakuum i sin närmiljö. Barnets lokala verklighet och naturkontakt kommer att sättas i relation till staden som övergripande arena, boendesegregation samt till de normer och traditioner kring naturkontakt som omgivningen förmedlar. Stundom kommer jag att lämna frågan om barns naturkontakt för att studera vilket utrymme som naturkontakten ges i skarven mot andra aktiviteter och platser. Det innebär att frågan om naturkontaktens djupare betydelse och innebörd inte ägnas odelad uppmärksamhet. Naturbegreppet, och således vad naturkontakt potentiellt kan innebära, ges en bred och förmodat vardaglig definition som jag snart ska återkomma till.

1.4 Avhandlingens disposition

Avhandlingen är strukturerad på följande vis. I kapitel 2 presenteras avhandlingens teoretiska utgångspunkter. Det tidsgeografiska perspektivet är bärande tillsammans begreppen handlingsutrymme (affordance), platsförankring samt en kroppsfenomenologisk ansats. Sociala och fysiskt rumsliga hinder och resurser för barns bostadsnära naturumgänge utgör en viktig del i studiens problemformulering.

I kapitel 3 är fokus satt på de övergripande samhällsförändringar som lett fram till att det idag talas i termer av barns brist på naturkontakt. Urbaniseringen har påverkat barns uppväxtvillkor och inte minst människans förhållande till naturmiljöer. Det ges en inblick i staden som uppväxtmiljö för barn samt frågan om boendesegregation. Boendesegregationen är intressant att uppmärksamma mot bakgrund av studier som visar att barns socioekonomiska bakgrund påverkar deras fritidsaktiviteter och möjligtvis också deras naturkontakt. Vidare behandlas också aspekter i barns vardagsliv som kan försvåra deras möjlighet till naturkontakt. Centrala teman kring hinder för barns naturumgänge är tidsbrist, konkurrensen mellan olika aktiviteter och platser samt begränsningar i rörlighet på egen hand. Sist i kapitlet diskuteras det frivilliga naturumgänget på fritiden – friluftsliv. Friluftslivet är intressant att uppmärksamma i ljuset av olika samhällsförändringar; till exempel att en allt större andel av Sveriges befolkning har utomnordiska rötter. Skilda uppväxtvillkor betraktas som viktiga aspekter av hinder- och resursdiskussionen gällande barns naturkontakt.

I kapitel 4 redogörs för de metoder som använts för att samla in och analysera data för att besvara avhandlingens frågeställningar. I barnsstudien är gruppvisa intervjuer med tioåriga barn i Härlanda och Kista den huvudsakliga metoden. Som komplement till detta har frågor också riktats till föräldrar och till lärare. I föräldrastudien har intervjuer med föräldrar gjorts, där de antingen bor i Göteborgs centrala delar eller i hus strax utanför stan. En mer ingående beskrivning av fallstudieområdena samt presentation av resultat och analys görs sedan för respektive delstudie. Barnstudien presenteras i sin helhet i kapitel 5, och motsvarande för föräldrastudien görs i kapitel 6. Avhandlingen avslutas med slutsatser och reflektioner i kapitel 7.

2. TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER

2.1 Introduktion

I detta kapitel presenteras avhandlingens bärande teoretiska utgångspunkter. Inledningsvis relaterar jag detta arbete till forskningsfältet ”barns geografier”. Vare sig barn eller natur är några självklara begrepp och i kapitlet berör jag hur dessa två storheter idémässigt har kommit att knytas samman. Sedan ger jag inblickar i tidigare forskning som närmast sig frågan om barn och deras omgivning från olika vetenskapstraditioner; en social/humanistisk ansats kontra en mer biologisk/strukturalistisk. Medan den förra ansatsen i ogärna tycks ta i frågan barns naturkontakt, eller åtminstone inte vill använda sig av naturbegreppet, lutar den andra ansatsen åt ett mer normativt och evolutionärt förankrad diskussion om barns behov av natur. Utifrån denna redogörelse landar jag i avhandlingens bärande de teoretiska utgångspunkter: tidsgeografi, affordance, platsförankring och kroppsfenomenologi som jag menar erbjuder en brygga och en språkdräkt för att analysera människans relation till hennes fysiska omgivning; barn och natur, på ett integrativt sätt. Kapitlet avslutas med en kort sammanfattning. I slutet av nästpåföljande kapitel 3, innan avhandlingens empiriska avsnitt tar vid, kommer frågan om hur dessa teoretiska utgångspunkter leder studien framåt att diskuteras mer ingående.

2.2 Tidigare studier: naturens plats inom ramen för barns geografier

Barns vardag och omgivande miljöer har uppmärksammats inom miljöpsykologi, sociologi, geografi och annan samhällsvetenskaplig forskning under de senaste årtiondena (Vanderbeck 2008a). Flertalet geografiska studier betonar inte särskilt barns naturkontakt, utan ser till barns hela tidsrumsliga förhållanden och relationer inom ramen för vad som kommit att kallas för ”barns geografier” (se Cele 2009a; Holloway & Valentine 2000ab). I likhet med annan forskning inom området barns geografier bejakas i min avhandling en flerdisciplinär teoretisk ansats såväl som en blandning av metoder för insamlandet av empiriskt material (Cele 2006; Hemming 2008).

En viktig slutsats av barngeografisk forskning är att fritiden för barn i västvärlden blivit hemmaorienterad och vuxenkontrollerad. Allt mer sällan leker barn spontant utomhus. Gatan och den offentliga miljön var barnens (”utomhusgenerationen”) främsta lekmiljö under 1950-1960-talet, i en studie från Amsterdam. Medan den offentliga utemiljön nu blivit de vuxnas domäner, inte minst manifesterat genom bilen, har hemmet blivit barnens främsta miljö. ”Inomhusbarn” och ”baksättesgenerationen” identifieras som ytterligare två

kategorier ämnade fånga de övergripande dragen i barns tidsrumsliga relationer. Den senare kategorin syftar på de barns vars fritid präglas av organiserade aktiviteter och där föräldrarna involveras i att skjutsa barnen (Karsten 2005).

En studie av 8-11 åringar och deras föräldrar i nordvästra England visar att de flesta är missnöjda med den offentliga lekmiljön. En slutsats är att föräldrars oro över barnens säkerhet, snarare än de faktiska kvalitéerna i lekmiljön, är det som inskränker på barnens utomhusvistelse. Flera föräldrar återkallar sin barndom i nostalgiska termer och påtalar att restriktionerna för barns rörlighet och fria lek har ökat över tid. Oavsett om denna skillnad är faktisk eller att betrakta som en efterhandskonstruktion, menar Valentine & McKendrick (1997) att föreställningen om barns avtagande utomhuslek utgör en viktig del i oron över den samtida barndomen. Mot bakgrund av dessa, och andra studier som visar att barnens liv blir allt mer inomhusorienterat, följer ett intresse i avhandlingen att uppmärksamma barns hela vardag för att på så sätt kunna förhålla sig till vad som tränger undan naturkontakten. Detta perspektiv utvecklas ytterligare genom det tidsgeografiska synsättet nedan.

Gatan, lekplatser, skolan och hemmet har uppmärksamats som betydelsefulla vardagsarenor för barn (Skelton 2009). Men en iakttagelse är viktig: mer sällan står barns relation till naturmiljöer och djur specifikt i fokus för barndomsgeografiska⁶ studier, även om sådan också finns (Kong 2000, Kjørholt 2003; Mäkinen & Tyrväinen 2008; Tipper 2011; Seeland, Dübendorfer & Hansmann 2009; Skår & Krogh 2009). Till exempel visar Kongs (2000) studier från Singapore på en något motsägelsefull bild av framförallt vuxnas förhållande till barns naturkontakt. Å ena sidan betraktades naturen som viktig för barns möjligheter att leka, utforska och lära sig, många gånger med den egna barndomen som referens. Å andra sidan hade de svårt att släppa sin oro för att barnen skulle råka ut för olyckor, till exempel i samband med trädklättring. Mot bakgrund av denna paradox är det intressant att studera föräldrars syn på barns naturkontakt i svensk kontext. Kongs studie sätter också fingret på betydelsen av föräldrars barndomsminnen av natur för föreställningar om de egna barnens naturkontakt.

---

⁶ Det finns en glidande skala och många överlappningar mellan studier som kan kategoriseras som barndomsgeografiska, barndomssociologiska och de som har en mer uttalat miljöpsykologisk ingång. I studier med den senare ingången framstår som mindre problematiskt att explicit använda begreppet natur. Studier inom hälsovetenskap har tämligen nyligen börjat använda sig av GPS och accelerometrar för att studera hur barns fysiska aktivitet påverkas av var de uppehåller sig någonstans. Dessa studier har en tydlig geografiskt anslag och kommer med tiden kunna ge en allt bättre kunskap om barns fysiska aktivitet i tid och rum (se Lachowycz et al 2012). I dessa studier blir det intressant att detaljstudera olika fysiska lokaler; olika naturtyper liksom väder och ljusförhållanden, för att fastslå vilka faktorer som är påverkande barns fysiska aktivitet. Däremot är det svårt att utifrån med GPSerna avgöra vad barnen gör och varför.

Några svenska kulturgeografiska avhandlingar som är inspirerande gällande problemformulering, teoribildning och forskningsmetoder kring barn, aktiviteter och plats är (Cele 2006; Tillberg 2001; van der Burgt 2006). Till exempel har van der Burgt (2006) skrivit om barns användning av tid och platser ur ett boendesegregationsperspektiv. Utifrån barns tidsdagböcker framträder en bild av en tämligen lokalt förankrad vardag där en stor del av barnens tid tillbringas i hemmet. Flickor, barn med svensk bakgrund och de vars föräldrar har högskoleutbildning, tillbringar mer tid utanför sitt bostadsområde än pojkar och barn till utrikes födda. Användningen av tid och plats, och skillnader i fritidsaktiviteter mellan olika samhällsgrupper är också av intresse i min avhandling. Andra inspiratörer är Mårtensson (2004) som studerar barn på förskolegårdar och fäster uppmärksamhet på landskapets delaktighet och påverkan på lek och rörlighet. Mårtensson lyfter fram hur kroppen och omgivningen samspelar; ett synsätt som jag hjälpt mig bli uppmärksam på landskapets och "naturelementen" (topografi, pinnar, sand, vatten, snö) för barns lek.

Liksom ett flertal andra studier av barns geografier fokuserar jag också på barn i de sista åren av mellanbarndomen – sex till tolv års ålder. Detta utifrån föreställningen om att barn i tioårsåldern tillbringar större delen av sin tid i bostadsområdet, vilket i sin tur möjliggör att undersöka ifall närnaturområden intresserar dem. Följande skriver Sobel om denna ålder:

”‘Middle childhood’ is a critical period in the development of the self and in the individual’s relationship to the natural world. The ‘sense of wonder’ of the early childhood gets transmuted in the middle childhood to a ‘sense of exploration’. Children leave the security of home behind and set out to discover a new world” (Sobel 1993, s 159).

Samtidigt som hemmet och närområdet generellt sett dominerar barns vardag när de är i tioårsåldern, så är de samtidigt tillräckligt gamla för att röra sig utan föräldrars uppsikt. Antagligen börjar de också upptäcka större och fler områden på egen hand. Rasmusson (1998) har studerat barn i 9-10 årsåldern och deras vardag i en förort till Lund. Det påpekas att ett gemensamt drag för många barn är att de fram till denna ålder tillbringat stor del av sin tid i tillsynsformer såsom daghem och fritids. Denna omsorg och tillsyn är under upplösning i tioårsåldern, varför barn i allmänhet förväntas att ta mer eget ansvar.

2.3 Barns naturkontakt i skärningspunkten mellan natur och kultur

2.3.1 Naturkontaktens föränderliga betydelse

Som samhällsvetare vill jag utifrån ett idé- och friluftslivshistoriskt perspektiv peka på att såväl barndom som naturkontaktens praktik är något föränderligt och sammanhangsberoende. Även om både då - och nutidsmänniskor plockar bär så är den mening och det sammanhang som handlingen utförts i, föränderlig.

Bärplockning som en del av basfödan skiljer sig från att plocka till efterrätten, som i sin tur skiljer sig från att som gästarbetare plocka bär för att försörja familjen. Samtidigt befinner sig dessa tre plockarkaraktärer i en likartad omgivning med bärbuskar, skog och mygg. Båret smakar därtill detsamma, och ger ungefär samma näring, kan tänkas. Frågan om människans naturkontakt rymmer därmed en spänning mellan något ytterst beständigt och fundamentalt livsavgörande, och något på samma gång föränderligt och kontextberoende.

En viktig utgångspunkt i min avhandling är att barns naturkontakt upplevs som hotad. Det finns en stark föreställning i Sverige om att naturvistelse som något gott och naturligt, inte minst för barn. Lisberg Jensen (2011) benämner denna föreställning som det ”estetiska argumentet” för barns naturkontakt och spårar dess idéhistoriska rötter till upplysningstiden och romantiken. Rousseau är den upplysningsfilosof som anses präglad synen på naturlighet som något gott, i synnerhet manifesterat genom barnet som något naturligt och oförstört. Med romantiken kom naturen att betraktas som ett ideal och något att vårda och försvara mot människans härjningar. Detta perspektiv accentuerades sedermera som ett svar med industrialiseringsepokens gruvdrift, skogsbruk och vattenkraftsutbyggnad. Natur och kultur kom att blev starkt dikotoma begrepp.

Både barn och natur är idag symboler för det goda. Barn och natur är i behov av vård och skydd i meningen att de både kopplas samman till reproduktion, förnyelse och framtid. Ordet natur kommer också ur latinets *natura* som betyder födelse (Nationalencyklopedin 2011). Halldén pekar på konvergensen av tankegodsen som betraktar både barn som natur som något gott, två enheter som idémässigt kan föras samman.

”Barndomen är allas vår historia och vårt ursprung och barn uppfattas ofta som mer naturliga och oförstörda än vuxna. Barn ses som fulla av liv och i den meningen nära knutna till naturen. På samma sätt som känslan för naturen ofta kan få ett drag av nostalgi, kan känslan för barn få det. (...) Det (barnet) är okontrollerat, orationellt, oberäkneligt, men också spontant, intuitivt och med en egen logik. Barndomen blir symbolen för en förlorad kontinent och ett naturtillstånd” (Halldén 2011, s 49).

Hitintills har barn och barndom diskuterats i ganska övergripande termer. Frågan om ålder liksom socioekonomiska skillnader har berörts som viktiga faktorer för att förstå barns naturkontakt. Även om jag inte har för avsikt att analysera studien ur ett genusperspektiv så är det viktigt att peka på friluftslivets historia inte är ”könsneutral” utan är tydligt påverkat av synen på manligt och kvinnligt. Pedersen Gurholt (2008) pekar på den starka distinktionen i Rousseaus tänkande mellan pojkar och flickors aktiviteter och relation till naturen. Det var framförallt pojkar som genom fria upptäcksfärder i naturen skulle stärkas och utvecklas som individer, till män, och historiskt sett har äventyr på bergstoppar och glaciärer varit ett utpräglat manligt projekt. Den

tidiga scoutrörelsens inspiration från riddareväsendet och dess militära koppling (Sandell & Sörlin 2008a) är ytterligare ett exempel på detta. Pojk- och flickscouterna var länge åtskilda förbund men slogs samman på 1960-talet. Idag är militära fritidsaktiviteter kanske främst associerat till datorspelens värld, och även här tycks framförallt pojkar, än så länge, känna sig kallade.

2.3.2 Att anamma det komplexa naturbegreppet och ta det till stan

Natur är i denna avhandling synonymt med; ”den av människor (relativt) opåverkade yttre naturmiljön” (Nationalencyklopedin 2011). Natur, med suffix som –miljö, område, –präglade platser tillsammans synonymer som grön-områden och grönytor blir därmed liktydigt med fysiskt konkreta element, platser och landskap. Sammantaget kan naturmiljöer betraktas som konkreta platser utomhus där större delen av ytorna inte är hårdgjorda eller bebyggda och där växtlighet, vatten och löst material dominerar intrycket. Barns bostadsnära naturkontakt kan sammanfattas med vistelse i, samt upplevelse och erfarenhet av natur i närheten av hemmet.

Natur, särskilt engelskans nature (Castree 2005), framställs som ett av de mer komplexa och mångtydiga begreppen som finns; en ståndpunkt som intressant nog ofta framhålls om dess parbegrepp, kultur (Forsnäs 2012). Det är med andra ord inte självklart att definiera naturbegreppet på det konkreta vardagliga vis som jag gör. Varför inte använda ordet grönytor istället för natur? Grönområden framstår som ett något endimensionellt begrepp som bättre lämpar sig för när diskuterar olika markindelningar på karta. Det rymmer inte upplevelser som sträcker sig från marken och över trädknoppar och hustak mot himlen. Därtill döljer begreppet grönområde det faktum att det inte är särskilt grönt utomhus året om utan även brunt, grått, gult, rött, vitt och svart.

Utifrån barns och föräldrars perspektiv blir det intressant att lyssna till vad som betraktas som natur. Sett från denna synvinkel finns det ingen anledning att på förhand ge naturbegreppet en allt för snäv definition. Barns naturkontakt i staden är det övergripande geografiska sammanhanget. Därmed är det inte frågan om barns kontakt med jungfrulig natur, orörd av människan, om nu någon sådan finns. Kanske ska man då kalla det för kulturmarker? Även om de flesta marker vi idag kallar skog är ytterst människopåverkade går det att argumentera för att graden av mänsklig aktivitet, påverkan och uppenbarelse inte är lika synbar eller påtaglig överallt. Detta även om det med största sannolikhet är människor som planterat träden, trampat upp stigar, dikat, röjt, slängt skräp.⁷ Därmed görs inte i

---

⁷ Även om vuxna personer och tonåringar med teoretiska kunskaper och upplevelsemässiga erfarenheter från olika skogsmiljöer kan göra en bedömning av ett skogsområdes ”autenticitet” (Fredriksson 1997), är det frågan ifall graden av människopåverkan på skogen har betydelse för yngre barns lek och intryck av vad som är natur? De sydsvenska ungdomarna i

första hand åtskillnaden mellan natur och kultur, utan mellan naturpräglade platser och den fysiska urbana miljön, det vill säga det bebyggda. Av uppdelningen mellan natur och det bebyggda följer inte att upplevelsen och möjlighet till olika aktiviteter är bättre på det ena eller andra stället, utan att de möjligtvis skiljer sig åt.⁸ Uppdelningen betyder heller inte att de två kan integreras på ett finmaskigt sätt.

Med en vidsynt inställning har jag valt att inkludera mycket av utomhusliga kvalitéer i naturbegreppet⁹. Denna utgångspunkt kan i sin tur mer eller mindre överensstämma med barns och föräldrars syn på vad natur är. Möjligheten till såväl positiva som negativa överraskningar; oplanerade möten med personer, djur eller händelser är karakteristika som skiljer utomhus från inomhus. Mårtensson formulerar det väl när hon säger att:

”Det unika med utomhusvistelsen är att det finns möjlighet att överraskas och att varje plats ingår i ett vidare landskap som individen ska kunna utforska vidare, om inte idag så imorgon” (Mårtensson 2011, s 74).

Att sätta likhetstecken mellan att vara utomhus och att vara i naturen är att gå ett steg för långt och skapa begreppsförvirring. Dock går detta konstatera att en tämligen stor del av den bebyggda miljön i svenska städer, om än krympande andel, betraktas som natur. Vistelsen utomhus, i mer generella termer, för människan närmare sådant som är att betrakta som naturelement; årstider, väder och djur är mer påtagliga utomhus än inomhus. I de mest tätbebyggda miljöer skiner solen, det regnar, snöar, blåser. Årstidsväxlingarna tydliggörs genom på bladverkets skiftande färg, lövens återkomst och fall, kanalers som fryser till is och gruset som sopas från gatorna om våren. Luften kanske inte är frisk, men den är ofta annorlunda och mer omväxlande utomhus. Ytterligare naturelement som uppenbarar sig i bebyggda miljöer är åsynen av djur, såväl tama som vilda. Många arter till och med frodas i den bebyggda miljön, något som försvårar en skarp gränsdragningen mellan natur å ena sidan och det bebyggda å den andra. Vidare, då stadsnära skogar ofta sköts för rekreation och biologisk mångfald (Heyman 2011), snarare än för skogsbrukssyften, finns där generellt mer död

---

Fredrikssons studie beskriver lövskogen i ljusa, levande och positiva ordalag medan granskogen med dess barr står för mörker och avsaknad av djurliv.

⁸ Uppdelningen utesluter heller inte att barn kan leka på hårdgjorda ytor: skateboard, inlines, bandy och basket är exempel på aktiviteter som är direkt beroende av stadens hårdgjorda mellanrum.

⁹ Notera för övrigt att begreppet friluftsliv som i svenskan har en tydlig koppling till att vara utomhus i naturpräglade miljöer, på engelska ofta översätts till outdoor recreation. Dock hävdas det att denna översättning haltar och inte fångar ett större bredd och djupliggande mening som friluftsliv sägs representera i en nordisk kontext (Beery 2011). Författarna till boken ”Planera för friluftsliv” frågar sig om ”friluftsliv kommer sälla sig till den lilla skara av nordiska ord som grund av sin speciella innebörd anses värdiga en plats i engelska tillsammans med smorgasbord, ombudsman, lek och gytja” (Emmelin et al 2011, s 16).

ved samt mer lövsskog än i genomsnittlig svenska skogar, något som kan vara gynnsamt för den biologiska mångfalden (Hedblom 2007).

En anledning att uppmärksamma utomhusvistelsen som helhet är att det svårt i alla lägen avgöra när naturen börjar och slutar i stadsmiljö. Å ena sidan är det tydligt som när Central Park på Manhattan bryter det bebyggda mot obebyggt i en tydligt avgränsad rutplansareal. Å andra sidan kan en handfull träd, en allé, en sparad slänt, åsynen av fåglar och ekorrar, en gräsplätt ha betydelse för människors upplevelse av variationsrikedom i miljön, även om alla kanske inte talar om detta i termer av just natur.

2.3.3 Naturens tillgänglighet och närhet till natur

Tillgänglighet är ett centralt begrepp när man diskuterar barns naturkontakt. Tillgänglighet är ett brett begrepp men en grundläggande förståelse av det handlar om ”möjligheten att ta del av något eftersträvansvärt”. Detta kan antingen ske genom den enskilda personens fysiska rörlighet eller den fysiska närheten till det eftersökta (Nationalencyklopedin 2008). Närhet kan betraktas som särskilt betydelsefull för barn utifrån föreställningen om att barn inte har samma rörelsefrihet som vuxna. Därmed kan närhet (korta geografiska avstånd) till naturområden ses som en viktigare faktor för barns tillgänglighet än för vuxna människors tillgänglighet. Det som är intressant för den här avhandlingen är den upplevelsemässiga tillgängligheten till natur ur barns perspektiv. När man diskuterar tillgänglighet till natur blir det alltså viktigt att fråga sig hur vägen till naturområden är beskaffad, hur attraktivt det framstår för individen att vistas där samt hennes erfarenhet och förmåga.

I avhandlingen kommer termen bostadsnära natur, eller helt enkelt närnatur, att användas när naturområden i barnens närhet åsyftas. Dock anges inte något fast avstånd. Ett riktmärke är att närnaturen ska kunna nås till fots eller med cykel från barnens bostad, utan att det tar ”för lång tid”. Boverket använder sig av termen bostadsnära natur som definieras som naturområden inom 300 meter från bostaden. Bostadsnära natur kan ses som ett begrepp som ger komplement till parker, grönområden, tätortsnära natur och så vidare (Boverket 2007).

Begreppet tätortsnära natur uppmärksammas i ett flertal sammanhang; i lagstiftning, policydokument från den offentliga planeringen samt bland organisationer med naturskyddsfrågor och friluftslivet på agendan. Dock finns det inte någon entydig definition av tätortsnära natur. Rimligtvis är det naturpräglade områden som ligger i anslutning till tätorter. Definitionen av tätortsnära handlar dock snarare om människors nyttjande än om faktiska avstånd, att gränsen är mental snarare än fysisk (Rydberg & Aronsson 2004). I storstäderna

benämns naturområden som tätortsnära även om dessa återfinns inom en milrads stor radie från innerstadsområdet¹⁰.

En tredje aspekt av tillgänglighet utöver rörlighet och närhet handlar om tillträde till naturen, det vill säga om det är tillåtet att beträda en bit natur eller inte (Emmelin et al 2010). Därmed blir skillnaden mellan privata och offentliga platser intressant i diskussionen om barns tillgänglighet till naturområden. Dock är naturmiljöer att betrakta som tämligen tillgängliga och beträdbara för allmänheten genom allemansrätten i Sverige. Därtill är mycket av den tätortsnära naturen offentligt ägd¹¹ (Rydberg & Falck 2000). Trädgårdar på privata tomter omfattas inte av allemansrätten och ger därmed inte allmänheten tillträde för till exempel picnic eller grillning. Dock har även privata grönytor potentialen att bidra till en upplevelse av stadsrummet som naturpräglad. Här går det att göra skillnad mellan att betrakta natur på håll, vilket i sig associeras få positiva hälsoeffekter (van den Berg, Hartig & Staats 2007), respektive att vara i och interagera med natur på närmare håll. I detta sammanhang står den sistnämnda aspekten framförallt i blickfånget.

2.3.4 Den ”moderna” barndomen utan natur

På samma sätt som att naturbegreppet inte är självklart, har det heller inte varit självklart inom samhällsforskning att studera barn som sådana de är. I vilken ålder bör barn börja yrkesarbeta, gifta sig eller rösta i allmänna val är några frågor som sätter fingret på barndomens flytande gränser. De geografer som intresserat sig för barns verklighet och relation till rummet har i mångt och mycket utgått från ett ”modernt” förhållningssättet i förståelsen av barndomen, inom ramen för vad som kallas ”new social studies of childhood” (NSSC) (Holloway & Valentine 2000a). Detta har jag valt att kalla för en social-/humanistisk ansats. De forskare som orienterar sig kring dessa tankegångar betonar barnet som subjekt och som kompetent, med ett värde här och nu som går utöver det faktum att det en dag ska bli vuxna:

“The child is conceived of as a person, a status, a course of action, a set of needs, rights or differences – in sum, as a social actor ... this new phenomenon, the ‘being’ child, can be understood in its own right. It does not have to be approached from an assumed shortfall of competence, reason or significance” (James, Jenks & Prout 1998 i Holloway & Valentine 2000b, s 764).

---

¹⁰ År 2002 gav regeringen länsstyrelserna i Stockholm, Västra Götalands län och Skåne län uppdraget att ta fram ett program för varaktigt skydd av de mest värdefulla tätortsnära naturområdena. Länsstyrelsen i Stockholm valde en vid tolkning av begreppet och behandlar i sitt program ett område som sträcker sig 30 kilometer från Stockholms centrum. I motsvarande program för Göteborgsregionen innefattar definitionen alla naturområden inom ett avstånd på 4-6 mil från Göteborgs stad.

¹¹ Även om de offentligt ägda ytorna minskat de senaste åren (Boverket 2007).

Några aspekter som kännetecknar den västerländska barndomen är socialt beroende och förväntningarna på att barnen är glad och lekfull. Barn har rätt till skydd och träning men inte till total social och personlig självständighet (James, Jenks & Prout 1998). Det går att uttrycka det som att intresset för och uppmärksamheten kring barns utveckling och hälsa också har gjort dem mer skyddsvärda och omhuldade. Rasmusson (1998) hänvisar till Arlene Skolnick som menar att psykologisk forskning har bidragit till "barnets revolution" och till utvecklingen av ett barncentrerat samhälle. Holloway & Valentine (2000b) argumenterar för hur geografien, med fokus på rumsliga aspekter av den sociala tillvaron, kan bidra med kontext åt den vanligtvis breda analysen av hur barndomen konstrueras socialt. Bland annat framhålls hur den (föränderliga) betraktelsen av barndom i sin tur får återverkningar i hur olika platser betraktas. Var, när och hur hör barn hemma: i skolan, framför datorn, i idrottshallen, i köket, på arbetsplatsen, på gatan, eller i närnaturen, och vem har makt och ansvar att avgöra detta?

Betoningen på barns rättigheter, självständighet och kompetens inom ramen för barns geografier har dock kritiserats. Kritiken består i att detta perspektiv riskerar att framstå som allt för konsensusdrivet och inomakademiskt, snarare än att säga så mycket om barns faktiska tillvaro. Bland annat pekar Vanderbeck (2008a) på hur frågor om vuxnas auktoritet och ansvar inte ges tillräckligt stor teoretisk uppmärksamhet i sammanhanget. Ansell menar att studier inom barns geografier förbiser de större sociala strukturer som inverkar på barns liv:

“Work within the NSSC paradigm has predominantly emphasized agency over structure, concrete over abstract and local over global. In most ‘children-centred’ studies, structural processes and abstract themes (for instance, ‘social justice’), on which young children cannot speak directly, are generally neglected” (Ansell 2009, s 194).

Även om jag mångt och mycket fokuserar på barnet och dess lokala verklighet, så finns det en ansats att förstå naturkontaktens roll inom ramen för ett vidare vardagligt och samhällsligt perspektiv. Erkännandet av barn som kompetenta och aktiva medskapare av sin tillvaro bör alltså hållas i minnet, utan att för den skull negligera de större sociala och fysiska strukturerna som barnen verkar i och påverkas av

Genom begreppet "curlingförälder" framträder också en sorts kritik mot synen på barnen som kompetenta (Hougaard 2004). Detta negativt laddade begrepp slår an en ton av uppfordran till föräldrar att sätta gränser och att behålla sin auktoritet. Curlingbegreppet fångar bland annat en inställning som går ut på att kompensera barnen med kvalitetstid då föräldrarna på grund av mycket arbete känner dåligt samvete gentemot barnen (Johansson 2007). Detta knyter an till diskussionen om att föräldrar i allt högre utsträckning får agera som privatchaufförer åt barnen (Fyhri & Hjørhol 2009; Tillberg Mattsson 2002). Synen på

de curlande föräldrarna är intressant att bryta mot vilken roll som barns naturkontakt tillskrivs. Om nu föräldrarna sopar barnens väg och under komprimerad tidsrymd ger barnen eftersträvansvärda och utvecklande aktiviteter, hur ofta banas då vägen till naturen?

Chawla (2002) är också kritisk mot den moderna barndomsforskningens ensidiga fokus på individualitet. Det som vi riskerar att förbise är sådant som människor faktiskt har gemensamt med varandra, och inte minst med naturen. Kritiken kommer i det här fallet från en samhällsorienterad forskare som betonar naturens existentiella betydelse för människan; för vår förmåga att känna samhörighet med omgivningen och för att utveckla en moralisk relation till naturen.

Berättelsen om den nya, moderna och kompetenta barndomen tycks på ett ontologiskt plan vara svår att förknippa med naturen. Oviljan att använda naturbegreppet skulle i det sammanhanget kunna bero på en social konstruktivistisk samhällvetenskaplig strömning där barn-natur relationen betraktas som produkt av uppväxtens sociala och kulturella omständigheter. Ett sådant perspektiv innebär ett mer eller mindre outtalat avståndstagande mot biologiska tolkningar och förståelse av människans tillvaro – i meningen att natur förknippas med något av naturen givet. Då jag valt att definiera natur i vardagligt, materiellt konkret och upplevelsemässiga termer; det vill säga växtlighet, vatten och djur i barns bostadsområde så framstår det inte lika problematiskt förena barn och natur som fysiska storheter. Med det teoretiska avstampet i tidsgeografin (som jag återkommer till), vars notationsapparat särskilt tar fasta på det fysiskt observerbara (Lenntorp 1997; Åquist 1992), ges understöd till ett materiellt betraktelsesätt. Detta innebär dock inte att sådant som rör individers meningsskapande, till exempel betydelsen av vistelse i närnaturen, vilket inte är direkt observerbart, förklaras som ointressant ur ett tidsgeografiskt perspektiv:

”Den inre världen och den yttre världen är emellertid väl sammanvävda och därför kan isolerade studier av den ena eller den andra leda till felslut. Tidsgeografins beskrivning av den yttre världen ger emellertid en stabil grund för analys av de båda” (Lenntorp 1997, s 70).

Barn är individer med förmåga att uppleva och berätta om sin verklighet. Samtidigt är jag medveten om de befinner sig i ett sammanhang där naturkontakten å ena sidan betraktas som något i grund och botten eftersträvansvärt, å andra sidan något inte helt lättåtkomligt i en urbaniserad och tidspressad samtid. De generationer som växer upp idag, med egna rum och datorspel, gör det i en tillvaro som på många sätt skiljer sig från tidigare generationers uppväxtmiljöer långt tillbaka i människans evolutionära historia. Och frågan om hur pass präglade vi är av ett nomadiserande liv, innan vi lämnade den afrikanska kontinenten och satte plogen i jorden, är en alltjämnt omdiskuterad fråga (se till

exempel Berg 2011). Ett sätt att överbrygga polariseringen mellan arv och miljö i synen på barn utveckling är att betrakta människans intresse för omgivningen, samt förmåga till samspel och inläring, som något medfött. Däremot, vad som fyller det kännande och utforskande barnets intresse och hur det sociala samspelet gestaltar sig, är något som är avhängigt platsen, tiden och det kulturella sammanhanget (Lisberg Jensen 2011).

2.3.5 När avsaknad av naturkontakt uppfattas som problematisk

Om den barndomsgeografiska forskningen mångt och mycket präglas av social/humanistisk ansats så finns det forskare som istället tar sin utgångspunkt i något som kan benämnas som en biologisk/strukturalistisk ansats. I detta sammanhang är ”biophilia”¹² ett centralt begrepp, vilket ordagrant betyder kärleken till det levande (Kellert & Wilson 1993). Med begreppet åsyftas att människor har ett slags medfött behov av naturkontakt. En bärande föreställning i denna sociobiologiska skola är att vår inställning till naturmiljöer är nedärvd, att mänsklighetens utveckling i intimitet med naturmiljöer har gjort genetiskt avtryck. Detta kan i sin tur förklara varför vi idag, till synes gränsöverskridande, uppskattar och känner oss tillfreds i vissa naturmiljöer och landskapstyper, medan andra väcker aversion.

Med bäring på utvecklingspsykologi och sociobiologi förklaras till exempel varför uppskattning för olika naturmiljöer varierar med åldern och att intresset för naturmiljöer tar en time-out i tonåren¹³ (Kaplan & Kaplan 2002). Detta resultat baseras främst på ungdomars visuella uppskattning av olika miljöer utifrån bildserier. Tolkningen som görs är att naturmiljöer får lägre uppskattning för att dessa inte är förknippade med andra ungdomar och möjligheten till sociala möten. En studie från Skottland visar å sin sida att skogsmarker har stor betydelse även för äldre ungdomar. Skogen är framförallt en fristad dit de kan dra sig undan vuxnas insyn för att umgås, röka och dricka alkohol. Denna form av ljusskygga naturkontakt har inte samma positiva associationer som de yngre barnens lek i skogen (Bell, Ward Thompson & Travlou 2003). Dessa två studier pekar tydligt på hur olika teoretiska ingångar och angreppssätt på studiet av barns naturkontakt ger skiftande resultat och tolkningar.

Kahn (2002) tar bland annat hjälp av ett sociobiologiskt förklaringsätt för att förklara varför barn i vitt skilda uppväxtmiljöer uppvisar liknande känslor, såväl positiva som negativa, inför naturen – bland annat gällande uppskattning av träd.

---

¹²Pergams & Zardiac (2006) frågar sig om inte biophilia håller på att ersättas av ”videophilia”. Detta mot bakgrund av att färre besöker nationalparker vilket kopplas samman med att TV-tittandet och elektroniskt spel samtidigt har ökat.

¹³ Se även Lieberg (1995) som studerat tonåringars platsrelation i det urbana rummet, om än utifrån andra begreppsramar än ovan nämnda studier.

Dock påpekar Kahn att begrepp som fri vilja, mening samt att utifrån etiskt ställningstagande forma sitt förhållningssätt till naturen, också måste beaktas för att göra bilden komplett. Det faktum att barnen i ett av de studerade områdena har svårt att inse hur pass ohälsosam deras omgivande miljö faktiskt är fångas med begreppet "environmental generational amnesia". Uttrycket syftar till att varje ny generation tar den omgivande miljön som referenspunkt att ställa eventuella förändringar av miljökvälité mot. Så länge barnet saknar kunskap och erfarenhet om andra miljöer, befintliga eller historiska, riskerar varje generation att vänja sig vid en allt försämrad miljö.

Att förorenade miljöer kan skada människors hälsa är ingenting nytt. Men ett perspektiv som uppmärksammas alltmer i forskningssammanhang är naturkontaktens positiva hälsopotential (Faber Taylor & Kuo 2006). Även i dessa studier finns en spänning i frågan om genernas roll i relation till miljöns. Studier visar till exempel att närheten till naturmiljöer, både inslag av grönska i hemmet, utanför fönstret och i trädgården, kan fungera som en buffert som mildrar effekterna av stress. Det föreslås två potentiella förklaringar till detta resultat. För det första kan tillgången på grönområden innebära en mötesplats för socialt umgänge som i sin tur skapar tryggare sociala strukturer och därmed minskad stress. I den andra förklaringen lutar sig författarna emot Rachel och Stephen Kaplans teorier om naturens möjlighet till att väcka fascination (spontan och kravlös uppmärksamhet), som i sin tur kan stärka kapaciteten för riktad koncentration av den sort som till exempel krävs för att skriva denna mening (Wells & Evans 2003). Kaplans miljöpsykologiska teorier uppmärksammar naturmiljöers psykologiskt återhämtande förmåga och den så kallade ART (attention restoration theory) är särskilt ofta citerad. En annan berömd studie är Roger Ulrichs som visar att patienter med utsikt över grönska tillfrisknar fortare och kräver mindre smärtstillande medel, än de som har utsikt över byggnader (van den Berg, Hartig & Staats 2007). I detta fall är förklaringen snarare evolutionär; människan är biologiskt rustad att tämligen direkt reagera positivt på miljöer som signalerar överlevnad, så som vattendrag (Hartig 2007).

Att utifrån de ändå relativt få studier kring barn, natur och hälsa fastslå att naturkontakt är hälsofrämjande för alla barn i alla sammanhang är att gå händelserna i förväg. Lisberg Jensen (2011) menar att påståendet att barn mår bra av naturkontakt i vardagen är en värderingsfråga som utgår från hur samhället och enskilda förhåller sig till naturen. Att det är en värderingsfråga är dock inte detsamma som påstå att det *inte* skulle kunna vara bra. Vidare framhålls det att samhällsplanering och social organisation i slutändan tar avstamp i värderingar. Finns det politiskt stöd för tanken att människan mår bra av naturkontakt så är det en tillräcklig demokratiskt utgångspunkt för att främja detta. Söderström, som är läkare, diskuterar i liknande termer och refererar till (Faber Taylor & Kuo 2006, s 136):

”Fram till dess att evidens finns fortsätter vi anta att, precis som barn behöver bra mat och tillräckligt med sömn, behöver de kontakt med naturen” (Söderström 2011, s 96).

Hon avslutar sin kunskapsöversikt kring hälsa och barns naturkontakt med att påtala risken för att naturen och friluftsliv omvandlas till terapi på recept, i parallell med fysisk aktivitet på recept. Istället för att ”kolonisera naturen med ett nytto-hälso-ideologi” är hennes tanke att naturen hälsopotential ligger i ett barnsligt förhållande mellan människan och naturen (Söderström 2011, s 112).

Utifrån en biologisk/strukturalistisk ansats, här representerat av ett par bidrag ur boken ”Children and nature” (Kahn & Kellert 2002), intas mångt och mycket en normativ inställning till barns naturkontakt. Bristande naturkontakt är ett problem som bör lösas. I Orrs text blir frågan om barns naturkontakt en projektyta för civilisationskritik. Det rådande politiska och ekonomiska systemets betoning på ekonomisk tillväxt hålls som ansvarigt för ekologisk degradering och för barns alienering från naturen.

“Indeed, capitalism works best when children stay indoors in malls and in front of computer screens. It loses its access to the minds of the young when they discover pleasures that cannot be bought” (Orr 2002, s 282).

Här kan man fråga sig om Orr tar parti för barnen eller inte? Citatet svarar upp mot det som Ansell (2009) efterlyser; en mer strukturell ansats där frågor om makt och inflytande över barns vardag lyfts utöver sådant som barnen själva kanske inte reflekterat över. Oavsett vad man anser om kommersialismens inflytande är det viktigt att påpeka att barn inte lever i en väsensskild tillvaro utan tar del av och även själva driver på de samhällstendenser som finns omkring dem. Det som citatet möjligen då negligerar är barns egna drivkrafter och upplevelser i relation till teknik och shopping. Tänk om barn tycker att naturens ”pleasures” inte triumferar sådant som kan köpas för pengar, vad gör man då, bör man göra något åt det, och vem bär i så fall ansvaret för att åtgärda det?

2.4 Hinder och möjligheter, platsrelation och sinnlighet

Barns naturkontakt handlar om en tämligen konkret och jordnära relation mellan människan och en kategori av den fysiska omgivningen som vi kallar för natur. I styckena ovan har jag navigerat mellan arv och miljö, natur och kultur, inomhus och utomhus och försökt att hitta en syntes i synen på barn och natur. I sökandet efter ett syntetiserande synsätt närmar vi oss nu avhandlingens bärande teoretiska perspektiv (tabell 2.1). Den gemensamma utgångspunkt är att de erbjuder en vokabulär och ett synsätt som gör det möjligt att diskutera relationen

mellan individen och hennes omgivning. Individen, dennes kropp och sammanhang är centrala teman.

Som övergripande teoretisk utgångspunkt står ett tidsgeografiskt synsätt. Det tidsgeografiska synsättet är i avhandlingen ämnat att ge en bild av de tidsrumsliga förutsättningarna som inverkar på barns möjlighet till naturkontakt. Torsten Hägerstrand är en inspiratör både i egenskap av tidsgeografins grundare, men också för han i sina texter relaterar till barnets verklighet på ett igenkännande sätt innan dess att barns geografier etablerats som forskningsområde. Med inspiration av bland andra Anne Buttimer kom Hägerstrand att i större utsträckning diskutera människans subjektiva upplevelser av omgivningen och betydelsen av den sinnligt direkta relationen mellan människa och landskap. I sina texter eftersträvar Hägerstrand på ett subtilt, men ändå ytterst konsekvent sätt, holistiskt perspektiv och språkdräkt. Syftet med denna strävan är att förstå världens sammansättning i något som kan liknas vid en ”allekologisk vävnad” av människor, växter, djur och artefakter (Lenntorp 2010). Även om jag först och främst har tagit vara på ett mer konkret tidsgeografiskt synsätt med begrepp som projekt, domän och restriktioner hämtas även inspiration från Hägerstrands världsbild i en vidare mening.

Tabell 2.1 Lista över avhandlingens teoretiska utgångspunkter och deras nyckelord.

Teoretiska utgångspunkter	Nyckelord
Tidsgeografiskt synsätt	Naturkontaktens hinder och möjligheter: tid/konkurrens, rörlighet, tillgänglighet, förutsättningar
Affordance	Handlingsutrymme i naturen: vilja/intention, möjligheter lek, upptäckter
Platsförankring	Platser i naturen: känsla, relation, erfarenhet, unikheter, hemma
Kroppsfenomenologi	Kroppen och sinnen: upplevelser, rörelse, årstider, väder

Med utgångspunkt i ett tidsgeografiskt synsätt ligger det nära till hands att gå vidare och lyfta fram angränsande begrepp och teorier som representerar; vad jag vill benämna, ett interaktionistiskt synsätt på människan och hennes omgivning. Dessa teoretiska utgångspunkter representerar, i min användning av dem, olika skalnivåer. Det tidsgeografiska synsättet har jag använt för att fånga en mesonivå där jag sätter barnets vardag i ett perspektiv i staden där tid, rörligheten och boendesegregation är centrala dimensioner för att förstå den bostadsnära naturkontaktens utrymme i barns vardagsliv. Medan jag framförallt använt tidsgeografien till att begreppsliggöra hinder; det vill säga vad gör barnen gör istället för naturkontakt, bidrar de tre övriga teoretiska utgångspunkterna till att bena upp och belysa olika dimensioner av barnens naturkontakt, ifall den blir av.

De övriga tre begreppen relaterar till det subjektiva i barns upplevelser, på en individnivå, när barnet möter landskapet i olika situationer. Affordance-begreppet uppmärksammar (natur)miljöns handlingsutrymme: det som uppstår mellan individens vilja, förmåga och vad naturen har att erbjuda i form av framkomlighet, material, lekutrymme och så vidare. Här är betoningen på naturkontaktens möjligheter, och barns möjligheter till naturkontakt. Genom platsförankring fokuseras på barns relation till vissa platser i naturen; sådana som de har lärt känna eller har ett speciellt förtroligt förhållande med. Kropps-fenomenologin uppmärksammar att människor har en förankring på jorden genom kroppen och utforskar och upplever omgivningen genom alla våra sinnen. Genom dessa teoretiska perspektiv synas närbesläktade, men ändå något olika, dimensioner av vad naturkontakten kan innebära för individen.

2.5 Projekt, restriktioner och handlingsmöjligheter

Det är inte enkelt att fånga tidsgeografin på ett kortfattat sätt. Tidsgeografin handlar om att begreppsmässigt föra samman tidsliga och rumsliga relationer och kan ses som en slags protest mot en långt driven vetenskaplig specialisering. Det kan liknas vid ett tankesätt ämnat att fånga något så ambitiöst som en helhet. ”Tidsgeografin kan erbjuda ett tankeschema som sorterar upp begreppen, så att man vet var empiriska studier sitter någonstans i helhetsbilden” (Hägerstrand 1991, s 142). Hägerstrand går med på att benämna tidsgeografin som samhällsvetenskap, om man med samhällsvetenskap menar samtillvaron av människor, andra organismer och naturliga och tillverkade ting. En grundläggande utgångspunkt handlar om individens odelbarhet och att tid och rum är begränsande faktorer. Med hänvisning till Åquist (1992) utgår jag ifrån vad som kallas för ett tidsgeografiskt synsätt, som ”uppmärksammar skeendens bundenhet i en fysisk och materiell kontext” (Åquist 1992, s 72). Det tidsgeografiska synsättet går igen i avhandlingen genom ett intresse för barns aktivitetsmönster under hela vardagen. För att förstå naturkontaktens möjliga utrymme i barns liv riktas blicken mot skarven mot andra aktiviteter och platser som fångar barns uppmärksamhet och deras kroppar som bara kan vara på en plats i taget.

För att avgränsa och göra det breda tidsgeografiska synsättet mer hanterbart så hänvisar jag till den så kallade tidsgeografiska modellen. Grunddragen i den tidsgeografiska modellen illustrerar att tid och rum är de resurser som en individ har tillbuds för att utföra vissa handlingar – vissa ”projekt”. Projekten är mål-inriktade och består i sin tur av ett antal moment. Genomförandet av moment kan kräva att individer samverkar och/eller att individer har tillgång till redskap och material (Åquist 1992). Till skillnad från företag och organisationer formulerar inte enskilda personer ”sina intentioner och visioner i tydliga projekt-termer, men de är ändå styrande för handlandet” (Lenntorp 1997, s 71). I detta

sammanhang kan barns utomhuslek, promenad till skolan eller skjutsningen till idrottsträningen betraktas som olika vardagliga projekt.

Somliga projekt är spontana och möjliga att initiera på egen hand, medan barn i andra fall måste underordna sig projekt som de själva inte initierar. Utbildningsprojektet i skolan (en ”station” i tidrummet) kan benämnas som ”dominant” över projekt som att sova eller leka hemma under vardagsveckorna. Då barnet till exempel inte kan välja bort grundskolan blir därigenom denna vardagsmiljö, och vägen dit, värd att uppmärksamma i relation till barns naturkontakt. Begreppet dominant projekt finns med i ett tidsgeografiskt synsätt men är inte inarbetat i den tidsgeografiska modellen, som först och främst definierar konkurrensen mellan olika projekt utifrån restriktioner i tidrummet. Genom att tala i termer av dominant projekt, menar Åquist att det ges en öppning att utifrån ett maktperspektiv diskutera hierarkin mellan olika projekt, vilka som ges förtur, vilka som får stå tillbaka. De projekt som aldrig får eller hittar sitt utrymme benämns som ”havererade projekt” och är intressant då de skvallrar om det möjligas gränser (Åquist 1992, s 23). Hägerstrand har talat om detta i termer av att projektens ”dödsfrekvens” är hög (Lenntorp 1997).

I den tidsgeografiska modellen betonas särskilt på de hinder och restriktioner som individers vardagliga projekt är förlagda med: ”kapacitetsrestriktioner”, ”kopplingsrestriktioner” och ”styrningsrestriktioner” (Hägerstrand 1970). Kapacitetsrestriktioner är ett sådant hinder som syftar på allt det som sätter gränser för individers aktiviteter och verksamheter. En banal men ändå fundamental aspekt handlar om att dygnets timmar, samt våra ändliga liv, utgör en begränsning för vilka aktiviteter som ryms. Vidare behöver människor ett visst antal timmar för sömn och barn kräver ännu fler timmar än vuxna för att må bra. Barn har inte samma kapacitet som vuxna gällande möjlighet att förflytta sig. De är hänvisade till de långsammare färdmedlen, åtminstone om de inte kopplas samman med vuxna som kan ledsaga dem. Barn får inte köra bil förrän de har blivit vuxna, det vill säga 18 år, vilket antyder att de i större utsträckning är beroende av närmiljöns kvalitéer, till exempel för möjligheten till naturkontakt.

Kopplingsrestriktioner syftar till att vardagliga projekt ofta kräver någon form av samordning för att genomföras, dels mellan individer och dels mellan individer, redskap och material. För att till exempel spela en fotbollsmatch på gården behövs det att åtminstone en boll och ett par personer som har möjlighet att delta. Ifall barnet inte kan eller inte får vistas i närnaturen på egen hand, utan behöver föräldrars sällskap, måste barnet och föräldrarna vara hemma samtidigt och därifrån bege sig ut tillsammans. Barnet behöver därtill kunna samordnas med en naturpräglad plats för att naturkontakten skall bli av: det vill säga platsen måste existera i ett eller annat skick (tillgång), och barnet måste kunna ta sig dit

inom en rimlig tidsrymd. I alla fall om barnet ska hinna hem igen och inte planerar att övernatta i skogen.

Den tredje formen av restriktion benämns som styrningsrestriktioner vilket belyser en maktfaktor och vad som är tillåtet och inte tillåtet att göra inom en viss tidsrymd, en viss ”domän” (Hägerstrand 1970; Åquist 1992). Hemmet är en typ av domän (tidsrymd), en domän där barn anses spendera allt mer tid. Skolan är en annan betydelsefull domän och den offentliga utomhusmiljön en tredje. Den virtuella världen kan kanske betraktas som en fjärde typ av domän, i vilken förflyttningar sker genom att knappa in olika domännamn. Då barn inte formellt sett räknas som vuxna och myndiga innan de är 18 år blir frågor om makt, överläge och underläge, i relation till ålder särskilt intressant att uppmärksamma ur barns perspektiv. Föräldrars förmaningar, på grund av oro för barnens trafikmiljö, kan identifieras som en form av styrningsrestriktioner som kan påverka barns begränsade rörlighet (Björklid 2005). Utifrån en alltför stor betoning på hinder och restriktioner för barns naturkontakt riskerar deras egen vilja och självbestämmande att försummas. Att välja mellan att vara utomhus och att vara inomhus kan spegla ett uppriktigt intresse och vilja hos barnet. Dock går det att tala om restriktioner i en objektiv mening; att prioriteringen av en aktivitet på en plats tränger undan en annan aktivitet någon annanstans.

Hägerstrand noterar att kapacitets-, kopplings- och styrningsrestriktionerna interagerar på många vis. Som exempel på en komplicerad interaktion av hinder påtalas just barnet och dess beroende av familjemedlemmar och grannskapet.

”The child has a small daily prism, unless a parent can spend a good deal of the day taking him from place to place. This means that the quality of the local training establishments and types of social contacts in the neighbourhood will have long-term effects on the life paths, since training as well as friendship ties provide the keys which open or close the gates to domains later in life” (Hägerstrand 1970, s 17).

Citatet fångar centrala delar av avhandlingens intresseområde för barns bostadsnära vardag, barns begränsade geografiska räckvidd på egen hand (”daily prism”) samt betydelsen av olika aspekter i grannskapet. I citatet går även att spåra ett idag väl etablerat synsätt på barndom; nämligen att karaktären och kvalitén på den fysiska och socioekonomiska uppväxtmiljö har betydelse för hur vuxenlivet sedermera gestaltar sig. Detta synsätt återfinns exempelvis i Rädans Barnens rapport (2010) som pekar på fattigdom bland barn som särskilt bekymmersamt. Detta dels då det är ett problem här och nu, men att det också är något som riskerar att påverka barns framtidsutsikter.

Hemmet, dess grannskap och kvalitéer framhålls i citatet som särskilt betydelsefullt för barnet. Möjligheterna att genomföra olika projekt i hemmet är intressant i avhandlingen då den tiden som tillbringas i där samtidigt utesluter vistelse

utomhus i naturmiljöer. Det är den plats där vi spenderar störst del av dygnet, för att realisera projekt som sömn, socialt umgänge och för att äta. Naturen i närheten av hemmet kan då betraktas som viktig i sammanhanget, dels för föräldrars möjlighet till översikt och dels barnens möjlighet att snabbt kunna återvända hem när koskällan ringer (en metod som min farmor använde för att meddela sina lekande barn att det nu var dags att komma hem och äta). För att knyta an till ytterligare ett tidsgeografiskt begrepp är hemmet ett bra exempel på en "pocket of local order" (Ellegård & Vilhelmson 2004). Begreppet "pocket of local order", eller "ordnad tidrumsficka" på svenska (Lenntorp 1997), definieras av en uppsättning resurser (personer, material, kunskap) som ordnas på ett kontrollerat sätt för underlätta en viss aktivitet. I begreppet ligger att tidrummet ska behärras och skyddas från yttre störningar samtidigt som det är genomsläppligt för resurser. Frågan om kontroll och styrning, och möjligheten till att på egen hand eller under andras försorg säkerställa utrymme i tidrummet för olika aktiviteter vardagen, är här centrala aspekter i diskussionen kring barns förutsättningar till naturkontakt.

2.6 Direktkontakt

2.6.1 Affordance som handlingsutrymme mellan individ och miljö

De tidsgeografiska restriktionerna pekar inte bara på hinder för olika aktiviteter utan likväl på de handlingsmöjligheter som ges för olika projekt. Härav ligger det nära till hands att knyta tidsgeografien till begreppet "affordance" som handlar om handlingsutrymme mellan individen och miljön (Gibson 1979). Medan projekt kan framhållas av såväl individer med olika förmågor som av olika organisationer, så fokuserar affordancebegreppet exklusivt på individen och hennes direkta relation med omgivningen. Begreppet som är hämtat ur fältet ekologisk psykologi¹⁴ har i större utsträckning än det tidsgeografiska perspektivet anammats av forskare som intresserat sig för barn och deras omgivning (Heft & Chawla 2006). Till exempel utgår Kyttä (2006) ifrån affordancebegreppet när hon kategoriserar olika typer av boendemiljöer för barn, utifrån studier i olika bostadsområden i Finland och Vitryssland. Den mest optimala miljön benämns som "the Bullerby model" och kännetecknas av en barnvänlig miljö och grannskap där barnen deltar i vardagsaktiviteterna och uppstår ansvar, samtidigt som de behåller möjligheten till att leka och att vara barn.

Begreppet affordance kan sammanfattas som faktorer i miljön som kan erbjuda handlingsutrymme för den enskilda individen. Handlingsutrymme definieras av

---

¹⁴ "Forskningsområde inom vilket människors psykologiska anpassning till ekologin studeras, främst genom varseblivning, bedömningar och beslutsfattande. Forskningsområdet har likheter med men är skilt från miljöpsykologi (Nationalencyklopedin 2008).

ett samspel mellan vad omgivningen (här närnaturen) erbjuder och vilka vilja, behov och fysiska förutsättningar individen (barnet) har.

”Knee-high for a child is not the same as knee-high for an adult, so the affordance is relative to the size of the individual. An affordance cut across the dichotomy of subjectivity-objectivity and helps us understand its inadequacy. It is equally a fact of the environment and a fact of behaviour. It is both physical and psychical, yet neither. An affordance points both ways, to the environment and to the observer” (Gibson 1979, s 128-129).

Genom begreppet affordance uppmärksammas omgivningens/tingens objektiva såväl som subjektiva karaktär. En pall tar upp utrymme, finns där att beskåda och ta på, men om den passar för att sitta på beror både på dess konstruktion och på tyngden hos personen som sätter sig på den. I en vidareutveckling av förståelsen av affordancebegreppet betonas även vilka intentioner en person har relation till omgivningens karaktär (Heft 1997). Med inspiration av begreppet affordances går det att skissera på tre grundförutsättningar för att barns naturkontakt ska bli av:

- 1) vad miljön/närnaturen erbjuder (dess kvalitéer, dess lokalisering i relation till barnet),
- 2) barnets förmåga (i relation till miljöns kvalitéer, om barnet tillåts, om barnet orkar ta sig dit)
- 3) barnets vilja att ta del av miljön och vilken mån vistelse där lockar.

Ett klätterträd är utifrån detta resonemang är ett potentiellt klätterträd beroende på och dess lokalisering, hur det förgrenar sig, personens storlek och förmåga, samt hennes vilja att ta sig uppför trädet.

Genom ett stort utbud av lösa element i naturmiljön ges förutsättningar för konstruktiv lek med ett material som inte någon på ett tydligt sätt äger. En pinne på marken har potential att i handen på ett barn bli ett redskap för lek, förlängning av armen, en symbol. Ett enskilt sandkorn är sällan intressant. I tillräcklig mängd utgör sand är ett speciellt material som går att foga samman, bära med sig för att sedan sprida ut igen. Inte bara naturens lösa material erbjuder affordances, utan även större lokaler. Man kan njuta av en solbelyst söderslänt på våren och plocka den första tussilagon. På vintern ges där istället möjlighet för pulkaåkning, medan platsens handlingsutrymme kanske ligger i träda en regnig höstdag.

2.6.2 Direktkontakt med natur och lärande

Gibson betonar att den levda världen, som vi uppfattar med våra sinnen, i sin tur skapar vetande (knowing). En grundläggande hypotes för Gibson är att "you have to see it before you say it" (Gibson 1979, s 260). Med denna levda världsbild finns det många paralleller mellan Gibsons ansats och Hägerstrands tidsgeografiska synsätt. Medan Gibson betonar seendet så återkommer Hägerstrand i flera av sina texter till betydelsen av beröring¹⁵ med känselsinnet (se t.ex. Hägerstrand 2001).

I sökandet efter en begreppsapparat som kan förena en splittrad vetenskaplig förståelse av världen lyfter Hägerstrand (2009) fram "påträffandet" som en grundläggande form av händelse. Beröring och påträffande är nödvändiga för att upptäcka och lära oss om omvärlden, antingen genom att få syn något eller att i en mer snävare form, stöta samman med. Samtalet hänger på beröring av ljudvågor. Vår perception har sina begränsningar men kan förstärkas med olika instrument så som mikroskop och teleskop. Kunskap överförs genom beskrivningar, i ord och bild, till exempel genom att barnet lär sig av tidigare generationers arbete och erfarenheter. Naturprogram kan ge oss insikter i världar vi annars har svårt att nå. Det formella lärandet i skolan sker ofta inomhus, genom teorier, begrepp, bilder och ord som förmedlar kunskaper, och har i stora drag ersatt ett lärande där vi påträffa olika fenomen i deras sammanhang.

Utomhuspedagogik och friluftsliv som ett medel för lärande betonar direkta upplevelser av fenomen som ett viktigt komplement det renodlat teoretiska och formella lärande inomhus (Dahlgren 2007). I synnerhet när det gäller kopplingen förståelsen för miljöproblem och ekologiska sammanhang argumenteras det för behovet av direktupplevelse av och känsla för naturen. Även om det är svårt att påvisa några entydiga orsakssamband mellan naturvistelse, kunskap, engagemang och miljövänligt beteende (Goralnik & Nelson 2011), så lyfts barns naturkontakt och utomhuspedagogik fram som en väg för att skapa beteendeförändring och hållbara livsstilar (Öhman 2011).

Sandell och Öhman (2010) diskuterar den pedagogiska behållning, eller den potential, som det direkta naturmötet kan ha. De argumenterar för sex teman som visar på att behållningen och behovet av det direkta naturmötet i samband med utbildning i miljö- och hållbarhetsfrågor. I ett av dessa teman föreslås direkta naturupplevelser som en fjärde dimension i hållbarhetsbegreppet, utöver de ekologiska, sociala och ekonomiska, som har potential att berika utbildning kring miljö- och hållbarhetsfrågor. Till skillnad från de övriga dimensionerna i hållbarhetsbegreppet framhålls det att direktkontakt med natur handlar om ett

---

¹⁵ Att "se men inte röra" är ett uttryck som kommer i åtanke och som ibland speglar en omsorg för, vanligtvis det yngre barnet, till exempel om det är fråga om ett levande ljus, och ibland omsorg för objektet, till exempel ett glasföremål på piedestal.

existentiellt perspektiv som hämtar sin näring från estetiska och känslomässiga relationer till naturen.

Vidare diskuterar Sandell och Öhman (2010) frågan upp om hemkänsla, identitet och platsrelation. Allemansrätten, som erbjuder individen handlingsutrymme även på privat ägda marker, lyfts fram som en demokratisk frihet som kan underlätta denna platsförankring. Den lokala förankringen och tillgången till ett närlandskap kan ha potentialen att motverka den känsla av ”platslöshet” som ett högrörligt och uppkopplat samhälle kan tänkas medföra. Denna aspekt är särskilt betydelsefull här; vad betyder det för barn att ha naturområden i sin närhet, såväl i relation till hemmet som i relation till skolan? Är närnaturen en betydelsefull plats och uppfattas den som en viktig del av att känna sig hemma i sitt bostadsområde?

Även om individen och hennes upplevelser och relation till omgivningen har betonats hitintills inom ramen för affordancebegreppet, så är barndomens upptäckter dock sällan enbart en individuell bedrift. Istället sker den ofta genom att vuxna eller andra mer erfarna barn riktar barnets uppmärksamhet mot olika föremål och fenomen genom lek och olika aktiviteter. På samma sätt som föräldrar kan begränsa barns rörelsefrihet så kan barnets handlingsutrymme också vidgas och underlättas genom andras försorg, till exempel genom lära barnet cykla eller visa på möjligheterna vid närmaste pulkabacken.

Att relatera till barndomens naturkontakt i lyriska termer är med största sannolikhet inte ett genomgående drag hos människan (Heft & Chawla 2006). En rimlig förklaring handlar stället om vuxna och andra förebilder som bidrar med vad Chawla (2002) kallar ”voices of appreciation”, uppmuntrar barnen till upptäckter och vistelse i naturmiljöer. I retrospektiva studier med miljöengagerade pekar de ofta på såväl direktkontakt med naturen som stödjande vuxna som källa för deras engagemang. Det talas i detta sammanhang om ”significant life experiences”; det vill säga händelser tidigt i livet som i tillbakablick framstår som betydelsefulla för ett engagemang för natur- och miljöfrågor som vuxen (Tanner 1980). Resultatet från de retrospektiva studierna behöver nödvändigtvis inte stärka tesen att naturmiljöer är viktiga för att utveckla miljömoral. Det påpekas också att andra grupper, utöver de som uttrycker miljöengagemang, bör tillfrågas om deras upplevelser och relation till naturmiljöer i barndomen (Chawla 1998). Wells och Lekies (2006) ger här ett bidrag genom att de studerat vuxna i allmänhet. Resultatet stärker föreställningen om att naturkontakt i barndomen har betydelse för framtida miljöengagemang.

2.7 Naturkontakten som platsrelation

Utifrån ett geografiämnesperspektiv är det nära till hands att närma sig frågan om barns naturkontakt genom platsbegreppet. Det är under barndomen och uppväxttiden som en individs föreställningar om vissa platser långsamt byggs upp, och det är i hemmet och i dess närhet som vår förståelse för omvärlden vanligtvis börjar utvecklas. Den natur som barnen bekantar sig med kan sägas fungera som referenspunkt utifrån vilken andra naturområden jämförs och utforskas. Genom sinnen och konkreta handlingar görs omvärlden begriplig. De första platserna bedöms också vara viktiga för att de är intimt kopplade till relationerna till föräldrar och syskon (Nordström 2002).

En viktig aspekt av platsbegreppets karakteristika är att där sker en interaktion, vilket både kan innebära ett möte mellan människor och mellan människor och det fysiskt materiella (substanser för att använda Gibsons terminologi). Platser väcker tankar, minnen och associationer. Asplund (1983) menar att en plats är levande i den bemärkelse att den responderar – den ger intryck men det ska också vara möjligt att göra inryck på platsen. För att sätta detta perspektiv i relation till affordancebegreppet kan återigen klätterträdet lyftas fram som ett exempel. Även om det finns ett hundratal träd runt om ett bostadsområde som kan erbjuda barn liknande möjlighet till klättring, så uppmärksammar platsbegreppet det enskilda trädets unika betydelse i relation till barnets användning och erfarenhet av platsen där trädet står. Alla potentiella klätterträd betyder nödvändigtvis inte lika mycket för det barnet.

För att ytterligare belysa relationen mellan människor och platser lyfter jag fram begreppet platsförankring. Platsförankring (place attachment) är ett begrepp som vanligtvis står för positiva känslomässiga band mellan en individ och en plats samt en tendens att upprätthålla närhet till platsen. I en studie av vuxnas favoritplatser i Helsingfors och Tammerfors framgår att naturmiljöer, i detta fall tätortsnära skogar och vattenscenerier, återvaldes som favoritplatseter över en tiomånadersperiod. Resultatet av den studien antyder att det finns en mer stabil förankring till naturpräglade platser än till urbana favoritplatser (Korpela et al 2008).

Det går att skönja paralleller mellan idén om platsförankring och det vidare begreppet ”topophilia”. Ordagrant betyder det ”kärlek till en plats” och inkluderar “all of the human being’s active ties with the material environment” (Tuan 1974/1991, s 93). Såväl topophilia och biophilia är begrepp som tilltalar många författare och återkommer i ett flertal texter. Detta samtidigt som deras empiriska grund och exakta innebörd framstår som något svävande (Asplund 1983; Lisberg Jensen 2011; Sörlin 1991). Tuan påpekar också att topophilia inte

heller är den starkaste i människans känsloliv och jämför då med kärleken till ett barn.

Begreppen platsförankring, topophilia och biophilia är alla intressanta för denna studie då de i någon mening uppmärksammar betydelsen av det levande och dess lokaler. En viktig aspekt av det naturpräglade handlar om just liv; växande växter, rörliga djur och rinnande vatten. Staden som är scenen för studien kännetecknas i bästa fall också av liv; folkliv. Genom lek är barn att betrakta som en levande, rörlig och upptäckande person. Människans första levnadsår är topofiliskt i dessa mest handfasta mening då det ännu inte kan stå upprätt. För att på egen hand ta sig fram har såväl händer som fötter kontakt med underlaget. När barnet sedan kan stå och gå har det en upplevelsehorisont varifrån det är lätt att upptäcka vad marken har att erbjuda i form av lösa föremål, smådjur och växter.

En viktig dimension av naturområden ur barns perspektiv torde handla om att dessa kan ge utrymme för rörelse, och att rörelse är något tydligt förknippat med barns utomhuslek. Distinktionen mellan å ena sidan plats och å andra sidan rum, rymd, utrymme, på engelska ungefär place och space, ägnas en del akademisk uppmärksamhet åt. Översättningen av place och space blir något haltande och onyanserad. En vanlig förståelse av begreppet space är att det utgör en i social mening tom rumslighet, medan place används som rumsligheter som fått mening genom att de formats och benämnts av människor (Saltzman 2001). Massey (2005) argumenterar mot en allt för tydlig polarisering mellan begreppen. Rum bör inte ses som något innehållslöst eller ställas mot ett med mening associerat platsbegrepp. Istället bör rum snarare betraktas som en process; ständigt på väg och under tillblivelse. Vidare noterar Löfgren att det finns en risk det i talet om tomma ytor ”skrivs in i enkelspårig och romantisk berättelse: förr fanns riktiga platser och nu finns det bara ytor” (Löfgren 1997, s 49). Istället pekar han på platsers polaritet och hur de hela tiden kan laddas om. Laddningen kan ske cykliskt, till exempel upplevelsen av en park i dagsljus jämfört med upplevelsen kvällstid (Cele 2009b), eller att personer beroende på deras förförståelse, kunskap och sammanhang till exempel ser olika värden i en och samma bit naturmiljö. I lantbrukarens produktionsskog kan fritidshusägaren känna sig ledig.

Människor kan också beroende på ålder och erfarenheter se på, uppleva och använda platser på olika sätt. Detta kan i sin tur påverka synen på en plats värde samt inställningen till om och hur dess tillstånd ska förändras. Konfliktyllda anspråk på marken är inte minst aktuellt i staden där man helst vill rymma fler bostäder och människor utan att för den delen göra avkall på parker och grönytor. Pyle (2002) diskuterar utifrån amerikanska förhållanden begreppet ”vacant lot” eller ”ledig plats” som syftar på att det är en yta som har potential att exploateras; att det är slöseri att inte utnyttja den för ytterligare tillväxt.

”Open space” eller ”öppna ytor/platser” har en mer positiv klang då det ligger ett egenvärde i att ytan är öppen. Syn på öppna ytor som oanvända och underutvecklade hotar den grundläggande kontakten mellan människan och naturen, argumenterar Pyle. Detta gäller särskilt för barn som än mer än vuxna är beroende av att naturen finns i deras närhet för att de ska ha möjlighet att komma i kontakt med den. För ett lekande och utforskande barn är en öppen yta långt ifrån meningslös.

2.8 Om naturkontaktens sinnlighet

Den kroppsfenomenologiska ansatsen bidrar i sammanhanget till en lyhördhet för kroppens och sinnenas roll i relation till naturkontakt. Vi kan bara befinna oss på en plats i taget och våra sinnen har en begränsad räckvidd. På så sätt blir närheten, samvaron, mellan barnkroppen och naturelement avgörande för möjlighet att kunna uppleva natur. Detta är kanske ett konstaterande av det uppenbara, i likhet med att fem myror är fler än fyra elefanter. Men med ytterligare inspiration av Magnus, Brasse och Eva kan man sammanfatta denna grundläggande förutsättning med att: ”här är där man är, där är där man inte är – här har man alltid med sig”. Våra respektive här utgår alltid från kroppen som är utrustad med sinnen som uppfattar var vi är någonstans. Genom syn, hörsel, doft och känsel kan de flesta av oss avgöra om vi till exempel är i ett köpcentrum eller i en skog¹⁶. Men för att förstå hur vi hamnar på respektive plats med våra kroppar, och vad vi tycker om att vara där, bör vi även ta i beaktande de tidigare erfarenheter, intentioner likväl som den tidsgeografiska analysen av restriktioner.

Kroppsfenomenologin bygger vidare på fenomenologin, med Husserl som en viktig förgrundsgestalt (Merleau-Ponty 1994 i Skår 2010). Seamon (1980) beskriver fenomenologin som en explorativ och deskriptiv forskningsinriktning. Några av fenomenologins kännetecken är att studera fenomen på de sätt som de framträder för människor och en ambition att studera ett objekt utan förutbestämda teorier eller förutsägelser. Tolkningar av det studerade bör inte svepas in i begrepp eller möjliga förklaringar som är främmande för den som studeras. Fenomenologin handlar om förståelse och känsla för det studerande, snarare än ambitionen att hitta förklaringar. Människan och hennes upplevelser står i centrum och forskaren har ambitionen att skala av kontexten för att upptäcka fenomen, till exempel hur människor uppfattar natur och den fysiska omgivningen, och beskriva detta på ”egna villkor”. Även om individens

---

¹⁶ Går man in i köpcentrats friluftsbudik finns där ofta gott om naturreferenser och det som saluförs är medel som ska skydda kroppen så att vi på ett torrare, varmare och smidigare sätt ta sig fram utomhus, kanske i en skog, eller ner för en skidbacke.

upplevelse är en viktig dimension i denna avhandling, vill jag samtidigt med hjälp av det tidsgeografiska synsättet betona kontextens roll för att naturkontakten ska bli av. Vidare betonas inom fenomenologin att omvärlden är att betrakta som en mental konstruktion, en konstruktion som ges mening för individen då hon riktar element i omgivningen uppmärksamhet. Ett sätt att fånga detta är att forskaren försöker att sätta sig in och se hur fenomenen framträder genom den studerades ögon. Ett annat sätt att gå till väga är att gemensamt i dialog utforska ett fenomen (Johnstone 1983, s 56-59).

Den kroppsfenomenologiska ansatsen kan bidra till förståelse för varför barndomens naturkontakt i efterhand kan komma att framträda tydligt i minnet, och därmed också betraktas som något betydelsefullt sett utifrån deras vuxenperspektiv. När vuxna återkallar minnen från barndomen är dessa i hög grad knutna till just utomhusmiljöer och händelser där barnet aktivt erfarit med kroppen och sinnena stannar sannolikt kvar längre i minnet. Naturmiljöer framhålls som särskilt stimulerande bland annat för att sinnena drabbas på ett mer okontrollerat sätt, genom till liv, ljud och rörelse från sådant som människan inte direkt kontrollerar; moln, solen, porlande vatten och vågor. Barnkroppens känslor och upplevelser är starka, kanske som starkast då, och går att återkalla, men ger samtidigt erfarenheter vilka sedermera försvårar möjligheten till en oförställd vuxenblick på omgivningen och tillvaron. Sebba (1991) framhåller att minnen är högst personliga och att det finns en direktlänk till barnkroppens och barnsinnenas intryck av den fysiska omgivningen. Denna länk, uppstigen i vuxen ålder, är inte identisk med barndomsupplevelsen, men heller inte avskild från den.

När äldre informanter återberättar sin barndom i Halldéns studie är det lek med kamraterna på särskilda platser som framträder som viktiga. Det berättas om lek vid stenar, träd, bakgårdar men också om vidsträckta skogar. Leken ägde nästan uteslutande rum utomhus. Kroppsminnena framträdde tydligt; upplevelsen av vädrets och årstidens skiftningar ”in på bara skinnet”, men begreppet natur används sällan explicit och när det förekom var det i sammanhang när informanterna talar om sitt vuxna liv (Halldén 2011).

”Mycket talar för att det är så barn upplever naturen. Inte via begreppet natur utan som erfarenheter av att klättra, krypa, och springa eller lyssna, lukta och smaka” (Halldén 2009, s 155).

Även om vissa känslor från barndomen plötsligt kan bli påtagliga för den vuxne, så framhåller Halldén att minnen inte bör betraktas som ”blåkopior” av vad som hände, utan resultatet av bearbetningsprocesser.

”Materialet är här vuxnas barndomsminnen och det innebär att vi också då i någon mening har att göra med konstruktioner av barndom. Minnen är inte avtryck av händelser utan händelser

bearbetade i en referensram och formulerade som berättelser med ett inflytande av narrationsregler” (Halldén 2011 s 94).

Då natur inte är ett begrepp som barn med självklarhet befattar sig med, framstår det återigen som relevant att tänja på förståelsen av vad barns naturkontakt kan innebära och även innefatta delar av den bredare kategorin utomhusvistelse. Med avhandlingens uppmärksamhet på naturkontakt som en del av utomhusvistelsen som helhet blir det relevant att uppmärksamma kroppsligt sinnliga upplevelser i relation till att vara utomhus respektive inomhus. Det kan handla om vårens dofter, regn, mörker och årstidsskiftningar, det vill säga kvalitéer i naturupplevelsen som kan gå utöver specifika platser eller särskilda lekar i naturmiljöer. Upplevelser och erfarenheter från barndomen är intressant att lyfta utifrån ett föräldraperspektiv; bland annat för att studera vilka återverkningar som dessa minnen får på hur barns naturkontakt betraktas idag.

Den tolkning jag gör utifrån litteraturen är att själva berättelserna utifrån barndomsminnen inte nödvändigtvis är detsamma som exakta händelseförlopp, till exempel i fråga om hur ofta man var utomhus som barn. Däremot tycks det finnas en samsyn kring att kroppsligt aktiva barndomshändelser utomhus ger särskilt starka intryck och bereds plats i minnet, något som i sin tur färgar en persons upplevelser av sin barndom. I avhandlingens inledning berättar Winnerbäck om nyponbuskar längs med cykelvägen där gråvita skyar påminner honom om ljuset på en tandläkarmottagning. Dessa intryck kommer av en ofrivillig, men högst påtaglig, form av naturkontakt som vi alla kan utsättas för i vardagen på väg någonstans. Vår relation till vardagslandskapet som omger oss kännetecknas vanligtvis som ”tyst kunskap” (Hägerstrand 1988). Nyponbuskarna tar vi för givna och ägnar inte allt för mycket uppmärksamhet åt. Den tysta kunskapen kan dock aktiveras och bli högst påtaglig när man blir varse förändringar av miljön, till exempel när grävmaskinen sliter upp cykelvägen vid fotbollsplan.

2.9 Sammanfattning av kapitel 2

I detta kapitel har jag definierat naturbegreppet på ett tämligen brett och förmodat vardagligt sätt. Natur handlar här om den av människan relativt påverkade yttre naturmiljön. Staden hyser många naturelement så som gräsmattor, träd, djur till himmel och väder som ger möjlighet till naturupplevelser. Dock krävs antagligen en mer omfattande lyhördhet för att upptäcka att natur finns runt om oss även i den bebyggda miljön. På samma sätt är den tätortsnära naturen ytterst människopåverkad genom människans många gånger aktiva förvaltning samt vår vistelse där, till exempel manifesterat genom upptrampade stigar. Då jag i avhandlingen är intresserad av vad naturen betyder för barn och

föräldrar, så blir deras upplevelse av vad natur är och innebär för dem, en central dimension.

Genom fyra teoretiska perspektiv har jag satt samman ett ramverk för att studera och tolka barns naturkontakt. Det tidsgeografiska synsättet utgår från en fysikalisk ontologi där barnet genom olika projekt bildar trajektorier i tidrummet. Kroppen liksom djur, växter och tingen (existerar Hägerstrand 1991) är alla odelbara enheter som måste mötas i tid och rum för att naturkontakt skall kunna uppstå. Att restriktionerna för barns naturkontakt blir allt mer påtagliga, till exempel genom våra ökade möjligheter att aktivera oss inomhus, är en viktig utgångspunkt i avhandlingen. Det tidsgeografiska synsättet bidrar med begrepp för att tolka vilket utrymme som barns naturkontakt har i barns vardag genom att sätta det i relation till andra projekt som upptar dem. Även om inte upplevelse av natur och dess betydelse är direkt fysiskt observerbart så innebär det inte att människans inre värld är ovidkommande i tidsgeografin. Men för att ytterligare betona upplevelsedimensionen teoretiskt så lyfts affordancebegreppet, platsförankring och kroppsfenomenologi fram som fruktbara perspektiv för att tolka och förstå barns naturkontakt. I dessa perspektivet står individen och hennes direkta relation till omgivningen i fokus genom kroppen och sinnesintrycken.

3. STAD, RÖRLIGHET OCH NATURKONTAKT PÅ FRITIDEN

3.1 Introduktion

Följande kapitel tar sin utgångspunkt i staden i egenskap av uppväxtmiljö för barn för att sedan fokusera på barns vardagsliv med inspiration av ett tidsgeografiskt synsätt i termer av tid och rörlighet. Det ges en inblick i barns fritidsmönster, tidsanvändning och konkurrensen från övriga fritidsaktiviteter. I kapitlet uppmärksammas också friluftsliv; en relativt modern företeelse och ett begrepp som speglar en nordisk tradition. Friluftsliv är en konkret benämning på fritidsbetonade aktiviteter i naturen och är en företeelse som förändras i takt med samhällsutvecklingen, nya teknik och nya generationer. Hur invandrades naturkontakt gestaltas sig i Sverige finns det ännu många frågetecken kring, något som tas upp för diskussion i slutet av detta kapitel. Allra sist så sammanfattas kapitel 2 och 3 i ett avstamp inför studiens empiriska avsnitt.

3.2 Barn i stadsmiljö hör egentligen hemma någon annanstans

Staden som uppväxtmiljö har kritiserats sedan slutet 1800-talet, då stora befolkningsomflyttningar gick från landsbygd till stad. Särskilt för arbetarklassens barn var stadsmiljön en trång och smutsig arena (Rasmusson 1998). Per definition står staden som något av en motsats till naturmiljön. Staden kan betraktas som den ”nya miljön” som kom att hysa ett ”nytt sorts liv” i relation till en försörjningsstruktur som tydligare var kopplad till naturens villkor. Motvikt till den brokiga stadsmiljön stod bland annat i att återknyta banden till landsbygden. Förekomsten av sommarläger i USA i slutet av 1800-talet kan tolkas som att oron för barndomens upplösning var påtaglig redan då. Bakom sommarlägren fanns en önskan om att distansera barnen från det moderna, ”taking them back to the primitive past” (van Slyck 2008, s 24). I Sverige kom friluftslivet som framväxande fenomen att initialt vila på liknande grundvalar. Vid denna tid grundades också de första friluftsföreningarna, delvis som ett svar på den oro som fanns för nationalidentitetens uppluckring. I naturen fanns elementen för ungdomens fostran medan staden representerade fysiskt och sedligt fördärv (Sandell & Sörlin 2008a). Men att aktivt uppsöka naturmiljöer som fritidssysselsättning var initialt inget folkligt projekt. Möjligheten att vandra, klättra och som turist lämna staden för landsbygd och vildmark var förbehållet en manlig elit som förutom ekonomiska medel också hade fri tid till sitt förfogande (Humberstone & Pedersen 2001).

Barns lek och aktiviteter i stadsmiljö bedöms inte som likvärdigt med barns aktiviteter i grönområden eller i landsbygdsmiljö. Gatan kan betraktas som en

hotfull och farlig plats för unga, likväl som att ungdomars närvaro i den offentliga miljön i sin tur kan väcka anstöt hos vuxna (Matthews, Limb & Taylor 2000). I England framställs ofta landsbygden istället som den ideala platsen för barn, ”a pure space”. Barns frihet att röra sig och upptäcka landsbygden lyfts ofta fram som något positivt. Innerstadsbarnens¹⁷ motsvarande beteende ses snarare som någonting farligt och ger upphov till frågor av slaget: ”Do you now where your child is right now?” (Jones 2000). Vad tycker då stadsbarn själva om sin närmiljö? Barnen som studerades i Celes avhandling (2006), från England och Sverige, ser sig själva som stadsbor. De trivs i staden men ser ändå landsbygden som en bättre plats. Det som barnen saknade i staden var framförallt närheten till natur och djur. Landsbygden associerades alltid till sommaren.

Stenbacka (2001) diskuterar begreppet den rurala idyllen. Det framhålls att bilden av landsbygden har framställts som en bekymmersfri och socialt trygg plats. Denna föreställning betraktas som en betydande anledning till att medelklassen attraheras av ett sådant boende. Önskan om att låta barn bo nära natur och en bit bort från innerstäder kan betraktas som en drivande faktor bakom ”urban sprawl” och dagens urbanisering av landsbygden. Samtidigt som den stadsnära landsbygden lockar barnfamiljer (Amcoff 2008) ökar andelen barn även i innerstaden, exempelvis i Göteborg (Göteborgs stad 2010). Föreställning i västvärlden om att städer inte är en bra plats för barn tycks därmed förändras i och med att fler unga familjer, mer eller mindre aktivt, väljer att bo kvar i staden (Carrol, Witten & Kearns 2011).

3.3 Att växa upp i olika slags stadsmiljöer

3.3.1 Boendesegregation, flyttmönster och barns naturkontakt

Segregation mellan människor i stadens olika rum är ett faktum. Boendesegregation delas ofta upp i socioekonomisk och etnisk segregation där områden som är minst attraktiva benämns invandrartäta eller ”svenskglesa”. De mest attraktiva områdena i storstäderna domineras av etniska svenskar och är därmed invandraroglea (Sundlöf 2008). En förståelse av boendesegregationen är att fattiga och rika barnfamiljer sällan bor grannar på samma gata eller delar trappuppgång. En annan förståelse av boendesegregation är att olika kvalitéer inte är jämnt fördelade i stadsrummet. Det kan handla om känslan av trygghet eller

---

¹⁷ Jones diskuterar ”inner city estates” i temer av ”impure space”. I en svensk kontext haltar översättningen innerstan. Snarare är ”miljonprogramsförorten” associerad till en ”impure space”; en i mångas ögon negativt laddad plats, varifrån media rapporterar om ungdomsgång som står för oordning och bilbränder. Händelser som väcker frågor om ”var föräldrarna håller hus”? Jones diskussion fokuserar på landsbygden som en god plats för barns uppväxt och sätter det rurala i perspektiv mot det urbana. Samma diskussion skulle säkert kunna göras mellan olika typer av bostadsområden inom en stad.

närheten till skolor och barnomsorg. Boendeytan per person är stor i Sverige. I storstäderna är boendeytan per person något lägre, samtidigt hittar vi där de största skillnader i trångboddhet (Gullberg, Höjer & Pettersson 2007). De största klyftorna mellan fattiga och rika finns i städerna och störst risk att hamna i barnfattigdom har barn med utländsk bakgrund och med ensamstående föräldrar (Rädda Barnen 2010). Dessa grupper bor troligen trängre, även om det än så länge saknas tillförlitlig statistik kring trångboddhet (Boverket 2011).

Olika stadsmiljöer förknippas till exempel med ett varierat inslag av grönområden, mestadels anlagd parkmiljö centralt i staden, trädgårdar i villaområden och rester från jordbrukslandskapet runt miljonprogramsområden i storstädernas utkanter. Inom svenska städer framstår tillgången till naturområden som tämligen jämnt fördelad. Detta skiljer sig från många andra städer i västvärlden där tillgången till naturområden påverkas negativt i fattiga bostadsområden (Dai 2011; Seeland, Dübendorfer & Hansmann 2009; Strife & Downey 2009). En kartering gjord av Regionplane- och trafikkontoret i Stockholms län visar att barn ofta har god tillgång till rekreationsområden¹⁸ i Stockholmsregionen. Slutsatsen är att det bor många barn i miljonprograms- och villaområden, platser där tillgången till rekreationsområden också är god (Regionplane- och trafikkontoret 2002). Tillgång till natur är med största sannolikhet inte är avgörande för vare sig flytten till eller ifrån områden med låg status¹⁹. Dock är det intressant att lyssna till vilken betydelse de faktiskt har för barn och vuxna som bor där. Bland andra ger Daun (1980) och Molina (1997) insikter om att vuxna uppmärksammar naturprägel i miljonprogramsområden som en betydelsefull kvalitet.

Familjebildande och barnafödande är en typisk händelse i livet som påverkar strävan efter annat boende och att faktiskt flytta (Geist & McManus 2008). Spelar barns naturkontakt någon roll för den omgivning som barnfamiljer gärna söker sig till? Det går att föra in en rad olika parametrar i den lokala boendemiljön som föräldrar kan eftersöka för barnens skull (Galster & Santiago 2006; Mee 2010; Pinkster 2009). Några exempel är att det bor andra barn området, trygghet, fungerande skolmiljöer, hus istället för lägenhet, fritidsaktiviteter samt tillgängligheten till utomhusmiljöer för lek och aktiviteter. Barnfamiljer har till exempel en tendens att prioritera tillgång till naturmiljöer och möjlighet till rekreation, medan hushåll utan barn sätter större värde på mindre boendetomter och närhet till service (Kim et al 2005). En annan prioritering som påvisats bland barnfamiljer är att bo en bit bort från stadskärnan (Lindberg et al 1992),

---

¹⁸ Med rekreationsområden i rapporten avses ”grönområden med sociala kvalitéer, d.v.s. naturområden med höga rekreationsvärden för människan – promenadområden och större strövområden – samt allmänt tillgängliga promenadstråk längs vatten”.

¹⁹ Se vidare om ”boendeklätrare” som överger fattiga och invandrartäta områden när inkomsterna förbättras (Bråmås & Andersson 2010; Andersson & Bråmås 2004).

till exempel att flytta till landsbygden för barnens skull (Tillberg Mattsson 2002).

Saknas vissa kvalitéer i bostadens närområde kan de tillfälligt uppsökas genom utflykter till andra områden (se Maat & de Vries 2006 om ”kompensationshypotesen”). Vardagsmiljön byts för kortare eller längre perioder mot till exempel semesterdestinationer, skogsutflykter eller vistelse i fritidshus. Varannan svensk har på eller annat sätt tillgång till fritidsboende (Fredman et al 2008a). Några motiv för att tillfälligt lämna hemmiljön för ett fritidsboende redogörs för av Müller och Hall (2004). Det handlar om att komma närmare natur och landsbygd, att anamma en mer informell livsstil; att helt enkelt uppsöka värden som inte erbjuds i vardagen. I en nordisk kontext går det också skönja en djupare kulturell betydelse av sommartorpet knutet till historia, längtan till sommar, hembygd och familjeband (Kaltenborn 1997; Müller 2007). I detta sammanhang går det att tala om ”komplementära rum”²⁰ för att begreppsliggöra människors strävan efter miljöombyte och att söka upp kvalitéer som fattas i vardagen. För att ta del av dessa miljöer är barn dock beroende av vuxnas resurser så som tid, transportmedel och pengar.

Som nämnts bor det idag fler barn i de centrala delarna av svenska storstäder än på länge. I storstädernas miljonprogramområden bor också mycket barn. Miljonprogramsområdena²¹ har generellt sett inte associerats med barnvänlighet, detta trots ambitioner i planeringen så som trafikseparering, närhet till skolor och omgivande grönområden. För 50-70 år sedan stod innerstaden för trängsel, slitna bostäder och de nybyggda förorterna lockade med kaklade badrum och skog runtom. Sedan 1980-talet har blickarna åter vänts mot de centrala delarna av städerna och förtätning av stadsrummet förespråkats som en modell för hållbar utveckling (Bengs 2005). Stadsbyggnadsidealet är idag att föra samman och förkorta avståndet mellan olika funktioner – boende, arbete och handel – och skapa förutsättningar för folkliv. Förenklat och generaliserat skulle man kunna hävda att ju lägre de olika bebyggda täthetsmåten är, desto mer natur. Å andra sidan, ju fler träd och tätare bestånd, stora öppna marker, vatten med obruten horisont, desto mindre är det bebyggt (urbaniserat). Utifrån ett arealmått på en karta är det svårt att argumentera mot en sådan ståndpunkt. I denna avhandling studeras dock inte förekomsten av och tillgången på naturområden i sig, utan barns användning och inställning till dem. Här blir upplevelsemässig

---

²⁰ Begreppet har jag lånat av Dieter Müller, professor i kulturgeografi, som använde det i presentationen ”Fritidshus för friluftsliv? Ett svenskt perspektiv på fritidshusanvändning komplementära rum” vid konferensen ”Friluftsliv 2009” i Östersund 18-19 november. Begreppet är i sin tur inspirerat av Hans-Ludger Dienel och hans skrifter om ”Raumpartnerschaften” (personlig korrespondens med Müller).

²¹ Miljonprogrammet är den sammanfattande benämning på den bostadspolitik som fördes under åren 1964-75 (Nationalencyklopedin 2008).

tillgänglighet till natur, för de studerade barnen och föräldrarna, betydelsefullt att beakta.

3.3.2 Grannskapseffekter och barns naturkontakt

Hemmets och skolans närmiljöer är viktiga arenor i barns vardagsliv. Det finns tankar om att kvalitéer i grannskapet i en vidare mening, och inte bara föräldrarnas bakgrund, bör beaktas för att förstå barns utveckling och framtidsutsikter. Teorin om grannskapseffekter har rönt stor uppmärksamhet med utgångspunkt i den ofta citerade boken ”The Truly Disadvantaged” av William Julius Wilson. Kärnan i föreställningen om grannskapseffekter är att individer påverkas av den sociala omgivningen i sitt bostadsområde. Endogena grannskapseffekter innebär att en individs beteende direkt påverkar andra individers beteende i bostadsområdet. Det talas om smittomodeller där särskilt kamratgruppers inverkan på varandra står i fokus. En variant av denna teori benämns ”kollektiva socialisationsmodeller” (Wilson 1987 i Sundlöf 2008) och går ut på att medelklass och välutbildade grannar fungerar som positiva förebilder. Genom att de stärker social kontroll och övervakning hjälper de också unga människor att ta till sig sociala normer. De olika teorierna kring grannskapseffekter är framförallt ämnade att förklara effekter som rör socioekonomiska och maktrelaterade spörsmål. Detta bör beaktas då modellerna här relateras till ett annat sammanhang som rör barns naturumgänge.

Teorin om smittomodeller och grannskapseffekter har fått kritik för att i allt för stor utsträckning utgått från amerikanska förhållanden. De effekter som påvisats i europeisk kontext har visat sig vara ganska små. En annan kritik handlar om att studier kring grannskapseffekter inte har tagit hänsyn till flyttningar in och ut ur bostadsområde. Det pekas till exempel på att hög arbetslöshet i ett visst område kanske inte handlar om kausala effekter på grannskapsnivå, utan att förklaringen kan ligga i strukturer som gör att arbetslösa bosätter sig i ett område där arbetslösheten hos de boende redan är omfattande (Hedman 2011).

För att barn ska påverka varandra direkt genom beteende och umgänge, till exempel i fråga om lek och vistelse utomhus, bör man i analysen rimligtvis ta hänsyn till hur barnen rör sig i vardagen, var man möts och inte möts. Idén med påverkan av barn som bor nära varandra skulle då, till exempel, kunna grumlans av en högre rörlighet och valfrihet på skolmarknaden. Möjligheten att frångå närhetsprincipen i valet av skola innebär att ens klasskamraterna inte nödvändigtvis också är personer man bor nära. Att gå i skolan utanför sitt närområde tycks exempelvis minska de sociala kontakterna i grannskapet (Freeman 2010). Det är enklare att byta skola för barnen än att byta bostadsområde ifall man inte är nöjd med närmiljöns sociala eller fysiska karaktär. Trumberg (2011) visar att det fria skolvalet i Sverige ökat segregationen mellan olika skolor och att denna trend har varit starkast i områden

som är svenskglea och resurssvaga. Det vill säga att de mer resursstarka frångår närhetsprincipen och lämnar skolorna i sitt hemområde dagtid, där mer resurssvaga barn blir kvar.

3.4 Rörlighetens betydelse

3.4.1 Vilken roll spelar det bostadsnära i ett högrörligt samhälle?

Ökad mobilitet har tydligt påverkat städernas utformning, funktion och självfallet också barns liv och verklighet. Samtidigt som vi reser allt längre sträckor är restiden tämligen konstant, det vill säga vi reser med snabbare färdmedel (Frändberg & Vilhelmson 2011). Det kan uttryckas som att människors aktivitetsmönster har tänjts ut i geografin (Thulin & Vilhelmson 2007). Genom bilismen blir det möjligt att välja bort nära målpunkter till förmån för mer avlägsna (Haugen et al 2011). Den ökade rörligheten i samhället skulle kunna innebära att tiden som barnen tillbringar i hemmets närmiljö minskar, det vill säga, ett möjligt hinder för barns bostadsnära naturkontakt. Vilken roll spelar den närliggande naturen för barn där semesterminnen av kylslagna skogssjöar mycket väl kan ställas mot snorkling i Indiska Oceanen? För resor till Thailand är barnen beroende av föräldrarnas resurser, tid och pengar, gäller det också för turen till den närliggande badsjön, och i så fall hur långt upp i åldrarna?

3.4.2 Barns vardagliga rörlighet

Det finns åtminstone tre beröringspunkter mellan å ena sidan barns rörlighet och å andra sidan möjlighet till vistelse i närnaturen. Den ena är att rörligheten generellt sett har ökat, vilket skulle kunna göra att tiden som tillbringas i närområdet och den bostadsnära naturen minskar. Att barnen åker bil, buss eller tunnelbana till andra områden för att gå i skola, träna eller umgås med vänner innebär att tid upptas till såväl resan i sig som själva vistelsen på annan ort utanför närmiljön, något som kan tränga ut den bostadsnära naturkontakten.

Den andra beröringspunkten handlar om att barnens frihet att röra sig på egen hand i den offentliga miljön tycks bli allt mer kringskuren, ofta med hänvisning till trafikfaror. Detta skulle kunna begränsa möjligheten för barn att ta sig till närnaturen om vägen dit, av barnen själva eller av föräldrarna, upplevs för trafikerad eller på annat sätt otrygg. Under de senaste 50 åren har trafikvolymerna ökat kraftigt och antalet personbilar femdubblades i Sverige. Trots den stora ökningen av personbilstrafiken har antalet barn som dödats i trafiken minskat (Gummesson 2007). Detta beror delvis på ökade restriktioner från föräldrar men också att allt fler barn omfattas av barnomsorgen, det vill säga att de är övervakade av vuxna större delen av dagen. Därtill har olika planeringsinsatser medfört att trafikslag separerats och att biltrafiken letts om utanför

bebyggelsen. Frågan om barns fria och ofria rörlighet kommer att beröras längre fram i detta kapitel.

En tredje beröringspunkt mellan rörlighet och naturkontakt är att den aktiva, kroppsliga rörligheten, tillsammans med fantasi och social interaktion, är en betydande del av innebörden i att leka. Utomhuslek är i sin tur förknippad med rörlighet – spring ut och lek – vilket är något av en motsats till stillasittandet framför skärmar. Rörlighet, och stationäritet, är som fenomen därtill intressanta i relation till betonandet av naturen som något levande. Inte sällan tilldrar sig djur barns intresse (se till exempel Tipper 2011).

Det mesta tyder på att barn på egen hand är beroende av sin närmiljö, med tanke på att cykling och promenaders räckvidd är kortare än räckvidden för bilen (SIKA 2002 & 2007). Detta behöver dock inte innebära att barns fritids-sysselsättning är anpassade till barnens kortare räckvidd. När bilen är norm-givande och genom att olika verksamheter kan anpassas därefter blir resultatet att föräldrarna antingen skjutsar barnen eller att de få avstå aktiviteten, så till vida barnen inte har möjlighet eller tillåtelse att på egen hand ta sig till eftersträfvansvärda platser.

Föräldrars skjutsande av barn till olika aktiviteter kan betraktas som ett exempel på att förhållandet mellan vuxna och barn har förändrats. Tillberg (2001) hänvisar till Michael Wyness som menar att barnen förr hade åtaganden som de förväntades att uppfylla. Idag kan förhållandena sägas vara omvända, då föräldrarna har skyldigheten att sätta barnen främst och att tillgodose deras behov och önsknings. Detta tolkas som att föräldrarna avsäger sig auktoritet för att vinna känslomässig närhet. Flera av de intervjuade föräldrarna i Tillbergs studie fick klara sig själva i en tidigare ålder samt röra sig längre från hemmet, när de var barn på 1950-talet. Idag har denna möjlighet försämrats för barnen i och med den ökade institutionaliseringen²² av fritiden och den rumsliga koncentrationen av fritidsverksamheter. Föräldrar med tillgång till bil såg det som en självklarhet att skjutsa barnen till fritidsverksamhet. Detta tolkas som att föräldrarnas fritid därmed i hög grad anpassas efter barnens tider.

3.4.3 Barns (o)friga rörlighet och betydelsen av föräldrars upplevelse av trygghet

Hur fritt får barn röra sig utomhus för sina föräldrar? Detta är en fråga om ålder, var och när. Barns beteende och tillåtelse att vistas på olika platser, under vissa tider, styrs och bevakas med varierad framgång av vuxna. Ifall inte föräldrar eller andra vuxna är tillsammans med barnen vid varje givet ögonblick, har de inte full kontroll över var barnet befinner sig eller gör. Även maktrelationer barn emellan, utifrån till exempel ålder och kön, påverkar känslan av trygghet samt

---

²² Med ”institutionaliseringen av fritiden” avses här att barn på sin fritid är hänvisad till omsorg i vuxen regi på dagis, skola, fritids, schemalagd träning o.s.v.

vilja och möjlighet att ta olika platser i besittning (Holloway & Valentine 2000b; Mathews, Limb & Taylor 2000). Att släppa barnen ur sikte, med påföljande uppmaningar, är att sätta tillit till dem. Vid barnets hemkomst ställs ofta frågan ”vad har du gjort, var har du varit” och inte sällan ges svaret ”ute, inget särskilt” (Little 1980 i Chawla 2002).

Minst tre definitioner eller operationaliseringar av barns fria rörlighet kan identifieras i forskningssammanhang: avstånd från hemmet, platsspecifika samt tidsmässiga begränsningar. Initialt handlade fri rörlighet om det avstånd från hemmet som barnet fick tillryggalägga vid lek och socialisation. Senare kom begreppet fri rörlighet att användas synonymt med tillåtelse, en slags licens. Licensen innebär en uppsättning föräldrargivna regler som till exempel omfattar tillåtelse att korsa vissa gator. Denna definition kom sedan att också innefatta vilka platser som barnen hade tillåtelse att uppsöka. Den tredje formen av fri rörlighet handlar om möjligheten att röra sig under en viss tidsperiod (Kytta 2006).

Det tycks som om pojkar ha större frihet att röra sig på egen hand (Fyhri & Hjorthol 2009), men att flickor genom att umgås i större grupper kan vinna rörelsefrihet och till viss del utjämna de skillnader som påvisats. Brown et al (2008) visar att pojkarna i studien främst rörde sig i parker, affärer och idrottsplatser i sitt närområde. Flickorna tog däremot, genom kollektivtrafik och ett mer utspritt kompisnätverk, del av ett större omland från hemmet. Pojkar tycks i högre grad än flickor umgås med vänner som bor nära dem själva (se även van der Burgt 2006). Möjliga skillnader i flickors och pojkars sociala nätverk reser frågor kring om detta inverkar på hur mycket och på vilket sätt de vistas i den bostadsnära naturen.

När det gäller hinder för barns rörelsefrihet visar både nationella och internationella studier att trafiken är ett av de främsta problemen, i synnerhet för de yngre barnen (Björklid 2005; Francis & Lorenzo 2006). Allt färre barn promenerar till skolan även om siffrorna i Sverige är höga i en internationell jämförelse. Begreppet ”trafikmiljöstress” används för att beskriva den reaktion på buller, luftföroreningar och intensiv närmiljötrafik som leder till rädsla och oro för sitt barns välbefinnande. Att skjutsa barnen blir det enklaste sättet att lösa denna form av lågintensiv stress i jämförelse med alternativen att försöka ändra trafikmiljön eller att flytta (Björklid 2005). I sammanhanget framstår det som en paradox att skjutsandet av barn mellan olika aktiviteter ökar trafiken vilket är en faktor som i sin tur begränsar barnens fria rörlighet.

Då många föräldrar använder bilen i sitt vardagliga resande framstår det inte som märkvärdigt att barn till exempel får skjuts till skolan som ligger på vägen till arbetet. I en norsk studie kring barns rörlighet i vardagen framgår att det

främsta motivet till skjutsa barnen till skolan var att den låg på vägen till föräldrarnas arbete (Fyhri & Hjøthol 2009). Att trafiken skulle innebära en fara för barnen kom på andra plats. Det vanligaste var dock att barnen själva gick till skolan. Studien visar vidare att den fria rörligheten till skolan ökar med barnets ålder och att den fria rörligheten sjunker ju längre avståndet är till skolan. Ingen större skillnader i barnens fria rörlighet framträder när olika typer av boendemiljöer och tätorter jämfördes. En viktig aspekt som betonas är att åtgärder i den fysiska miljön för att öka barns gång och cykling endast blir effektiva om de också påverkar föräldrars upplevelse av trygghet. Studien behandlar frågor om barns väg till skola och fritidsaktiviteter. Därför är det intressant att fråga sig i vilken grad trafiken såväl hindrar som underlättar barns möjlighet till vistelse i naturområden.

Utöver trafiken begränsas barns rörelsefrihet också på grund av rädsla för att barnen ska utsättas för hot eller våld från andra människor. I ett europeiskt perspektiv tycks denna oro vara mer påtagligt i Mellaneuropa än i Skandinavien (Fyhri & Hjøthol 2009; Kyttä 2006). I Matthews och Tuckers (2006) studier från den engelska landsbygden²³ uppdagades en stor frustration och rastlöshet bland de intervjuade tonåringarna. De stora gröna ytorna till trots uppfattades miljön som ostimulerande och övervakande. En del beklagade sig också över de restriktioner i rörligheten som härrörde från föräldrars rädsla för så kallad ”stranger danger” och trafik.

En strategi för att uppnå ökad trygghet är att föräldrarna håller barnen inomhus eller följer dem åt till olika platser i bostadsområdet. I en studie från ett av Haags mer nedgångna kvarter framkommer det att många föräldrar och tjänstemän upplever brist på övervakning av barnen i det offentliga rummet. ”Var är föräldrarna” är en typisk kommentar i sammanhanget (Pinkster 2009). Andra studier påpekar att barn på ett annat sätt än vuxna förhåller sig till negativa bilder av sitt bostadsområde. De försvarar det egna området och upplever det ofta som en bra plats att bo på (van der Burgt 2008; Freeman 2010).

3.5 Konkurrensen mellan platser och om barns *fria* tid

3.5.1 Hinner barn med naturkontakt i en tidspressad tillvaro?

Har barn och föräldrar tid att vistas i närnaturen? De ökade möjligheterna till aktiviteter inomhus, så som datoranvändning och TV-tittande, betraktas ofta som aktiviteter som får barn att vistas mindre utomhus. Även organiserade aktiviteter så som inomhusträningar kan betraktas som konkurrenter om ett

---

²³ Den brittiska landsbygden skiljer sig från den svenska, där möjligheten till rörlighet i större utsträckning säkerställs genom allemansrätten.

begränsat tidsutrymme och till mer spontana aktiviteter utomhus. Följande stycken handlar om tid och väcker frågan om hur pass fri barns fritid är.

Tiden är en begränsad resurs och hur många aktiviteter som helst kan inte rymmas under ett dygn²⁴. Hur snabbt vi än färdas och utför olika sysslor krävs det någon form av prioritering, där inte minst vila och återhämtning är ett måste. Detta kan uttryckas i termer av rådande aktivitets- och platskonkurrens. Här blir det intressant att fundera över vilka aktiviteter och platser som konkurrerar om barns vistelse i närnaturen under dygnets begränsade antal timmar. Livet är ändligt och således är tid en knapp resurs. Men den personliga upplevelsen av tidsbrist måste också sättas i relation till vad en människa vill eller förväntas åstadkomma inom en viss tidsrymd. Detta knyter an till ett sociologiskt perspektiv där ”bristen på tid står i proportion till socialt formade förväntningar” (Larsson 2007, s 6). Larssons studie om föräldrars upplevelse av tidspress visar att vuxna med hemmavarande barn upplever större svårigheter att hinna med det som ska göras i jämförelse med personer utan barn. Antalet barn och deras ålder är några faktorer som påverkar tidspressen.

3.5.2 Barn inomhus, barn utanför huset – vad har hänt över tid?

Under de senaste åren har omfattningen av stillasittande inomhusaktiviteter ökat. Barndomen, åtminstone i den rika delen av världen, har blivit allt mer hemmaorienterad (Holloway & Valentine 2000a). Idag har informations- och kommunikationsteknologi (IKT) kommit en majoritet till livs i form av mobiltelefoner, datorer, och internet. Med avståndsöverbyggande teknik öppnas möjligheter till snabb kommunikation, som möjligtvis också ersätter det fysiska mötet. Samtidigt påtalas det att IKT självt tar tid och konkurrerar om en begränsad tidsbudget (Thulin & Vilhelmson 2007).

I Sverige vistas vi i genomsnitt 15 timmar per dygn i bostaden. Vistelsetiden på olika platser har visat sig vara relativt konstant över tid. Undantaget från detta är gruppen unga män 20-24 år som igenomsnitt har ökat sin tid i bostaden med två timmar per dygn under perioden 1991-2001 (Thulin & Vilhelmson 2007). Unga mäns höga användning av IKT bidrar till att de tillbringar mer tid i hemmet än övriga grupper. Att sitta ensam framför datorn och kommunicera på distans ersätter också i viss grad umgänget i hemmet det hemmalokaliserade umgänget med vänner och familj (Vilhelmson & Thulin 2008). Även om dessa studier inte specifikt fokuserar på barn eller naturkontakt så pekar de på hur teknikutvecklingen påverkat tids- och platsanvändningen, och vilka effekter det får för till exempel vistelsen inomhus respektive utomhus.

---

²⁴ Oftast finns det en morgondag också.

Den virtuella världen återfinns inte i något socialt vakuum, utan den materiella världen influerar den virtuella och vice versa. Det har till exempel uppmärksamats att idéer och influenser uppkomna under datoranvändning skulle kunna stimulera till fysiska aktiviteter (Valentine, Holloway & Bingham 2000). Ungdomars användning av virtuella miljöer kan tolkas som ett nytt forum där man kan uttrycka sig själv. Detta som en reaktion mot att den fysiska verkligheten alltmer förnekas unga människor i och med betoningen på risker och på barns sårbarhet (Crowe & Bradford 2006).

Det är svårt att historiskt sett avgöra hur tiden för olika aktiviteter omfördelats eller vilka aktiviteter som nya medierna har trängt undan för barn. Kvalitativa studier där människor i olika åldrar berättar om sin barndom är ett sätt att gå till väga för att bringa större klarhet i frågan. I Sandbergs och Vuorinens (2006) intervjuer med kvinnor mellan 22 och 63 år samt flickor mellan 3 och 13 år framträder skillnader i beskrivningen av barndomens lek miljöer. De personer som växte upp på 1940-talet beskrev oftare en landsbygds miljö med utomhuslek i jämförelse med vad de yngre kvinnorna beskrev. De yngre som var uppväxta på 1960-talet och senare berättade i större utsträckning en stor uppsättning av lek miljöer; skog, trädgårdar, hemma hos vänner, förskola och skolgård. Ju yngre kvinnor desto större tycks möjligheterna ha varit att skapa spännande lek miljöer inomhus. Någonstans kom TV:n och datorer in i bilden. De flickor i den yngsta gruppen som refererade till utomhuslek hänvisade ofta till lek med andra förskolebarn i skogen. Populärast var sommar- och vintersäsongen och i skogen framstod kojbyggande som den främsta aktiviteten. Sammantaget stärks här uppfattningen om att leken allt mer har kommit att flyttas från naturområden till mer övervakade och planerade miljöer som hemmet, lekplatser och skolgårdar.

Ett generellt problem kring retrospektiva studier är att människor ofta glömmer information. Minnen kan också påverkas av idéer och upplevelser som kommit senare i livet. Dessutom tycks det som om vuxna har en tendens att idealisera sin barndom (Sandberg & Vuorinen 2006). Å andra sidan kanske vuxnas perspektiv behövs för att verkligen kunna uttolka betydelsefulla händelser barndomen. Att det är först i vuxen ålder som man har möjligheten att sätta inflytelserika händelser i relation till upplevelser som inte betytt särskilt mycket (Sobel 1993).

3.5.3 Fritid och *fri* tid

I avsnittet ovan har inomhusaktiviteter i hemmet betraktats som en restriktion för utomhusvistelse. På samma sätt kan organiserade aktiviteter så som idrotts träning och musicerande ses som restriktioner för fri och spontant initierad lek i till exempel naturområden. Det är möjligt att göra distinktionen mellan å ena sidan fritid och å andra sidan fri tid, och fråga sig hur pass fri barns fritid är. I Celes avhandling (2006) uttryckte barnen en tvehågsenhet inför deltagandet i sportaktiviteter och andra organiserade verksamheter. Flertalet barn hade full-

tecknade scheman från morgon till kväll. Detta tillsammans med begränsningar i den fria rörligheten innebar en inskränkning på möjligheterna till verklig fri tid; till spontanitet och till att bara springa ut och leka.

Redan på sjuttioalet pekade undersökningar mot en utveckling i riktning mot två motpoler i barns fritidskulturer. I den ena ingick barn till arbetare som förde en kollektiv barnkultur på gården, kompletterad med masskultur förmedlad av TV, serier och popmusik. Den andra motpolen bestod av tjänstemannabarn som präglades av en prestations- och individorienterad kultur i hemmet, kompletterat med finkultur. Sammantaget gav det dessa barn mindre utrymme till fri lek. Även om detta just är två generaliserade motpoler så kvarstår huvuddragen i mångt och mycket idag (Nyström 2003).

Barn boende i låginkomstområden tycks ägna sig åt färre organiserade aktiviteter än barn i höginkomstområden (Fyhri & Hjorthol 2006; Valentine & McKendrick 1997; van der Burgt 2006). Barns organiserade fritidsverksamheter tycks oftare äga rum utanför det egna bostadsområdet ifall det egna bostadsområdet är förknippat med genomsnittligt höga inkomster hos de boende. Den enkla förklaringen till detta är att lägre inkomster ger sämre möjligheter för deltagande i aktiviteter som kräver resurser. Därtill kommer medelklassfamiljernas engagemang som har benämnts som en ”sysselsättningskultur”. Inom denna kultur är fulltecknade kalendrar och aktiviteter som främjar den personliga utvecklingen något eftersträvansvärt (Karsten 1998).

För att minska risken för att högt värderade aktiviteter trängs undan i en tidspressad tillvaro kan resultatet bli att dessa skyddas och säkerställs. Ett exempel på detta är när ”kvalitetstiden” med barnen planeras in och därmed säkras (Larsson 2007). Organiserad träning kan utifrån detta ses som en konsekvens av tidsbrist, genom ambitionen att säkerställa kvalitetstid, likväl som en orsak till ökad tidspress. Märk väl att syftet inte är att framställa idrottsträning som något uteslutande vuxeninitierat eller stressande moment. Istället pekas det på att dessa aktiviteter, till skillnad från den spontana utomhusleken, har scheman som anger tid, plats och aktivitetens innehåll. De är därmed inte enkla att välja bort ifall barnet saknar lust att ge sig av till träningen just då. Därtill torde de plats- och tidsspecifika aktiviteterna i högre grad innebära en kopplingsrestriktion då de kräver familjemedlemmars deltagande och skjutsning, vilket inte den bostadsnära utomhusvistelsen gör på samma sätt.

Organiserade fritidsaktiviteter har i detta sammanhang ställts mot aktiviteter i barnets egen regi. Detta utifrån föreställningen att den schemalagda tiden inskränker på den fria tiden där barnets aktiviteter inte övervakas, initierad eller direkt vägleds av någon vuxen. Värt att poängtera är att idrottsutövande likväl skulle kunna stimulera till lek och förändra dess karaktär (Glover 1999).

3.5.4 Barns lek, kojor och hälsa

Vad är då problemet ifall barn tillbringar mer tid stillasittande inomhus? Eller att mer tid är schemalagd och vuxenstyrd? Det är en vedertagen uppfattning om att barn utvecklas genom lek och utforskande av sin närmiljö. Barn är generellt sett djupt drivna av kunskapsörst och en önskan om förståelse, vilket får dem att titta, känna, imitera, experimentera och utforska. Lek kan sägas vara synonym med ett passionerat engagemang drivet av upptäckarlust. Barn vid god hälsa och som upplever trygghet, ägnar större del av dagen åt lek om möjlighet ges (Bartlett et al 1999). Ett sätt att identifiera lekens karaktäristika är att deltagandet bygger på fri vilja och att den ska uppfattas som trevlig (Engdahl, Brodin & Lindstrand 2006). I sammanhanget är det viktigt att fundera kring om allt det som barn företar sig är att betrakta som lek. Thomson och Philo (2004) pekar på att det som vid första anblicken ter sig lekfullt, i allra högsta grad kan vara förknippat med allvar.

Spelar det då någon roll var någonstans barn leker? Alla som varit i kontakt med barn eller som kanske minns sin egen barndom kan notera att lekfullhet kan uppstå i stort sett i vilket sammanhang som helst. Det finns dock studier som försökt att kartlägga just naturelementens och grönskans roll för hur leken utvecklas och vilken påverkan som olika lekmiljöer har på barn. Faber Taylors et al (1998) studie från Chicagos fattigaste bostadsområden visar att fler barn leker (mer "kreativt") på platser med gräs och träd, platser där också fler vuxna uppehåller sig. Andra studier har påvisat positiva samband mellan grönytor och förmågan för barn att koncentrera sig. I en ofta refererad studie jämförs två förskolor där båda har stora gårdar anpassade för lek. Den ena förskolan hade ett stort inslag av grönska, medan den andra låg i innerstadsmiljö. Resultaten visar att de barn som hade god tillgång till naturmiljöer vid förskolan hade bättre koncentrationsförmåga och motorik än barnen som gick i förskolan som saknade naturmiljöer (Grahn et al 1997). Ytterligare studier i denna anda visar också att föräldrar till barn med koncentrationssvårigheter uppgav att vistelse i områden medförde mindre allvarliga symptom (Faber Taylor, Kuo & Sullivan 2001).

Den lek som förs i naturen, bortom föräldrars direkta uppsikt, har också uppmärksamats. Det är viktigt för barn att kunna dra sig undan och sådana platser utomhus utgörs ofta av kojor. Att skapa egna hemlig platser där utvalda kompisar får vara framträder som en betydelsefull utomhusaktivitet för barn. Kojor kan betraktas som ett uttryck för ett identitetsbyggande undan föräldrars direkta uppsikt. Manipulationen av utemiljön med de material som finns på platsen är en viktig del i att platsen ska upplevas som egen (Kylin 2004). Studier i New Mexico, USA (Derr 2006) samt i England och på Grenada (Sobel 1993) uppmärksammar också kojans betydelse. Pojkarna framstår som mer intresserade av kojor och de kojor som är längre bort från hemmet är mer intressanta än de i hemmets närhet. Skillnaden mellan pojkars och flickors kojbyggande var

större på Grenada än i England. Likheterna mellan platserna är också intressanta. Barnens intresse för kotor börjar i sexårsåldern och har sin topp vid 10-11 års ålder. Sobel (1993) identifierar två typer av kotor; de som utgör en plats för den privata sfären och de som ombesörjs i kollektiv regi.

3.6 Att lära sig en viss sorts frivillig naturkontakt

3.6.1 Friluftsliv utveckling och praktik bland olika grupper

Begreppet friluftsliv definieras vanligtvis i Sverige som ”vistelse utomhus i natur eller kulturlandskapet för välbefinnande och naturupplevelse utan krav på tävling” (Emmelin et al 2010). En aspekt som till viss del saknas i definitionen av friluftsliv²⁵, för att det ska komma till sin rätt i detta sammanhang, är begreppet lek. Dock fångas det indirekt upp då leken vanligtvis lyfts fram som något som står i motsats till tävling och prestation. En historisk utveckling med urbanisering, lönearbete och en uppdelning i arbete och fritid har givit förutsättningarna för den relativt nya praktiken att tillfälligt och fritidsbetonat besöka naturmiljöer. Genom denna process kom naturen att upptäckas som ”något annat”, något vid sidan av huvudsaklig mänsklig verksamhet.

”Man kan formulera det så att naturen blir synlig, den omger inte människan från vaggan till graven utan många tvingas tvärtom uppsöka den; de går in i den och ut ur den” (Förord till Naturligtvis 1981, 2.3 i Halldén 2011, s 40).

Friluftsliv är att betrakta som ett kulturellt fenomen och något som ”vi lär genom en mångsidig socialiseringsprocess” (Tordsson 2000, s 59). Utöver föräldrars möjliga intresse för naturkontakt och dess påverkan på barn finns det också omgivande strukturer kring naturkontaktens var, när och hur att förhålla sig till. Det kan handla om naturkontaktens roll och utrymme i skolan, anlagda spår och leder med skyltar som välkomnar allmänheten i skogen eller de friheter och förmaningar som förmedlas genom allemansrätten. Vidare är socialiseringsprocessen intressant utifrån föreställningen om att skidåkning, svampplockning och att söka enslighet i skogen är något som är utmärkande för nordbor.

”Föreställningen om en typiskt nordisk friluftslivstradition återspeglar ett samhällsmässigt behov av att definiera den egna kulturella identiteten i kontrast till omvärlden. Närheten till naturen har varit ett sätt för nordbon att vara annorlunda på” (Tordsson 2007).

Men samhället upphör inte att förändras och nationella självbilder kan hänga kvar även när grunden för dessa är stadda i förändring. Dock tycks friluftslivet,

---

²⁵ Se Beerys avhandling (2011) för en översikt av begreppets innehåll och historia i ett bredare, nordiskt och internationellt sammanhang.

att människor på olika vis rör sig i skog, mark, vatten, ha en tämligen stark ställning i Sverige idag. Till exempel uppgav över hälften av de svarande i en nationell enkätundersökning att de ofta ute i naturen på vardagar och andelen ökar under helger och längre ledigheter. Den vanligaste formen av friluftslivsutövning bland vuxna framstår som tämligen enkel (promenader), vardaglig och bostadsnära (Fredman et al 2008b; Skår 2010).

Det går att utläsa skillnader i naturkontakt och friluftaktivitetens inriktning och frekvens mellan olika åldersgrupper, var i landet man bor samt vilken yrkeskategori man tillhör (Fredman et al 2008b; se även Odden 2008 för friluftslivets utveckling i Norge). Statistik från SCB:s pekar på att människor med invandrarbakgrund idkar friluftsliv i något mindre utsträckning än vad ursprungssvenskar gör (SCB 2004). Glimtar ur resultatet från den nationella enkätundersökningen ovan visar att deltagarnas uppväxtland inte tycks ha så stor betydelse för vilka friluftaktiviteter som väljs. Dock kommer de flesta svarande med utländsk härkomst från de nordiska länderna och framförallt Finland, vilka antas ha friluftslivstraditioner som liknar de svenska (Fredman et al 2008b).

Att nyligen ha flyttat till Sverige är rimligtvis en av flera betydelsefulla aspekter att ta hänsyn till i analysen av en persons naturkontakt och utomhusaktiviteter i en svensk kontext. Det vill säga att som vuxen komma till ett mer eller mindre obekant land, till en ny livssituation, till naturmiljöer och ett klimat som man inte är präglad av. Eventuellt med vanor och traditioner kring naturkontakt som skiljer sig från en nordisk friluftslivstradition. Dock är det svårt att enbart utifrån kultur och etnicitet diskutera skillnaderna i friluftsliv mellan olika grupper. Inte sällan överlappar etnicitet med socioekonomisk situation och andra faktorer (Emmelin et al 2010). Hänsyn bör tas till vilket land personen kommer ifrån, om man är uppvuxen i storstad eller landsbygd, samt ålder, kön, utbildning och bostadsort (Öhlander 2006). Ytterligare en faktor som är intressant att uppmärksamma i sammanhanget är hur pass integrerad man är i majoritetssamhället. Barn som är huvudfokus här har alla mer eller mindre gemensamma erfarenheter från skolans värld och värderingar, t.ex. gällande naturkontakt, på ett sätt som vuxna som kommer nya till Sverige inte har.

Om det nu finns skillnader mellan olika gruppers naturumgänge, till exempel i jämförelse mellan de med svenska respektive de med utomnordiska rötter, bör dessa då utjämnas? I så fall, vilken grupps naturumgänge är den eftersträvningsvärda normen? Frågorna ställs mot bakgrund av att friluftslivet som metod knyts till integrationsambitioner. Synen på friluftsliv som en metod för att uppnå olika mål har speglat strömningar i samhällets huvudfåra. I regel har företrädande för friluftslivet, och de som främjat framförallt fattiga stadsbarns natur- och landsbygdskontakt om somrarna, har sett sig som samhällsbärande (Münger 2000; Sandell 2008b; Vanderbeck 2008b).

Synen på friluftslivet som socialiseringsprocess innebär att varje ny generation barn lär sig vissa sätt att se på och förhålla sig till naturen. Barn kan även utmana och förändra rådande förhållningssätt. De mönster med skidåkning och löprundor som vi ser idag har inte alltid funnits och de kommer med största sannolikhet att vara föränderliga även framöver. Frågan är bara hur snabba förändringarna blir och vilken riktning de tar: mer eller mindre naturkontakt, mer eller mindre utrustning; större skillnader mellan olika grupper och mellan generationerna? Här har skillnader mellan grupper betonats och litet har nämnts om de likheter som ändå finns. Om nu drivet efter lek, glädje och upptäckter generellt sett hör barndomen till, är frågan här i vilken utsträckning som det är associerat med utomhusvistelse i skog och mark?

3.7 Slutsatser och avstamp inför studiens fortsättning

Nedan lyfts aspekter fram ur kapitel 2 och 3 som syns vara särskilt intressanta att ställa mot resultatet från avhandlingens empiriska material. Syftet med kapitel 3 är att sätta stadsbarns förhållande till närnatur i ett större sammanhang; staden som barns uppväxtmiljö, frågor om boendesegregation, möjliga hinder för barns naturkontakt. Lek är viktig för barns utveckling. Bland annat framstår leken vid kojor som ett betydande motiv för att barn ska vistas i naturmiljöer.

Naturkontaktens möjliga påverkan på lärande, intresse och moraliska inställning till natur- och miljöproblem diskuterats. Positiva naturupplevelser i barndomen tillsammans med föräldrars respekt för naturen påtalas ofta som källor till miljö-engagemang hos vuxna. Värt att uppmärksamma är att barn ofta upptäcker sin omgivning tillsammans med andra. Där kan finnas familjemedlemmar, pedagoger eller kompisar som riktar barnets uppmärksamhet på olika ting och kvalitéer i omgivningen. Utifrån idén om att barndomen institutionaliserats i hög grad är det rimligt att anta att vuxna ledare, deras intentioner och engagemang, blir allt viktigare för att initiera och uppmuntra barns vardagliga naturkontakt i förskola, skola och organiserad träning.

De fyra teoretiska utgångspunkterna som presenteras i kapitel 2 sätter fokus på några särskilda dimensioner av barns naturkontakt. Avhandlingen utgår från barnets verklighet och dennes relation till en fysisk lokal som vi kallar för natur. Tidsgeografins begreppsapparat med projekt, restriktioner och handlings-möjligheter hjälper till att klä i ord och empiriskt uppmärksamma barns möjligheter till naturkontakt. Ett antagande som jag hämtar ur det tidsgeografiska synsättet är att barn boende i staden har det särskilt besvärligt att nå närnaturen både på grund av brist naturmiljöer, men också på grund av att barn är upptagna med

annat, i synnerhet i städer där utbudet av olika fritidsaktiviteter rimligtvis är stort.

Med stöd av de tidsgeografiska restriktionsbegreppen har jag identifierat fem huvudsakliga hinder för barns naturkontakt som tillsammans pekar mot att barns bostadsnära naturumgänge i staden försvåras. Dessa hinderperspektiv är: i) närhet/tillgänglighet till naturmiljöer, ii) tidsbrist/konkurrens från andra aktiviteter/platser, iii) begränsad rörlighet på egen hand för barn, iv) rädsla/otrygghet bland barn och föräldrar i relation till den offentliga utomhusmiljön samt v) barns (o)intresse och vilja i relation till naturkontakt. Att ha långt till närmsta naturområde, och dessutom ont om tid att ta sig dit, skulle kunna påverka barns vilja att vistas där och ens möjlighet att upptäcka det. Mycket talar för att barn tillbringar mer tid inomhus idag än vad som var fallet ”förr”, inte bara i hemmen utan även inom ramen för till exempel idrottsträningar. Denna möjliga förändring är dock svår att leda i ovedersägligt bevis. Oavsett så framstår barnens intresse och motiv till att vistas i naturmiljöer som intressant att undersöka mot bakgrund av det stora utbudet av olika fritidsaktiviteter och tekniska prylar som kan appellera barnen.

I sammanhanget bör det påpekas att olika etniska och kulturella gruppers naturkontakt och friluftsliv i Sverige är ett understuderat område (Emmelin et al 2010). Denna avhandling kan ses som ett bidrag till det kunskapsbygget. I barnstudien står delvis etnicitet och kulturella faktorer i fokus då det är barns naturkontakt i två socioekonomiskt och etniskt segregerade bostadsområden, ett invandrartätt respektive ett svensktätt, som studeras. Staden utgör inte någon homogen yta med en homogen befolkningssammansättning. Genom de möjliga hindren för barns naturkontakt skär frågor om barns socioekonomiska och etniska bakgrund samt i vilken typ av urban närmiljö de växer upp i. Det kan också handla om olika vanor hemifrån kring naturkontakt beroende på klassmässig och etnisk bakgrund. Vidare kan frågor om känslan av trygghet i närmiljön liksom avstånd och tillgänglighet till naturmiljöer skilja sig åt i olika stadsdelar. Stadens heterogenitet, såväl rumsligt som socialt, gör det intressant att studera barns naturkontakt i olika miljöer genom de båda fallstudierna som här följer.

Medan jag använt mig av tidsgeografin för att teckna en mesonivå där frågan om barns naturkontakt sätts in i ett större, mer strukturellt, sammanhang tillsammans med andra vardagslivsaktiviteter, rörlighet, hinder och boendesegregation, så erbjuder begreppen affordance, platsförankring och kroppsfenomenologi glasögon att studera och tolka vad barns bostadsnära naturkontakt betyder för barn själva och för föräldrar – hur ser de på och upplever vistelse i naturmiljöer och deras relation till olika platser i deras bostadsområden.

4. DATAINSAMLING – METODER OCH GENOMFÖRANDE

4.1 Introduktion – två delstudier och flera metoder

Avhandlingens empiriska material har samlats in inom ramen för två delstudier. Barnstudien omfattar ett 40-tal barn i tioårsåldern från två mellanstadieklasser²⁶, en från Härlanda i Göteborg och en från Kista i Stockholm. Huvudsakligen baseras resultaten på gruppvisa intervjuer med barnen. Resultatet från barnstudien pekar på föräldrarnas roll för barns vanor och relation till naturkontakt. Därför valde jag att särskilt fokusera på föräldrarnas perspektiv på sina barns naturkontakt i avhandlingens andra delstudie; hur de ser på olika kvalitéer i närmiljön för barnens skull samt i vad mån områdena kan erbjuda barnen möjlighet till naturkontakt. I föräldrastudien söktes föräldrar till barn i 7-12 års ålder. De föräldrar som kom att intervjuas representerade sammanlagt 60 barn vars genomsnittliga ålder är nio år. Efter denna gemensamma introduktion beskrivs metodologin för barnstudien respektive föräldrastudien för sig. Se tabell 4.1 för en översikt över avhandlingens källmaterial.

Då barnstudien fokuserar på vilken roll sociala skillnader har för naturkontakten valde jag att i föräldrastudien istället studera två boendemiljöer som skiljer sig åt avseende på tillgänglighet till natur och markplan: lägenhetsboende i innerstaden respektive boende i hus utanför staden. Tillsammans innefattar de båda delstudierna fyra olika ”bostadsområdestyper”; innerstadsmiljöer, villaområden, mellanstad med blandbebyggelse (Härlanda) samt förort från miljonprogrammets dagar (Kista).

Tabell 4.1 Källmaterial: datainsamling inom ramen för barn- och föräldrastudien.

Metod	När	Medverkande
Barnstudien		
Aktivitetsdagböcker	September 2007	Barn (12)
Enkäter	September 2007	Föräldrar (26)
Gruppvisa intervjuer	November 2007	Barn (39)
Deltagande miljöobservationer	Vår och sommar 2008	Barn, lärare
Intervjuer	Vår och höst 2008	Lärare (2)
Föräldrastudien		
Intervjuer	2009/2010	Föräldrar 29 (26 hushåll)

²⁶ 49 barn totalt i de båda skolklasserna.

4.2 Barnstudien – Urval av barn och bostadsområden

Barnen som studeras i barnstudien är i tioårsåldern och anledningen till att jag valt denna ålder är att utomhusvistelsen för barnen generellt sett är relativt begränsade till sitt närområde. Samtidigt är de ändå tillräckligt gamla för att röra sig utan föräldrars ständiga uppsikt. Antagligen börjar de också upptäcka större och fler områden på egen hand vid denna ålder (Sobel 1993; Rasmusson 1998; Nordström 2002).

Härlanda i Göteborg samt Kista i Stockholm är de bostadsområden som valts ut som fallstudieområden. Se stycke 5.1 för närmare beskrivning. Det främsta kriteriet för att jag valt dessa områden är att de ligger alldeles intill naturområden som är populära för rekreation; Delsjöområdet respektive Järvafältet. Mellan bostadsområdena och terrängen finns inga trafikbarriärer. Det andra kriteriet för valet av fallstudieområden kommer av mitt deltagande i ett nationellt forskningsprogram kring friluftsliv – ”Friluftsliv i förändring”. Gemensamt i forskningsprogrammet har en enkätundersökning gått ut till personer (över 16 år) såväl nationellt som till boende kring ett par fallstudieområden. Ett av dessa fallstudieområden är Delsjöområdet i Göteborg. Genom min studie i området ges insikter i barns naturkontakt, något som inte enkäten fångar upp då den riktar sig till vuxna.

Genom skolor i områdena kom jag i kontakt med klassföreståndare som ville delta i studien. De mellanstadieskolor som barnen går i har ett lokalt upptagningsområde vilket gör att barnen som medverkat inte bött särskilt långt från skolan. Att vända sig till skolklasser ökar antagligen sannolikheten att barn med skiftande intressen och bakgrunder tillfrågas, jämfört med om jag till exempel hade vänt mig till föreningar med naturkontakt på agendan. Skolorna drivs i kommunal regi och har inga specialinriktningar.

Under sensommaren 2007 presenterade jag mig för klasserna i respektive stadsdel och beskrev studiens upplägg. Ett etiskt och maktrelaterat spørsmål rör graden av frivillighet i barnens deltagande. Under det första mötet med barnen betonade jag att uppgiften var frivillig, att detta inte var någon skoluppgift, samt att ingen skulle komma att bli omnämnd med namn. Samtidigt genomfördes alla undersökningar på skoltid och det alternativ som gavs bestod i att arbeta med ordinarie skoluppgift. Då studien genomfördes under skoltid rådfrågades lärarna om uppläggets genomförbarhet och de anförtröddes att sätta samman intervjugrupper. Båda lärarna var positivt inställda och uppmanade barnen att delta. Lärarna intygade också att barnen med största sannolikhet skulle uppskatta att delta. Samtliga barn som var närvarande i skolan vid intervjutillfällena medverkade också i studien. Vid observationstillfällena kan barn ha deltagit som inte var med vid intervjutillfällena. Sammantaget bedömer jag att barnen upp-

levde det som roligt och spännande att medverka – somliga just av det faktum att de för en stund undslapp skolarbete.

Så långt som möjligt undvek jag att lägga betoningen på friluftsliv och natur när jag presenterade mig för barnen. Detta för att hålla deras sinnen ”öppna” och undvika att naturumgänget som fenomen lyfts ur sitt sammanhang (Widerberg 2002), nämligen barnens vardagliga aktiviteter. Även om det stadsnära friluftslivet står i fokus är också relationen mellan olika aktiviteter av intresse och inte bara om och när de vistas i närnaturen. Betoningen på natur och friluftsliv undveks också inledningsvis därför att dessa är begrepp som kan betraktas som möjligen positivt laddade. Här ville jag inte riskera att eventuellt skrämja bort utsagor från barn som inte vistades mycket i naturen. I retrospektiv framstår min ansats dock som en aning för försiktig gällande naturbegreppet. Dock föranledde min uppenbarelse och mina frågor att lärarna i respektive klass tog upp aspekter som rörde naturkontakt. Med andra ord var inte barnen oförstående för vad jag var ute efter.

För att engagera barnen i studien tog läraren i Härlanda till exempel upp de planer som finns på nya bostäder som ska byggas i området på skogsmark. Detta upprörde somliga barn i klassen och några hoppades att deras medverkan och åsikter skulle kunna påverka utfallet i byggprojekt samt i hur skogspartierna förvaltades i relation till barnens lek i kojor. För att inte göra någon besviken förklarades att avhandlingen med största sannolikhet inte har någon direkt inverkan på det konkreta ärendet i området. Engagemanget som några av barnen gav uttryck för är ett resultat som i sig säger något om barnens relation till närnaturen.

Bostadsområdena är valda utifrån deras närhet till populära rekreationsområden samt att den socioekonomiska situationen bland invånarna i respektive område skiljer sig åt. I Kista (här samlingsnamn för områdena Kista, Husby, Akalla) från miljonprogrammets dagar har befolkningen mestadels invandrarbakgrund. Härlanda (stadsdelområde i östra Göteborg) kan karakteriseras som ett blandbyggnadsområde med villor, radhus och flerfamiljshus där befolkningen mestadels består av svensk medelklass. Tillgänglighet (närhet²⁷) till respektive utpräglade friluftslivsområden är därmed en tämligen konstant faktor i jämförelsen mellan områdena i barnstudien, medan barnens bakgrund skiljer sig åt. Fallstudieområdena presenteras ingående inledningsvis i kapitel 5.

---

²⁷ Det finns fler aspekter av tillgänglighetsbegreppen än närhet. Med tillgänglighet till naturområden avses i det här fallet att de ligger i anslutning till bostadsbebyggelsen samt att inga större vägar ligger emellan.

4.3 Datainsamlingar – gruppintervjuer, enkäter, observationer och dagböcker

4.3.1 Användning av flera metoder och maktbalans

Ett flertal metoder för att samla in data har använts i barnstudien. Utöver gruppintervjuerna har en blandning av metoder använts; promenader med barnen i deras bostadsområde, aktivitetsdagböcker samt intervjuer med lärare och enkäter till föräldrarna. Dessutom har barnens lärare och föräldrar fått svara på frågor genom intervjuer och enkäter. Några av dessa metoder föregick gruppintervjuerna medan andra genomfördes efteråt. Aktivitetsdagböckerna liksom enkäterna till barnens föräldrar genomfördes först och främst för att skapa en förförståelse inför gruppintervjuerna.

Observationerna och intervjuerna med lärarna genomfördes efter gruppintervjuerna. Dessa metoder syftade till att bredda och fördjupa förståelsen samt att testa det som hitintills framkommit. Den främsta anledningen till varför flera metoder används är för att med större säkerhet kunna uttala sig om resultatet. Det handlar alltså inte om en misstro mot barnens förmåga att svara på frågor som rör deras erfarenheter. Barnen har blivit tillfrågade utifrån föreställningen om att de är kompetenta att berätta om sin egen situation.

Gruppintervjuer har, liksom andra metoder, dock sina begränsningar. Exempel på sådana begränsningar är att samtliga individer inte framträder lika tydligt i gruppsammanhang. Därtill är det svårt att upprätthålla barnens koncentration under en längre tid. Användning av ett flertal metoder speglar också bristande deltagande i aktivitetsdagböckerna och i enkäterna till föräldrarna. Den sammantagna bedömningen är att ett flertal metoder har kunnat stärka avhandlingens slutsatser, samt även i vissa fall nyansera verklighetsbeskrivningen.

Det är vanligt att kulturgeografiska forskare blandar metoder. Detta gäller i synnerhet de forskare som intresserar sig för barns verklighet (Hemming 2008). Ofta används någon ”barnanpassad” metod så som att låta barn rita teckningar eller fotografera, t.ex. (Cele 2006), tillsammans med deltagande observationer (Heurlin-Norinder 2005) och semistrukturerade intervjuer (Cele 2006) samt metoder av mer kvantitativ art, så som enkäter till föräldrar eller tidsdagböcker som barnen fyller i, t.ex. (van der Burgt 2006).

Den breda teoretiska ansatsen avspeglar sig här i en tämligen bredd repertoar metoder. Att intervjua barnen kring deras vardagsliv och naturkontakt speglar en syn på barn som kompetenta och kunniga på sin egen verklighet (James, Jenks & Prout 1998). Genom att efterfråga barns egna perspektiv och naturkontaktens

mening kan kopplingar göras till ett fenomenologiskt förhållningssätt (Kvale 1997). Det tidsgeografiska synsättet går igen i användning av aktivitetsdagboken som ett sätt att fånga barnens vardagsliv under en vecka, för att därigenom få fram naturkontaktens möjlighet och hinder i en tidsrumslig kontext. Även i intervjusammanhanget efterfrågas naturkontaktens var och när. Deltagande miljöobservationer och dialog med barnen i fält hjälper till att fånga det intuitiva och direkta barnens relation till naturmiljön – här med stöd av begreppet affordances och en kroppsfenomenologisk ansats. Att intervjua vuxna i barnens omgivning speglar en önskan om att fånga de strukturella förutsättningarna för barnens naturkontakt. Vad tillåts, vad eftersträvas, på vilka grunder väljer föräldrarna sin bostadsmiljö och hur påverkar den barnens naturkontakt?

Användningen av ett flertal metoder, ämnade undersöka en och samma frågeställning, kallas för triangulering. Behållningen med triangulering som Hemming (2008) lyfter fram handlar snarare om att fler metoder ger en mer holistisk bild av det som studerades. Hemming hänvisar till Darbyshire et al (2005) som menar att det faktum att olika metoder till och med kan ge motsägelsefulla resultat inte ska ses som ett misslyckande, utan istället som en möjlighet till att bättre greppa det sociala livets komplexitet. Användningen av flera metoder i denna studie bekräftade, alternativt nyanserade, den bild av barnens verklighet som ditintills hade framkommit. En till synes banal slutsats är att användandet av flera metoder innebar att jag lärde känna barnen bättre, under och kring själva undersökningarna. Därigenom fick jag också en bättre inblick i deras verklighet.

Medan många metodologiska diskussioner rör utmaningarna att kombinera kvalitativa och kvantitativa metoder, kan även blandningen av kvalitativa metoder väcka en del metodologiska och etiska bryderier. Detta gäller inte minst vid studier där barn deltar. Växlingen mellan olika kvalitativa metoder innebär att maktförhållanden mellan den vuxna forskaren och de deltagande barnen också skiftar, menar Hemming (2008) utifrån forskningspraktiska erfarenheter. Hans roll som forskare och barnens relation till honom varierade i och med att olika metoder praktiserades. Under de deltagande observationerna intog Hemming en tämligen passiv roll, hjälpte till i klassrummet och han fick delta i lekar på skolgården. När han däremot gav barnen uppgifter, en metod som bland gick ut på att de skulle fotografera och rita hälsosamma och ohälsosamma platser, gick han in i en mer auktoritär roll. Hemming påpekar att hans ”mjuka” maskulina roll hjälpte honom att bygga upp en mer positiv forskningsrelation till barnen. Artikelns budskap manar till reflexion kring maktförhållandet vid användning av olika metoder.

Det är inte helt utan bryderier som jag har nästlat mig in i barnens värld. Genom att vända sig till skolor som är en obligatorisk institution för barnen, blir det

extra viktigt att poängtera frivilligheten i deltagandet, att gå försiktigt fram samt att informera föräldrarna om syftet med forskningen. Efter att inledningsvis intagit en mer auktoritär roll genom att göra intervjuer och ge barnen dagboksuppgifter, kändes det bra att därefter följa upp med observationer som inte krävde samma insats från barnens sida.

4.3.2 Gruppintervjuer

Efter det att hade barnen fyllt i aktivitetsdagboken och föräldrarna en enkät genomfördes intervjuerna i november 2007. Då det empiriska materialet huvudsakligen bygger på informationen från gruppintervjuerna inleder jag med att beskriva denna metod. Sammanlagt deltog 39 barn i gruppintervjuerna – 21 från Härlanda och 18 från Kista – i grupper om 3-6 stycken. Nio gruppintervjuer genomfördes och var och en varade ungefär en halvtimme. Samtliga intervjuer spelades in efter barnens medgivande. Se bilaga 1 för intervjuguide.

Syftet med gruppintervjuerna är att få kvalitativa insikter om barns vardagsliv och deras förhållande till närmatur. Cele (2006) framhåller att gruppintervjuer med barn har flera fördelar; bland annat för att de inte ska känna sig lika utsatta. En liten grupp ger möjlighet för alla att komma till tals samtidigt som barnen förhoppningsvis känner en trygghet i att inte vara ensamma med en okänd vuxen. Diskussioner inom gruppen kan också ge mer information än om barnen intervjuades en och en. Cele påpekar också att det inte enbart är viktigt att vara en god lyssnare utan att man också bör föra en aktiv dialog. Tillberg (2001) intervjuade vuxna och barn i deras hem. Medan intervjuerna med vuxna oftast flöt lätt verkade flera barn nervösa och gav korta svar. Utifrån detta kan slutsatsen dras att gruppvisa intervjuer med barnen är att föredra framför intervjuer med ett ensamt barn.

Gällande sammansättning av grupper nämner van der Burgt (2006) att så lika grupper som möjligt brukar rekommenderas i intervjusammanhang. Valet föll på att intervju pojkar och flickor för sig. Med detta kriterium och med önskemålet att barnen skulle känna sig bekväma med varandra, komponerade lärarna grupperna. De flesta intervjuerna fungerade väl. Två grupper med pojkar i Härlanda var mer skämtsamma, ”svärmanövrerade” och gjorde sig ibland lustiga över de teman som togs upp. Endast bland en grupp med flickor i Kista var det svårt att få fart på intervjun. De var blyga och försiktiga och gav endast korta svar. Med största sannolikhet hade enskilda intervjuer med de mer försiktiga och tystlåtna varit svåra att genomföra överhuvudtaget. Generellt sett gjorde barnen i Kista ett mer stillsamt, fåordigt och något mer blygt intryck jämfört med barnen i Härlanda. De sistnämnda pratade generellt mer, var mer uttrycksfulla och verbala. Till båda grupper hade jag mig med ett tiotal bilder som plockades fram för att få igång diskussionen. Motiven föreställde bland annat vinterlandskap, strand, barrskog, radhus, betande djur, höghus och så vidare. Bilderna fungerade

bra som katalysator vid tillfällena då intervjun tappade fart och gav barnen något att samlas och associera kring.

I samtliga intervjuer var det en eller två personer som med tydlighet framstod som mer välvilligt inställda till att berätta och prata än de övriga i gruppen. Dessa personer hämmade inte de övriga i gruppen att uttrycka sin uppfattning. Snarare inspirerade de mer pratsamma de övriga i gruppen och satte igång reflektioner. I största möjliga mån gjordes ansträngningar för att rikta frågorna till de mer fåordiga. Barnen avbröts inte heller i de fall de berättade om något som inte hade med sammanhanget att göra. Ibland utvecklades en diskussion mellan barnen i gruppen, vilket kan ses som en viktig behållning med gruppintervjuer. Denna fördel med gruppintervjun som metod får vägas mot enskilda intervjuer där varje enskild person i större utsträckning får komma till tals. Vid några tillfällen uppfattade jag gruppen som för stor, tre till högst fyra personer är enklare att hantera. Ytterligare en generell svaghet med att göra intervjuer gruppvis är att det är svårare att prata om mer privata eller känsliga frågor, som till exempel hemförhållanden och vilken roll naturkontakten har där.

En svårighet uppdagades när barnen uttalade sig om saker som hade hänt lite längre tillbaka i tiden. Ibland var det svårt att urskilja om en viss händelse hade ägt rum igår eller för flera år sedan, om de gjorde en viss aktivitet ofta eller vid något enstaka tillfälle. Denna problematik är kanske inte helt och hållet förbehållen intervjuer med barn. Utifrån denna erfarenhet är det rimligt att anta att en enkät med frågor kring aktivitetens frekvens hade varit svår att svara på. Här har förmodligen aktivitetsdagboken en fördel då den fokuserar på aktiviteter som ligger i närhet och kan därmed ge större precision.

Det kan diskuteras varför inte grupperna som intervjuades bestod av både flickor och pojkar. Möjligtvis hade detta lett till intressant dynamik och tydliggjort eventuella likheter och skillnader. I intervjuerna framkom att flickorna och pojkarna till viss del hade olika fritidssysselsättningar och aktiviteter på skolgården. Även om de lekte med varandra på skolgården gavs ändå intrycket att pojkar och flickor mestadels umgicks var och en för sig. Inte heller de som tränar lagsport gör det tillsammans. Den könsmissiga uppdelning avspeglar sig också i hur barnen sitter uppdelade i klassrummet. Uppdelning under intervjuerna kan därmed betraktas som en förlängning av den könsuppdelning som mångt och mycket tycks präglade barnens umgänge i övrigt – att pojkar leker med pojkar och flickor med flickor. Thorne (1993) påpekar att barn med åren tenderar att dela upp sig alltmer könsmissigt och att denna delning är som tydligast under tonårstiden. Som orsak till detta nämner Thorne byråkratiseringen av leken samt möjligheten att uteslutande leka med kamrater i samma ålder och kön, vilket en skolgård med många barn ger underlag för.

Inför intervjuerna hade förkunskaper införskaffats från enkäter till barnens föräldrar från aktivitetsdagböcker (se nedan) samt genom litteraturstudier. Intrycken från dessa metoder ledde till att betoningen kom att läggas på något olika frågor i respektive område. Widerberg menar att både vad man frågar efter och hur man gör det ofta är bestämt på förhand (2002). Förkunskaper kring det man studerar är nödvändiga för att ställa relevanta och precisa frågor, för att helt enkelt veta vad man letar efter. I efterhand kan det noteras att jag stundom fokuserade för mycket på att testa den problembild som formulerats inför själva undersökningarna. I den processen är det lätt att glömma att vara lyhörd för nya teman, att man tar vissa svar för givna och därmed inte ställer likartade frågor till de olika grupperna. Ett exempel är att barnen i Härlanda inte nämner Göteborgs centrum eller andra köpcentrum medan barnen i Kista berättar om sin närmaste affärsanläggning. Efteråt stod det klart att denna fråga ställdes i Kista men inte Härlanda. Detta berodde på förståelsen från aktivitetsdagböckerna som gav intrycket av en lokalbetonad vardag – en bild som jag försökte stämma av under intervjuerna. I sin närhet har dock barnen i Härlanda inte har någon motsvarighet till den centrumanläggning som finns i Kista.

4.3.3 Föräldrarnas erfarenheter genom en enkät

I början på september 2007 skickades 45 enkäter²⁸, varav 26 inkom, till barnens föräldrar. Frågor har riktats till föräldrarna utifrån föreställningen om att de har ett viktigt inflytande för att rikta barnens uppmärksamhet mot olika ting i omgivningen, men även för att sätta restriktioner för barns rörlighet. Syftet med enkäten var att få en bild av föräldrarnas bakgrund (uppväxtort- och land, inkomst, utbildning) samt deras förhållande till den tätortsnära naturen, för att därigenom sätta barnens friluftsliv i ett socialt sammanhang (se bilaga 3). Inspiration till att samla in information via enkäter i samband med dagboksstudier med barn är hämtat från van der Burgt (2006), där aktivitetsdagböcker till barnen skickades ut tillsammans med enkäter till föräldrarna. Frågorna kring uppväxtmiljö och miljöintresse är identiska med frågor ur den enkät om friluftsliv som jag har haft möjlighet att påverka inom ramen för ett forskningsprogram som denna avhandling ingår i.

Av 25 enkäter som delades ut till föräldrarna i Härlanda inkom 18 stycken. Ungefär hälften av enkäterna delades ut personligen till föräldrarna när jag informerade dem om min forskning i samband med ett föräldramöte. Resterande enkäter skickades per post till de föräldrar som inte deltog vid mötet. I brevet bifogades också ett brev där jag kortfattat beskrev syftet med enkäten och den aktivitetsdagbok barnen skulle få fylla i på skoltid (se bilaga 2). Samtliga föräldrar i Kista fick information och enkät per post då ett planerat föräldramöte ställdes in på grund av befarat lågt deltagande i samband med firandet av

---

²⁸ 20 st. i Kista och 25 st. i Härlanda.

Ramadan. Anledningen till att ytterligare ett föräldramöte inte inväntades beror på att jag inte ville att barnen skulle fylla i aktivitetsdagböckerna för sent på säsongen, detta då ostadigare väder och mörker skulle kunna göra det mindre attraktivt att vara utomhus.

Enkäterna som var 20 till antalet skickades därmed per post, varav 8 inkom. Läraren i Kista påtalade att några av föräldrarna hade svårigheter med svenskan. För att informationen skulle nå ut till fler tog jag hjälp med att översätta informationsbrev till somaliska och arabiska. Två brev per respektive språk bifogades till de föräldrar som läraren bedömde skulle vara hjälpta av detta. Läraren fick ett samtal av en förälder som var tacksam för att informationen var översatt men påtalade att enkäten som var på svenska var svårare att ta till sig. Att också översätta enkäten till exempelvis somaliska eller arabiska hade möjligtvis renderat ett antal ytterligare ifyllda enkäter. Dock hade ett sådant förfarande inneburit ett omfattande arbete med att först översätta enkäten från svenska och därefter ett minst lika stort arbete med att få hjälp att analysera svaren. Ett sådant tillvägagångssätt bedömdes vara för krävande.

En påminnelsebrev innehållande informationsbrev och enkät gick ut cirka två veckor efter första utskicket. Enkätens omfattning kan diskuteras då den innehåller 48 frågor på 13 sidor vilket kan te sig övermäktigt. Dock gjorde jag bedömningen att frågorna är relativt ”raka” då de framförallt syftade till att fånga respondenternas aktiviteter. Svarsfrekvensen i Härlanda var trots den relativt omfattande enkäten god (18 av 25) och i Kista kom knappt hälften in (8 av 20). Förutom språkliga barriärer kan även det faktum att jag inte har träffat föräldrarna i Kista påverkat svarsfrekvensen.

4.3.4 Observationer

För att få en bättre förståelse för de miljöer och platser barnen berättat om i intervjuerna gjordes deltagande observationer i barnens närmiljö. Under vår och försommaren 2008 följde jag med barnen i båda bostadsområden på olika aktiviteter i närnaturen för att observera vad de upptäckte, betraktade, sade och gjorde. Syftet var att följa upp gruppintervjuerna från hösten innan samt att visa att jag fortfarande var intresserad av deras omgivning och aktiviteter. När en flicka i Kista fick syn på mig i klassrummet inför en friluftsdag suckade hon demonstrativt. När hon förstod att de inte skulle fylla i fler dagböcker såg hon lättad ut. Hon ville att jag skulle förstå att det var rätt ansträngande att fylla i dagboken. Samtidigt vet jag att hon uppskattade deltagandet och visade stort intresse för frågorna.

Observationerna både nyanserade (komplicerade) och förstärkte det som framkom under intervjuerna. Exempelvis berättade två flickor från Kista att de inte tyckte om skogen särskilt mycket. De vistades sällan där och de tyckte bättre om

datorn. Också vid den första friluftsdagen vid Järvafältet ville de gärna gå hem istället för att sitta vid lekplatsen i skuggan. Vid andra observationstillfället var det dessa flickor som först tog initiativet att klättra upp på ett fallet träd och leka varpå de övriga klasskamraterna följde efter. De lekte i skogen utan att klaga, trots det kylslagna vädret.

I maj månad 2008 deltog jag vid två friluftsdagar med klassen på Järvafältet. Den första friluftsdagen i maj var en halvdags promenadur med olika sträckningar där hela skolan deltog. Det var en varm och solig dag. Hela klassen gick den längsta sträckningen på 3 km vilket renderade i en guldmedalj samt saft och kakor. Efteråt fick barnen leka vid en lekplats innan de återvände till skolan. De flesta i klassen gick samlade under promenaden och jag följde med och pratade med barnen, lärarna, lyssnade och betraktade. Foton togs på sådant som fångade min eller de övrigas uppmärksamhet. Bilderna hjälpte mig att återkalla promenadvägen och vad vi såg. Vissa pratade självmant med mig medan andra svarade kort ifall de fick en fråga. Väl framme antecknade jag var jag sett och hört, något som upprepades efter den andra friluftsdagen. Den andra friluftsdagen var inte hela skolan med, utan enbart för den fjärdeklass jag studerade, och syftet med dagen var att koppla samman teoretiska kunskaper om skogen, dess djur och växter med praktiska inslag; att värma blåbärssoppa på stormkök, samla ved och göra upp eld, tälja korvpinnar och grilla korv samt att ta sig runt en orienteringsrunda med karta och frågor. Anledningen till att jag inte tog med barnen i Kista på egen promenad (se Härlandabarnen nedan) berodde på att barnen hade kämpat hårt med dagböckerna och att jag därmed inte ville pressa dem på mer material.

Tillsammans med barnen i Härlanda gjordes observationer vid tre tillfällen. Vid det första tillfället i maj 2008 hade skolan en friluftsdag för samtliga klasser där olika lag gick runt i stationer i terrängen med olika tävlingsmoment. Lagen bestod av barn ur olika årskurser och ledare för de grupper som jag följde var barn som jag tidigare intervjuat. De övriga barnen i gruppen tog ingen särskilt notis om mig utan tog mig för en ur skolpersonalen.

Under den andra turen i barnens närområde fick pojkarna i klassen visa mig runt. Läraren menade att det var bäst att gå med pojkarna och flickorna var för sig. Lärarens uppfattning är att pojkarna är de som är ute mest i skogen i området och rör sig längst ifrån hemmet. Tillsammans med läraren drog vi i klassrummet upp riktlinjerna för promenadens sträckning. Utgångspunkten var att de skulle visa mig platser i området de vistades vid eller som på något annat sätt var speciellt. Vi gick och småsprang mot det första målet som var en koja, därefter ville en annan ta oss till lekplatsen, och sedan nästa till en damm och så vidare. De visade var en uteliggare hade sitt tält, var de brukade cykla, var en koja hade förstörts och så vidare. De blåste i maskrosstjälkar, en upphittad socka

fylldes med sand, pinnar blev till svärd och lekplatser togs i besittning. Efter en och halv timma var vi tillbaka i skolan.

Den tredje turen gjordes tillsammans med flickorna i Härlandaklassen. På samma sätt som pojkarna visade de upp en god kännedom om skogen i närområdet när de lotsade mig mellan olika platser. Även om de kände till de flesta platser vi besökte så blev det tydligt att de "egna" platserna låg nära hemmet. Till skillnad från turen med pojkarna kunde jag i lugn och ro prata med flickorna. Under promenaden talade vi om ridning, minnen kring platser där de hade lekt, klättrat, åkt skridskor, badat eller haft picnic. Vi tog genvägar, stannade och klappade hundar. Efter en och halv timme tog vi paus för att gå tillbaka till skolan för lunch varefter vi återtog visningen i den sista delen av området. Flertalet uttryckte en stor entusiasm för att det hade varit härligt att få vara ute en halvdag. Framförallt ett par tjejer som bodde nära varandra i ett av områdets flerbostadsområden hade mycket att berätta om lekar på gården och i skogsdungarna omkring.

4.3.5 Aktivitetsdagbok

Studien inleddes med aktivitetsdagboken. Som stycket nedan visar genomfördes tyvärr inte denna studie som det var tänkt. Ändå redovisar jag mina överväganden och förhoppningsvis finns det något för andra kan dra lärdom av. Under andra veckan i september 2007 fick barnen i uppgift att fylla i en aktivitetsdagbok. Syftet med denna aktivitetsdagbok var att få en inblick i barnens vardagsvecka – vad de använder sin tid till, vilka de umgås med och var någonstans aktiviteten äger rum (se bilaga 4). Den bärande tanken är att vistelse i närnaturen endast är en av många aktiviteter som konkurrerar om dygnets begränsade tidsbudget. Användningen av aktivitetsdagboken, genom dess fokus på tid och plats, kan sägas spegla ett tidsgeografiskt synsätt.

I likhet med enkäterna till barnens föräldrar betraktas resultaten från aktivitetsdagböckerna i första hand som en kunskapsgrund att utgå ifrån i formuleringen av intervjuguiden. Dock var tanken från början att resultatet från dagboksundersökningen skulle få större plats än vad den slutligen fick. Dagboken som metod är relativt beprövad i geografiska undersökningar (Thulin 2004; Tillberg 2001; van der Burgt 2006). Även om det i dagboken gavs möjlighet att ange tidsåtgången så betraktas inte exakta tidsangivelser som det viktigaste resultatet. Tanken var snarare att få fram en ungefärlig bild av tiden som tillbringas på olika aktiviteter. Vidare får barnen genom aktivitetsdagboken möjlighet till att ta ställning till huruvida de betraktar en viss plats som naturpräglad eller inte. Betraktas exempelvis fotbollsplanen eller skolgården som natur? Även de aktiviteter som bedrivs under skoltid uppmuntrades att fyllas i. Detta utifrån föreställningen att skolan genom bland annat friluftsdagar,

orientering eller liknande skulle kunna utgöra en betydande andel av barns naturumgänge.

Liksom andra metoder har aktivitetsdagboken både fördelar och nackdelar. En stor fördel är att en dagbok ger information om hur en vecka faktiskt ser ut. Detta skiljer sig från till exempel enkäter där det ges en bild av vad man brukar göra en vecka. Förmodligen är det också enklare att minnas vad man gjort föregående dag än att till exempel ställa frågor som berör händelser under de senaste 12 månaderna. Nackdelarna är å andra sidan tämligen uppenbara – inte minst är det en arbetskrävande metod för respondenterna. Självklart finns möjligheten att utlämna detaljer som barnet vill hålla hemligt (van der Burgt 2006). Detta är å andra sidan ett generellt problem som är giltigt för andra metoder. I de dagböcker som kom in framkommer heller inga aktiviteter som går utanför ramarna för vad som skulle kunna anses vara acceptabelt beteende.

Aktivitetsdagböckerna genomfördes i september månad 2007 med tanke på att vardagsrutinerna då brukar ha kommit igång efter sommarledigheten. I september har det heller inte hunnit bli för mörkt eller kallt ute. För att inte skilda ljus- och väderförhållanden skulle inverka för mycket på resultatet fick barnen i Stockholm och Göteborg fylla i dagböckerna under samma vecka. Vädret var mestadels klart och strax över tio grader varmt på dagtid.

För att testa aktivitetsdagbokens svårighetsgrad lät jag två släktingar i respondenternas ålder fylla i den. Utifrån deras intryck gjordes bedömningen att svårighetsgraden var rimlig. Lärarna i respektive klass hade heller inte några invändningar mot metoden. För att inte få ett för lågt deltagande föreslog läraren i Kista att låta barnen fylla i dagböckerna under skoltid. För att förutsättningarna skulle vara så identiska som möjligt fick barnen i Härlanda också fylla i aktivitetsdagboken under skoltid. Nackdelen med detta var att barnen fick fylla i den i skolan dagen efter aktiviteterna hade ägt rum. Denna tidsförskjutning mellan aktiviteternas utförande och själva ifyllandet, fick alltså vägas mot potentiellt ökade chanser att få in fler dagböcker. Det senare alternativet valdes med förhoppning om att det skulle höja svarsfrekvensen.

Från Kistaklassen inkom 12 av 20 dagböcker i mer eller mindre fullständigt skick medan bortfallet närmast blev totalt från Härlandaklassen. Läraren i Kista beskrev att barnen fått kämpa mycket med dagböckerna och att det varit tidskrävande men samtidigt lärorikt. Då ifyllandet för vissa elever hade tagit så pass lång tid valde läraren i Härlanda att barnen skulle få ta hem dagböckerna och ta hjälp av föräldrarna. I denna process föll dagböckerna ”mellan stolarna” och en komplett dagbok inkom. I Härlanda fick barnen, som kompensation för detta bortfall, istället som uppgift skriva några rader om vad de brukar göra på sin fritid. Av 27 barn i klassen fick jag in 20 små berättelser med illustrationer till.

4.4 Föräldrastudien – urval av föräldrar och bostadsområden

Det empiriska materialet i denna andra delstudie baseras på intervjuer med föräldrar, huvudsakligen om barns naturkontakt. Sammanlagt intervjuades 29 föräldrar från 26 hushåll; vid tre intervjutillfällen medverkade båda föräldrarna. Av de 26 hushållen i studien bor 12 i lägenhet i innerstadsmiljö (Göteborg) och 14 i hus en bit utanför stan (Göteborg). Sammanlagt ingick det 60 barn i dessa hushåll, 30 ”innerstadsbarn” respektive 30 ”villabarn”. Syftet med denna jämförelse mellan innerstadsboende och ytterstadsboende är som nämnts att fånga föräldrars inställning till två motsatta miljöer i termer av tät och gles bebyggelse i relation till barns möjlighet till naturkontakt. I de flesta hushåll fanns det två-tre barn. I två stycken hushåll fanns det fyra barn, båda i innerstaden, och i fyra hushåll fanns det 1 barn.

Barnens genomsnittliga ålder var ca nio år, att jämföra med föregående barnstudie där alla var i tioårsåldern. Till intervjuerna eftersökte jag i första hand föräldrar med hemmaboende barn i åldern 7-12 år. Liksom i första delstudien är ambitionen att inkludera de barn som har möjlighet att röra på sig utan föräldrarnas ständiga uppsikt, samtidigt som deras vardagsliv ändå är koncentrerat till den lokala boendemiljön. För att exemplifiera vilken roll spridningen av barnens ålder har presenteras de hushåll med äldst barn respektive det hushåll med yngst barn. I hushållet med de äldsta barnen bestod barnskaran av en tioåring, en 17-åring och en 19-åring. Den äldsta hade nyss flyttat hemifrån, är myndig och formellt sett vuxen. Dock kunde i det här fallet modern berätta om såväl situationen för tioåringen som hur relationen till naturen sett ut, förändrats och utvecklats för de äldre barnen när de växte upp. I hushållet med det yngsta barnet fanns en tvååring som av inte hade särskilt stor rörelsefrihet på egen hand utan föräldrarnas uppsikt. Här kunde dock fadern ge perspektiv och tankar på boendemiljöns roll för barnets möjlighet till naturkontakt samt sin syn på den naturförskola som barnen gick i.

I likhet med barnstudien var ambitionen att också i föräldrastudien jämföra två specifika bostadsområden med varandra. Svårigheten att genom skolan fånga upp föräldrar i två specifika bostadsområden medförde dock att jämförelsen nu handlar om lägenhetsboende ”innerstadsföräldrar” och ”ytterstadsföräldrar” boende i hus. Då kontaktvägen genom skolor fungerade bra i barnstudien eftersträvades ett liknande förförande också här. Tyvärr visade det sig vara en tidsödande process att genom grundskolor nå ut till föräldrar. På någon skola var upplevelsen av tidsbrist stor och de kände stress över att engagera sig i ytterligare moment som denna undersökning innebar. Efter upprepade försök att komma i kontakt med rektorer och klassföreståndare, fick jag möjlighet att

genom fyra skolor skicka en förfrågan till föräldrar om deltagande i intervjuundersökning. Brevet till föräldrarna gick ut genom skolornas försorg eller direkt via adresser från stadsdelsförvaltningen Linnéstaden (numer Majorna-Linné). Genom följande skolklasser gick initialt förfrågan ut till föräldrarna:

- två fjärdeklasser i Olofstorp, ytterstad i nordöstra Göteborg (2 föräldrar)
- en fjärdeklasser i skola A) Linnéstan, innerstad centrala Göteborg (1 förälder)
- föräldraförening skola B) Linnéstan, innerstad centrala Göteborg (2 föräldrar)
- 50 vårdnadshavare, årskurs 1-6 skola C) Linnéstan, innerstad centrala Göteborg (3 föräldrar)

Då tiden gick och skolkontaktorna inte renderade tillräckligt många intresserade föräldrar, söktes alternativa kontaktvägar. Kriterierna var fortsatt att föräldrarna skulle bo i antingen hus i ytterstad eller i lägenhet i innerstad. Nedan ges en översikt över de kontaktvägar som togs utanför skolvärlden:

- genom två släktingar, deras arbetskamrater, grannar, vänner (8 föräldrar)
- mailutskick till deltagare i work-shop kring Olofstorps utveckling (2 föräldrar)
- genom Sportfiskarna och barn som deltagit i deras fiskeskola (3 föräldrar)
- genom förskola med utomhuspedagogik i centrala Göteborg (2 föräldrar)
- arbetskamrater, grannar, vänner till intervjuade, s.k. ”snöbollseffekt” (3 föräldrar)

Relativt många av de studerade hushållen i centrala Göteborg är koncentrerade till Linnéstan och omkringliggande områden. Kategorin innerstadsboende omfattar därmed ett flertal, om än närliggande, bostadsområde med till viss del olika karaktär med avseende på bebyggelsestruktur, närhet till parker och så vidare. Till exempel bor några i höghus medan andra bor i områden med kvarterstruktur med innergårdar. Somliga bor intill Slottsskogen, som är Göteborgs mest välkända och välbesökta park, medan andra har längre avstånd från hemmet till större sammanhängande grönområden.

I ytterstadsboendet har några närheten till havet vilket medan andra bor i närheten av skog, jordbruksmark och sjöar. Det sistnämnda gäller för föräldrarna i studien som bor i Olofstorp som är ett växande villasamhälle och före detta stationssamhälle i nordöstra delen av Göteborgs kommun. Jämförelsen mellan innerstadsboende och ytterstadsboende speglar en ambition att fånga föräldrars inställning till ett klassiskt spänningsfält och dess relation till barns naturkontakt. Det handlar om en spänning mellan tätt och glest, asfalt och grönska, offentliga ytor och privat trädgård, livat och lugnt, trångt och luftigt, möjligtvis

mindre barnvänligt respektive mer barnvänligt. Idag står inte innerstadsboendet i svenska storstäder för nedgångna kvarter och fattigdom. Överlag är de studerade hushållen homogena med avseende på etnisk svensk bakgrund samt att flertalet är högskoleutbildade. I tabell 4.2 och 4.3 nedan ges en översikt över de intervjuade föräldrarna, barn i hushållet, var de bor inom respektive innerstads- och ytterstadskategori samt hur jag kom i kontakt med dem. Alla namn är fingerade.

Tabell 4.2 De intervjuade **ytterstadsföräldrarna** boende i **hus**, antalet barn (ålder) i hushållet, bostadsområde samt hur jag fick kontakt med dem.

Intervjuperson	Barn / ålder	Område / hus	Kontaktväg
Kerstin	Flicka 10 år	Olofstorp, nordöstra Göteborg	Skola Olofstorp
Jan	Flicka 11 år Flicka 13år	Olofstorp, nordöstra Göteborg	Genom släkting (man)
Petter	Flicka 4 år Flicka 8 år Flicka 10 år	Olofstorp, nordöstra Göteborg	Skola Olofstorp
Sanna	Pojke 9 år Pojke 11 år	Olofstorp, nordöstra Göteborg	Sportfiskarna, fiskeskola
Marie och Tomas	Pojke 11 år Flicka 13 år	Olofstorp, nordöstra Göteborg	Workshop Olofstorps utveckling
Linda	Pojke 2 år Pojke 6 år Pojke 8 år	Olofstorp, nordöstra Göteborg	Workshop Olofstorps utveckling
Krister och Karin	Pojke 8 år Pojke 10 år Pojke 13 år	Torslanda, västra Hisingen	Sportfiskarna, fiskeskola
Annika	Ettåring Flicka 9 år Flicka 13 år	Torslanda, västra Hisingen	Genom släkting (kvinna)
Elin	Flicka 9 år	Torslanda, västra Hisingen	Genom släkting (kvinna)
Ann	Pojke 11 år Flicka 14 år	Askim, södra Göteborg	Sportfiskarna, fiskeskola

Henrik	Flicka 8 år Flicka 11 år	Grimmared, västra Göteborg	Genom släkting (man)
Malin	Flicka 7 år Flicka 9 år	Kärra, norra Hisingen	Genom släkting (kvinna)
John	Pojke 3 år Pojke 6 år Pojke 9 år	Mölnlycke, Härryda kommun	Genom släkting (man)
Alma	Pojke 8 år	Lindome, Mölndals kommun	Genom släkting (man)

Tabell 4.3 De intervjuade **innerstadsföräldrarna** boende i **lägenhet**, antalet barn (ålder) i hushållet, bostadsområde samt hur jag fick kontakt med dem.

Intervjuperson	Barn / ålder	Område / lägenhet	Kontaktväg
Cecilia	Flicka 6 år Pojke 9 år	Linnéstan, centrala Göteborg	Skola C, Linnéstan
Monika	Pojke 3 år Flicka 7 år Flicka 9 år	Linnéstan, centrala Göteborg	Skola C, Linnéstan
Maria	Pojke 4 år Flicka 11 år	Linnéstan, centrala Göteborg	Skola C, Linnéstan
Tora	Flicka 1 år Flicka 6 år Flicka 9 år	Haga, centrala Göteborg	Skola B, Linnéstan
Ylva och Mats	Pojke 1 år Pojke 5 år Pojke 9 år Pojke 12 år	Haga, centrala Göteborg	Skola B, Linnéstan
Lisbeth	Flicka 10 år Flicka 17 år Pojke 19 år	Masthugget, centrala Göteborg	Skola A, Linnéstan
Katarina	Pojke 6 år Flicka 11 år Flicka 13 år Flicka 15 år	Masthugget, centrala Göteborg	Förskola, utomhuspedagogik

Olof	Flicka 2,5 år	Masthugget centrala Göteborg	Förskola, utomhuspedagogik
Peter	Flicka 11 år Flicka 13 år	Heden, centrala Göteborg	Genom släkting (man)
Morgan	Flicka 9 år	Östra centrum Göteborg	”Snöbollseffekt” Petter
Anneli	Ettåring Pojke 8 år Flicka 10 år	Johanneberg, centrala Göteborg	”Snöbollseffekt” Katarina

4.5 Intervjuer med föräldrar – genomförande och problem

Förhoppningen var att intervjua föräldrar boende i två åtskilda och specifika bostadsområden. Syftet med detta förfarande var att hålla den fysiska boendemiljön som en konstant faktor i jämförelsen. Tyvärr kom denna ambition till viss del på skam. Detta var inte önskvärt från början, men det gav ändå insikter om kvalitativa skillnader i barnens möjligheter till naturkontakt inom de båda, tämligen breda, kategorierna innerstad och ytterstad. Olika kontaktvägar medförde förmodligen också en större mångfald gällande föräldrarnas inställning till barns naturkontakt, i relation till att om en initierad grupp hade vaskats fram genom skolan. Kontakter genom släktingar gjorde att några föräldrar ställde upp av god vilja, och inte för att det nödvändigtvis haft större bryderier kring frågan om barns naturkontakt och därför medverkade.

Intervjuerna ägde rum på min arbetsplats eller där det passade respondenten bäst: hemma hos mig, hemma hos dem, på café eller på föräldrarnas arbetsplats. Två intervjuer genomfördes per telefon. Samtliga intervjuer spelades in efter samtycke. I restaurang och cafémiljö var inspelningarna dock något svårlyssnade på grund av bakgrundsljud. Intervjuerna kan beskrivas som halvstrukturerade utifrån en guide där frågorna var kategoriserade i olika teman bland annat kring: boendet, upplevelse av trygghet i utemiljön och barnens roll för att de bor där de bor; barns fritidsaktiviteter samt specifika frågor kring naturkontakt för barn och föräldrar (se bilaga 5). Tanken var att inte kasta sig över frågan om barns naturkontakt direkt, utan att istället nå frågan och dess betydelse genom att inledningsvis utgå från barnets vardagssammanhang, bostadsområdets närmiljö och övriga fritidsaktiviteter. Intervjuerna varade mellan ca 30 minuter och en timme.

I de tre intervjuer som gjordes hemma hos respondenten medverkade båda föräldrarna. Att två föräldrar deltog gjorde intervjuerna mer levande, detta då de fyllde i varandras perspektiv och ömsom ifrågasatte varandras ståndpunkter. I något fall blev det tydligt att synen på vad som var ”tillräcklig naturkontakt” eller ”tryggt nog” för barnet varierade mellan föräldrarna. Ett vanligt intryck som föräldrarna har är att de själva var ute mer som barn i jämförelse med sina egna barn. Hur pass stora generationsskillnader som framträder skulle till exempel kunna påverkas av vem av föräldrarna som intervjuas och hur deras respektive barndomsminnen av naturkontakt ser ut. Spelar det till exempel någon roll om det är mot fonden av en fars minnen av att leka krig i skogen för 30 år sedan, som döttrarnas relativa frånvaro i naturen ställs (vilket var fallet i några intervjuer)? Hade en mor gjort en annan bedömning av flickornas aktivitetsmönster, mot bakgrund av sin barndoms naturkontakt som möjligtvis saknade inslag av krigslekar? Även om frågorna är relevanta och möjliga att nysta vidare utifrån en mer utpräglat genusperspektiv, så lämpar sig inte denna studie för att utröna några tydliga mönster mellan till exempel mäns och kvinnors olika uppfattningar om barns naturkontakt.

4.6 Metoder för analys

Intervjuer, gruppvis med barnen (barnstudien) samt med föräldrar (föräldrastudien), utgör avhandlingens huvudsakliga metoder. I samtliga fall spelades intervjuerna in och snarast möjligast efteråt transkriberades materialet. Redan här påbörjades en tämligen lång och mödosam väg mot att lära känna materialet. En intervju med en förälder på ca 50 minuter gav 9 maskinskrivna sidor. Intervjuerna med barnen var svårare att transkribera då det gällde att särskilja vem som sa vad och ibland var det svårt att höra ifall flera talade samtidigt. Det transkriberade materialet bearbetades och kodades (sorterades) utifrån olika teman (noder) i datorprogrammet NVivo. Teman för kodning överensstämmer till stora delar med de teman som förekommer i intervjuguiderna (bilaga 1 och 5). Det fanns även en öppenhet för att skapa nya teman utifrån aspekter som framkom i det empiriska materialet. Ett och samma stycke kan sorteras under fler teman, det vill säga ifall citaten är innehållsrika kan de mycket väl läsas och tolkas utifrån olika teman. Till exempel kan en redogörelse för barns aktiviteter i närnaturen berättas på ett sådant sätt att det också säger något om föräldrarnas syn på barns naturkontakt och vilken mening den tillskrivs. Analysen av det kodade materialet påbörjades med en genomläsning av de teman som hade flest referenser sorterade under sig och fortgick tills dess alla teman gått igenom. Dessa teman utgjorde sedermera stommen för rubrik-sättningen och kapitelindelningen i redovisningen av materialet i barnstudien (kapitel 5) och föräldrastudien (kapitel 6). I kapitel 5 och 6 används citat för att åskådliggöra de teman som berörs och för att ”ge liv” åt texten. I slutet av

respektive kapitel kommer resultaten att presenteras på ett mer sammanfattat vis och analyseras utifrån tidigare litteratur.

Det empiriska materialet i föräldrastudien baseras endast på intervjuer med föräldrar medan jag har använt flera metoder, som kompletterande gruppintervjuerna i barnstudien. I direkt anslutning till de observationer jag gjorde under friluftsdagar och promenader med barnen antecknade jag sådant som jag iakttagit under dagen. För att stärka minnet av dessa turer togs också fotografier, till exempel på olika platser som vi stannat vid. Detta material lästes igenom och studerades, och kunde därefter kompletteras och infogas under de olika teman som framkommit utifrån intervjuerna. Materialet från aktivitetsdagböckerna och från enkäten till föräldrarna matades in i Excel-ark. Då flera av de inkomna aktivitetsdagböckerna saknade fullständiga uppgifter över hur mycket tid som tillbringas på olika aktiviteter föll valet på att inte göra en närmare tidsmässig analys av dagböckerna. Istället skaffade jag mig en överblick genom att beskriva barnets vecka i sammanhängande text utifrån informationen i dagboken. Även enkätaterialet från föräldrarna användes för att kvalitativt skapa en överblick över föräldrarnas näraturvistelse och inställning till barnens dito.

4.7 Sammanfattande metoddiskussion

Det empiriska materialet i denna avhandling baseras huvudsakligen av gruppvisa intervjuer med barn i två fallstudieområden, respektive intervjuer med föräldrar boende i innerstad och ytterstad. Resultaten från de inledande metoderna (aktivitetsdagböckerna, föräldraenkäterna) i barnstudien hjälpte framförallt till i vägledningen av frågorna och de teman som berördes under gruppintervjuerna. Gruppintervjuerna stora behållning är de diskussioner som uppstår mellan respondenterna i gruppen. Barnen fyllde i varandras berättelser av gemensamma upplevelser, de ställde frågor till varandra samt stundom kritiskt diskuterade varandras ståndpunkter. Gruppkonstellationen syftade också till att skapa en trygg situation åt varje barn, samtidigt som antalet i gruppen inte fick bli för stor för att dölja individuella röster.

Frågorna till barnen rör sig på en tämligen konkret nivå. Det är genom deras erfarenheter kring lekar, utomhusvistelse, fritidsaktiviteter och vistelse på olika platser som jag har sökt naturkontaktens betydelse. Att jag inte direkt gått på med frågor som explicit berör natur kommer dels an på det tidsgeografiska synsättet, kring hur olika projekt samsas i en begränsad tidsrymd, och dels handlar det om en förståelse som gör gällande att naturbegreppet kan uppfattas som abstrakt. Därtill vill jag inte skrämja bort de barn som saknar erfarenhet av naturkontakt. På samma sätt vill jag inte påverka de barn som

möjligtvis är väl medvetna om naturkontaktens positiva associationer bland vuxna och som vill tillrättalägga svaren därefter.

Nackdelen med gruppintervjuer handlar i sammanhanget om att den enskildes röst inte får samma utrymme som vid individuella intervjuer. Min bedömning är dock att enskilda intervjuer skall bli väldigt påfrestande för en del av barnen. Med största sannolikhet hade de inte givit någon avslappnad situation och därmed heller inte någon större vilja att berätta. Flera metoder för insamling av källmaterial innebar att jag återkom till barnen vid flera tillfällen och på så sätt lärde känna dem bättre. Detta är betydelsefullt då det skapar en förtrolig situation som jag upplevde underlättade kommunikationen mellan mig och barnen.

Utifrån de metoder som använts här kan jag inte exakt fastslå frågan om naturkontaktens tidsmässiga utrymme i barnens liv. Resultatet från aktivitetsdagboken, som har potentialen att visa hur olika aktiviteter tar plats i barnens vardag under en given vecka, var inte möjliga att analysera på det vis som det var tänkt. Istället har jag genom frågor om barnens fritidsaktiviteter, enkäter till föräldrarna samt intervjuer med lärarna i barnstudien och med föräldrar i den andra delstudien försökt att skapa en bild naturkontaktens utrymme i relation till andra aktiviteter.

Användningen av flera metoder i barnstudien kommer av en önskan att säkrare kunna uttala sig om resultaten från gruppintervjuerna. En annan anledning till att flera metoder använts är att de inledande metoderna hade ett stort bortfall. Detta skapade ett behov av att väga upp med datainsamling som gav ett likvärdigt resultat från båda fallstudieområdena. Framförallt var bortfallet kring aktivitetsdagboken stort där praktiskt taget endast ett ifyllt exemplar inkom från Härlandaklassen. I efterhand kan det noteras att det var en tämligen svår uppgift för barnen att anteckna var man varit någonstans och hur länge olika aktiviteter pågått. Åtminstone var metoden tidsödande, även om läraren i Kista påtalade den pedagogiska förtjänsten av att arbeta med frågan om tid och begrepp som natur. När det gällde enkäterna till föräldrarna inkom flest svar från Härlanda, varför den empiriska slagsidan gentemot Kista i viss mån vägdes upp.

Utöver gruppintervjuerna kan behållningen med observationerna särskilt lyftas fram. De levandegjorde i många fall de platser som barnen berättat om. Dessutom stärkte mycket av observationerna, och i viss mån motsade, intrycket från intervjuerna. Till exempel framgick Härlandabarnens goda lokalkännedom både när de muntligen hänvisade till olika platser i närområdet och när de på ett flyhänt sätt visade runt i området under promenaderna.

I avhandlingens andra delstudie fokuserar jag uteslutande på föräldrarnas perspektiv. Föräldrarnas perspektiv är betydelsefulla då de kan återge vad naturkontakten betyder för dem själva, varför de understödjer barns naturkontakt eller i olika sammanhang begränsar barnens rörelsefrihet. De tillfrågas också utifrån antagandet att de kan ge en god överblick över barns förehavanden. Föräldrarna är därtill intressanta i och med deras inflytande över var någonstans barnen bor, något som i sin tur skulle kunna påverkas av en omsorg om barnen. Ett ytterligare motiv handlar om att föräldrarna har möjlighet att blicka bakåt och sätta barnens naturkontakt idag i ljuset av de egna barndomsupplevelserna. Med andra ord har jag satsat på en bred, och kanske något grund, ansats i relation till frågor om betydelse, motiv och förhållningssätt till närnaturkontakt. Återigen reflekterar denna bredd det tidsgeografiska synsättet som här innebär att naturkontakten inte belysas allena, utan istället sätts i större vardagligt sammanhang med andra konkurrerande aktiviteter.

Även om föräldrarna kan ge en mer ”korrekt” övergripande bild om barns naturkontakt i termer av frekvens och inriktning så har de förmodligen inte full insikt i vad barnen gör i alla lägen, såtillvida det inte handlar om gemensamma utflykter. Dock är det troligt att föräldrarna berättar om sådant som de känner till i fråga om barns naturkontakt. Det skulle ha kunnat stärka avhandlingen om barnen också intervjuades, bland annat för att bryta möjligtvis olika uppfattningar mot varandra. Har till exempel barn respektive deras föräldrar olika uppfattning om vad som är tillräckligt mycket naturkontakt? Tillskriver barn respektive deras föräldrar naturkontakt olika betydelser?

Tillgången till föräldrars överblicksperspektiv eftersöktes i föräldrastudien och kompletterar den detaljrikedom och förstahandsinformation som barnen återgav i barnstudien. Barns egna perspektiv och upplevelser från barnstudien skiljer sig från hur föräldrarna berättar om barns förehavanden. Observera att det här inte är frågan om barn och föräldrar i samma hushåll utan resultaten från två olika delstudier. Barnens berättelser är ofta inlevelsefulla och bjuder på en hög detaljgrad, även om utlägggen sällan är särskilt omfattande. I jämförelse utgör föräldrarnas utsagor en andrahandsinformation i termer av upplevelse och betydelse för barnet. Att intervjuerna med barnen inte ger några exakta svar på hur mycket barnen faktiskt visats utomhus gör inte deras utsagor mindre trovärdigt för det. Svaren ger istället en annan sorts kvalitét i jämförelse med det som de vuxna har förmåga att uttrycka.

5. STORSTADSBARNNS VARDAGSLIV MED FOKUS PÅ AKTIVITETER I DEN BOSTADSNÄRA NATUREN

5.1 Introduktion av fallstudieområdena

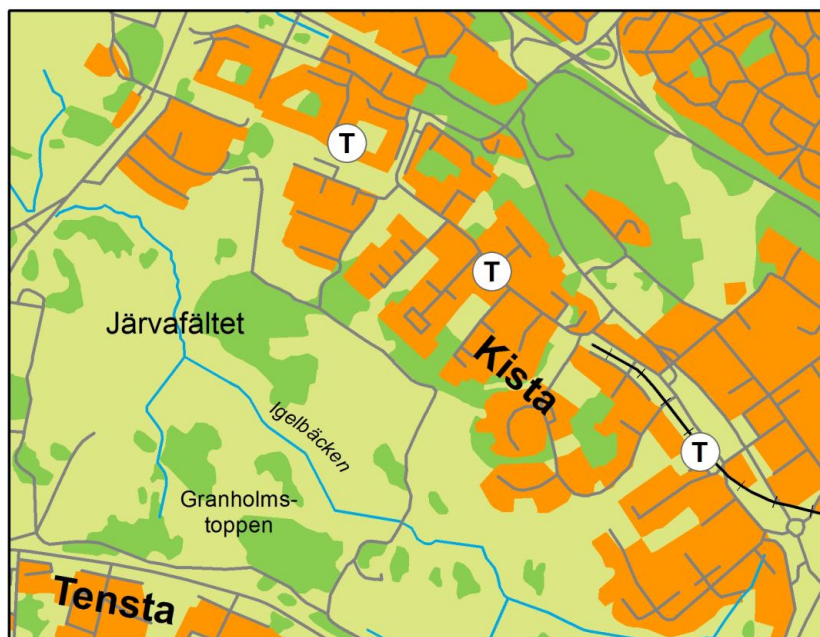
5.1.1 Järvafältet - Kista

Järvafältet är beläget cirka 15 km nordväst om centrala Stockholm. Delar av grönområdet utgör ett av de största naturreservaten i Stockholm län och sträcker sig över tre kommuner. Av det sammanlagt 2500 hektar stora reservatet återfinns den minsta delen, 500 hektar i Stockholm stad. På den del av Järvafältet som behandlas här räknar man med en kontinuerlig bebyggelse från ungefär 2000 år tillbaka. Några av dagens befintliga stadsdelar har fått namn av de gårdar som föregick dem; Akalla som omtalas redan år 1323 samt Husby och Kista (Stockholm Kommunstyrelsen 1973). Områdena Kista, Husby och Akalla ligger ungefär en mil från Stockholms centrum. Observera att Kista i avhandlingen är synonymt med förre detta stadsdelsindelningen Kista som hyste områdena Kista, Husby och Akalla. För att inte avslöja vilken skola som studerats specificeras inte området närmare än så. Se figur 5.1 för karta över områden.

Delar av bostadsområdena i Kista är byggda inom ramen för det så kallade miljonprogrammet. Järvafältet exploaterades successivt under åren 1964-1975. Först byggdes Södra Järva med Rinkeby, Tensta och Hjulsta och därefter Norra Järva. Det som idag utgör Kista, Husby och Akalla (Norra Järva) kom att förläggas mellan E18 och E4 där Järvafältet bildar en kil i sydöstlig riktning mot Stockholm city. De första områdesplanerna för Akalla och Husby togs 1970 och tre år senare godkändes även planerna för bostadsområdet Kista i kommunfullmäktige. Bebyggelsen i området domineras av hus med 5-6 våningar, även om det också finns tvåvånings hus och fjortonvåningsbyggnader.

Till planeringen av Norra Järva beaktades i viss utsträckning lärdomar av planeringsmissarna från Södra Järva. Dessa misstag bestod bland annat i att utemiljön blev lidande då ingen hade det övergripande ansvaret för att gångvägar iordninggjordes. Grönytor som avsatts i planen blev under ett virrvarr av byggnadsfordon och material antingen lagerytor eller sönderkörda. I Akalla och Husby som byggdes under åren 1972-77 lät man däremot vegetation vara kvar. Därtill blandades upplåtelseformerna; detta framförallt i Akalla (Molina & Lundmark 1999). När bebyggelse anlades på Järvafältet sparades delar av vegetationen mellan husen. Inom bebyggt område och på en radie på 100 meter återfinns bara små fläckar av den ursprungliga vegetationen som tillsammans utgör tio procent av de öppna ytorna. De övriga öppna ytorna är parker, lekplatser och andra anlagda områden.

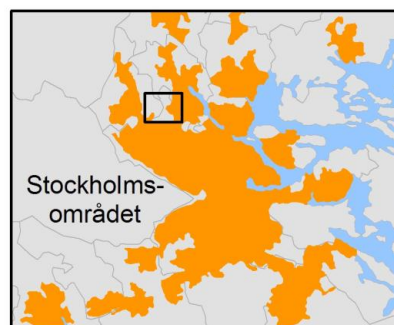
Karta över Järvafältet och Kista

Teckenförklaring

- Bebyggelse
- Skog
- Öppen mark
- Väg
- Vattendrag
- T Tunnelbana

Meter 0 250 500 1 000

Källa: Kartmaterial från Lantmäteriet. Bearbetat av Ana Gil Solá och Mattias Sandberg, 2012-03-29.
© Lantmäteriet Medgivande I2012/0400.

Figur 5.1 Fallstudieområden Kista och Järvafältet. Observera att med Kista i avhandlingen avses den sammanhängande bebyggelsen med områdena Akalla, Husby och Kista. Den delen av Järvafältet som framträder på kartbilden har reservatsstatus – Igelbäckens kulturresevat.

Mellan Södra och Norra Järva finns den sydligaste delen av Järvafältet som sedan 2006 går under namnet Igelbäckens kulturresevat. Syftet med resevatet är att bevara och utveckla det gamla odlingslandskapet (Stockholms stad 2008). Med Järvafältet avses i fortsättningen den del som utgör Igelbäckens kulturresevat och som är beläget i anslutning till Kista. I området finns bland annat kolonilotter, fotbollsplaner, frisbeegolfanläggningar samt en backe som består av tippmassor från tunnelbanans anläggning. Igelbäckens kulturresevat består till hälften av odlingslandskap samt till hälften av skog och ängsmark, genomkorsat av grusvägar, varav vissa är belysta (Florgård & Forsberg 2006).

Kista har sammanlagt 30 000 invånare och ungefär lika många arbetar i området som hyser ett IT-kluster där Ericssons huvudkontor bland annat återfinns. Stadsdelförvaltningen Kista är idag sammanslagen med Rinkeby. Majoriteten av befolkningen i f.d. stadsdelområdet Kista (nuvarande Rinkeby och Kista) har utländsk bakgrund²⁹, ca 75 procent av barnen 0-15 år och 69 procent av hela befolkningen. Arbetslösheten är högre, utbildningsnivåerna lägre och andelen bidragstagare är större i området jämfört med genomsnittet för Stockholm. Fallstudieområdet intill Järvafältet är relativt barnrikt med en större andel barn jämfört med Stockholms stad i övrigt (Stockholms stad 2009).

En av få tidigare observationsstudier kring just barns naturkontakt är från Järvafältet intill Kista. Denna studie visar att färre lekande barn syns en bit ut i terrängen. I studien jämfördes en observationsperiod i slutet på 1970-talet med en gjord i början på 2000-talet. Vid de senare observationstillfällena syntes lekande barn i större utsträckning vid grönytorna närmare bostäderna. En stor andel av barnen som vistades i naturområdet vistas där genom skola och barnomsorg, det vill säga i vuxenregi (Florgård & Forsberg 2006). Studien ger en antydning om att den offentliga barnomsorgen är ett viktigt forum för framförallt yngre barns naturkontakt i området.

5.1.2 Delsjöområdet närmast Härlanda

Delsjöområdet är ett ca 760 ha stort naturområde som ligger i östra delen av Göteborgs stad. Området ligger i anslutning till Härlanda och Örgryte stadsdelar i Göteborg stad och gränsar till Partille kommun österut och till Härryda kommun i söder. Området brukades som allra hårdast under 1700- och 1800-talen då ett flertal torp anlades. I slutet av 1800-talet påbörjades arbetet med att plantera skog på de till stora delar trädlösa utmarkerna (Göteborgs stad 2008). Delar av området är ett naturresevat som bildades år 1984. Terrängens brutna karaktär ger området variation med hållmarker, rishedar, sjöar och lövbrant-skogar.

---

²⁹ Antingen utrikes födda (50 procent) eller inrikes född med två utrikes födda föräldrar (17 procent)

Den delen av Delsjöområdet som ligger i direkt anslutning till bebyggelsen i Härlanda och Örgryte ingår inte i naturreservatet. Det är också där som det mesta av friluftslivet är koncentrerat kring. Göteborgs stad förvaltar och sköter hela området, inklusive naturreservatet. Göteborgs stad ogillade förslaget från Länsstyrelsen i Västra Götaland att utöka naturreservatet så att det därmed skulle innefatta den kommunalägda marken. Huvudsyftet med utvidgningen av reservatet anges vara att skydda ett tätortsnära naturområde med stor betydelse för friluftsliv. Områdets betydelse för friluftsliv är stort; uppskattningsvis besöks området av 1 miljon människor per år (Västkuststiftelsen 2012). Resultatet från Delsjöenkäten visar att nöjes- och motionspromenader uppges vara den vanligaste aktiviteten i området, sedan kommer jogging och därefter att ströva i skog och mark samt promenader med hund. Över hälften av de svarande har besökt Delsjöområdet ett par gånger i månaden eller oftare under de senaste 12 månaderna (Friluftsliv i förändring - Delsjöenkät 2007).

Delsjöområdet erbjuder ett stort utbud av aktiviteter och anläggningar så som fiske, paddling, badplatser, ridvägar, golfbana, skidbacke och så vidare. Så som namnet antyder hyser området ett flertal sjöar varav Stora- och Lilla Delsjön är de största – de är också knutna till stadens dricksvattenförsörjning. Sedan ett par år tillbaka är granarna i området utsatta för skadegörelse. Tusentals granar har ringbarkats vilket medför att de sakteliga dör och är en fara för allmänheten i området och därför avverkas.

Det bostadsområde som studerats här ligger i stadsdelen Härlanda i östra Göteborg, där det bor ca 20 000 personer. Bostadsområdet ligger alldeles i anslutning till Delsjöterrängen och består av en blandning av olika hustyper och upplåtelseformer; flerbostadshus, villor, parhus och radhus, där majoriteten av bebyggelsen är uppförd under 1940-1960-talen. Andelen äldre personer i området är högre än genomsnittet för Göteborg, antalet förskolebarnen ökar medan antalet skolbarn minskar.

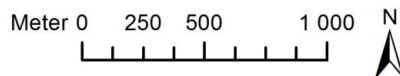
I Härlandas barn- och ungdomsplan beskrivs att området gått från att ha varit en arbetarstadsdel med mycket barn till ett medelklassområde där både antalet och andelen barn har minskat. Vid jämförelse av olika välfärdsnyckeltal ligger Härlanda något över genomsnittet i Göteborg. Detta gäller till exempel tandstatusen bland de unga, att simkunnigheten är hög för barn i årskurs 5 samt att andelen barn och ungdomar som ingår i hushåll med socialbidrag är mycket låg. Medelinkomster och utbildningsnivå ligger också över genomsnittet i Göteborg (Härlanda barn- och ungdomsplan). Ungefär 37 procent av invånarna är 25-64 år har eftergymnasial utbildning som är 3 år eller längre och 19 procent har 2 år eller kortare.

Karta över Delsjöområdet och Härlanda

Teckenförklaring

- Bebyggelse
- Skog
- Öppen mark
- Vatten
- Väg

Källa: Kartmaterial från Lantmäteriet. Bearbetet av Ana Gil Solá och Mattias Sandberg, 2012-03-29.
© Lantmäteriet Medgivande I2012/0400.

Figur 5.2. Fallstudieområden Delsjöområdet och Härlanda. Terrängen närmast bebyggelsen i Härlanda och närmast Härlanda tjärn har inte reservatsstatus. Delsjöområdets naturreservat är till största delen förlagt kring Stora- och Lilla Delsjön strax utanför kartbilden söderut.

I Härlanda utgör svenska och utländska medborgare födda i utlandet 12 procent av befolkningen medan motsvarande siffra i Göteborg som helhet är 20 procent. Till skillnad från statistiken över Kista tas inte inrikes födda med två utrikes födda föräldrar med i statistiken över Härlanda. Därför framstår andelen individer med invandrabakgrund som än mindre i Härlanda (12 procent) i relation till andelen i Kista (69 procent). Den kommersiella servicen beskrivs som ganska god. Stadsbyggnadskontoret i Göteborg beskriver i sitt lokala program för Härlanda att det finns ett ganska stort tryck på att bygga fler bostäder och ett tiotal troliga förestående projekt nämns i dokumentet. Sedan förra Översiktsplanen från 1999 har 350 bostäder tillkommit i området fram till år 2009.

5.2 Barns naturkontakt och vardagsliv – en introduktion

Presentationen av resultatet från barnstudien kommer nedan att ske utifrån olika teman. Inledningsvis ges en beskrivning av i vilken utsträckning barnen tillbringar tid i närområdet, såväl utomhus som inomhus, samt i vilken grad de upplever trygghet i utomhusmiljön. Dessa aspekter bör sätta ramarna för barnens möjligheter för att vistas i närnaturen. Dessutom avspeglar de studiens intresse för olika hinder för barns närnaturkontakt. Efter detta beskrivs barnens naturkontakt, förhållande till närnaturen och vilka aktiviteter de bedriver där. Avslutningsvis ges en inblick i vilka tankar och känslor som närnaturvistelsen kan framkalla. Observera att de namn som anges i samband med citaten är fingerande (bortsett från författarens eget).

5.3 Att vara eller inte vara i bostadsområdet

Vilka aktiviteter som barnen bedriver i den bostadsnära naturen, kräver en förståelse för bostadsområdenas karaktär och barnens förhållande till sin närmiljö. Att vara i den bostadsnära naturen förutsätter att man också tillbringar tid i bostadsområdet. Gör barnen det? Låt oss börja med barnen i Kista som ligger i anslutning till grönområdet Järvafältet. Vardagen för Kistabarnen ter sig tämligen lokal och de flesta aktiviteterna är förankrade i bostadsområdet eller i dess närhet. Läraren berättar om klassens utflykter till innerstaden och om hur dessa väckt förundran bland barnen. Flera hade inte varit där i någon större utsträckning innan. Syftet med utflykterna i både närområdet och innerstaden var att ge barnen bättre orienteringsförmåga och kunskaper om platser som de inte var särskilt bekanta med. Därutöver var motivet att ge barnen motion samt att på plats kunna tala om djur och natur. Andra platser som nämns i aktivitetsdagboken är hemmet, skolan, träningen samt grannområdena i Kista.

Kista centrum är ett välutvecklat affärs- och servicecentrum. När barnen berättar om att de varit med föräldrarna och handlat så är det uteslutande i närområdet.

I enkäten till föräldrarna ställdes frågor kring aktiviteter på fritiden. Hushållarbete är den aktivitet som valdes av de flesta i både Härlanda och Kista. En skillnad som kan iaktas är att de svarande i Härlanda knappt fyller i kategorin ”shopping, gå på stan”, och då endast på helger under vinterhalvåret. Samtidigt nämnde en majoritet av Kistaföräldrarna denna aktivitet som en av tre aktiviteter som upptar största delen av deras tid. Det serviceutbud som finns i Kista på behändigt avstånd finns det inte riktigt någon motsvarighet till i Härlanda. I Härlanda är det endast flickor som nämner närheten till service i området. Följande berättar Evelina, Lisa och Emma när de ombads att beskriva sitt bostadsområde:

Evelina ”Det är roligt, det finns många här och det finns ett torg där man kan gå och handla grönsaker, mat och godis om man är sugen på det, och så finns det ett apotek här borta där man kan köpa och så.”

Lisa ”Det är ganska så fritt, eller liksom...man kan springa omkring här, inte så att vi springer omkring i hela Härlanda och nära till skog och så...”

Evelina ”...det är inte så stort...”

Emma ”Det är inte så mycket trafik...”

Evelina ”...och så är det trevligt här.”

Närheten tills service och skogen framhålls som något positivt, liksom avsaknaden av trafik. Även en annan grupp flickor i Härlanda lyfter fram närheten till service liksom skogen:

Lina ”Det är mycket skog.”

Janina ”Mycket skog, mycket städer, vägar och lägenheter, och lite radhus.”

Ella ”Affärer, dagis och fruktaffärer.”

Lina ”Fruktaffär, mataffär och mycket skog...”

Ella ”...och lite radhus.”

Lina är väldigt positiv till sitt bostadsområde och de flesta av de platser hon uppskattar är knutna till kvarterets och lägenhetens direkta närhet. Hon påpekar att det finns ”lekgrejer i parken som man annars behöver åka buss till”. Pojkarna pratar generellt sett litet, om något, om närheten till affärer eller liknande förutom om platser där idrottsträningar äger rum. Barnen i Härlanda kan namnet

på fler platser i sin omgivning i jämförelse med barnen i Kista och ger uttryck för en djupare lokalkännedom³⁰. Till exempel under en av friluftsdagarna på Järvafältet frågade läraren vad bäcken heter som precis de då passerade. Ingen av barnen runt om kunde svara och läraren uttryckte förvåning: ”Det pratade vi ju om förra veckan!”

Både skola och fritids finns i barnens närområde. Pojkarnas favoritplats i Kista är en fritidsgård där man kan spela pingis, biljard, fotboll och sitta vid datorer, där det ordnas tävlingar och disco. Ingen av flickorna i Kista pratar om den fritidsgården. Alla deltagande barn har i princip gångavstånd till respektive skolor.³¹ Samtidigt som de har gångavstånd till skolan har barnen i Härlanda också möjlighet att ta bussen dit. Läraren berättar att vissa barn åker en hållplats för att träffa kompisar på bussen. I Kista går inga bussar genom området på det sättet. Närheten till skolan lyfts fram som något positivt i följande stycke då jag frågar dem om vad som är bra med Kista.

Saba ”Att man kan leka ute och att man har kompisar.”

Sara ”Att man är nära skolan.”

Jamilia ”Det tar typ tio minuter.”

Noria ”Ibland går jag ensam och ibland så går jag med min mamma.”

Då barnen i de båda bostadsområdena vistas i skolan och på fritids i närheten av hemmet samt att skoltiden upptar en stor del av deras vakna tid, ter det sig inte underligt att vardagen är lokalbetonad. Det som bryter detta mönstret är det faktum att alla former av organiserade verksamheter som barnen deltar i Härlanda inte finns närområdet.

Sammanfattningsvis berättar barnen om ett rätt stort utbud av service och aktiviteter i sitt närområde. Framförallt tycks ingen ha långt till skolan. I synnerhet framstår Kistabarnens vardagsaktiviteter som lokalbetonade. Härlandabarnen ger ett positivt omdöme om sitt område, särskilt i fråga om närheten till kompisar, skola och i viss mån skog och lekplatser.

---

³⁰ Att inte kunna namn behöver i inte vara detsamma som att man inte hittar eller känner till en plats.

³¹ Detta är inte självklart då möjligheten att fritt välja skola ha medfört att skolors upptagningsområden därmed kan bli geografiskt större. Barn anvisad till kommunal skola går och cyklar till och från skolan i högre utsträckning jämfört med fristående och ”annan kommunal skola” (Gummesson 2007). Antalet elever i fristående grundskola var omkring 100 000 år 2010 och vilket utgör ca tio procent av Sveriges grundskoleelever. I storstadskommunerna är andelen elever i friskolor ännu högre (Trumberg 2011).

5.4 Konkurrenten om tiden från organiserade aktiviteter

Deltagande i organiserade aktiviteter kan betraktas som en konkurrent om tiden för spontan näraturvistelse och utomhuslek. Var barnens aktiviteter äger rum i förhållande till hemmet är intressant utifrån föreställningen om att det tar tid att förflytta sig, vilket därmed skulle kunna inskränka på möjligheten att vistas i näraturen. Att cykla långt eller att bli skjutsad till andra sidan staden tar tid, liksom själva träningen – samtidigt som dygnets timmar är konstant.

I stort sätt samtliga pojkar som intervjuades i Kista tränar någon idrott på fritiden, framförallt fotboll men också innebandy och basket. Ingen av flickorna i Kista utövar någon idrott. Några har tränat förut men tröttnade. De gånger som barnen i Kista blir skjutsade är i samband med vissa bortamatcher i fotboll. I övrigt tycks alltså inte deltagandet i organiserade verksamheter påverka deras vistelse utanför det egna bostadsområdet i någon större utsträckning. Antalet organiserade aktiviteter per barn, mångfalden av aktiviteter, dess lokalisering i förhållande till hemmet samt skjutsning är omständigheter som skiljer sig åt i de olika områdena. Samtliga svarande föräldrar i Härlanda uppger i enkäten att barnen deltar i någon form av organiserad verksamhet inomhus – där idrottsutövning framstår som den dominerande aktiviteten. Hälften av de tillfrågade uppger att de har barn som deltar i aktiviteter utomhus. Exempel på organiserade aktiviteter som barnen i Härlanda deltar i är ridning, scouting, orientering, innebandy, pingis, friidrott, tennis, ishockey, fiol, innebandy, trummor, segling, fotboll, judo och jazzdans. Fiol, innebandy, fotboll och scouting är några aktiviteter som finns i närområdet, till övriga aktiviteter får barnen antingen skjuts, cyklar eller åker kollektivt.

Majoriteten av föräldrarna i Härlanda skjutsade barnen till träningen. Ytterligare ett par uppgav att barnet fick sällskap till träningen. Antingen promenerade de dit, cyklade eller åkte kollektivt. Tre föräldrar uppgav att barnet gick eller cyklade till den organiserade aktiviteten på egen hand. Fler barn tog sig på egen hand till organiserade aktiviteter utomhus, i jämförelse med träningar inomhus. Ingen av dem med högst inkomstnivå (av de tillfrågade i Härlanda) hade barn som tog sig själva till träningen, och ingen av de med utomeuropeisk bakgrund (3 av 18) gav barnen skjuts. Det främsta motivet till att barnen blir skjutsade är att vägen dit är för ”trafikerad”, det är ”för långt dit för att cykla eller gå” eller att det tar ”för långt tid” att ta sig dit på något annat sätt ”än med bil”.

Inga markanta skillnader gällande träningens omfattning eller inriktning går att skönja mellan pojkarna och flickorna i Härlanda, även om det till exempel enbart var flickor som utövade ridning och någon av pojkarna som seglade.

Aktiviteternas omfattning samt deras ”utsocknes” lokalisering³² bör medföra att barnen i Härlanda tillbringar mer tid utanför sitt bostadsområde jämfört med barnen i Kista, att vardagen generellt sett inte är lika lokalbetonad.

Inget av barnen beklagar sig över aktiviteternas tidskonsumtion eller att de upplever sig stressade. Resultaten från enkäterna pekar inte heller på att föräldrarna upplever sin vardag som särskilt stressad, även om några anger tidsbrist som en orsak till varför de inte tillbringar mer tid i närnaturen. Att lämna området tycks heller inte uppfattas som någon större uppoffring. David i Härlanda skulle dock vilja kunna promenera till kampsporten som ”alla måste åka bil till”. Fredrik och Nils uppskattar att åka till träningen då de på vägen dit kan beskåda robotarna i en industrilokal. Överhuvudtaget värderade barnen sällan den träning de gick i.

Sammanfattningsvis tränar barnen i Härlanda i större utsträckning än barnen i Kista, och dessutom sker denna träning ofta utanför bostadsområdet. Detta torde innebära att Härlandabarnen tillbringar relativt sett mindre tid i sitt närområde i jämförelse med barnen i Kista.

5.5 Mitt land utanför vardagssfären

Om vi frångår vardagssfären för en stund, avslöjar diskussionen med barnen i båda områdena att de flesta har erfarenheter av utlandsresor; Centralamerika, Kina, Spanien, Grekland, Norge och Västindien omnämns i Härlanda. Bland Kistabarnen är Uganda, Iran och Danmark exempel på länder som har besökts. Till skillnad från barnen i Härlanda omnämns inga skidresor eller vistelser vid fritidshus bland Kistabarnen. Barnen i båda områdena använder uttrycket ”mitt land”. Termen dyker upp i samband med att upplevelser av årstider och djur diskuteras. Citaten nedan visar på betydelsen av fjärrmiljöer och resor till platser utanför bostadens närhet, för att upplever av djur och natur. Här återges bara två av flera liknande exempel:

Sami ”När jag var i mitt land såg jag en jättesköldpadda som man kan rida på.”

Karl ”Det där liknar Borås djurpark lite och det där liknar mitt land i Fjällbacka.”

I Kista refererar barnen till sitt ursprungsland, medan barnen i Härlanda syftar på fritidshuset. Att innebörden i ett och samma uttryck, det vill säga ”mitt land”, varierar så, säger en del om barnens skilda uppväxtvillkor. I enkäten till

---

³² Dock fick jag bilden av den mesta av träningen ändå var förlagd i för barnen närliggande områden.

föräldrarna i Härlanda uppger hälften³³ av de svarande att de har tillgång till fritidshus medan ingen anger detta i Kistaenkäten. Åre, Trysil, Alperna liksom sommarhus utmed västkusten är några exempel på platser som barnen i Härlanda tar upp. Detta spår på bilden av att barnen i Härlanda rör sig mer utanför sitt närområde, såväl i samband med träningar som vid skid- och solsemestrar eller vistelser vid fritidshuset.

Förutom den obestridbara sanningen att människan endast kan vistas på en plats åt gången, så kan det också poängteras att förflyttningar tar tid. Utifrån detta blir det intressant att gå vidare i materialet för att se huruvida platsbundenheten samspelar med frekvent vistelse i naturen på plats. Att vistas i bostadsområdet ofta och länge behöver dock inte nödvändigtvis innebära att barnen är utomhus, och än mindre att de skulle tillbringa tid just i grönområden. Här har vistelse i närområdet ställts mot de aktiviteter som äger rum på annat håll. Det är möjligt att betrakta lokalbundenhet som en resurs för vistelse i närnaturen, och tvärtom, vistelse utanför området som ett hinder. Det finns dock andra faktorer som verkar på lokal nivå, i bostadsområdet, och som skulle kunna inverka på viljan att vistas utomhus. Upplevelsen av trygghet är en sådan faktor och diskuteras nedan.

5.6 Att känna sig trygg utomhus

Trafikmiljön har i tidigare studier lyfts fram som en faktor som gör att föräldrar inskränker barnens rörelsefrihet, särskilt gällande möjligheten att på egen hand ta sig till skolan. Att trafikmiljön skulle verka som hinder för barnens vistelse i närnaturen framgår inte av föräldrarnas bedömning. Inte heller i intervjuerna omnämns trafik som något större hot mot rörelsefriheten, varken generellt i bostadsområdet eller specifikt när det gäller att ta sig till naturområdet. Ett par föräldrar anger dock i enkäten sin oro för att barnens möte med främlingar som ett hinder för barnens naturvistelse.

Av de nio gruppintervjuer som genomförts var det barn i två grupper i Kista där otrygghetsaspekter lyftes fram när de ombads beskriva sitt område. Så här resonerar några flickor från Kista:

Jamilia ”Det kan vara lite farligt här ibland.”

Noria ”Alltså att vara ute på natten själva typ.”

Jamilia ”Ibland kan det vara farligt på morgonen, det kan finnas tjuvar också.”

---

³³ Resultatet från den nationella friluftsenkäten liksom Delsjöenkäten visar att ungefär hälften av de tillfrågade på något sätt har tillgång till fritidsboende.

Noria ”Det finns typ mycket folk i Kista som kommer från andra länder, inte så mycket svenskar.”

När jag frågar om det spelar någon roll att det inte är så mycket svenskar i området svarar Jamilia nej medan Noria är mer osäker. Även om jag inte utvecklade diskussionen i sammanhanget säger citatet något om hur barnen uppfattar och förhåller sig till sitt bostadsområde. De uppfattar sitt område som inte helt tryggt i alla avseenden och de är medvetna om att området är etniskt segregerat med liten andel boende med svensk bakgrund, men om detta hänger ihop, och vad som orsakar vad, tycks vara svårare att uttala sig om. Jag går vidare och frågar om de är ni rädda för att gå ut?

Noria ”Helst vill jag inte gå ut ensam på natten, jag tänker typ om någon granne och skriker: ’Varför har du trampat’, typ så.”

Saba ”Vid trappan när jag ska komma hem blir jag rädd, jag springer snabbt.”

Det anmärkningsvärda är kanske inte att barnen upplever en viss otrygghet inför främmande människor i sitt närområde. Dock var det endast barn i Kista som inledningsvis beskrev området i termer av en viss rädsla eller känsla av otrygghet inför andra människor. De flickor och pojkar som främst diskuterar otryggheten tycks också ha personliga, direkta, erfarenheter av obehagliga situationer. Otryggheten tycks dock inte göra att flickorna helt undviker att vistas utomhus i området. På frågan om vad de gör på helgerna anger Mona att hon är ute på gården och leker med kompisar, bland annat i klätterställningen. Saba tycker att det är tråkigt på sin gård och brukar gå till en lekplats med mycket utrustning. I samband med denna diskussion berättar Noria om en incident på hennes gård:

Noria ”En gång på min gård, när jag gick och lekte så var det en man som bodde ovanpå oss. Han brukar komma ut och säga sluta, ni stör, man får inte spela fotboll eller prata med kompisar, man får inte säga ett knyst. En gång kom han ner med kniv, och då sprang vi, så han tog sönder bollen som vi lekte med. Å så sa han att nästa gång får vi inte leka fotboll.”

I Kista förknippas otrygghet inför andra människor uteslutande med utomhusmiljön inom bostadsområdet. Kalid berättade om fulla människor och att ”det är för mycket saker som händer i centrum alltid”. När Kalid längre fram i intervjun fick se bilder på bland annat områdets centrum kom han att tänka på en händelse när han och hans mamma hade kommit från tunnelbanan, sett poliser och blod på marken. Är de rädda för att gå ut?

Michel ”Jag och Merdi går ut varje dag nästan.”

Kalid ”Jag går bara ut ibland, men inte hela tiden för att jag tycker att det är kallt, så går jag hem till min kompis.”

Merdi ”Jag blir ibland rädd när jag går på mina träningar, de ligger i Kista. Jag tränar fotboll.”

Ali ”Lite, men vi håller oss inne, vi håller oss undan ..öhh.. för fulla och köper någonting.”

Det är svårt att direkt utläsa att upplevelser av otrygghet skulle hindra dem från att vistas utomhus. När det gäller Kalid som berättade historien om blodet i centrum, så säger att han går ut ibland men inte hela tiden för att han tycker att det är kallt. Möjligtvis kan Alis kommentar om att de håller sig undan ”fulla och köper någonting (de går in i affärer)” tolkas som att den oro som finns påverkar aktivitetsmönster och var de vistas. Hans sätt att uttrycka sig ger ändå bilden av att situationen inte är allt för allvarlig. Dock är han den enda i den här gruppen pojkar som skulle vilja bo någon annanstans än i Kista. Om det har med känsla av otrygghet eller inte är svårt att avgöra. Liksom läraren i Härlanda uppfattar läraren i Kista att det framförallt är pojkarna som utforskar sitt närområde och också beger sig längst ifrån hemmet.

Bland barnen i Härlanda framkommer också obehagliga erfarenheter men ingen av dessa är direkt förknippade med bostadsområdets gator och torg. Det är uteslutande pojkar som nämner otrygghetsaspekterna och alla dessa händelser är istället knutna till närskogarna. André berättar om en uteliggare som han sett vid Härlanda tjärn, och de andra stämmer in. Under promenaden med pojkarna i klassen visar de mig ett tält på en mindre klippavsats där en hemlös håller till. Några av killarna smög fram och upptäckte med skräckblandad förtjusning att dagens tidning låg utanför tältet. Andra blev oroliga och ville röra sig därifrån så fort som möjligt. Att de väl kände till platsen avslöjades när en av pojkarna berättade att ”han var här igår också”. På vägen därifrån berättade en av pojkarna att han var säker på att det var han som skär i granarna så att de dör³⁴.

Särskilt gruppen med Karl, Fredrik, Nils och Benjamin framstår som väldigt aktiva i närnaturen och de uppskattar sitt område – Fredrik säger att det är fint och att man ofta är ute. De är intresserade av att vistas i skogen och närheten till denna färgar även deras betraktelse av bostadsområdets karaktär som helhet. Samtidigt som dessa fyra pojkar uppger att de vistas mycket utomhus i närnaturen återger de också många personliga erfarenheter av obehagliga

---

³⁴ Som redan nämnts har Park- och naturförvaltningen rapporterat om ett hundratal ringbarkade granar som lämnas för att dö i Delsjöterrängen. Tillvägagångssättet är detsamma vilket får Göteborgs Posten att den 28 februari 2007 rapportera om att ”Granmördare går lös i Delsjön”. Ett halvår senare rapporteras att bortåt 1000 granar skadats (SR 17 oktober 2007), och ett år senare ”tusentals”. Det naturklassrum som förvaltningen gjort i ordning inte långt ifrån skolan fick flyttats på grund av risken att förstöras av fallande ringbarkade träd.

situationer. Händelserna är uteslutande förknippade med grönområden och de har bland annat träffat på hemlösa i skogen vid ett flertal tillfällen.

Fredrik ”Det finns ett fågeltorn då vid Svarttjärn...”

Benjamin ”... en uteliggare...”

Karl ”...en fullgubbe, när vi kom dit var det en massa ölfaskor.”

Nils ”Han bajsar ute i skogen och bränner upp fleecetröjor.”

Tre av pojkarna har stött på honom i skogen men de vågar vistas där ändå, i alla fall på dagen. Karl frågar de andra hur de vet att han eldar upp fleecetröjor?

Benjamin ”Vi har hittat fleecetröja som typ var eldat och tändare och fickkniv. Men han är nog inte där längre. Han har nog flyttat in till stan nu.”

Fredrik ”Aa, men det var rätt så läskigt när han var där.”

Nils ”När jag var inne där och skulle kasta ut en pinne så lät han först som en gammal gumba, och sedan lät han typ som en zombie eller nåt, så sa han ‘välkommen, välkommen’.”

Fredrik ”När jag gick där sa han bara välkommen, välkommen till mitt hus.”

Nils ”Jag blev helt tyst, sedan sprang jag iväg, jag hade en kompis med mig.”

Denna händelse återberättas med stor precision och inlevelse, den har gjort intryck på barnen. Förmodligen glömmer de inte händelsen i första taget, inte heller att den är förknippad med just den här platsen som laddats med känslor och minnen. Dessa erfarenheter har inte gjort dem rädda för att vara i skogen även om de gärna inte vistas där när det har blivit mörkt. Inga flickor lyfte fram obehagliga händelser i Härlanda. De flickor som ovan redogjorde för det positiva med Härlanda menade att det inte fanns något negativt med området. De kände sig inte alls särskilt rädda för att gå ut. När den andra gruppen flickor fick frågan om det fanns något som är dåligt med Härlanda diskuterades lös-springande katter i området. Natalie beklagade sig eftersom hennes hundar ville jaga efter dem. Lina intog en försvarande hållning och tyckte synd om katterna som frös och inte fick vara i trappuppgångarna.

Sammanfattningsvis talar barnen i Kista i större utsträckning om obehagliga situationer i sitt närområde än vad barnen i Härlanda gör. Detta handlar både om självupplevda händelser och om rykten. Dock är det svårt att utläsa i vilken utsträckning som detta har betydelse för viljan att vistas utomhus. I Kista förknippas sådana händelser med olika platser inom bostadsområdet medan några pojkar i Härlanda främst talar om uteliggare som håller till i skogs-

området. Flickorna i Härlanda återberättar inga obehagliga upplevelser och de ger intrycket av att de känner sig trygga i området.

5.7 Konkurrensen från datorn och tv-spelen

Sofia i Kista berättade att de inte brukar vara så mycket i skogen för att det är tråkigt och att hon tycker att det är roligare att vara hemma och spela data. Hon fick försiktigt medhåll av de andra i gruppen. När vi pratar om de olika årstiderna menar hon att vintern är bäst för att ”då kan man sitta inne med en filt, titta på film och dricka varm choklad”. Dock visade det sig att Sofia och Shiva, som här associerar skogen med tristess, var de som tog initiativ till lek och klättring i skogen under friluftsdagen och de andra i klassen följde efter.

Datortekniken och olika spel är viktig i barnens liv och präglar deras berättelser. Alla har tillgång till datorer och framstår som bekanta med tekniken och de möjligheter till kommunikation och underhållning som internetmediet ger. Chatta, Counterstrike, Nintendo, MSN, Youtube, Runescape, Stardolls, World of Warcraft är exempel på spel, aktiviteter och program som omnämns i intervjuerna. Hur framträdande datorn är i barnens diskussioner varierar mellan olika grupper. Somliga barn förhåller sig okritiskt till dator- och TV-nyttjandet medan andra är mer medvetna om aktiviteternas negativa associationer. I de fallen tycks föräldrarnas restriktiva hållning till skärmtid, att sitta framför datorer och TV-apparater, färga barnens förhållningssätt.

Majoriteten av barnen spelar dator någon gång under aktivitetsdagboksveckan. TV-tittande nämns av praktiskt taget alla barn under samtliga veckodagar. Det är framförallt under helgerna som det framkommer att några av barnen vistats under längre perioder utomhus i området. Detta gäller i synnerhet några av pojkarna som också spelar fotboll. Samtidigt verkar det ökade fritidsutrymmet göra somliga barns helger helt inomhusbetonade. Tvingande motiv till utomhusvistelse, som till exempel att gå till skolan eller att vara på skolgården, försvinner på helgerna.

De flesta barnen kan dock inte sitta hur mycket de vill framför datorn. I Kista har ungefär hälften av barnen restriktioner. Några av dessa restriktioner kommer av att datorn ska delas med övriga familjen.

Ali ”Det är roligt när mina föräldrar går ut, då gör jag värsta vad jag vill. Då kan jag sitta framför datorn utan att de vet, fast jag inte får.”

Mattias ”Du får inte sitta hur som helst framför datorn?”

Kalid ”Nej jag får mest sitta på lördagar.”

Ali ”Också får jag sitta på onsdagar.”

Michel ”Jag sitter varje dag och jag får det.”

Kalid ”Jag får sitta hur länge jag vill, men typ min syster, hon slår mig, sen sitter hon vid datorn till klockan ett på natten, eller tills det att jag vaknar på morgonen och ska gå till skolan. Då sover hon.”

Det finns andra restriktioner för datorsittande än de som handlar om att datorn delas mellan flera syskon. Jamilia nämner ”strålningen” som ett skäl för att inte sitta för mycket framför datorn. Saba, som berättar om att familjen tycker om att vistas i naturen, har tydliga datortider. Ingen nämner specifikt att de behöver kompensera stillasittandet med motsvarande tid utomhus – utomhus-kompensation. Det närmaste är Noria som berättar att mamman ibland kör ut henne på vintern då hon är inne mycket. I den grupp flickor som är minst utåtriktade, i den så kallade ”blyga gruppen”, framkommer också en tydlig affektion för datorn. Samtidigt framstår gruppen som den med minst restriktioner för skärmaktiviteter.

Restriktioner som härrör av att datorn måste delas med syskon nämns inte av barnen i Härlanda. I intervjun med Peter, David, Nerim, Valdemar och Jonas i Härlanda förs datorer tidigt på tal och datorn tycks utgöra ett betydande inslag i deras vardag. Några av pojkarna anger att, om än något skämtsamt, att spela data är det bästa med att bo i området. Fritidsintressen som nämns är en blandning av organiserade idrottsträningar och att spela data. Alla Härlandabarnen har något slags restriktion kring datorsittandet som oftast begränsas till en timme. När Valdemar säger att han inte spelar ”så värst mycket” så håller de andra med, bortsett Nerim som säger att han spelar ganska mycket. David berättar hur det hänt att föräldrarna kört ut honom och hans bror på promenad runt Härlanda tjärn. Flera barn återger föräldrarnas argument mot datorbundenheten; ”man måste röra sig”, ”annars får man fyrkantiga ögon”, ”gå ut eller nåt”, uppmanas de till.

Synen på datorn som en inte helt oproblematiserad sysselsättning i ohämmad form lyser igenom i de flesta Härlandabarnens utsagor. Att vissa barn tonade ner datorn och TV: ns betydelse kan också ha färgats av vetskapen om mitt intresse för friluftsliv och naturområden. När de fick frågan om aktiviteter de gör hemma så viskar Emma ”spela data” medan Linnea replikerar att hon brukar leka. När Elsa säger att hon aldrig sitter framför datorn avslöjar Linnea att hon minsann brukar komma hem till Elsa när hon spelar. ”Men det är ju när du sitter med Wii”, som mycket riktigt är ett tv-spel och inget dataspel.

Datorspelande framstår som mer omfattande bland pojkarna än bland flickorna varför eventuella restriktioner särskilt aktualiserats för dem. Några sitter med onlinespel och spelar mot personer från andra länder. Hampus har inte några restriktioner kring datorspelandet. I intervjun förundras han över att jag inte känner till onlinespelet WoW:

Hampus ”Det är World of Warcraft, har du inte hört det? Det är ett onlinespel.”

Oskar ”Det är hela världen, jag möter kineser hela tiden.”

Båda pojkarna framstår som intresserade och insatta i spelet. Medan Oskar har restriktioner och är med i scouterna, deltar inte Hampus i någon organiserad aktivitet. Han för heller inte något resonemang kring kojor i skogen, vilket de andra i gruppen gör. Att han ”avviker” från den gängse normen med organiserade aktiviteter, förklarar kanske att han försöker skämta bort att han inte tränar någon idrott.

TV, internet och spel är att betrakta som informationskanaler och källor till inspiration och fantasi som kan omsättas i fysisk lek och rörelse. Detta var tydligt när Merdi förknippar kojor, som han har tillsammans med Michel, med virtuella hus i ett onlinespel. Under promenaden med pojkarna i Härlanda blev kottar till ammunition i zombiedödandet, lekar som var tydligt inspirerade av datorspel.

Sammanfattningsvis är datorer och internet något som samtliga har tillgång till. Pojkarna verkar i större utsträckning spela och flickorna i större utsträckning chatta. Barnen har i olika utsträckning och av olika anledningar restriktioner för att sitta framför datorn. Härlandabarnen och några av Kistabarnen hänvisar till att föräldrarna vill att barnen emellanåt går ut eller gör någonting annat än skärmaktiviteter. Bland Kistabarnen framkommer konkurrensen med syskon om platsen framför datorn som en aspekt som begränsar deras vistelse där.

5.8 Aktiviteter i närnaturen

Vistas barnen i närnaturen och vad gör de där? De flesta av föräldrarna uppgav att de själva vistades ett par gånger i veckan i närnaturen under det senaste året. Även om barnen inte följer med varje gång dit så tycks de ändå följa med relativt ofta. En majoritet av den handfull föräldrar som svarade på enkäten i Kista uppger att deras barn aldrig vistas utan vuxet sällskap i närnaturen. Först och främst associerar barnen aktiviteter vid Järvafältet med skoltid – till exempel klasspromenaden på tisdagar och torsdagar eller pulkaåkning. Undantaget från detta är några av pojkarna som berättar att de cyklat i skogen

och har kojor där. En koja som de visar upp är belägen högt upp i en gran. Ett motiv till den klassgemensamma promenaden på Järvafältet är att läraren upptäckte att barnen inte orkade gå särskilt långt under promenaden i innerstaden. Ett annat viktigt syfte med promenader och friluftsdagar är att visa barnen att skogen inte är farlig. Promenaderna ger också möjligheten till att tala om bland annat allemansrätten. Vidare handlar det om att lära känna platser i sin omgivning; ”för att just lära sig hitta; ’aha finns det hästar här’, och så kan vi titta på det. Det finns mycket att uppleva och då kanske de blir tryggare”. Läraren i Kista menar att barnen i klassen inte är vana vid att vistas i naturen och det är mycket frågor kring djur och lukter. De har även viss undervisning förlagd vid Järvafältet, mest biologi och matte.

För att få igång diskussioner kring platser i naturen visades bilder på olika naturmiljöer. En grupp av flickor associerade bilden på en granskog med klasspromenaden på Järvafältet. Det gick trögt att utveckla samtalet och svaren var dröjande. Som nämnts uppger Sofia de inte brukar vara i skogen så mycket för att det är tråkigt. Hon är hellre hemma och spelar data, och de andra instämmer försiktigt att de också tycker bäst om detta. Bland pojkar är det Merdi och Sami som uppger att de tycker klasspromenaden är rolig medan de övriga i gruppen tycker ”sådär”. Sami önskar att vara i skogen oftare. Han berättar om att vissa stökiga elever får vara ute i skogen i en särskild grupp. Detta vill han också göra och uttrycker fascination över snokar som han har sett. Här ges ett exempel på föreställningen om naturkontakten som uppfostrande och välgörande för barn som inte sköter sig i klassrummet.

I Kista är det framförallt två flickor som påtalar att de brukar följa med föräldrarna ut i skogen eller på Järvafältet. På frågan om barnen tycker bäst om att vara inomhus eller utomhus, svarar några flickor försiktigt inomhus. Detta berättade Saba:

”Jag tycker både och (inomhus och utomhus), min familj gillar naturen och skogen mycket och jag med. På sommaren brukar jag, min mamma och syster plocka blåbär och hallon. Det brukar vara hallon i Tensta, vi brukar promenera i skogen och plocka.”

Hon tycker att det är bra i Kista för att man kan vara ute och leka med kompisar. Hennes favoritplats är lekplatsen intill Järvafältet. Saba är också den som tydligast uttrycker att hon uppskattar den klassgemensamma promenaden på Järvafältet. Även Jamilia som ingick i samma intervjugrupp uppskattar naturen. Hon nämner bland annat att hon ofta har cyklat till runstenen³⁵ som finns vid Järvafältet.

---

³⁵ Runstenen är från mitten av 1000-talet. På den står det skrivet att Björn låtit resa stenen till minne av sin bror. ”Gud bevara hans ande och Guds moder” (Stockholm Kommunstyrelsen 1973).

Jamilia ”Jag älskar att vara ute i naturen varje kväll, jag brukar inte göra det varje natt, men jag tycker om att göra det. Gå ut i naturen och skogen på kvällen, jag tycker det är vackert.”

Andra aktiviteter i närnatur som barnen berättar om är picnic och grillning tillsammans med föräldrarna vid en bevarad gammal gård intill Järvafältet. Sami berättar att han varit där många gånger med sin familj och Noria beskrev hur hennes familj hade samlats och haft – ”jätteroligt”.

I Härlanda förknippade barnen aktiviteter i närnaturen i första hand med fritiden, kompisar och i viss mån föräldrarna, och inte så mycket med skola eller andra organiserade aktiviteter. Läraren i Härlanda bekräftar detta och menar att syftet med friluftsdagar är att främja sammanhållning och samarbete över årskursen, snarare än att lära känna naturen. Barnen är väl bekanta med närnaturen i området även utanför skolans friluftsdagar. Detta tar sig uttryck i att barnen vid roliga timmen nästan uteslutande väljer aktiviteter utomhus, många gånger i närnaturen. Även vid tillfällen då läraren egentligen tycker att det är för kallt. Det berättas också om att intresset ”smittar” av sig på de barn som inte har samma naturvana med sig hemifrån.

Att barnen vistats i naturen avspeglas också i den goda lokalkännedomen som både flickorna och pojkarna uppvisade under observationerna. De hade namn på platser och de berättade hur dessa förändrats. När vi kom fram till en plats som några flickor ville visa upp, höll personal från kommunen precis på att röja ringbarkade granar. De blev besvikna över att inte kunna visa upp sitt lekställe och de berättade om gläntan som förut varit där mellan de högresta granar som nu låg uppstyckade på backen.

Flertalet föräldrar i Härlanda uppgav också att barnen hade vistats i närliggande grönområden oftare på egen hand än tillsammans med föräldrarna. Andelsmässigt fler föräldrar i Härlanda jämfört med föräldrarna i Kista instämde i påståendet att de uppmuntrade sina barn att vistas i närnaturen. En svårighet i tolkningen av dessa svar rör vad som föräldrarna avser med Järvafältet respektive Delsjöområdet. Uppfattas exempelvis lek i skogsbrynet som vistelse i naturområdets begynnelse eller som vistelse i bostadsområdets utkant?

Barnen i Härlanda förmedlar upplevelser av aktiviteter med föräldrarna i närnaturen så som skidturer och promenader. Till exempel berättar Evelina inlevelsefullt om sin upplevelse av att åka långfärdskidor. Då berättelsen dyker upp i samband med en fråga om aktiviteter i Delsjöområdet har händelsen förmodligen utspelat sig där.

Evelina ”Det mysigt att åka skidor i skogen och granarna är helt vita. Ibland kan man åka ut på ett långt fält där det finns sjunklara och sånt, där kan man också gå på ett par brädor och

där finns det levande köttätande växter som äter små kryp och ormar och så. Det står på en skylt. Jag tog en pinne och körde ned den i leran och den kom ända ner.”

Sammanfattningsvis förknippar Kistabarnen aktiviteter i närnaturen med skolan medan barnen i Härlanda snarare förknippar det med fritid och familjeaktiviteter.

5.9 Naturen som lekplats

I närnatur kan man leka. Där erbjuds en varierande uppsättning material – stenar, pinnar, lera, vatten, växter. Väder och ljusförhållanden skiftar med säsong och tid på dygnet – sol, skugga, vind, regn, snö, dimma, halka, löv på träden och sedan löv på marken. Det är svårt att spela boll, åka skateboard eller spela tv-spel i skogen. Att jaga varandra går utmärkt. En lek som framstår som populär bland barnen i Härlanda är ”zombiesen”; en variant på tafatt/jage/kull som engagerar de flesta i klassen. Efter det att jag presenterat mig för klassen blev jag medbjuden på ”roliga timmen”. Det var en varm septembereftermiddag och de för dagen två ansvariga eleverna drog entusiastiskt med oss övriga till en parkeringsplats i närheten av skogsbrynet. Två barn börjar jaga de andra barnen, som ifall de blir nuddade också förvandlas till zombies. Tanken är att antalet ska öka tills bara en ”osmittad” är kvar som segrare. Ingen av barnen ville bli instängda på den asfalterade ytan som omgärdade garagelängan. Snabbt försvann några barn ner längs med stigarna bakom garagen och in i skogen. De som bidade sin tid bland snåren i skogsbrynet anklagades för att vara fega. Barnen som ställde sig tätt intill läraren i hopp om immunitet blev inmotade i leken igen. Jakten fortsatte i septembersolen och skriken och skratten ekade.

Flertalet av barnen i Härlanda talade om denna lek och på vilken plats den kom till sin rätt. André menar att skogen är bra för att man kan gå där och gömma sig, leka Rambo och zombiesen. Oskar anser att det är roligare att springa i skogen för att man kan ramla. Hampus framhåller att man kan klättra i träd. Alla håller med om att det är bättre att leka zombiesen i skogen än på skolgården.

Mattias ”Varför är det bättre?”

André ”Så kan man leka gerilla också, det är kul.”

Linus ”Man kan klättra upp i träd och gömma sig mycket mer, och så kan man lägga sig i gräset när det är torrt och då ser ingen en.”

André ”Dimma, det är kul också, det blir nästan alltid dimma här i området. Det är kul får då kan man alltid lägga sig ner då ser dom inte.”

Här framstår skogen, dess möjligheter att gömma sig samt skiftningar i vädret som betydelsefulla element för barnens lek. Men när samma pojkar fick frågan om vilken som vara deras favoritplats i området blev svaren ”hemma”, ”källaren”, ”framför TV:n hemma hos mig”, ”framför TV:n inomhus”, ”utomhus och ett berg där borta”. Oskar som framhöll att det finns mycket skog i området tycker bäst om en park i bostadsområdet där han också har några kojar.

Följande dialog uppdagades när några av flickorna i Härlanda fick frågan om killar och tjejer gör olika saker när de är utomhus. Evelina menar att det är pojkarna som leker zombiesen mest, men får protester av de andra som menar att tjejerna också är med.

Evelina ”Om jag är till exempel, så jagar jag och tar någon, så blir hon också, så blir det fler och fler som blir. Det är som jage, inte så märkvärdigt.”

Karin ”Det är tråkigt.”

Linnea ”Om man har för stor yta att leka på. Om man leker vanlig jage så är det inte så stor yta, men om man har hela skolgården, ängen där nere och skogen där nere.”

Emma ”Vi får inte vara i skogen för vår lärare.”

Mattias ”Får ni inte gå ifrån skolgården?”

”Till ängen!” säger de i kör.

Det finns ett intresse hos barnen att lämna skolgården för att gå och ner till en undanskymd grusplan som ligger i skogsbrynet. Tidigare fick de vistas där under förutsättning att någon hade med sig en mobiltelefon med numret till läraren. Efter det att yngre elever på skolan hade följt efter dem dit blev resultatet att inga barn får vistas utanför skolgården. I intervjuerna uttryckte flera barn besvikelse över detta. I sammanhanget säger David en sak som pekar på årstidens betydelse för utomhusvistelse och på hur upplevelsen av platser skiftar över året: ”men det behöver man inte nu (gå till grusplanen), för nu finns det inga löv och då är det inte roligt längre”. Detta tolkar jag som att det är själva undanskymdheten och möjligheten att dra sig undan lärare eller de yngre barnen som är viktig. Bakom träd och buskar, i synnerhet när de är lövbeklädda, kan barnen enklare styra över sina egna aktiviteter.

Barnens erfarenheter av zombieleken kom också att användas som argument för att skydda närmaturen mot exploatering. På så sätt blir det tydligt att direkta upplevelser av platser i naturen kan bidra till att motstånd väcks ifall dessa platser hotas att försvinna. Vid ett av tillfällena som jag träffade klassen i Härlanda hade de precis diskuterat ett pågående byggprojekt i området där ett skogsparti skulle tas i anspråk för lägenheter och hus.

Lina ”De får inte säga av så mycket, för vi gillar ju att leka, vi brukar ju leka zombiesen där. Det var en gång när jag var liten, jag tycker att det är jättedåligt. Då sågade de ner plommonträd på min gård.”

Bland barnen i Kista framträder inga detaljerade beskrivningar av lekar och följaktligen inte heller några detaljerade miljöbeskrivningar kring aktiviteterna. Flickorna i Kista använder sig av ordet lek något oftare än pojkarna. Kojor inomhus är också något som endast flickorna i båda områdena berättar om.

Sammanfattningsvis framstår tafattleken zombiesen som en betydelsefull orsak till att vistas i naturmiljöer. Barnen i Kista hänvisar inte till några liknande lekar. En viktig kvalitet i naturområden handlar om undanskymdhet för att kunna dra sig undan och skapa sin egna ”lokala ordningsfickor”.

5.10 Kojor och andra egna platser

Det finns gott om tecken på barns aktiviteter i närnaturen. På Järvafältet mellan Kista och Tensta finns ett flertal kojor i skogspartierna. I skogsområdena runt Härlanda, som är långt mer vidsträckta och sammanhängande än vid Järvafältet, finns det gott om kojor och andra spår efter barns lekar. Vid promenaden med pojkarna i Härlandaklassen visade Nerim en ordentlig koja byggd i plank med stege, tak och till och med en liten balkong. Den låg i ett skogsparti vid lägenheterna där han bor. Det var få av de övriga som kände till denna koja. Alla var imponerade över konstruktionen och klättrade upp i den. I det här fallet var det observationen och inte intervjuerna som avslöjade kojan. Under intervjun uppfattade jag att han skämdes över kojor då han framhöll att det är roligt att förstöra andras kojor. Att både bygga kojor och förstöra dem återkommer som tema bland barnen i Härlanda. När det gäller destruktion av kojor tycks endast pojkarna medverka. Även väderomslag kan tära på kojor. Sami och André i Kista associerar kojor till en igloo som de byggt. Av naturliga skäl är en sådan inte lika beständig som den koja i trä som de byggt med fritids i skogen när de gick i nollan. Skolan och fritids framstår här återigen som viktiga arenor för att introducera barnen i Kista för närnaturen och de aktiviteter som kan bedrivas där. De kojor som Saba har haft utomhus, har byggts i fritids regi. Noria berättar att de tar sådant som är ”naturligt” för att bygga kojan; så som ”träd, barr, mossor”. Om vi gör en koja ute brukar vi inte använda ett träd som står, utan de som ramlat på marken och som är ruttna, så brukar vi ta upp det.”

Figur 5.3 Troliga spår efter barns aktiviteter i skogen intill Härlanda. Källa: Foto förf. 2008-02-19

Kojor, eller platser som barn på olika vis manifesteras som sina egna, behöver nödvändigtvis inte vara belägna utomhus. Jamilia i Kista har två kojor hemma hos sig som hon brukar bygga av kuddar, madrasser och täcken för att det inte ska komma in ljus. En koja behöver heller inte vara en fysisk, synbar konstruktion. Egna platser kan vara svårupptäckta för en utomstående. Vissa platser var hemliga. Lina i Härlanda berättade om en hemlig koja som finns där bara hon kan se den. Under turen med flickorna i Härlanda visade de mig många ställen där de hade lekt. De visade inga byggda kojor utan platserna utgjordes ofta av gläntor mellan träd, ofta på mossbeklädda bergsknallar. En grupp flickor, som alla bor grannar i flerfamiljshus, hade mycket att berätta om kring lek på gårdarna. Till exempel berättar Janina om en koja som hon tillsammans med några andra flickor byggt ovanpå en klippa.

Genomgående är det pojkarna i båda områdena som mest berättar om och visar upp byggda kojor. Pojkarna framstår som mer bekanta med kojor utomhus och längre ifrån hemmet, medan flickorna generellt sett berättar

om kojor inomhus eller närmare hemmet. Så här säger läraren i Kista angående skillnader mellan flickors och pojkars utomhusvistelse.

Lärare Kista: ”Killarna är ute mer tycker jag det verkar som och vågar också gå längre bort. Tjejerna är möjligtvis på gården hemma. Jag har några killar i klassen som är nere på Järvafältet och bygger kojor men inte några tjejer vad jag har hört. Men om de har gått med sina föräldrar, så kan de ha gått där, när de går till Tensta eller Rinkeby.”

Pojkarna står alltså i centrum för berättelser om kojbyggen och i Härlanda är förstörelse av kojor ett återkommande tema. Dock är det inte enbart barn som är involverade i den denna destruktiva verksamhet.

Simon ”Vi hade en riktigt bra koja vid ett träd som hade åkt ner från någon storm, så låg det så och vi kunde hitta massa pinnar som var tall eller gran och så la vi dem som ett tak. Så var det jättebra med en stubbe och ett vält träd så att man kunde sitta där.”

Hampus ”Inne i trädet?”

Simon ”Nej inne i den kajan som vi hade byggt. Och det var mot ett jättelitet stup. Det var coolt. De tog bort ett träd som låg ner så att de pajade hela kajan.”

André ”Det där var inte snällt.”

Simon ”De där kommunen eller vad det var.”

Mattias ”Varför tror du att de tog bort den?”

Simon ”För att den låg ner, men den blockade ju inte vägen. De borde titta på att vi hade byggt en koja där. De hade plockat bort varenda pinne.”

Linus ”Vi har en koja ute hos min kompis där har vi lagt ut plankor som golv.”

André ”Jag vet vems koja det var som vi förstörde (de viskar lite).”

Mattias ”Varför förstörde du kajan?”

André ”Den var så liten så att ingen kunde få plats i den.”

Oskar ”Jag hade en gång en koja. Det var en gran här liksom en sten här som gick så, som hade rasat från förr i tiden och som gick så, så kunde man klättra upp på den inne. Sedan la vi över en pinne från stenen till trädet så och kröp ner där och hade det som koja.”

Hampus ”En fråga varför vill du veta varför vi har byggt kojor?” (Här hann jag inte svara, istället hade en André en tanke om vad kunskapen om var barns kojbyggen bör riktas någonstans)

André ”Jo, jo det här är bra och då kan liksom kommunen få höra det här och då vet de liksom om det här. Så vet dom var vi har place så ska de inte ta bort det. För då stämmer vi dem!”

Oskar ”Jag har några extrakojor vid det placet borta vid parken. Här går vägen och nära det är det ett berg som sticker ut, vi har några kojor där.”

Nedblåsta grenar och träd ger gott om löst material som öppnar upp nya möjligheter för att ta platser i besittning genom kojbyggen. Samtidigt hotas kojorna i samband med att kommunen röjer vindfällor. De ”extrakojor” som Oskar nämner i parken ligger nära ett område som är på väg att exploateras för byggnation av hus och lägenheter. De tycks vara införstådda med de byggprojekt som är på gång i området. Han säger ”att det är sådana nya fina hus, jag gillar dem inte”. Denna koppling som uppdragar sig mellan vistelse och lek i skogen samt en önskan om att bevara och skydda den återkommer jag till längre fram.

Sammanfattningsvis framstår kojor som en betydelsefull anledning till att vistas i närnaturen. Pojkarna uttrycker mer erfarenhet än flickorna. Barnens egna platser behöver inte utgöras av konstruktioner, utan kan istället även vara en speciell del av eller sammanhang i terrängen, en glänta eller stor sten, där de lekt och laddat platsen med fantasi och mening.

5.11 Vatten och dess omgivningar

Ett tema som uppdragades i intervjuerna handlade om barnens närhet till vattendrag. Det finns en dynamik förknippad med vatten då det flödar, försvinner, ändras från badvatten till skridskoyta samt hyser spännande. Lina i Härlanda berättar att hon och hennes kompis vistats vid en damm i närheten som de kallar för ”groddammen”. Evelina talar om en plats som kallas för ”grodskogen”. De andra flickorna undrar om hon inte menar groddammen.

Mattias ”Vad är groddammen för något ställe?”

Emma ”Där brukar grodorna lägga ägg.”

Linnea ”Det brukar vara massa grodor där, man får inte ta grodorna, man kan låna dem och lägga tillbaka dem. Det var sådana ägg som vi tog från dammen, sedan kläcktes dom. Sedan fick vi lämna tillbaka dom. Jag vet inte riktigt (om man får ta dem eller inte), när de hade bakben fick vi lämna tillbaka dem.”

Den enda gången det blev riktigt stillsamt under pojkarnas guidning i bostadsområdet var när de stannade och med förväntan spanade efter salamandrar i ett dygt vattendrag. Därefter tog de mig snabbt vidare till en annan

vattenansamling där grodynglen vid en närmare titt visade sig vara gröna alger. På detta sätt gavs platser i närnaturen inte bara mening i relation till dess egenskap som arena för olika lekar och kojbyggen, utan även i relation till möjligheten att upptäcka djur.

Inte långt från skolan och bostäderna i Härlanda ligger flera mindre sjöar. Den som ligger närmast bostadsområdet är Härlanda tjärn, en sjö med små sandstränder, bryggor, belysning för skridskoåkning, parkeringsplats, cafeteria och lekplats intill. Barnen refererade till tjärnen när det gällde både bad på sommaren, promenader eller cykling runt om den samt skridskoåkning på vintern. De flesta har badat där, åtminstone har alla varit vid sjön. Några menar att vattnet är ganska smutsigt där medan Emma framhåller att det är skönt att sjön finns nära, ”man behöver ju inte åka bil eller sånt, man kan ju alla falla gå dit”. Att bada vid tjärnen kan också förknippas med stökiga tonåringar; trängsel och gruff vid de populära nedstigningsplatserna. Stranden var den enda plats i Härlanda som associerades med en oro inför mötet med äldre ungdomar.

Fredrik ”Vid Härlanda tjärn vad det också, på en strand där det är många tonåringar...”

Karl ”...där har jag varit på bryggorna...”

Fredrik ”...där finns det en brygga som det står ’hoppa inte här’...”

Karl ”...’dyk inte’...”

Fredrik ”...då är det massa stenar och så och så har de kastat i ölflaskor...”

Karl ”...och på bryggan bredvid är det som en pir, där står ofta massor av tonåringar och knuffas och håller på...”

Benjamin ”Jag vet, de har puttat i mig en gång.”

Fredrik ”De håller folk under vattnet.”

Exemplet ovan visar på hur åldersförtryck tar sig uttryck vid bryggan. Citaten visar även på hur en historia kan vävas samman utifrån gemensamma upplevelser. Tonåringarnas beteende tycks inte helt hindra barnen från att bada där även om det händer att väljer andra platser för att undvika dem. Förutom badet i den närliggande tjärnen, omtalar ungefär hälften av barnen i Härlanda sommarstugor, flera med närhet till havet. Vattenaktiviteter om somrarna står alltså många barn till buds i såväl närnaturen som ”fjärrnaturen”.

I Kista finns inget vattendrag av Härlanda tjärns storlek i den direkta närheten. Det finns sjöar inom Järvafältet, men den närmsta ligger ett par kilometer bort. Igelbäcken, en smal bäck som rinner genom Järvafältet ett hundratal meter från

bebyggelsen, omnämns inte av barnen. När vi pratade om bad berättades det om äventyrsbadet som öppnade år 2000 med både utomhus- och inomhusbassänger. Sofia som uttrycker skepsis för att vara ute i skogen nämner Kistabadet som favoritplatsen i sitt område. Noria nämner att de ibland badar utomhus med fritids på sommaren, men att man inte får bada när det blåser. Läraren har tagit med klassen till Stockholms innerstad för att bada i Mälaren, vilket framstod som en ny upplevelse för flesta.

Sammanfattningsvis så finns det en badsjö i Härlanda där barnen vistas vid, något som inte barnen i Kista har tillgång till i sitt bostadsområde. Där berörs istället möjligheten att bada i simhallen, som till skillnad från sjön ger badmöjligheter året runt med kontrollerad och jämn temperatur. På vintrarna fryser ofta tjärnen i Härlanda, något som berörs nedan.

5.12 Årstidernas betydelse

Ett globalt varmare klimat förutspås. I Sverige förväntas klimatet bli mildare och blötare. Enligt SMHI kommer antalet dagar med snötäcke att minska i hela landet och en ökad nederbörd har hitintills noterats i framförallt norra Sverige. I intervjuerna framstår tillgången på snö som en betydande faktor för att barnen ska vistas utomhus. Följande konversation föregicks av ett resonemang kring vad de helst gör på fritiden. Det talas både om att vara ute och leka, springa, men också att se på TV. Att vara ute och leka framstår ändå som mest betydelsefullt:

Mattias ”Är det, det bästa, att leka?”

André ”Ja det är det nog, om man har några kompisar.”

Simon ”Om det är varmt ute, inte är blött för då hittar man aldrig på något att göra.”

André ”Nej, nej då ska man vara inne när det är så här blött. På sommaren, våren och vintern är man ute, på hösten är man inne.”

Simon ”I januari, februari, mars så är man ute.”

André ”Vintern och sommaren ute, ute, ute, då kan man inte vara inne.”

Oskar ”På sommaren och våren ute.”

André ”I mars så är man... Om man har mycket kompisar, då är det rätt kul.”

Hampus “...och spela Wow (World of warcraft).”

Årstid och väder framstår som centrala dimensioner för viljan att vistas utomhus och något som tydligt påverkar vad barnen vill och kan hitta på. Våren och sommaren framstår som de mest populära årstiderna liksom vintern, så länge det inte är blött. Citaten speglar också barnens vakenhet för den omgivande miljön och hur den förändras över tid. Notera att Simon inte räknar december som en vintermånad. Lina har uppmärksammat att december inte är en pålitlig vintermånad i Göteborg. Hon påpekar att det har blivit varmare och frågar om jag inte hört talas om ”jordytan och värmeeffekten”:

”När jag var liten så fanns det fortfarande både bär och solen, på vintrarna var det jättekul för att på vintrarna snöade det precis när det skulle. Som på förra julen, då snöade det efter. Det kom ingen snö alls i december.”

Citatet pekar på att man behöver inte vara vuxen i formell mening för blicka tillbaka i nostalgiska termer, även en tioåring kan uppleva att något har hänt, i detta fall med klimatet, under hennes livstid Benjamin Fredrik och Karl reflekterar över hur snön och kyla påverkar deras möjligheter till olika aktiviteter. De kommenterade också fjolåretsinterväder. På frågan om sjön fryser varje år, säger de följande:

Benjamin ”Nja inte varje år. Förra året snöade det inte alls här. Det la sig aldrig. Det var bara blött.”

Fredrik ”En gång var det is över hela och då kom det jättemycket folk där. Så att man kan gå till andra sidan.”

Karl ”En gång såg jag en som ramlade ner för att det var så svagt. Han hade isdubbar så han kom upp.”

Genom att de återkommit till sjön över åren har du kunnat notera vädrets olika effekter på isen och i vilket sammanhang som isen inte bär. Alla fyra pojkarna har erfarenhet av skidåkning i bostadsområdets närhet, utför Brudarebacken som är en numer övertäckt sopptipp och från utförsåkning ibland annat Alperna och Norge. De barn som inte var bekanta med skidbacken i närområdet hade heller inte ha åkt mycket skidor på andra platser. Förutom utförsåkning så har några flickor åkt längdskidor med sina föräldrar i Delsjöområdet, flera har åkt skridskor på Härlanda tjärn samt pulka vid en backe som ligger mitt i bostadsområdet.

”Det luktar om Brudarebacken, en gammal sopptipp. Det luktar. En gång blev jag en snöboll när jag trillade ner för backen.”

”Sockertoppen är bäst. Jag brukar åka tefat med skolan där (får medhåll).”

Karl nämner att om det är is på vintern så kan man åka kana ner för en backe inne i skogen. Fredrik säger att han gärna vill vara i skogen på vintern eller på våren och vid havet på sommaren, något som pekar på hans och kompisarnas möjlighet till miljöombyte genom semesterresor och vistelse i fritidshus. Nils fortsätter och menar att olika platser är bra under olika årstider; backar på vintern, skogen på sommaren och våren och inne på hösten.

Mattias ”Vad tycker ni om den årstiden som är nu (i slutet av november)?”

Evelina ”Dåligt för att löven ramlar och man känner doften av barr...” (Skratt)

Trevligt säger någon

Karin ”Jag tycker att det är tråkigt för att det är kallt, det kommer ingen snö.”

Men det är rätt mysigt nu (flera pratar samtidigt svårt att höra).

Linnea ”Det är bäst att vara ute på vintern och sommaren. Sommaren är det mycket grönt och på vintern är det snö, men inte alltid.”

Förekomsten av snö, under en annars mörk och blöt säsong tycks ha betydelse, åtminstone bland barnen i Härlanda. Mörkret är ett element som till skillnad från snömängden är ett konstant vinterinslag. David menar att han går hem tidigare på vintern när det mörkt och att det är skillnad på våren då han är ute längre. ”Det är bara på vintern man inte är ute”, säger David. Om det är snö ute frågar jag. ”Då är man ute hur länge som helst.”

I Kista associerade en av pojkarna den förevisade bilden på ett snölandskap med Granholmstoppen på Järvafältet (se figur 5.1). Denna ”topp” är liksom Brudarebacken i Delsjöområdet en konstgjord kulle, bokstavligen talat ett sopberg, om än övertäckt med jord och växtlighet. Vinteraktiviteter var tydligt förknippade med den backen:

Merdi ”Ett ställe där man kan åka pulka, och flyga, och jag åkte nästan in i vattnet, jag dog nästan.”

Michel ”Jag åkte längst uppifrån och sedan dunk, dunk” (visade med händerna hur de flög upp och ner).

Mattias ”Tycker ni om snö?”

Michel ”Inte jag, jag hatar snö.”

Kalid ”Jag tycker ibland, jag hade en koja när det var på våren, ibland är det för kallt på våren och ibland är det för varmt på sommaren. Jag hatar lite båda två.”

Mattias ”Vilken årstid är bäst?”

Kalid ”Sommar, bara om det inte är så värst varmt.”

Merdi ”Sommar och vinter, vintern äger för det är då tomtén kommer.”

Ali ”Sommar.”

Michel ”Vintern äger för att man får presenter och att jag kan kasta snöboll på dig” (vänder sig till Merdi).

Sommaren framstår som den mest populära årstiden. Inställning till snö och vinter är blandad. Said tycker inte att det är särskilt mycket snö i Kista. Snön faller ena dagen för att smälta bort den andra. Kalid säger att det inte finns särskilt mycket ”natur” i Kista runt julen och han syftar på att löven faller av. De som framstår som mest positiva till snö i Kista är Jamilia och Saba. Jamilia säger att hon älskar snö och Saba säger att hon tycker om det men påpekar samtidigt att det är kallt. Pulka, skridskor, snögubbe och snöbollskrig är de snörelaterade aktiviteter som omnämns bland barnen i Kista. Läraren i Kista berättade att skolan ordnat friluftsdagar där flera barn hade medverkat och åkt skidor utför.

Sammanfattningsvis framstår tillgången på snö som en viktig faktor för att vistas utomhus under vintermånaderna. Härlandabarnen tycks ha mer erfarenhet av vinteraktiviteter jämfört med Kistabarnen såväl i närnaturen som på skidsemestrar. Genom barnens berättelser om årstidsskiftningarna, som i sin tur förändrar olika platser, framträder ett sinnligt erfarenhetsperspektiv av omgivningen.

5.13 Vad upplevs som natur?

De allra flesta av föräldrarna i denna studie uppger att det är viktigt för barns utveckling att de vistas i naturen. En majoritet, där det inkom flest svar från Härlandaföräldrarna, svarade också att de instämmer helt i påståendet att de uppmuntrar barnen att vistas i naturen. Tron på att naturkontakt är viktig för barns utveckling är stark. Hur ser då barnen på vad natur är för något?

Resultatet från aktivitetsdagboken ger en viss inblick i barnens förhållande till natur, om än endast ur Kistabarnens perspektiv. I en kolumn i dagboken fick barnen möjlighet att uppge om en plats de vistats på karaktäriserades av ”natur” eller inte. Bilden som framträder är att Kistabarnen har en bred syn på vad natur är för något. Naturinslaget tycks snarare betraktas som en kuliss i samband med att de vistas ute i allmänhet; på vägen till och från skolan, till fotbollsplanen, vid fotbollsplanen, på skolgården och så vidare. När barnen uppger att de är ute

under dagboksveckan, är detta i stort sett alltid likställt med att de också är i ”naturen”. Detta kan tolkas som att de upplever bostadsområdet, i detta fall Kista, som naturpräglat. Skog nämns vid ett tillfälle i aktivitetsdagböckerna när en flicka är på väg till skolan.

Figur 5.4 Bilden av/från en betongförrort? Järvafältet intill Kista i maj månad med Granholmsstoppen i bakgrunden. Källa: Foto förf. 2008-05-08.

Alla kopplade dock inte automatiskt samman utomhusvistelse med natur. En flicka svarade ”nja” till att vistas i naturen då hon gick till och från skolan eller vistades på skolgården. En pojke ansåg sig vistas i natur både vid tillfällena där han vara utomhus med kompisar och familj på helgen, vid fotbollsplanen på skolan och under fotbollsträningen på kvällen. Fotbollsmatchen ägde dock inte rum i naturen. Huruvida ett och samma område bedöms som natur eller inte kan alltså vara avhängigt vilken aktivitet som bedrivs. Läraren påpekade att frågan om olika platser betraktas som natur var en svår fråga – flera barn var inte särskilt bekanta med begreppet överhuvudtaget. De tillfrågades om svårighetsgraden kring naturbegreppet under intervjuerna. Pojkarna i Kista tyckte inte att det var svårt. Sami menar att naturen är rätt förstörd och att det är många som bryter grenar. Vad är då natur för något?

Merdi ”När man är ute och går förbi skogar och träd.”

Mattias ”Tycker ni att man gör det här i området?”

Kalid ”...ibland...”

Merdi ”...jag tycker hela tiden.”

Merdi vet inte varför han känner så, men påpekar att naturen luktar gott. Sami associerar natur med gräs och äppelträd medan André kommer in på frågor om allemansrätten som läraren pratat om och som de väl känner till.

André ”Att det är några som äger en skog och att man inte får gå på deras mark... att man inte får ta sönder eller skräpa ner.”

Sami ”Alltså om man får lov så får man gå.”

Mattias ”Får man inte gå överallt på naturen?”

André ”Mm, men man måste fråga.”

Med den ena gruppen med flickor så är det svårt att få igång någon diskussion om vad natur är för något. Någon medger att det var en rätt svår fråga. Bilden på granskog associeras med promenaden med klassen. Yasmine menar att grilla korv är det roligaste man kan göra i naturen. Under en av friluftsdagarna fick barnen lära sig att samla ved, tälja korvpinnar och grilla korv. Efter korvgrillningen fick barnen gå en runda på Järvafältet med karta och svara på frågor vid kontroller kring djurspår, bär och svampar. Att skolan är en viktig arena för friluftsliv framgår även när pojkarna i Kista berättar att de ser fram emot den stundande lägerresan med klassen. Det är endast bland pojkarna i Kista som denna förväntan kring miljöombyte och nya aktiviteter kommer till uttryck.

Merdi ”När vi går i 5an, ska de ta oss med på tältläger, vi får vara i där i två dagar, vi får skjuta pilbåge, bada och spela fotboll.”

Kalid ”Vi får göra allting, det är livet!”

Vidare berättas det om att någon i årskursen ovan hade hittat en ål i vattnet. Fascination för djur i närområdet är något som barnen i båda områdena har gemensamt. I stort sett alla barn refererar till djur de mött i närområdet. Said har sett snokar och rådjur. Ali berättar om en igelkott som legat död under en lång tid på samma plats. Sami berättar om kryp, ormar och älgar. Han beskriver inlevelsefullt hur han en gång cyklat med och en kompis. De föll omkull och en snok kom emot dem. Hans kompis tog då snoken och hade ihjäl den. André förvånas över deras agerande och påpekar att snokar inte är farliga. De

diskuterar snokens teckning och kommer fram till att det förmodligen var en huggorm. Sami berättar att han skulle vilja vara ute i skogen oftare med skolan, bland annat för att kunna se snokar. Noria, Jamilia och Saba berättar också inlevelsefullt om möten med djur. Ekorre, räv och rådjur är djur som nämns. Saba berättar att de mött en man med en vargliknande hund. Jamilia berättar att hennes favoritdjur är varg, örn och hund. Noria påpekar att björnar är rätt aggressiva och att älgar kan attackera, varför hon är rädd för dem. Vid besök på en lantgård på Järvafältet fick de som ville, pröva att sätta sig på korna.

Harar, rådjur, igelkottar är exempel på djur som tas upp av barnen i Härlanda. Det som engagerade flickorna mest under promenaden var mötet med hundar. Då barnen i Härlanda inte fyllt i aktivitetsdagboken kunde inte samma återkoppling till naturfrågan göras. När jag ställde frågan om vad man kan göra i naturen fick jag följande skämtsamma svar av en grupp pojkar som pratar i mun på varandra och där naturen väcker associationer till sagornas värld. Även om de tidigare berättat om kojor och lekar i skogen så tycks själva naturbegreppet har något romantiskt löjligt över sig i deras öron.

Mattias ”Vad kan man göra i naturen?”

”Förtrollade älvor, troll under bron, kaniner.”

”Lyssna på fåglar (skratt).”

”Det som inte är bra är trollet under bron, bockarna Bruse under bron, han har kommit till Göteborg och förvandlats till snigel.”

”Jag har sett en människa bakom en buske och då hoppade jag över, då trampade jag så och då var det en hare.”

I de andra grupperna var naturmiljöer indirekt ett återkommande tema i samtalet. Olika platser i närnaturen nämndes som arenor för lek. Inga negativa associationer görs med dessa platser bortsett från möjligtvis kommentarer om Härlanda tjärn vars vatten anses vara smutsigt. Natur är inget begrepp som barnen i Härlanda på eget bevåg använder. En flicka i Härlanda berättade dock på hemväg från promenaden att ”det varit så härligt att vara ute för att de fick vara i naturen”. Ordet skog användes desto oftare och diskussionen nedan ger en fingervisning om en god kännedom om den egna närmiljön. Diskussion nedan speglar också den inte helt självklara frågan om hur många träd som krävs för att de tillsammans ska bilda en skog.

Lina ”Det som är kul är att det på varenda gård finns skog.”

Natalie ”På varenda gård?”

Lina ”Jo, 19-gården har sin, 17-gården har där i mitten, 10-gården har där vid ängen, 12-gården har ju där vid skogen.”

Janina ”17-gården har ju.”

Lina ”17-gården har ju där vid mitten, vid de stora stenarna.”

Natalie ”Alla har inte skog.”

Lina ”Jo varenda gård har en skog.”

Natalie ”Varenda skog har träd och så men inte en hel skog.”

Lina ”Det är i alla fall typ en del av skogen, inte bara ett träd så. Det är många träd.”

Sammanfattningsvis framstår fascinationen för djur i närnaturen som något barnen i Härlanda och Kista har gemensamt. Naturbegreppet är inte något som barnen på eget bevåg nämner. Skog förekommer desto oftare. Ett träd gör ingen skog, men alla skogar oavsett storlek består av träd.

5.14 Om viljan att skydda naturområden där man lekt

Hos barnen går det att skönja ett engagemang för såväl närnaturen som för den globala miljön. Ett exempel är Saba som genomgående är positiv till att vistas ute och till exempel plocka bär med familjen, att leka vid lekplatsen eller att gå på promenaden med klassen och så vidare. Hon berättar att hon och hennes familj gillar naturen. Hon påpekar att det finns personer som ”har sönder buskar”. Saba, liksom de flesta barnen, intar en ambivalent hållning till bilen; den är bra när man behöver skjuts eller åker och handlar. Samtidigt uppmärksammas också de negativa miljöaspekterna. Saba har ingenting emot bilen men förr så tyckte hon inte om lukten från bensin. Dock påpekar hon att det finns mycket bilar i England som ”förstör naturen och det är inte bra för oss”. Noria menar att det är mer problem i USA med avgaser ”men att vi i Sverige kämpar för att få mindre avgaser”. När det gäller lokalmiljön uppfattar några av barnen att Kista är lite smutsigt och skräpigt med bland annat ”fyllisar” som kastar burkar. Sami menar att människor inte är noga med att slänga i papperskorgar och Said påpekar att om det fanns fler papperskorgar så kanske skräpet skulle minska. Återigen blir det tydligt att barnen är vaksamma över sin närmiljö och dess kvalitéer, något som i sin tur förutsätter att de vistas utomhus i området.

Bland några av barnen i Härlanda är kopplingen tydlig mellan att vistas i ett naturområde och önskan om att bevara det. Benjamin svarar så här på frågan om vad som är dåligt i området: ”Jag tyckte också att det var tråkigt när vi gick på

förskolan att de tog bort en skog där. Och de byggde de där konstiga husen”. Detta är ett exempel på när positiva erfarenheter från den lokala miljön ger barnen motivation att vilja bevara dem. När Oskar tänker på vad som är negativt med Härlanda pratar han inte om de hemlösa i skogen som de andra i gruppen utan nämner miljön i parken där han har kojor:

Oskar ”Vi har stora problem med miljön. Granskogen här borta vid parken har rätt mycket skräp. De mesta av träden har fallit.”

André ”En bra sak är att vi har mycket kullar och sånt. Berg åh.”

Oskar ”Vi har mycket skog!”

Som nämnts beklagar sig flera i gruppen över att kommunen har tagit bort kojor som de har byggt vid fallna träd. Simon ondgör sig också över att ”de förstör vår zombieskog, de förstör allt gammalt som vi haft”. ”De” är kommunen som planerar att bygga nya bostäder i ett skogsparti inte långt från skolan, något som läraren har diskuterat med klassen. Följande citat ger en inblick i hur ett resonemang kring kojor och zombieskog utvecklas till en diskussion om markanvändning, politik och miljökunskap.

Oskar ”Jag tänkte på en grej, hände inte allt det här (zombieskogen förstörs) efter moderaterna tog över.”

André ”Moderaterna heter dom.”

Mattias ”Pratar ni något om miljö i skolan?”

André ”Nej vi pratar om vänstern.”

Mattias ”Pratar ni om det hemma?”

André ”Nej vi håller på vänstern!”

Linus ”Vi är inte miljövänliga, vi har tre bilar, fast en kör vi bara på sommaren, etanol. En sån här miljöbil.”

Den som allra tydligast uttryckte engagemang för såväl lokalmiljön som den globala är Lina. Hennes inställning har lyfts fram i texten redan. Hon resonerar kring hur det blivit varmare sedan hon var liten och att det ”då snöade precis när det skulle”. Hon berättar att hon vill skriva en annons om att uppmana folk att cykla. Följande diskussion börjar med att flera inte tycker om bilar och avgaser, och inte heller att de ska ta bort skogen för då blir ”luften dålig”.

Mattias ”Varför tycker ni att de inte ska ta ner träden?”

Ella ”Bra luft.”

Anna ”Då kan vi inte springa i skogen lika mycket, det blir ett område där man inte får vara på plötsligt.”

Ella ”Vi borde demonstrera, vi vill ha skogen kvar!”

Lina ”Kina och många andra länder har ju inte så mycket skog, de har mer städer, då blir det väldigt mycket dålig luft, i skogen är det bättre luft.”

Natalie ”Tar vi ner all skog och bygger vägar, vi tar friheten från djuren, och så kommer det massor av avgaser, så blir det mer avgaser och bilar.”

Lina ”Det är inte bra, har du inte hört om jordens yta och värmeeffekten?”

I följande diskussion är de dock något oense över hur miljöproblem från bilar kan lösas. De har kommit överens om att bilen kan behövas för långa avstånd. Natalie föreslår att de borde kunna hyra bil i området. Citaten nedan är ett exempel på hur barnen resonerar kring svåra avvägningar som uppstår när miljöproblem ska lösas. Någon kommer att drabbas, någonstans, hur vi än gör.

Mattias ”Istället för att köpa bil?”

Natalie ”Ja, då har vi ju alltid bil här.”

Lina ”Åker ni så mycket med den då?”

Natalie ”Men min mamma, har inte så mycket pengar, hon har ingen bil så hon får cykla.”

Ella ”Min mamma promenerar, hon tycker att det är kul att promenera.”

Janina ”Men din mamma har inte en och en halv timma till sitt jobb.”

Natalie ”Vi borde ha en plats för detta i Härlanda, något tomt ställe.”

Lina ”Men tänk att de måste göra ett hus, där man måste såga ner träd och sedan hyra bilar. Då hugger vi av träd ändå.”

Natalie ”Nej, men det kommer ju från andra skogar, man hugger ju inte av där vi är.”

Lina ”Men tänk på de andra som inte heller vill hugga av.”

Natalie ”Men det är i storskogar där det inte finns några byggnader, det är där man hugger av när det blir för många.”

Lina ”Det är inte bra.”

Natalie ”Det är bra att de hugger av där.”

Lina ”Nä, det är väl bra att det finns skog här i Sverige. Det är bra som det är här i Sverige. Det var bättre som det var här förr i tiden.”

Lina vill bestämt bevara skogen i området. Därtill tänker hon på människor i andra områden som heller inte vill att deras skog ska huggs ner. Hon tycker även att det var bättre förr. Hon har också ett internationellt perspektiv då hon påpekar att Kina och många andra länder inte har så mycket skog.

Sammanfattningsvis finns det överlag en medvetenhet kring miljöproblem hos barnen. Framförallt i Härlanda finns det ett exploateringsstryck på grönområdena i området vilket får flertalet att regera negativt, i synnerhet om områdena är förknippade med lek. Barn som berättar om lek i och omsorg om närnaturen ger uttryck för hur de lokala miljöproblemen är länkade till de globala.

5.15 Analys av resultatet i barnstudien

5.15.1 Introduktion

Här följer en analys av resultaten i barnstudien, bland annat diskuteras resultatet utifrån det tidsgeografiska synsättet med särskilt fokus på hinder och restriktioner för barns naturkontakt. Barnens användning, erfarenhet samt känslomässiga relation till olika platser i deras närnatur uppmärksammas utifrån begreppet platsförankring. Kroppen och det sinnliga, med referens hämtat från en kroppsfenomenologisk ansats, sätts i relation till bland annat deras erfarenheter av årstider och väder. Även om de båda studerade bostadsområdena ligger i direkt anslutning till större naturområden så erbjuder dessa miljöer barnen något olika handlingsutrymmen (affordances). Denna skillnad i handlingsutrymmet beror delvis på attribut i den fysiska och sociala miljön. Till exempel finns det en sjö i Härlandabarnens närhet vilket inbjuder till aktiviteter som inte är möjliga på samma sätt i Kistabarnens närmiljö. Det finns också skillnader i barnens känsla av trygghet i respektive bostadsmiljö. I relation till de fysiska och sociala attributen uppmärksammas barnens intresse och vilja att ta del av och utforska sin närmiljö. I jämförelsen mellan dessa båda, socialt och etniskt segregerade, områdena framträder här en del skillnader i barns relation till naturkontakt.

5.15.2 Vistas barnen i närnaturen och vad gör de där?

Närnaturen genom skolan i Kista och på fritiden i Härlanda

Resultatet visar att barnen från Härlanda och Kista vistas i närnaturen, både under skolans friluftsdagar och på fritiden. När det gäller aktiviteter i närnaturen så engagerar leken zombiesen flertalet i Härlandaklassen. Bad vid den närliggande sjön och pulka på vintern är andra aktiviteter som nämns. Lekar vid

kojor sysselsätter både flickor och pojkar. Somliga aktiviteter bedrivs tillsammans med föräldrarna; helgpromenader, längdskidåkning och skridskoåkning. I Kista omnämner barnen långt färre aktiviteter i närnaturen jämfört med Härlandabarnen. Naturområdet Järvafältet associeras i första hand med den klassgemensamma promenaden eller med kojor som byggts tillsammans med fritids. Några flickor och pojkar i Kista brukar ha vistats där med föräldrarna och de berättar bland annat om grillning, picnic och bärplockning. När det gäller vinteraktiviteter ges intrycket att också pulkaåkning främst är förknippat med skoltid. Läraren i Kista berättade vidare att några av barnen har åkt skidor utför, under friluftsdagar med skolan.

Det finns dock skillnader gällande aktiviteternas omfattning och inriktning. Barnen i Härlanda, med mestadels svensk medelklassbakgrund, förknippar i första hand aktiviteter i närnaturen med fritiden, kompisar och föräldrar. Barnen i Kista, med huvudsakligen invandrarbakgrund, förknippar i första hand aktiviteter i närnaturen med skolverksamhet och annan offentlig omsorg. Till exempel ser läraren i Kista att skolan har ett viktigt ansvar för att ta med barnen ut i närnaturen. Syftet med de skolgemensamma turerna handlade om, utöver att ge barnen motion, att på plats kunna prata om djur, natur och allemansrätt samt att få barnen att bekanta sig med Järvafältet. Samma ansvar kände inte läraren i Härlanda som menade att barnen redan hade god kännedom om skogsmarkerna runt bostadsområdet. Läraren påpekade också att den positiva inställningen till naturvistelsen som fanns hos flera i klassen i viss mån smittade av sig till övriga barn.

Segregationen slår igenom på barnens naturkontakt

Det faktum att två socioekonomiskt och etniskt åtskilda bostadsområden studerats är något som slår igenom i resultatet. Ett sätt att analysera skillnaderna i barnens erfarenhet av naturkontakt är att utgå från teorier kring grannskapseffekter och kamrateffekter (Wilson 1987 i Sundlöf 2008, van der Burgt 2006). En bärande föreställning kring grannskapseffekter är just att beteende och normer sprids i kamratgrupper och boende i ett visst område. Med stöd i teorin om kollektiva socialisationsmodeller, så är det möjligt att betrakta den bostadsnära naturumgänge som en "social norm" som kan spridas i grannskapet.

Den positiva inställning till naturkontakt som framkom från föräldrarenkäten i Härlanda, lärarens uppfattning där samt barnens erfarenheter och uttryck pekar tillsammans på att detta är en rimlig tolkning. Den positiva attityden som framkom bland "svenska barn" i Härlanda innebär inte nödvändigtvis att dessa är att betrakta representanter för "gruppen" svenskfödda barn med svenskfödda föräldrar i allmänhet. I Härlanda sammanfaller denna positiva anda med ovanligt goda lokala förutsättningar för naturkontakt: ett boende alldeles i närheten av ett av Göteborgs mest besökta och attraktiva friluftsområde. En tolkning av

resultatet är att Härlanda är ett attraktivt område att bosätta sig i bland barnfamiljer, bland annat för områdets naturnära läge, något som i sin tur påverkar barnens inställning och vana till naturkontakt. Sedan förstärks detta engagemang i kamratgruppen. Denna ”normspridning” har dock inte studerats på något mer ingående sätt. Till exempel kan frågan väckas ifall resultat i första hand är ett utslag av att barn ser andra barn; att de hittar varandra för lek utomhus, eller om det framförallt är kutym bland föräldrar att uppmuntra deras utomhusvistelse. Utifrån intervjuerna med barnen i Härlanda finns i alla fall fog att tillstå det sistnämnda påståendet. Då några barn berättar om gemensamma erfarenheter av olika händelser så syns det finnas förutsättningar för att hitta varandra och umgås utomhus tillsammans även efter skolan.

I detta material framkom olika berättelser om lekar och aktiviteter i respektive område. En viktig orsak till att vistas i närnaturen i Härlanda var leken zombiesen. Lekar av det här formerade och namngivna slaget diskuterades inte av barnen i Kista. Här är dock svårt att avgöra ifall detta är resultat av skilda aktivitetsmönster eller en fråga om vad barnen vill lyfta fram och berätta i intervjuerna. Några fritidsaktiviteter, såväl i organiserad som i fri form, som tydligt framkom bland Kistabarnen var fotboll och basket. Fotboll poängterades som särskilt viktigt bland pojkarna.

En kritisk fråga som väcks i sammanhanget är om färre omnämnda aktiviteter i närnaturen faktiskt innebär att Kistabarnen tillbringar så mycket mindre tid i närnaturen än vad barnen i Härlanda tycks göra. Detta är dock bedömningen som görs utifrån de olika metoder som använts och de frågor som ställts till barn, lärare och föräldrar i denna delstudie. En observationsstudie, där samma plats följts upp efter ca två decennier, är just från Järvafältet. Studien pekar på att barnen i allt högre utsträckning syns där i barnomsorgssammanhang samt att leken numer tycks föras närmare bostäderna (Florgård & Forsberg 2006).

Om hur årstiderna påverkar barns naturkontakt

Aktiviteter förknippade med snö är omtyckta av framförallt Härlandabarnen; det vill säga aktiviteter som fodrar snöbeklädda marker. I sammanhanget är det relevant att lyfta fram affordancebegreppet (Gibson 1979; Heft 1997) som uppmärksammar det handlingsutrymme som uppstår mellan vad miljön har att erbjuda å ena sidan och den vilja som barnet har å den andra sidan. Snön gör landskapet omväxlande och när den har lagt sig öppnar sig nya möjligheter till lek och utomhusvistelse, på samma sätt som när vintern ger efter för våren och kvällarna blir ljusare. En slänt blir över en natt till en pulkabacke, en aspekt som pekar platsers cykliska dimensioner. Snön kan innebära, för dem som tar den tillvara, ett annorlunda material till kojbyggen och formad till en boll blir snön ett utmärkt material att kasta på varandra utan att tillfoga allt för stora skador. På

samma sätt förändrar dimma kurragömmalekens karaktär jämfört med en solig dag.

Snöfattiga och blöta vintrar har inte samma dragningskraft på barnen. Till skillnad från inslaget av snö är mörkret ett konstant pålitligt inslag i vinterbilden. Några barn gör också kopplingar till ett förestående förändrat klimat genom den förstärkta växthuseffekten. Flera av barnen påpekar hur osäkra snömängderna är där de bor. En reflektion i sammanhanget rör därmed ifall avsaknaden av snö i södra Sverige kommer att frånta barnen deras motiv att vistas utomhus, för pulkaåkning, snöbollskastning, skidåkning och så vidare. Mörkret som faller allt tidigare ju längre hösten lider är att betrakta som ett hinder som tydligt påverkar barnens vilja att vistas utomhus för lek på naturpräglade platser. Märkligt vore det väl annars? Dock kan påpekas att det inte är några ödemarker som omger de respektive bostadsområdena. Istället är de arrangerade med upplysta spår vilket underlättar för människor att skapa liv och rörelse även kvällstid.

Genom barnens berättelser framträder konkreta och detaljerade beskrivningar av olika aktiviteter och händelser, årstider och väderskiftningar. En kropps-fenomenologisk ansats har här varit behjälplig i att skärskåda dessa dimensioner (Merleau-Pontys 1994 i Skår 2010; Seamon 1980). Barnens uppmärksamhet på årstidsväxlingar, löv och mörker som faller, dofter som förändras, besvikelse över snön som inte faller och igloon som snabbt försvann sätter fingret på en dimension av naturkontakten som går utöver specifika platser och aktiviteter. I detta sammanhang är kroppens varande utomhus central, liksom vad sinnena erfar, centrala aspekter.

Oavsett om barnen tillsammans med föräldrar ägnar söndagen åt skogspromenad runt Härlanda tjärn, eller om barnet står på fotbollsplan i väntan på träning, kan de erfarva liknande upplevelser kring vind, solljus och vätan i backen. Vidare, oavsett om barnet i fråga eftersöker intryck och upplevelser av det här slaget är de rimligtvis svåra att värja sig emot. Väder och vind drabbar ofrivilligt ens sinnen på ett markant vis utomhus jämfört med inomhus – där omständigheterna ifråga om kyla och värme lyckligtvis är mer konstanta. Det är just dessa dimensioner av kroppsminnen kring naturkontakten som många vuxna återkallar utifrån minnet av sina barndomsupplevelser (Halldén 2011; Sebba 1991). En intressant fråga är vilka minnen och aspekter som framträder som betydelsefulla ifall de här studerade barnen tillfrågas om barndomens naturkontakt om 20, 40 eller 60 år.

Upplevelser av väder, vind och ljusförhållanden framstår som en viktig dimension av naturkontakten. Det är en form av naturkontakt som ställer få krav på sina utövare, utöver att bege sig utomhus. Ett sådant synsätt väcker rimligtvis

frågor vad vi ska med människors fritidsbetonande och rekreerande naturkontakt till. Endast för omväxling från den urbana lunken? För att kunna bibringa vackra och betydelsefulla minnen in i vuxenlivet? Eller måste naturkontakten kunna ge olika påvisbara effekter: pedagogiska, hälsomässiga, för att barns lek på en plats kan lyftas fram som förevändning för att inte ta den i anspråk för bebyggelse? Hur mycket natur, vilken sort, hur länge, hur ofta och i vilket sammanhang bör vi utsättas för naturmiljöer för att effekterna ska infinna sig. Här finns en spänning mellan naturkontaktens egenvärde – det vill säga detta spelar roll för mig och den jag är och har blivit – och effektvärden, där naturkontakt ses som en metod för att uppnå olika effekter, som blir allt viktigare att framhålla i konkurrens om resurser gällande tillgång till naturmarker, inte minst i städer, samt naturkontaktens roll i skolor, sjukvård och så vidare.

Barns egna platser, allemansrätt och planering

Skillnader mellan barnens naturkontakt i respektive område har påtalats. Bland annat framträdde dessa skillnader genom barnens *sätt* att tala om naturkontakt. Medan flera barn i Kista refererar till natur i tämligen obestämd och allmän form så framträder specifika platser, ibland namngivna, i Härlandabarnens berättelser om naturkontakt. Här blir den teoretiska utgångspunkten om platsförankring: (positiva) erfarenheter och relationer relevant att lyfta fram i analysen (Asplund 1983; Korpela et al 2008)

Att bygga kojor eller på andra sätt leka vid platser som görs till egna framträder som ett betydande motiv till och behållning av närnaturvistelse. Kojbyggandet kan betraktas som ett sätt att manifesteras en platsrelation – numera är detta min eller vår gemensamt ombesörjda plats vilken vi kan återkomma till mer eller mindre regelbundet. Genom uppdelningen i mitt och ditt kan också en makt-dimension skönjas kring vem som äger rätten till kojans platsen och vem som tar sig rätten att förstöra andras kojor. I sammanhanget avslöjas också aspekter som har att göra med ålder och vad som förknippas med barnslighet. Förmodligen kommer intresset för kojor och lekar att avta inom ett eller ett par år. Det tycks som att kojans i tioårsåldern betraktas som barnslig då ett par pojkar i Härlanda tycks vara lika intresserade av att ha sönder andras kojor, som att bygga egna. Denna akt kan kanske betraktas som ett sätt att ta avstånd från leken i en fas i livet där man håller på att träda in i nya umgängesformer.

Det bör påpekas att dessa egna platser inte nödvändigtvis behöver vara fysiska konstruktioner. I detta sammanhang syns även en skillnad mellan pojkars och flickors relation till kojor. Pojkarna i Härlanda har mer erfarenheter av kojor än pojkarna i Kista, men pojkarna inom respektive område berör kojbyggandet i större utsträckning än vad flickorna gör. Dessutom verkar det som om pojkarna rör sig längre bort från hemmet, och in i närskogarna, än vad flickorna gör. Med detta är det inte sagt att flickorna inte är intresserade eller uppskattar naturen.

Flera flickor uttrycker en stark vilja att bevara sin närmatur och visar på goda kunskaper om växter och djur. När flickorna i båda områden talade om kojor framstod den sociala aspekten som mest betydelsefull, att det är platser där de umgås och pratar. Både i Kista och i Härlanda talade flickor även om kojor inomhus vilket inte några pojkar gjorde. Skillnaden mellan pojkar och flickor gällande vana och erfarenhet kring närmaturen framstår dock som mindre i Härlanda jämfört med i Kista.

Att pojkar vistas mer i naturmiljöer på egen hand och längre ifrån hemmet har noterats i andra studier (Sobel 1993; Derr 2006). Detta resultat får också stöd i en brittisk studie av flickors och pojkars mobilitet och rörelsemönster. Även där framgick att pojkarna rörde sig friare, framförallt i sin närmiljö. Dock kunde flickorna vinna rörelsefrihet och vistas i kvarter, i affärer och hos kompisar längre bort genom att umgås i större grupp (Brown et al 2008). Kanske går det att uttrycka att pojkar generellt sett, upp till en viss ålder, ger ett dominant intryck i det egna bostadsområdet genom sin närvaro och kännedom grannskapet: här illustrerat med kojbyggen och utflykter i närskogarna. Flickorna tycks å andra sidan i större utsträckning vistas närmare hemmet för utomhusaktiviteter. I yngre tonåren, generellt sett tidigare än pojkarna, lämnar flickorna utflyktsvis bostadsområdet för ett annat sorts aktivitetsmönster (se även van der Burgt 2006). Dessa skillnader mellan pojkar och flickor pekar på betydelsen av att uppmärksamma barns vardagslivsmönster i en vidare bemärkelse för att förstå varför närmaturkontakten ser ut som den gör.

Fysiska konstruktioner eller ej, de egna platserna, på lagom avstånd för insyn och för möjligheten till utblick, har betydelse för barnen. Här väcks återigen frågan utifrån vilka kriterier som barns naturkontakt ska värderas samt ifall synen på ett visst naturområde förändras om det vistas barn där regelbundet. Hur värderas en omdaning av en plats ifall den ”enbart” är mental, att utrymmet mellan två stenar blir till ett temporärt hem, och barnet inte lämnar några fysiska spår efter sig? Används platsen då i någon egentlig mening? Och i andra änden av spektrumet, hur mycket får barnen omdana och var går gränsen för barns allemansrättsliga nyttjande (”inte störa, inte förstöra”) av marker?

Utifrån en amerikansk kontext noterar Louv (2006) hur barns vistelse, lek och omdanande av naturmark i vissa lägen betraktas som skadegörelse. Louv kopplar samman detta till att allt mer bostadsnära naturmark i USA har privatiseras och sköts av olika bostadsföreningar, med varierande regelverk för nyttjande av marken. Med detta illustreras att det inte enbart är barns, föräldrars intressen, tid och resurser som är intressant vid analysen av naturkontakt, utan även graden av tillträde och restriktioner i relation till markanvändning och markägare. Frågan är också aktuell mot bakgrund av den i skrivande stund aktuella debatten om allemansrättens innehåll och gränsland i Sverige. De frågor

som diskuteras i dagsläget rör i första hand inte barns lek i skog och mark. Ändå rör debatten upp frågor om gränser för tillträde och åverkan. Ingen av barnen uppmärksammade att deras vistelse i närnaturen begränsades på grund av regler i relation till markanvändningen. Dock bor de intill naturreservat eller offentlig ägd mark som tydligt är upplåten för allmänhetens tillträde med stigar, belysning och skyltar, något som borde verka inkluderande. Några barn i Härlanda uttryckte upprördhet över när trädröjningar förstörde kojor de byggt eller ändrande karaktären på platser de tyckte var fina. I de fallen önskade de att personalen från kommunen tog mer hänsyn.

5.15.3 Hinder och främjande av barns närnaturkontakt

Introduktion

Det tidsgeografiska synsättet (Hägerstrand 1970; Gren & Hallin 2003; Åquist 1992) är det bärande teoretiska spåret i avhandlingen. Synsättet har varit strukturerande, men inte uteslutande avgörande, för diskussionen av barns naturkontakt utifrån ett hinderperspektiv. De potentiella hindren, eller försvårande omständigheter, som identifierats handlar om betydelsen av: i) närhet/tillgänglighet till naturmiljöer, ii) tidsbrist/konkurrens från andra aktiviteter/platser, iii) begränsad rörlighet på egen hand för barn, iv) rädsla/otrygghet bland barn och föräldrar i relation till den offentliga utomhusmiljön samt v) barns (o)intresse och vilja i relation till naturkontakt. Nedan används det tidsgeografiska synsättet som en utgångspunkt för att analysera barnens naturkontakt utifrån ett närhets och tillgänglighetsperspektiv till naturområden och naturpräglade platser. Vidare, med bäring på de tidsgeografiska restriktionskategorierna analyseras barnens tidsanvändning och konkurrens mellan vistelse på olika platser, till exempel bostadens närmiljö i relation till fjärrmiljö.

Frånvaron av långa avstånd och trafik kan ha betydelse för vistelse i närnaturen
Trots likartade fysiska förutsättningar att nå närnaturen i Kista och Härlanda uppdagades som nämnts skillnader mellan barnens aktiviteter i närnaturen. Härlandabarnen framstår som mer erfarna av närnaturen och Kistabarnen som mindre erfarna. Även om graden av erfarenhet varierar så har alla barn *trots allt* vistats i närnaturen och är mer eller mindre bekant med den. Detta antyder att närheten och den fysiskt goda tillgängligheten till närnaturen kan tillskrivas betydelse.

På bostadsområdesnivån framträder inte några tydliga tecken på ”trafikmiljöstress” (Björklid 2005). Trafikmiljön framstår inte som något hinder för barnens möjlighet att ta sig till närnaturen. Dock skjutsades flertalet av Härlandabarnen till träningar med motivet att vägen dit är för trafikerad, eller att det var för långt för att barnen skulle ta sig dit på egen hand. Områdena är relativt väl

trafikseparerade och där finns tunnlar, farthinder och så vidare. Det är lätt att föreställa sig att bilen är den största trafikfaran i barnens närmiljö. Men när frågan om faror med trafiken diskuterades med läraren i Kista associerade denne istället till buskörning med moped.

Hem, skola och olika fritidsmönster – ryms närnaturkontakten i barnens liv?

De båda skolornas närhet till Järvafältet respektive Delsjöområdet gör det enkelt att förlägga olika skolaktiviteter där. Att skolan och hemmet är varandra närbelägna enheter gör rimligtvis barnens vardagsliv tämligen förankrat i hemområdet. Därtill innebär det lokala upptagningsområdet att ens klasskamrater också är ens grannskapskamrater. Detta blir till exempel tydligt utifrån gruppintervjuerna där barnen berättade om händelser och erfarenheter från fritiden som de upplevt tillsammans. Då skolan dominerar barnens tillvaro, åtminstone dagtid under vår och höst, torde vägen till och från skolan samt skolgården och dess omgivning bli potentiellt viktiga arenor för naturkontakt. Aktivitetsdagboken från Kistabarnen antyder att skolvägen upplevs som tämligen grön. Järvafältet på gångavstånd från skolan besöks två gånger i veckan under klasspromenad och därtill genom friluftsdagar. På samma sätt används de skolnära skogarna runt Härlanda vid olika skolaktiviteter, raster och roliga timmen. När Kistabarnen går promenader i Järvafältet eller Härlandabarnen i Delsjöområdet under skoltid, bekantar de sig samtidigt med miljöer som är dem närbelägna även på fritiden. Några pojkar i Kista visade till exempel upp kojor vid Järvafältet som de byggt tillsammans med fritids, något som illustrerar hur platser förknippade med skolaktiviteter med enkelhet kan återanvändas på fritiden.

Det är framförallt när barnen går hem från skolan, och den eftermiddagliga fritiden tar vid, som skillnader mellan barnens aktivitetsmönster i de båda områdena blir tydligare. Härlandabarnens deltagande i ett flertal organiserade aktiviteter och att de ofta får skjuts dit bekräftar den sysselsättningskultur som noterats bland familjer med något starkare socioekonomisk ställning (Fyhri & Hjorthol 2006; van der Burgt 2006). En hel del av träningen är förlagd utanför Härlanda. Lägg därtill att omkring hälften av barnen har möjlighet att vistas i fritidshus och att flera åker på skidsemestrar, så förstärks bilden av en tillvaro som inte lika starkt är förknippad med närområdet. Kistabarnens vardag framstår å andra sidan som tämligen lokalt förankrad med undantag för resor till familjernas ursprungsländer. Deras fritid är heller inte lika förknippad i organiserade verksamheter. Sammantaget skulle detta kunna ge mer tid över och bättre möjligheter för närnaturvistelse i Kista, och mindre tid och därmed försämrade möjligheter för barnen i Härlanda.

Att vara aktiv i sportträning behöver dock inte helt och hållet knuffa undan vistelse i närnaturen, även om det rimligtvis begränsar den möjliga tidsrymd där

naturkontakten kan rymmas. ”Sysselsättningskulturen” tycks inte enbart vara förknippad med de schemalagda aktiviteterna utan också med att barnen har en (fysisk) aktiv fritid ute i bostadsområdet. Barnen syns vara aktiverade för att tillgodogöra sig sådana fritidsaktiviteter som utifrån en samhällsnorm framstår som önskvärd; att de utvecklas genom olika organiserade träningar, motionerar och får ”frisk luft”. Värt att påpeka är att ingen av barnen säger sig uppleva tidsbrist eller stress över för många aktiviteter. Föräldrarna tycks inte heller uppleva sin vardag som särskilt stressad, även om tidsbrist nämns som en orsak till varför de inte tillbringar mer tid i närnaturen.

Att barnen i Kista inte vistas i närnaturen utesluter inte att vistas utomhus. Barnen berättar om lek vid lekplatsen mellan gårdarna, att de följer med föräldrarna och handlar, cyklar, går själva till träningen; området erbjuder flera anledningar till att vistas utomhus. Återigen är det svåra gränsdragningar för vad naturvistelse innebär och vad vi tänker att naturen ska ge. Gårdar med träd och växtlighet uppfattas till exempel som naturpräglade av några av barnen, och vistelse där kanske är tillräckligt ur hälsosynpunkt (se Kaplan & Kaplans ART-teori eller Ulrich psykoevolutionära förklaringar i Hartig 2007). Gården ger också tillräckligt utrymme för att springa och umgås i större grupper. Om vi istället ser behållningen med att barn upptäcker hela spektrumet av sin omgivning, utan vuxnas insyn och där större möjligheter ges för att omdana icke fullt så tillrättalagda platser, efterfrågas kanske en naturkontakt utanför hemmets direkta närhet. Här tycks det som att Härlandabarnen har mer erfarenhet av vistelse i Delsjöområdet än barnen i Kista har av vistelse på Järvafältet, det vill säga av de större sammanhängande bostadsnära naturområden.

Utomhus är bra, men inne bäst – åtminstone när det regnar och är mörkt

Barns möjligheter och vilja att vistas utomhus, i naturmiljöer, är inte enbart avhängiga utomhusmiljöns beskaffenhet. Även möjligheterna till aktiviteter, glädje och underhållning inomhus bör beaktas. Affordances har uppmärksammas som ett begrepp som illustrerar det handlingsutrymme som ges i mötet mellan omgivningen, barnets förmågor samt dess vilja att agera relation till miljön. Utomhusmiljön är långt ifrån ensam om handlingserbudanden när det gäller barns upptäckter, spänning och sociala möten. Genom att vi i Sverige igenomsnitt har stora bostadsytor (Gullberg, Höjer & Pettersson 2007), samt att många utomhusaktiviteter flyttat in: skridskor på spolade banor, simning i tempererade pooler eller klättring på uppbyggda väggar – erbjuds många handlingsutrymmen även inomhus. Läger vi därtill den virtuella världen, med snabba sociala kontakter och banor genom stora spellandskap, som därtill ofta nås sittandes inomhus, så framstår utomhusvistelsen för umgänge och fysisk aktivitet som satt under konkurrens.

Gällande inomhusaktiviteter har alla barn i studien tillgång till datorer och Internet. Fler barn i Härlanda hade restriktioner kring sitt datorsittande än barnen i Kista. Ett par barn nämner kompensationsmoment där en viss skärmtid renderar ungefär motsvarande tid utomhus – utomhuskompensation. Härlanda-barnens diskussion kring datoranvändningen avslöjar att skärmaktiviteter generellt sett inte betraktas som en helt acceptabel form av sysselsättning, åtminstone inte i ohämmad form. Återigen speglas här förekomsten av vissa normer på grannskapsnivå, även om det är oklart i vilken grad som föräldrarna influerar varandra. Dock kan olika ”inskränkingsgrader” av skärmaktiviteter blir tydliga när barnen leker hemma hos varandra. Kanske blir det hushåll med minst inskränkningar också det som attraherar störst samlingar framför skärmar? Datoranvändningen förefaller inte lika stigmatiserad bland Kistabarnen. Till skillnad från barnen i Härlanda medför konkurrensen med övriga familjemedlemmar en restriktion kring tiden framför datorn för barnen i Kista. Den virtuella och den fysiska världen bör dock inte betraktas som helt och hållet uteslutande sfärer (Crowe & Bradford 2006). Idéer som barnen hämtat från datorspel omsätts, bland annat i form av kojor, i den fysiska världen.

Utifrån intervjumaterialet blir det tydligt hur vissa delar av (vissa) barns vardagsliv ”homogeniseras”. Oavsett var i världen Wow-deltagarna sitter, i Härlanda eller Kina, kan barnen för en stund mötas i tid och i samma virtuella rum. Detta perspektiv utmanar också synen på barns vardagsliv som ovan framställts som mestadels lokalbetonat. Förvisso sitter barnet på sitt rum, i sitt hem, inte långt från skogen och skolan, i sin stadsdel i Sveriges näst största stad. Dock sträcker sig deras möjlighet att interagera och kommunicera långt utanför såväl väggens som landets gränser. Såväl i Kina som i Härlanda bidrar detta till att färre barn syns till utomhus.

Liksom i hemmiljön sker det också under skoltid en växelverkan mellan barns aktiviteter inomhus och utomhus. Klassrummets lugn och ordning bryts med jämna mellanrum mot ett sjudande liv på skolgårdarna. Skolgården i Kista har inga större inslag av naturelement, bortsett från enstaka träd och buskar. Dock finns det relativt stora ytor att vistas på. Att Härlandabarnens ”licens” (Kyttä 2006) att vistas utanför skolgården blev indragen väckte besvikelse hos dem. Barnens besvikelse handlar i första hand om förlorad undanskymdhet och umgänge bortom skolpersonalens ständiga uppsikt, snarare än avsaknaden av naturmiljön i sig. Undanskymdhet som träd och buskage erbjuder framstår viktiga kvalitéer och som gör naturpräglade platser intressanta att uppsöka.

Regn, kyla, mörker kan få barnen att vilja stanna hemma och inne, liksom datorspel och tv-program. Vilka kvalitéer i utomhusmiljön, till exempel gällande undanskymdhet, att forma egna platser och spänning, kan mäta sig med den upplevelsen som spelen kan ge? Barns naturkontakt, i synnerhet den icke

utrustningskrävande, bevakas inte i samma utsträckning av kommersiella intressen genom till exempel marknadsföring; en marknadsföring som det är enklare att nå ut med genom internet och TV än i en skogsdunge. Det är som Orr (2002) påpekar, onekligen kommersiellt sett mer intressant om barn eftersöker underhållning, spänning och utmaningar inomhus, framför skärmar, eller på andra sätt där de behöver betala en entréavgift för att ta sig in olika världar och lokaler. Hur starka är de krafterna som lockar barnen åt det ena eller andra hållet? Och hur starka är barnens egna krafter i drivandet av en tillvaro allt mer präglad av snabb fjärrkommunikation? Är vuxensamhällets uppgift att tillgodose barnen så goda möjligheter som möjligt att själva välja vad de vill göra, och att den aktivitet som attraherar flest barn helt enkelt speglar vad barn faktiskt tycker mest om? Barnen uttrycker verkligen glädje och engagemang kring de olika datorspelen och Internetkommunikation. Här finns det spår för fortsatt forskning att nysta i: det vill säga ett mer strukturellt perspektiv på hinder och resurser för barns naturkontakt, kring hur makt och ekonomiska frågor influerar hur barns liv gestaltar sig (se Ansell 2009). Om naturkontakt är betydelsefull ur olika avseenden, men inte på samma sätt som den konsumtionsinriktade barnkulturen bevakas av kommersiella intressen, vilket ansvar har då det ”gemensamma” för att balansera och uppmuntra barns naturmöten?

Otrygghet och spänning – händelser bortom föräldrarnas översyn

I både Kista och Härlanda fanns det barn som påtalade otrygghetsaspekter i utomhusmiljön. Bland barnen i Kista var upplevelsen av obehagliga situationer som inbegriper främlingar, eller ryktet om detsamma, uteslutande associerade till den bebyggda miljön. Några har personliga upplevelser av obehagliga händelser. Även berättelser från media och föräldrar om olika hot mot barn tycks florerar i Kista. Till skillnad från Kistabarnen får de mer negativa aspekterna ingen framträdande roll i Härlandabarnens diskussion kring sitt område. De element av otrygghet som framkom var uteslutande förknippat med händelser i den bostadsnära skogen i Härlanda.

Det faktum att flickorna i Härlanda inte påtalar otrygghet kan spegla att de faktiskt inte rör sig så mycket utomhus på egen hand, eller åtminstone inte så långt från hemmet. Det kan också vara så att pojkarna är mer utsatta för andra pojkars trakasserier än vad flickorna är, till exempel med pojkarna som blir knuffade i vattnet av äldre ungdomar vid en badbrygga. Både i Kista och i Härlanda nämnde några av föräldrarna sin egen rädsla och oro för människor i naturområdet som hinder för att barnens vistelse i närnaturen på egen hand. Dock framstår inte det som något betydande hinder för barnens utomhusvistelse.

Händelser som väckte känslor och inbegrep spännande, ibland rent av otäcka händelser, gav också de mest inlevelsefulla återberättelserna bland barnen. Det kunde vara en stor hund, nästan lik en varg, som några flickor i Kista mött, eller

den hemlösa person som några pojkar träffade i Delsjöterrängen och som nästan lät som en ”gammal gumma eller en zombie”. Det var ett möte som fick dem att lägga benen på ryggen. I detta sammanhang framstår det återigen relevant att uppmärksamma kroppens och sinnenas betydelse, utifrån ett kropps-fenomenologiskt perspektiv. Barnen i det sista fallet överraskades av en främmande röst och reagerade genom att snabbt springa därifrån. Alla som har varit barn kan säkerligen förnimma minnen av liknande händelser av skräck och flykt ifrån, vad som i retrospektiv framstår som något tämligen farligt. Men händelser av detta slag är (tillfälligt) omskakande, och rusningen skapar ett kroppsminne som rimligtvis är en annan sorts spänning än den som film och datorspel kan förmedla. Kanske för att det bli farligt för barnen på riktigt; de har en känsla av att de bokstavligen springer för livet. Med ensamheten skogen som fond kläds sedermera en berättelse om den hemlösa som lät som en gumma eller en zombie.

Ibland gav dock dessa utomhushändelser en något mer bestående känsla av otrygghet och rädsla, som när Noria och hennes kamrater blev ivägjagad av en man med kniv när de spelade fotboll på gården. I detta sammanhang blir det relevant att tala om styrningsrestriktioner (Hägerstrand 1970) där en vuxen med farliga sanktionsmedel dikterar villkoren för aktiviteter inom en viss domän (gården). Eller pojkarna i Härlanda som undviker en viss domän (bryggan vid den närliggande badsjön) där de sett kamrater som har blivit knuffade i vattnet av äldre ungdomar. Båda fallen handlar det om kroppar i ofrivillig närkontakt eller flykt för att undkomma denna närkontakt.

Gemensamt för händelserna ovan är att de ägde rum utomhus, flera i naturpräglade miljöer, och därtill utan föräldrars närvaro. Just det sistnämnda är förmodligen en bidragande orsak till att händelserna framställs av barnen i en så pass tydlig dager – de fick på olika sätt hantera dem på egen hand. En fråga som i efterhand väckts är ifall barnen vågat berätta för föräldrarna om dessa händelser. Självklart är det inte bra att barn råkar ut för sådana händelser som kan skrämna dem. Alternativen för att helt undkomma detta är att barnen ständigt följs åt av föräldrarna när de lämnar hemmet. Detta är ju något som alla föräldrar gör, den kritiska frågan är bara i vilken ålder och i vilka sammanhang som föräldrarnas ledsagande av barn bör luckras upp? Inga föräldrar vill se sina barn växa upp i otrygga miljöer. Blir otrygghetsskapande händelser alltför påtagliga, kanske de resursstarka föräldrarna ”röstar med fötterna” och flyttar till områden som anses tryggare; ett perspektiv som framkom bland några av föräldrar i nästpåföljande studie.

5.15.4 Att vilja skydda närnaturen som lekplats

Att vara på plats och använda närnaturen för lek framstår som viktigt för att bygga upp en relation och skapa engagemang för ett naturområde. Det går att

skönja ett visst samband mellan barn i Härlanda som är aktiva i närlaturen och som också uttrycker en vilja att bevara närlaturen och försvara den mot exploatering. I detta fall hängde aktion, rörelse och positiva upplevelser av en plats samman med en *reaktion mot* förändring av den platsen: en glänta som försvann efter granmördarens härjningar, ett fruktträd som sågats ner eller bensinmacken där de hyrt film som revs i förmån för ”nya konstiga hus”.

Motsvarande exploateringsingrepp i grönområden vid Järvafältet är inte aktuella, då området har reservatsstatus. Frågan är om bebyggelse på Järvafältets grönområde hade väckt barnens engagemang på samma sätt som det kom till uttryck för barnen i Härlanda? Vad betyder då barnens känsla av förlust över element i bostadsområdets utomhusmiljö och deras minnen av ett före och ett efter? Speglar det en generell skepsis människor har mot förändringar, sådana som man själv inte initierar och kontrollerar, av en miljö som man känner och uppskattar; en hemmiljö? Väcker alla barndomens platser samma önskan om varsam förändring eller bevarande? Kommer barnens resonemang att förändras utifrån ett kommande vuxenperspektiv, och hur mycket är de influerade av föräldrarnas åsikter?

Utifrån den större erfarenheten av aktiviteter i närlaturen och kännedomen om mer eller mindre officiella namn på platser i områdets närhet, framstår barnen i Härlanda som särskilt platsförankrade och hemmastadda i sin närlatur. Hur kommer det sig då att platsförankringen och hemkänslan i närlaturen framstår som djupare bland barnen i Härlanda jämfört med barnen i Kista? En hypotetisk men ändå trolig förklaring kan vara att det bor många till Sverige nykomna familjer i Kista som inte bekantat sig med och funnit sig till rätta i den nya miljön. I detta sammanhang går det att återknyta till frågan om platsförankring och hemkänsla (Korpela et al 2008; Sandell & Öhman 2010) som betonas som särskilt betydelsefulla aspekter för att för att skapa ett engagemang för närlaturen. När det gäller Härlanda är det möjligen så att området är populärt för dess naturnära läge, att det är en anledning att föräldrarna aktivt bosatt sig där. Detta kan förklara det engagemang som syntes hos föräldrar för att till exempel motarbeta exploatering av befintliga grönområden. För att utveckla miljökompetens³⁶ behövs det enligt Heft och Chawla (2006) en fysisk miljö som erbjuder spänning, upptäckter och möjligheter att skapa sina egna platser. Men det behövs likväl en stödjande och uppmuntrande social miljö. I sammanhanget framstår lärarens insatser för barnen i Kista som en betydelsefull källa med ambition att socialisera barnen i naturkontakt och allemansrätt. Föräldrarna i Härlanda uppger att de i stor utsträckning vistats i närlaturen tillsammans med barnen. Här kan man tala om ett slags ”gemensamt upptäckande” där

---

³⁶ Begreppet miljökompetens tolkas här som både kunskap, intresse och engagemang som rör natur- och miljöfrågor.

upplevelserna i närmiljön delas, och värden förmedlas, mellan flera personer och därmed förstärks (Heft & Chawla 2006). Återigen betonas här samspelet mellan de fysiska förutsättningarna i närområdet samt de vanor och normer som den sociala omgivningen är bärare av.

Ifall barn tillfrågas och de vill och kan berätta om speciella platser i utemiljön för kobjor och lek så kommer olika värden förmodligen att avslöjas. Dock är det svårt att avgöra utifrån intervjuerna med barnen exakt hur ofta de vistas i ett område. Går man ut och letar, är det möjligt att hitta spår efter barns vistelse i terrängen. Dock kvarstår dessa spår, till exempel i form av en övergiven koja, långt efter att barnen riktat sitt intresse någon annanstans. Om den egna platsen är hemlig så syns den följaktligen inte, något som ytterligare försvårar analysen ifall man har för avsikt att inventera ett naturområdes sociala värden och praktiska användning.

Funderingarna ovan lyfts mot bakgrund av den många gånger infekterade frågan om förtätning med byggelse på naturmark inom och intill bostadsområden. Är det rimligt att väga in barns lek i närskogen i relation till värdet av nytillskott av lägenheter och hus där efterfrågan är stor? Ifall barnen aldrig är på plats i närnaturen och ifall man inte hittar ett enda spår av barns lek, är det självklart att bebygga ändå? Barn blir snart stora och flyttar därifrån, och nästa generation som växer upp kommer inte känna till att det en gång fanns en skog på platsen för de nya husen, i vilka de själva kanske bor (jämför ”environmental generational amnesia” Kahn 2002). Sätillvida de inte hittar en gammal bild eller får historien berättad för sig. Frågan är om man i efterhand saknar de miljöer man aldrig mött i barndomen – där man växer upp där trivs man oavsett, eller? Osökt väcks här frågor om föräldrarnas roll i sammanhanget. De som bär med sig barndomens årsringar präglade av olika uppväxtmiljöer, de som i högre utsträckning själva kan välja boende och därmed avgöra sina barns grogrundsmiljö. Om ni orkar följa med in i nästa kapitel så ges där insikter om föräldrars syn på barns naturkontakt och på sitt boende ur barnens perspektiv.

6. FÖRÄLDRARS PERSPEKTIV PÅ BARNNS NATURKONTAKT

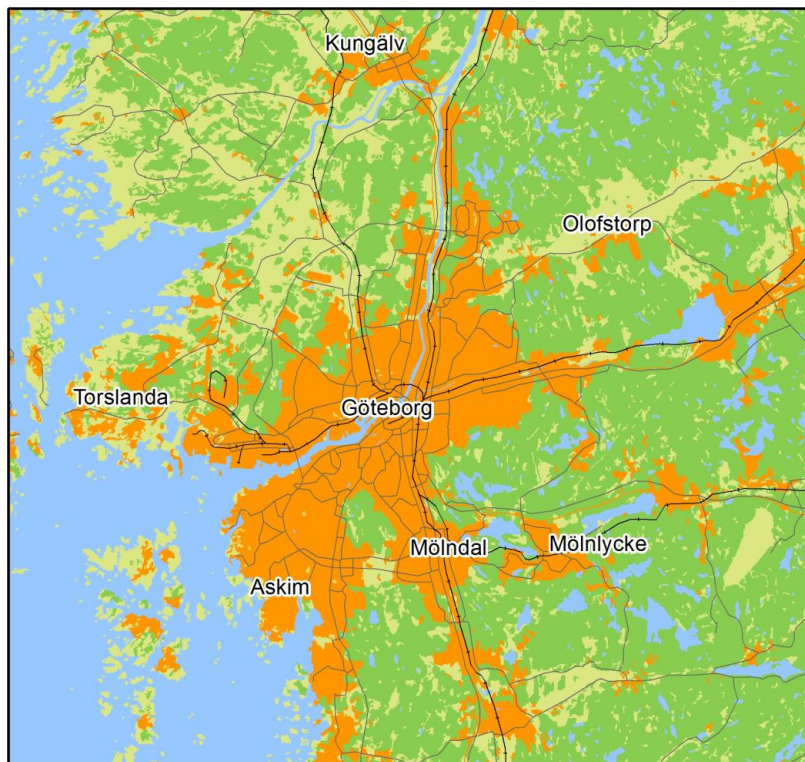
6.1 Fallstudieområdena

Föräldrars och deras barn boende i Sveriges andra största stad Göteborg, med 520 000 invånare, står i blickfånget i denna delstudie. Av sammanlagt 26 studerade hushåll bor 12 i lägenhet i Göteborgs centrala delar (innerstadsföräldrar) och 14 bor i hus inom Göteborgs kommun eller i angränsade kommuner (Mölndal och Härryda). Likt andra större städer växer Göteborg befolkningsmässigt, såväl på grund av inflyttning, inte minst från utlandet, samt att födelsetalet varit ovanligt höga under senare år. Den grupp som flyttar från Göteborg är framförallt föräldrar med småbarn och deras flyttdestination är stadens kranskommuner. De höga födelsetalen i Göteborg gör att antalet barn i förskole- och grundskoleåldern förväntas öka fram till 2025 (Göteborgs stad 2010).

De centrala delarna av Göteborg har särskilt vuxit befolkningsmässigt, och det stora antalet barn som fötts där har underskattas utifrån de prognoser som gjorts (Isemo 2011). Mot bakgrund av detta; med fler och växande barnfamiljer i stadens centrala delar, och en fortsatt utflyttning till villaförorter inom och utom kommungränsen, intresserar jag mig för föräldrarnas syn på boendet för barnen skull och deras möjlighet till naturkontakt och utomhusvistelse.

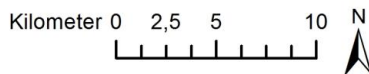
De studerade hushållen bor i olika delar av innerstaden respektive i olika villaområden runt om Göteborg. Av 12 innerstadshushåll är åtta koncentrerade kring områdena Linnéstan, Masthugget och Haga. Medvetet eftersökte jag hushåll där på grund av områdenas centrala läge samt att de ligger i anslutning till eller på gångavstånd från stadens mest välkända park- och grönområde Slotsskogen. Gemensamt för dessa områden är att de hyser en befolkning där 60 procent eller fler har eftergymnasial utbildning, ett fåtal procent av hushållen har försörjningsstöd samt att medelinkomst ligger runt genomsnittet för Göteborg eller strax över; i synnerhet för delar av Linnéstan. Områdena präglas av en kvartersstruktur där husen i Haga och Masthugget (särskilt den gamla delen intill Slotsskogen) har tre våningar, medan Linnéstadens domineras av högre hus i kvarter från förra sekelskiftet, där vissa hus rivits och nybyggs på 1980-talet.

Karta över Göteborgs tätort

Teckenförklaring

- Tätort och bebyggt område
- Skog
- Öppen mark
- Vatten
- Större vägar
- Järnväg

Källa: Kartmaterial från Lantmäteriet. Bearbetat av
Ana Gil Solá och Mattias Sandberg, 2012-03-29.
© Lantmäteriet Medgivande I2012/0400.

Figur 6.1. Översigtskarta Göteborgs tätort med kranskommuner. Flertalet ytterstadsföräldrar bor i Olofstorp respektive i Torslanda.

De studerade ytterstadshushållen är främst koncentrerade till Olofstorp (6 hushåll) och Torslanda (3 hushåll). Olofstorp är ett förre detta stations-samhälle, omgivet av jordbruksmark och skog, längs med den nu nedlagda järnvägssträckningen från Göteborg till Skara, den så kallade Västgötabanan. Orten ligger i nordöstra delen av Göteborgs kommun, längs med länsväg 190, ca två mil från Göteborgs centrum. Området domineras av småhusbebyggelse och särskilt under 2000-talet har det skett en kraftig bebyggelseökning i området. Befolkningens ålderstruktur, med större andel barn samt vuxna i 30-40 årsåldern än genomsnittet för Göteborg, indikerar områdets karaktär som tillflyktsort för barnfamiljer. Bebyggelsen är koncentrerad söder om väg 190 och angränsar där till skogsmark med flertal små sjöar. Området (Lärjedalen) norr om vägen och Lärjeån präglas av jordbruksmark. Några av de studerade hushållen bor i Torslanda, västra Hisingen invid havet. Området delar ett flertal karakteristika med Olofstorp: inflyttningsort med mycket barnfamiljer, stort bilinnehav i relation till Göteborgsbefolkningen i övrigt samt en majoritet av bebyggelsen som utgörs av småhus. Dock är genomsnittsinkomsterna i området högre än i Olofstorp, och i Göteborg i övrigt, och huspriserna med närheten till havet är också högre (Göteborgs stad 2011).

6.2 Föräldrars syn på natur, boendet och barns naturkontakt

6.2.1 Inledning

Frågorna till föräldrarna handlade om ifall barnen vistas i närnaturen, hur föräldrarna ser på barnens naturkontakt, om det är något som uppmuntras och i så fall varför? Med föräldrarna dryftades också frågor om närmiljöns roll att erbjuda barnen möjlighet till naturkontakt, rörlighet och utomhuslek på egen hand. Det finns också ett intresse för vilken roll som omsorgen för barns väl och ve har för föräldrarnas syn på boendemiljön som barnvänligt. För att närmare undersöka närmiljöns roll, till exempel i avseende på tillgängligheten till natur ser ut för barn i olika bostadsområden, anläggs nedan ett jämförande perspektiv där föräldrarna boende i innerstads- respektive ytterstadsmiljö behandlas för sig. De namn som anges i samband med citaten är fingerande.

6.2.2 En avslappnad inställning till att bo i stan med barn

Tora bor i Göteborgs innerstad och uttrycker inte någon oro för att barnen inte har naturkontakt i vardagen. Tillgång till lekplatser framstår som desto viktigare. Hon är medveten om att det är en stark norm att barn ska vistas utomhus och skrattar förläget när hon påpekar att hon inte är någon naturmänniska. Hon sitter gärna på café i Botaniska trädgården eller dricker kaffe vid någon uteservering där barnen kan möta upp henne efter skolan. När hon får frågor om det finns inslag av natur där de bor i Haga så associerar hon till innergården. Innergården erbjuder ett visst naturinslag och Botaniska trädgården ytterligare lite mer.

Sommarstället som erbjuder mycket natur är också den plats som ligger längst bort från lägenheten och besöks under längre perioder på sommaren.

Tora ”Vi har ju en av stans finaste innergårdar skulle man kunna säga. Jättefina blommor och sådär. Nämen det gör det ju inte (finns natur). Vad vi gör är att vi tar en cykelutflykt till Botaniska, emellanåt, cyklar. Vi är i Slottsskogen ibland, men inte så jätteofta, faktiskt inte. Så vi har inte jättemycket natur. Vi har ju förstås ett sommarställe då. Där är det mycket natur. Det är på gården där jag är född då.”

Betydelsen av en innergård, gärna låst, är något som praktiskt taget alla föräldrar nämner som en viktig tillgång i stadsmiljön. Gården och trädgården kan båda ses som introduktionsutrymmen för livet utomhus och livet utan föräldrarna som ständiga följeslagare. Innergården, till skillnad från villaträdgårdar, en halvprivat yta som delas med övriga boende. Utöver ett utrymme som ger barnen en viss frihet i ett annars livligt och trafikerad innerstadsmiljö, är det också en mötesplats grannar emellan.

Maria respektive Monika ger också uttryck för en positiv syn på att bo i innerstan. De har en vid syn på vad natur i staden kan innebära. Maria benämner sin innergård som ”ängen” och beskriver den som ”helt oslagbar”. Gemenskapen mellan grannarna hänger på tillgången till innergården där vuxna kan samlas och fika medan barnen leker. Det är viktigt att det finns andra barn i området och hon beklagar att många familjer lämnar hennes kvarter och flyttar till hus när barnen blivit några år gamla.

Maria är ingen promenadmänniska så Slottsskogen i närheten är inte någon speciellt viktig plats, vare sig för motion eller för naturupplevelser. Däremot händer det att hennes dotter leker där. Det vardagliga friluftslivet, eller kanske snarare utelivet, präglas av socialt umgänge, fika och kortare utflykter. Miljöombyte och upplevelsen av skog får familjen, liksom i Toras fall, istället genom ledigheten vid sommarhuset. Så här berättar Maria om fritidshusets kvalitéer:

”Ja och lugnet liksom och tystnaden. Vi har ingen mobiltäckning eller någonting där ute. Så det är verkligen man åker ut och bara är. Det är jättehärligt. Och det är ju alltihop, det är hela skogen liksom och lukter. Där går vi på promenader ibland. Men då är det mer, jag vet inte, på ett annat sätt då än på de här turerna som folk går på här i stan.”

Maria, Monika och Tora är exempel på innerstadsföräldrar som trivs väldigt bra där de bor. De uttrycker inte något större bekymmer över att barnen inte har särskilt mycket natur att tillgå i vardagen. Den obekymrade inställningen kan också hänga samman med hur man definierar natur. Monika menar att det finns mycket natur även i stan: Linnégatan med dess alléer, Slottsskogen och Botaniska trädgården samt Skansen kronan med dess utsikt. De uppskattar de lekplatser som finns. Därtill ger de sina barn ett ganska stort mått av frihet att

röra sig på egen hand, något som antyder att de upplever stadsmiljön som relativt trygg. I stort sett alla föräldrar boende i centrala Göteborg återkommer till betydelsen av närheten till Slottsskogen för att uppleva natur i vardagen, om än en ”tuktad natur” eller ”välordnat och ingen riktig natur och så, men det vänjer man sig vid”, som Lisbeth respektive Cecilia uttrycker det. Andra platser för naturkontakt är Botaniska trädgården, Änggårdsbergen och Delsjöområdet vilka alla är populära och centralt belägna friluftsområden. Det är framförallt under sommarens ledighet som de längtar efter det miljöbyte som fritidshusnaturen ger. De känner sig hemma i staden med all dess liv, rörelse, utbud av aktiviteter och caféer, något som de flesta av de intervjuade innerstadsföräldrarna gör. Dock brottas en grupp av föräldrarna med frågan om det verkligen är värt att bo kvar i stan sedan de har fått barn, med allt vad det innebär med trafik, asfalt, dålig luft och ont om lekutrymmen.

6.2.3 Närhet och enkelhet men naturen saknas

De innerstadsföräldrar som tydligast påtalar vikten av att barnen vistas i naturen har själva ett naturintresse och de uppfattar staden som en problematisk miljö i fråga om barns möjlighet till naturkontakt. Det handlar om fysiska förutsättningar i närmiljön, oro för trafik och främlingar samt att barnens intresse för naturkontakt avtar med åldern.

Anneli, Ylva och Jenny bor i centrala Göteborg men intar en ambivalent hållning till staden med dess brist på tillgänglig natur. Jenny som är mor till två pojkar, 11 och 13 år bor med innergård någon kilometer bort från Slottsskogen vilket uppfattas som en tillräcklig stor barriär för att barnen inte har fått vistas där på egen hand. Barnen idrottstränar, några andra aktiviteter gör de inte utomhus. Har barnen lekt utomhus på egen hand när de var mindre?

Jenny ”Det enda de har lekt ute innan är på gårdarna. För något annat är inte tänkbart när man bor i stan. Det är väldigt kontrollerade former. Det är inte bara att springa ut som jag gjorde när jag var liten. Jag var ju och lekte uppe i skogen själva, utan vuxna. Med skolan har de varit upp i skogsområdet.”

Med detta citat fångas mycket av den problemformulering och föreställning som finns kring samtida barns naturrelation och möjlighet att vistas utomhus. En sådan aspekt är att leken förs närmare hemmet samt under alltmer vuxenövervakade former. Vistelsen i skolan intill ett skogsområde medför dock att barnen i sin vardag har möjlighet till naturvistelse. Återigen är skolan en vuxenövervakad och tidsreglerad miljö som inte medger några längre utflykter. Vidare så ger Jenny också uttryck för att en förändring har ägt rum över tid, att barn idag är utomhus mindre än vad föregående generation var. Hon menar att trafiken är det främsta hindret för barnens fria rörlighet i stan; en situation som

skiljer kraftigt från hennes uppväxtmiljö på en mindre ort. Är svårt att tillåta barnen leka på egen hand utanför gården?

Jenny ”Ja, sedan har det inte funnits någon natur på gårdarna, det har varit längre bort som det har funnits. Bodde man i kanten på Slottsskogen så skulle de kunna gå ut där.

Mattias ”Vad är det då, är det trafiken?”

Jenny ”Ja självklart är det trafiken som är det första. Men sedan också att det är ganska stora miljöer, det är inte småskaligt. Det är ju mycket vägar och spårvagnar och hus överallt. Man är orolig för att de ska tappa bort sig och allt möjligt. Sedan har de inte velat heller, de har befunnit sig på gården och lekt och haft kompisar.”

Citatet antyder att det är svårt att isolera enskilda beståndsdelar i stadsmiljön som gör det problematiskt att släppa ut barnen på egen hand. Förvisso anses trafiken vara det främsta bekymret, men stadens virrvarr och ”stora miljöer” försvårar barnens rörelsefrihet även när det är fråga om att överbrygga korta avstånd från hemmet. Vilket också antyds så tycks barnen inte ha något större vilja till att ge sig av från innergården. Här antar jag att hon syftar på deras uppväxtår som helhet, då äldsta pojken nu är 13 år. Detta väcker frågor om vilka möjligheter som barnet faktiskt har att kunna utveckla ett intresse och relation till olika aktiviteter och platser i grannskapet, mot bakgrund av de restriktioner för rörelsefrihet som omgärdar dem.

Om nu dessa föräldrar upplever det som ett problem att barnen inte vistas i naturen tillräckligt, måste de också tycka att naturupplevelsen erbjuder speciella kvalitéer. Vad har då naturkontakten att ge barnen? För en naturintresserad person som Jenny är närnaturen väldigt viktig, liksom att åka på utflykter för att upptäcka olika naturområden runt om Göteborg. Hon talar om naturen som en plats för upplevelser och lek, men också en plats för att lära sig arter. Jennys pojkar har dock blivit för gamla för att följa med föräldrarna på utflykt. ”Det är inte häftigt och det är inte kul” menar barnen. Kanske om det är någon fågel som inte har kryssats som den äldsta följer med. Den yngsta sonen har fortfarande lite leksinne kvar och hänger på ibland. Så här beskriver hon stunderna i naturen tillsammans med barnen.

Jenny ”Hittar man klätterträd så klättrar man. Hittar man bergsbranter så klättrar man. Ibland leker vi kurragömma på vissa favoritställen. Ja, det är mycket att befinna sig i naturen och kanske titta på fåglar, kanske fånga grodyngel. Det är en upplevelse att bara befinna sig i naturen tycker vi då. Det har man försökt att få med barnen på att det är väldigt skönt.”

Jenny talar om spontanitet och att ta till vara på det som man stöter på. Att befinna sig i naturen är en upplevelse i sig och hon och hennes man vill få med barnen på att det här är skönt. Att göra saker tillsammans med barnen i naturen blir ett sätt att dela upplevelser med barnen som hon själv tycker om. Jenny är

tacksam för att föräldrarna tvingade ut henne som liten. Genom hennes aktiva agerande socialiseras även nästa generation som hon hoppas ska lära sig att uppskatta naturmötet. Hon förknippar spontanitet med naturen, man gör det som faller på och som är möjligt i relation till landskapet och årstiden. Liksom Jenny anser Ylva att det är viktigt att barn har kunskap om naturen och inte är rädd för den. När frågan om naturens betydelse kommer på tal nämner Ylva vikten av naturen för barnens motorik, psyke och integritet. Ylva önskar att barnen genom att vistas där också får vissa naturfärdigheter, färdigheter som kan behövas ifall de kommer bort eller om det är kallt och blött. Att man kan rå om sig själv och känna till vad saker heter. Två av hennes fyra söner går också i scouterna, även om hon påpekar att barnen inte vistas särskilt mycket utomhus där.

Innergårdar är som sagt viktiga utrymmen för barnfamiljerna i innerstan. Dock varierar dess kvalitéer åt mellan olika stadsdelar och hustyper. Ylva saknar en bra innergård där de bor i lägenheten i Haga. Den nuvarande beskrivs ”som ett schakt”; skuggig, liten och utan växtlighet. Därtill bor de för långt till Slottsskogen för att barnen ska ta sig dit på egen hand. Anneli som bor några kilometer bort i lägenhet i Johanneberg har grönska runt om funkislängorna från 1930-talet byggda utifrån idealet ”stad-i-park”. Tyvärr saknas där innergårdar överhuvudtaget. På grund av trafik och oro för att barnen ska råka ut för fel sorts personer vågar föräldrarna inte släppa ut barnen på det vis de skulle ha önskat. Så här beskriver Anneli de grönytor som ändå finns omkring huset och vad de kan betyda för barnen.

Anneli ”Det är ganska öppet så är det lite dungar. Så är det mestadels gräsmattor som klipps. Lite vildvuxet också. Det finns ett jättefint nedfallet träd som fortfarande lever. Ett klätterträd som är precis på baksidan och som ungarna alltid ska... Så när vi är ute på småsvängar så leker vi alltid där. De leker att de har en restaurang där. Barkbitar och gräs och sådär. Så fantasin får flöda.”

Hon upplever inte närmiljön som särskilt naturpräglad, och det som finns är tämligen otillgängligt. Ändå illustrerar citatet att även fläckar av natur, som ett nedfallet träd, kan ha betydelse som utflyktsmål och ge lust till lek. Möjligheten att klättra och löst material som bark och gräs stimulerar till fantasi och rörelse hos barnen. Anneli är en av få som också påtalar naturmötet som en källa till engagemang för miljöfrågor. Själv spårar hon sitt miljöengagemang till den aversion som väcktes när barndomens lekskog förvandlades till ett kalhygge. Anneli ser hur miljöproblematiken och hur vår fysiska naturkontakt hänger samman. Hon talar om att ”grundlägga en känsla” för naturen som vi alla är en del av.

Anneli ”Min fantastiska skog försvann. Jag kände den där skogen utan och innan. Jag fick en känsla av när jag var ute i skogen och byggde koja och tänkte att här kan man bo, man kan plocka smultron, men man kan inte dricka vattnet. Det kändes så jättefel.”

Uppenbarligen värdesätter Anneli, Ylva och Jenny barnens naturkontakt mycket. Hur kommer det sig att de bor på en plats där den vardagliga möjligheten till naturkontakt inte är den bästa? Alla tre har funderat kring sitt boende i lägenhet och vägt för- och nackdelar med att bo i stan i relation till att flytta närmare naturområden. Innerstadsföräldrarna förhåller sig i större utsträckning till alternativa boendemiljöer jämfört med vad ytterstadsföräldrarna boende i hus gör. Tankarna om att byta bostad handlar inte i första hand om bristen på natur i stan. Det är framförallt trångboddheten och avsaknad av friutrymme för barnen som gör att de funderar på att byta lägenheten mot hus. En föreställning som finns om villaboendet är att det är enklare för barnen att röra sig friare utomhus, där kan det ges ökat utrymme för en utomvistelse som inte på samma sätt behöver planeras och involvera föräldrarna. Detta kan sammanfattas i följande citat av Tora som bor i Haga med tre döttrar:

”Då tror jag (i villaförort) att det blir lättare att man springer mellan husen och att man leker kurrageömma och att man är ute springer mer mellan. Att man rör sig mer naturligt. Vi är mer att nu åker vi pulka och då tar man med sig varm choklad och åker till Slottsskogen och åker. Det kräver mer att man gör utflykter så.”

Föreställningen om barnet som springer mellan husen i förorterna skiljer sig från verkligheten för barnen i stan där föräldrarna i större utsträckning måste promenera med barnen till olika målpunkter. Detta är inte bara av ondo. Monika, som flyttat från hus i en mindre stad till centrala Göteborg, ser samtidigt behållning i att det blir mer umgänge med barnen när de nu trängts samman på en mindre yta i lägenhet.

6.2.4 Att förhålla sig till ”villavillfarelsen”

En orsak till varför de intervjuade föräldrarna ändå bor i stan tillskrivs enkelhet och närhet. Argumentet att ha nära till jobbet och att därmed spara tid för att vistas med familjen uttrycker flera av föräldrarna i stan. Peter resonerar utifrån ett sådant tydligt tidsrationellt perspektiv. För honom är det ett argument som han har tvingats slipa på, då han i flera sammanhang känt sig föranledd att försvara det faktum att de bor med barn i lägenhet mitt i Göteborg. Han, liksom många andra, har någon gång tänkt på att skaffa hus. Dock har Peter och hans fru gjort ett tydligt val att bo i lägenhet i stan genom att de har de ekonomiska förutsättningar för att köpa hus i önskvärt läge.

Peter ”Är det att vi ska kunna ha en trädgård där vi ska kunna öppna dörren och släppa ut dem själva i trädgården? Är det som är grejen, eller är det för att jag själv ska pyssla om mitt hus? Eller är argumentet att jag får samma tid för mitt barn, även om jag har ett hus? För återigen är vi tillbaka till diskussionen att alla människor har 24 timmar. Vad väljer jag liksom? Antingen så jobbar jag mindre, sover mindre eller är mindre med mina barn då.”

Att bo i stan med barn kan utifrån detta perspektiv ses som ett slags motstånd eller uppror mot en norm som inte nödvändigtvis är till gagn för vare sig barn eller föräldrar. Det kan uttryckas som att några familjer som aktivt valt innerstadsboendet också tycker sig ha genomskådat ”villavillfarelsen”. Dock upplever inte Peter avsaknaden av naturkontakt i vardagen som ett problem vilket till exempel Jenny, Ylva och Anneli gör. De påpekar alla tre att det räcker att ha en bil, som man inte ens alltid behöver i vardagen. Genom detta resonemang framträder även möjligheten att leva mer miljövänligt som viktig aspekt av innerstadsboendet.

Enkelhet och närhet i stadsmiljön är alltså viktiga aspekter av att bo centralt i stan. Det betraktas som tidsparande att kunna cykla till jobbet och slippa sköta om ett stort hus med trädgård. Sedan rotar sig barnen med vänner och skola vilket innebär ytterligare en faktor som försvårar flytt. En ytterligare aspekt handlar om priset på bostäder och begränsade valmöjligheter, i synnerhet om närheten till stadskärnan ska kombineras med närheten till natur. Alternativ med bo i hus nära stan är oftast för dyrt. Ylva har övervägt att flytta till landet men hon menar att barnen ändå är så gamla ”att de väljer datorn”. Alternativet blir då att flytta långt utanför stan, och då försvinner enkelheten och närheten. Utifrån dessa premisser framstår det inte tillräckligt attraktivt att permanent köpa sig privatutrymme med trädgård, i relation till att aktivt kompensera barnens bristande naturkontakt genom utflykter ut från stan.

Det finns dock de som anser sig hittat medelvägar mellan folkliv och grönska, lugn och stort serviceutbud, storstad och barnvänlighet. Katarina har efter idogt strävan och många turer dock hittat ett sådant läge intill Slottsskogen, dessutom i en lägenhet som rymlig nog för familjens fyra barn. Katarina är den av samtliga föräldrar som tydligaste framhåller att hennes barn vistas utomhus för lek och dessutom har varit ute en hel del på egen hand i närnaturen. Den direkta närheten utan trafikbarriärer är ett viktigt skäl till varför de bor där de bor istället för att flytta till hus utanför stan.

Katarina ” Att det är närhet, eller omedelbar närhet. För mig är det en skillnad. Det räcker säkert med, låt oss säga 300 meter, så blir det mer av ett projekt att gå till parken eller vad man nu gör. Men det har aldrig funnits, utan det har varit rakt utanför dörren.”

Med tidsgeografiskt vokabulär ord har hon aktivt sökt till en domän som kräver färre styrningsrestriktioner, något tydligt underlättar såväl hennes som barnens möjligheter när det gäller att nå och utforska närnaturen (Hägerstrand 1970). Att Katarinas barn också tagit till vara på handlingsutrymmet; tagit hela Slottsskogen i besittning och inte bara vistas på de anlagda vägarna, kommer an på en uppmuntrande inställning och en vana av att vistas i området med både utomhusdagiset och tillsammans med föräldrarna. I mellanstadieåldern höll de

på med kojor. Medan många föräldrar påtalar att barnens utomhuslek avtar med åldern och ersätts av andra aktiviteter, berättar Katarina att även hennes äldsta tonårsdotter fortfarande kan uppskatta leken utomhus. Nyligen hade dottern varit ute till midnatt i Slottsskogen och åkt pulka med vänner. Dessa vänner har tillsammans gått på utomhusdagiset i området, något som Katrin menar har präglat ungdomars inställning till att vistas utomhus och till aktiviteter som i alla sammanhang kanske inte uppfattas som så häftiga.

6.2.5 Fritidshuset gör det möjligt att slappna av med barn i lägenhet

Även om föräldrarna betonar vikten av närnaturen så framställdes den sällan som den mest betydelsefulla källan till barns naturupplevelse. För att förstå betydelsen av vistelsen i närnaturen och varför de intervjuade föräldrarna bor som de bor, är det relevant att också beakta vilka andra utrymmen och miljöer som de har tillgång till. Under kortare och längre perioder byts hemmets närmiljö för fritidshusets, skolans eller turistdestinationens nära omgivning.

En majoritet av de intervjuade föräldrarna i innerstan har tillgång till fritidshus. Detta boende besöks framförallt på lediga dagar under sommarhalvåret. Vid fritidshuset utgör naturinslaget och frihet för barnen viktiga kvalitéer. Det handlar bland annat om att man genom fritidshuset få tillgång till markplan. Monika berättar till exempel att barnen sällan eller aldrig cyklar i stan, men att detta ges möjlighet vid fritidshuset. Somliga har det som motiv eller ursäkt för varför de bor där de bor, det vill säga kvar i innerstan med barn. Det talas i termer av kvalitativ utomhusvistelse vid fritidshuset jämfört med att permanent bosätta sig i hus:

Ylva ”En annan anledning till att vi råkar bo här i stan är att vi har sommarställe som vi delar med bröder och kusiner där vi trivs bra och där vi är hela somrarna och nästan varannan helg. Det tycker vi är mer kvalitativ uterare än att ha hus med trädgård, men det blir ju mindre kojbyggen på eftermiddagen och det blir ju mindre uterare på vardagarna.”

Fritidshusets koppling till familj och släkt är tydligt. För Tora innebär fritidshuset att de inte har råd att skaffa ett i Göteborg också. Även om det inte är den enda anledningen att de inte skaffar hus i Göteborg, så säger det ändå något om vilken betydelse som läggs vid fritidshuset. I detta fall är fritidshuset synonymt med hennes barndomshem. Jenny som bor i Majorna i centrala Göteborg uttrycker det som att det blir ”ofantligt mycket lättare att släppa ut barnen”. Anneli talar om möjligheten för barnen att rå om sig själva och få möjlighet att komma nära djur, plocka hallon och svamp, tälta och bada. Samtidigt släpper inte oron helt och barnen har bland annat restriktioner i förhållande till att huset ligger nära vatten. Men generellt sett så erbjuder fritidshuset en frihet för barnen att röra sig fritt, upptäcka på egen hand och vistas mycket utomhus. Lisbeth talar i termer av en möjlighet till ”vildhet” på landet för barnen, nu 19, 17 och tio år.

Lisbeth ”Där (vid sommarhuset) har de kunnat cykla och vara ute och bada på nätterna och leva ett vilt liv. Den vildheten finns inte i stan, det är klart att de inte har det. De kan sova på balkongen, de kan göra saker hemma hos oss också, övernattningar och grejer. Men sommarlov, ledigt och sova ute på ett berg och kolla på soluppgången, det är något unikt liksom som man önskar varje människa liksom.”

Det ”unika” i fritidshus- och fjärrnaturens sysslor som Lisbeth talar om följer somliga barn åt till hemmets närmiljö och även upp i vuxen ålder. Kerstin till exempel att mycket av hennes naturupplevelser som barn kom från vistelsen vid sommarstugan. Det var också där som hennes ridintresse började och än idag umgås hon med vännerna därifrån. Det återstår att se vilka barndomsminnen som Sannas pojkar kommer att bära med sig, vars somrar nu är förknippade med fiske och båtliv vid Bohuskusten. Eller Annikas barn där farfar tar ned barnbarnen ut i naturen runt lantstället för att berätta om växter och djur. Fritidshuset är förutom en plats för naturkontakt också viktig för möte släktingar över flera generationer, samtidigt. Lisbeth uttrycker följande om vistelsen vid Östersjö-kusten och sommarhuset:

Lisbeth ”Då blir det naturen och det sociala som hänger ihop på något sätt. En stuga någonstans där jag inte haft någon social koppling tidigare hade inte betytt samma sak.”

Hur upplever då barnen vistelsen i fritidshuset? Medan barnens släktingar är närvarande vid fritidshuset blir vardagsvännerna samtidigt frånvarande. Peter som bor vid Heden i centrala Göteborg berättar också om hur hans barn kan längta hem till datorn när de är i sommarhuset då mycket av deras sociala liv går via internet. Annorlunda kompisar och annorlunda aktiviteter:

Peter ”Man har annorlunda kompisar där ute än vad man har hemma i stan. Det är ”sommarhuskompisar”. Där får de ett annorlunda umgänge om man så säger. Man går ner och badar själva, man fiskar krabbor och fiskar och spelar fotboll och brännboll och vad de nu håller på med.”

Barnet tar denna annorlunda, men årligen återkommande, semestertillvaro för given upp till en viss ålder. Katarinas barn har också tröttnat på att följa med till torpet. I torpet fattas el och därmed har de heller ingen tillgång till datorer och internet. Däremot SMS:ar barnen flitigt för att upprätthålla kontakten. Kanske sitter de svarande vännerna också på ett torp med gott om natur, men utan el och bästa vännerna.

6.2.6 Där känslan av bo på landet betonas, snarare än ”känslan av natur”

Bland ytterstadsföräldrarna uppdagades till viss del andra typer åsiktsgrupperingar; andra typer av natur- och platsrelationer än de som framträdde hos innerstadsföräldrarna. Till exempel framstod inte naturkontaktens koppling till miljöengagemang som lika utpräglad hos de ytterstadsföräldrar som intervjuades. Bland några framträdde istället ett perspektiv på natur och närmiljö

som hänger samman med ett mer landsbygdspräglad boende. Jan respektive Kerstin bor båda i Olofstorp. Jan har växt upp på gård i trakten medan Kerstins man är uppvuxen i området. Även Tomas och Petter som bor i Olofstorp har någon familjeanknytning till platsen. Då Jan växte upp var Olofstorp framförallt att betrakta som landsbygd. Hans naturkontakt är mycket förbundet med jakt, hunden och svamplockning. På frågan om han tycker att det är viktigt att barnen får med sig naturupplevelser svarar han såhär.

Jan ” Det tycker jag är en hemsk utveckling att det inte är naturligt med naturen längre. Det inget som ingår, det finns inte. Ta det här med min uppväxt där jag ända sedan det att jag varit liten följt med min pappa och jaga, deltagit i jakt och slakt. Det är inga konstigheter med det. Det med djur och döden är jättefrämmande. De kommer inte i kontakt med det, det är något som är väldigt synd.”

Det är intressant att notera hur människans naturkontakt, i detta fall genom aktiviteten jakt, betraktas som källa till förståelse kring liv och död. Därmed pekar han liksom några av innerstadsföräldrar på naturumgängets pedagogiska effekter, även om det som är tänkt att förmedlas genom naturumgänget har lite olika innerbörd. Tidigt fick Jans flickor följa med ut på strapatser i skogen. Detta för att dela med sig av naturupplevelser som han själv uppskattade från sin barndom. Förhoppningen är att barnen får med sig minnen av detta, som en nyttig erfarenhet, och kanske kan de komma tillbaka till det som vuxna. Han tycker att det är synd att leken inte finns där på samma sätt hos barnen idag. Samtidigt intar han en något av en pragmatisk inställning och resonerar kring att det ser annorlunda ut idag, barnen har helt enkelt inte det intresset.

Jakten kräver stora arealer, ett ytkrävande friluftsliv som av flera anledningar inte är möjligt att bedriva i de centralt belägna naturområdena. Jan jagar inte i vilken skog som helst utan i den trakt där han växte upp, hans barndoms lekplatser. Såväl Jan som Kerstin har bott länge i Olofstorp och sett området förvandlas till mer av en villaförort till Göteborg. Kerstin och hennes dotter rider och de har hästar på gården där de bor. Hon beskriver att det som att det var väldigt lantligt och väldigt ödsligt när vi flyttade dit och detta var en av idéerna varför de ville bo där. Sedan bebyggdes ängen bakom huset och ”nu är vi fullständigt kringbyggda, hus och gator överallt”. Känslan av att bo på landet har därmed gått helt förlorad menar hon. För henne är inte Olofstorp en av flera möjliga naturpräglade periferier runt om Göteborg att välja mellan i sökandet efter hus. Familjeanknytningen och möjligheten till att ha häst gjorde att de bosatte sig där. Valet att flytta ditt handlade heller inte om att det skulle vara bättre för hennes dotter att växa upp på landet än i stan. Att dottern inte är ute och leker i naturen ser hon inte som något större bekymmer. Hon har sin ridning och simträning. Ska dottern hålla på med något mer känner Kerstin sig också tvungen att vara med att aktivera henne.

Både Jan och Kerstin kan sägas stå med en fot i det Olofstorp som ännu bär spår av landsbygd där jakt och ridning är något som de kan göra i sin hemmiljö. Samtidigt bidrar de själva till ortens omvandling genom att bygga hus och arbetspendla till centrala Göteborg. Att just naturmark försvinner till förmån för nya hus är inte ett problem i sig. Snarare bekymrar sig båda över att ”bygden” omvandlas såväl fysiskt som socialt. Alla de intervjuade i Olofstorp vittnar om att området genomgår en kraftig förvandling. Några har sökt sig till en plats där de har familjeanknytning och sedan har barnen kommit. Andra har i större utsträckning hamnat i till exempel Olofstorp då de sökt större boende utanför stan för barnens skull. Till viss del för att komma till sundare miljö för barnen, där närhet till natur ingår som ett element.

6.2.7 Om att lämna staden för villa och trädgård när det blir för krångligt

Petter har följt den väg som många nybildade familjer i innerstan tar, nämligen att de söker efter hus utanför stan. Numera menar han att de bor rätt så nära naturen och att barnen kan leka i närskogarna, vilket han tycker är perfekt. Han får frågan hur viktigt det var för barnens skull i relation till deras egen, i valet att flytta?

Petter ”Det är ganska viktigt för oss alla tror jag. För både mig och min fru, och att vi känner för barnen, ännu viktigare.”

Mattias ”Det viktiga var möjligheten att komma ut (han har tidigare nämnt att det var ett projekt att ta sig ut med barnen i stan)?”

Petter ”Ja, att man skulle kunna, att det känns som lite sundare miljö att växa upp i, en bit utanför, dels alla, den här dåliga luften som ändå är ett faktum i centrala Göteborg. Sedan är det bekvämt att bara släppa ut barnen, det finns lämpliga miljöer.”

Samtidigt är han själv intresserad av att snickra och hans fru tycker om att arbeta i trädgården. Barnen kan alltså ses som en drivkraft, men inte som den enda förklaringen till varför de flyttat. Argumenten för barnens skull handlar om dålig luft i stan, sundare miljöer en bit utanför och att det är enkelt att släppa ut barnen i trädgården utan att på samma sätt oroa sig för trafik. Här talas det återigen om enkelhet i relation till boendet, fast på ett annat sätt än vad som är fallet för innerstadsföräldrarna. Att bo vid markplan med trädgård gör det enkelt att släppa ut barnen. Skulle de ut i Slottsskogen i stan, var det ett projekt att packa med saker och ta sig ner för trappor. Dessutom var han själv alltid tvungen att följa med.

Det är inte helt enkelt att jämföra förhållandena för familjen före och efter flytten till huset i Olofstorp från lägenheten i innerstan. Förutom att omgivningarna är annorlunda har även familjen vuxit och barnen har blivit äldre. Döttrarna är nu tio, åtta och fyra år och Petter menar att det alltid finns

några barn ute och att det fungerar att de ger sig ut hittar kompisar i kvarteret. Barnen leker i varandras trädgårdar eller i det närmaste skogsområdet. Önskan om att barnen ska uppskatta naturen finns där, och Petter försöker ta med dem och visa på att det är härligt. Han nämner också att det finns rädslor bland föräldrar i grannskapet för fästingburna sjukdomar och dammen som ligger en bit bort.

Petter ”För man ser ju mindre liksom barn ute i skogen och mindre tecken på aktiviteter i skogen och sen så vet jag att vissa föräldrar är livrädda för fästningar och som knappt vill att barnen ska gå bara för bli fästingsstuckna. Många har ganska stora trädgårdar och stora tomter de leker mycket där.”

Mattias ”Är det något som du ser som problematiskt? Vill du att de ska vara ute mer? Du jämförde med din egen barndom, hur tänker du då kring detta?”

Petter ”Ähh (tystnad), problematiskt ser jag inte det, vi försöker att få ut dem liksom. Ibland så säger vi att nu ska vi ut och promenerar och så gör vi någon picknick eller någonting. Men jag tycker väldigt mycket om att vara ute i skogen och jag hoppas ju, man vill ju lite få dem att tycka det med.”

Han antyder ovan att det är föräldrarna som får ta initiativet och de går ut i skogen någon gång i månaden. Förhoppningen är att turerna ska prägla barnen så att de själva ska uppskatta det. Barnen är inte ute så mycket på egen hand, i alla fall inte utanför närskogarna intill trädgården, där de leker häst. Generellt sett menar Petter att någonting har hänt sedan de själva var små då dagens barn inte alls lika är mycket ute och leker.

Liksom Petter lämnade Sanna innerstan för att flytta till Olofstorp. Familjen flyttade från Johanneberg i central Göteborg när andra barnet kom. Det blev för mycket med sex trappor, liten hiss och väldigt få grönytor. Kanske hade möjligheten att bo kvar i stan varit större om, som hon uttrycker det, de haft tillgång till innergårdar som finns i landshövdingehusen. Även om hon ser hur området växer så erbjuder det ännu en känsla av att bo på landet. Det handlar om svampplockning, närhet till sjöar, att man kan köpa lokalproducerade ägg och att det finns en liten handelsträdgård. Att kunna erbjuda barnen en trädgård med möjlighet att ha kaniner och att leka cowboy och indianer framstår som en viktig del i familjens beslut att byta boendemiljö. Men familjens vardag är ändå starkt knuten till innerstan genom föräldrarnas arbete och att barnen går i skola där. Sanna har funderat på ifall barnen skulle vilja bo närmare stan för enklare kunna umgås med klasskompisarna även på fritiden. Flytten till hus för barnens skull kanske inte har gagnat barnen på det sätt som föräldrarna föreställt sig, åtminstone inte under alla perioder av barndomen. Men pojkar, 11 och nio år, var mycket positiva till att bo kvar när återflytt till innerstan fördes på tal. Sanna menar att barnen uppskattar det lugn och den frihet att röra på sig som ges i villaområdet.

Sanna ”Både de här på sommaren att vi är nära en sjö och sedan de öppna ytorna. De är vana på något sätt att bara kunna gå ut och in ur huset och springa till det här fåtalet kompisar, men ändå att det ligger nära och så. Någonstans så tror jag, utan att de kanske är medvetna om det själva, att det här lugnet att komma bort från stan, det är verkligen mer landet.”

Flytten till hus från stan handlar inte i första hand om att komma närmare naturen för barnens skull, även om närmiljön många gånger är naturpräglad. Istället framhåller föräldrarna en flora av barnvänliga aspekter som man förknippar med egnahemsboendet: utrymmet inomhus, visuell öppenhet, lugn, egen trädgård, färre bilar, mer grönska och bättre luft. Bland ytterstadsföräldrarna har flertalet tillgång till naturmarker i anslutning till tomten. Trädgården med angränsande skogsparti framstår som viktiga lekplatser för barnen, liksom gatan utanför för bandy, cykling och annat som underlättas av hårdgjorda ytor. Att springa mellan husen är lättare i ytterstadsmiljön, något som föräldrar i både innerstad och ytterstad framhöll. Det frammanar en bild av fria barn som inte är beroende av föräldrarna för att ledsaga dem till kompisarna. Uttrycket säger en del om barns sätt att förflytta sig, eller kanske snarare om hur föräldrarna önskar att barnen ska ha det. Utifrån betraktat framstår tillgängligheten till naturmiljöer som god för barnen boende i ytterstadsmiljö. Detta avspeglar dock endast till viss del i hur ofta och på vilket sätt barnen faktiskt utnyttjar denna tillgänglighet för naturkontakt i hemmets närhet.

6.2.8 Förväntningar och utfall där naturen är tillgänglig

Barnens tillgänglighet från hemmet till naturområden och fria ytor är uppenbart bättre utifrån ytterstadsföräldrarnas perspektiv i jämförelse med innerstadsföräldrarnas. Linda, Petter, Elin, Alma och Malin bor alla utanför Göteborg och berättar om hur skogen intill deras hus används för barnens lekar och hur kompisar kommer på besök för att leka där. Det finns även möjligheterna till mer ytkrävande aktiviteter i hemmets närhet så som bad i sjöar och hav, fiske, ridning och bärplockning. Denna tillgänglighet tenderar samtidigt leda till att förväntningarna på barns naturkontakt blir större, liksom besvikelsen ifall inte barnen tar de vara på förutsättningar som står dem till bud. Upplever man istället att grönyttorna är få, att det är långt dit och mycket trafik, är förväntningarna å sin sida lägre på barns vardagliga naturkontakt. I ett sådant sammanhang tycks föräldrarna känna en större skyldighet att aktivt kompensera bristen på närnatur med utflykter eller turer till fritidshus om sådant finns att tillgå.

Några ytterstadsföräldrar sätter i början av intervjun likhetstecken mellan den goda tillgängligheten till natur och att barnen faktiskt ofta är på plats där. Förmodligen är detta också ett utslag av den positiva anda som finns kring barns naturkontakt. Till exempel nämnde Malin tidigt i intervjun att ”De är ju mycket ute (döttrarna 9 och 7 år) och vi har ju små skogsdungar om man säger runt

omkring och ute och bygga koja och sådana grejer då”. Längre fram under intervjun korrigerar hon denna beskrivning något och säger:

”Vi är ganska dåliga på det skulle jag vilja säga faktiskt. Ändå man säger att man ofta är ute och går i skogen men nej, vi får erkänna att vi är rätt dåliga på det. Vi har börjat lite nu och de cyklar. Vi var ute lite igår till exempel, vi sa vi går bort och springer lite. Det är väl det vanliga man känner att man inte har tid. Vi håller på att bygga om lite granna hemma och det tar alldeles för mycket tid. Man är väl mycket hemma.”

Det avslutande citatet sätter fingret på den ständigt närvarande känslan av tidsbrist, något som i sin tur kan kopplas samman med att hus med trädgård ofta kräver mer underhåll och skötsel jämfört med ett boende i. Tid som några innerstadsföräldrar menar att de till exempel kan använda till att ta sig ut från lägenheten i stan till grönområden.

Andra ytterstadsföräldrar uttrycker istället tidigt i intervjun att barnen inte är ute särskilt mycket men att de gärna hade sett mer av initiativ och leklust. Följande citat från Krister och Karin handlar också till viss del om förväntningar kontra utfall när det kommer till barnens utomhusvistelse. De bor vid havet, sydvästra delen av Hisingen. Förväntningarna på barnen hämtar näring ur de egna barndomsminnena av naturkontakt och synen på att de själva var ute mer som barn. Barnen idag uppfattas som något fantasilösa och detta blir extra påtagligt om det i sin tur ställs mot det faktum att de har naturmiljöer att tillgå. De har möjligheter till naturkontakt i grannskapet som de inte nyttjar, Pojkarna är tretton, tio och åtta år gamla.

Mattias ”Det är inget som man gör självmant?”

Karin ”Nej om man jämför med när vi växte upp så tycker jag då att vi ofta var ute och byggde kojor. Men våra barn och andra barn är inte det.”

Krister ”Inte så ofta men ibland är de ute och bygger någon koja här men det är inte så.”

Karin ”Det är inte så. Man tycker att nu när de har allt detta runt omkring sig men... Nu har det kommit något nytt som inte fanns när vi var små och det är ju datorer, så våra barn, tre pojkar då, jag har en känsla att pojkar är mer, har lättare att fastna bakom dataspelen än vad flickor har. Så det är den största fritidsaktiviteten kan man säga är datorspel av olika slag.”

I citaten ovan lyfts en aspekt av barns verklighet fram som går igen nästan oavsett var i landet man bor eller föräldrarnas socioekonomiska bakgrund, nämligen tillgången till TV och datorer. Denna aspekt berörs mer ingående längre fram i kapitlet. De upplever att barnen är ”ganska fantasilösa”, ett uttryck som tycks hänga samman med att de spelar mycket datorspel, istället för att fantisera själva och sedan hitta på något. Även om det inte är ofta så får barnen ”rycket” och då kan de vara ute ett bra tag och mamman uttrycker glatt att när det händer då tänker man ”Ja!” (skratt).”

Vad kommer förväntningarna ifrån och varför är det då viktiga att barnen vistas i naturen. Krister och Karin har lite olika uppfattningar om varför naturkontakten är viktig för barn som kan delas upp i ett känsloperspektiv respektive ett mer av ett nyttoperspektiv. Krister åkallar barndomsminnen från en tidig vårdag med leksaksbilar i grässlätten och hoppas att barnen ska få med sig liknande känslor som gör att naturkontakten kan uppskattas i vuxen ålder; ”att värdesätta det vackra i naturen”.

Krister ”Jag kommer ihåg våren väldigt väl. I gläntan i mosshagen när snön smält och det var alldeles torrt i gräset. Man tog ut sina bilar och körde med i grässlätten där. Just att få de här minnena som jag fick också då, det är väl de som är möjligt att de också uppskattar naturen i vuxen ålder. Man bär med sig mycket minnen ifrån barnsben.”

Karin känner inte igen sig i dessa minnen utan betonar istället specifika aktiviteter, förknippade med naturkontakt och friluftsliv, som kan utveckla barnen och ge dem vissa färdigheter: cykla, simma, segling och skidåkning och därmed ”känslan att kunna saker, behärska saker”.

Även om barnen har öppna ytor och skog att tillgå i till exempel Torslanda och Olofstorp så efterfrågas dock tillrättalagda platser där barnen kan samlas och hitta på saker. Krister och Karin talar om att det saknas ”naturliga lekplatser” i bemärkelsen fotbollsplaner, lekplatser, basketplan och så vidare. Med konstruktioner av olika slag följer också ett ansvar för underhåll. Det är heller inte säkert att andra vuxna i området önskar sig platser som de tror drar till sig ungdomar. Då de bor i områden som snabbt vuxit befolkningsmässigt så har den offentliga planeringen av gemensamma ytor släpat efter vilket gör att det är upp till de närboende själva att sörja för designade utemiljöer för barn. John bor i hus i Mölnlycke med skogen alldeles intill. Trots den goda tillgängligheten blir skogen inte en plats för barnens lek. Istället betonar John betydelsen av den kvartersgemensamma lekytan som grannarna själva sköter.

Mattias ”Är ni ute i något naturområde, finns det något sådant runt om er?”

John ”Vi är ute och springer i skogen, jag och min fru. Men jag kan inte säga att vi är ute hela familjen och promenerar i skogen och så, det gör vi inte så ofta. Däremot är vi mycket ute, alltså speciellt på den här lekplatsen, särskilt på sommarhalvåret, då kan vi bara gå hem och äta lite mat och sedan ut. Om du med naturen menar skogen?”

Lekplatsen som han talar om ligger i närheten av ett vattendrag med badplats och där samlas kvarterets barn och föräldrar för att umgås sommartid. Även om lekplatsen är utomhus med grönska och vatten så funderar han om jag inte var ute efter något mer naturpräglad än så; till exempel skogen som ligger runt om. Återigen framstår det anlagda som betydelsefullt för barns utomhusvistelse, inte minst för närheten hem och för att sannolikheten är större att möta andra barn

där. Närhet till naturmiljöer tycks inte alltid vara nog för att locka barnen till vistelse där.

6.2.9 Naturkontakten genom barnomsorgen

Naturkontakt i skolan är intressant i detta sammanhang utifrån åtminstone ett par aspekter. Den ena aspekten handlar om att skolan kan väcka intresse för natur och platser i närmiljön. Att aktiviteter sprungna ur skolans värld kan få liv även på fritiden. Den andra aspekten handlar om att föräldrarna kan uppmuntra och önska se mer av barns naturkontakt dagtid, då det inte finns tid på kvällar eller ork efter arbete och skola. Naturkontakten i skola och barnomsorg kan dels belysas utifrån möjligheterna kring rasterna på skolgården och i angränsade områden, och dels utifrån friluftsdagar och utomhusundervisning.

De flesta som bor i stan, och i synnerhet de som tillskriver naturkontakten stor betydelse, upplever skolans naturambitioner som ganska låga. Dels uppfattar de själva skolgården och omgivande miljö som trist, och dels saknar de mer initiativ till utomhusundervisning. De som inte betonar vikten av barnens naturkontakt ser heller inte brister i skolgårdsmiljön eller ambitionen i utomhusundervisningen som särskilt problematiskt. Katarinas barn, som gått på utomhusdags³⁷ uttrycker till exempel förvåning över att lärarna inte går till Slottsskogen när de ska undervisa om blommor istället för att vara på skolgården. Ofta hänger det på att enstaka lärare är engagerade i utomhusundervisning för att den ska bli av. Att skolans ambitioner gällande naturkontakt är lägre än förskolans är vidare något som många föräldrar har observerat.

Anneli ”På dagis var det jättebra. De åkte de på en stor utflykt varje fredag, ute i skogen. De tog spårvagn till Delsjön och så gick de flera kilometer. Även tvååringar. Så är det grönt utanför där. Min äldsta dotter går nu i trean och hon har den stora asfalterade skolgården. Men de har undervisning om kretslopp och sådana grejer.”

Citatet illustrerar en förskjutning från lek och fysisk kontakt med landskapet, ibland i miljöpedagogiskt syfte, till hur motsvarande miljöundervisning blir mer teoretiskt och abstraheras från utemiljön ju äldre barnen blir. De föräldrar som har haft sina barn i utomhusdags berättar att barnen upplever skillnaden mellan grundskola och förskola som extra påtaglig. Elin bor nära havet på västra Hisingen. Det var en slump att dottern hamnade i ett utomhusdags. Dock är både Elin och dottern mycket nöjda med detta. Även om den skolan hon nu går i använder sig av närmiljön i undervisningen, till exempel för att lära om havsmiljön, så trivdes dottern bättre med friheten som utomhusvistelsen gav henne på dagis.

---

³⁷ Större delen av dagen tillbringas utomhus i denna förskoleform; måltider och till och med sömn. Det finns också lokaler att dra sig in för att pyssla, gå på toaletten och så vidare.

Elin ”Hon är inte så här jätteimponerad över skolan så. Hon tycker att det är bara att sitta, och sitta, och sitta, och lyssna och lyssna. Då vet ju jag ju ändå att det är väldigt interaktiv undervisning, jämförelsevis, men det vet ju inte hon.”

Olof bor på Masthugget och deras närmaste dagis är ett utomhusdagis. Han beskriver sig själv som en friluftsmänniska och tycker dagiset är toppen för dottern. De hade heller inte aktivt sökt sig dit och var därför något oroliga att det skulle vara ”lite fundamentalistiskt”, men menar att de hittar en bra balans mellan ute- och innevistelse, fria lekar och mer ordnat pyssel.

Är det möjligt att betrakta utomhusdagiset som ett sätt att avlasta föräldrarna från att också ta ut barnen på fritiden? Även om Olof inte resonerar på det viset menar han att det är ett argument som kan tilltala dem som egentligen inte är särskilt naturintresserade, eller de som saknar tid på eftermiddagarna att vara ute med barnen. Men han framhåller att det också handlar om årstid. Många föräldrar uttrycker att barnen inte går ut på kvällarna och leker när det är som kallast och mörkast, att det är stor skillnad under sommarhalvåret när det är skönt ute. Då är det självklart att ta en sväng med cykeln efter dagis eller bara sätta sig någonstans i solen. Då Olofs dotter är ute så mycket på dagarna ger det en känsla av ro inför att vara inne när Göteborgsvintern är som tristast: ”nu på den mörka årstiden känns det bara som en befrielse att kunna gå hem utan dåligt samvete”.

Från skolorna i ytterstaden är det mindre av ett projekt att för utnyttja skog, lantgårdar och havet i undervisningen, än vad som är fallet för innerstads-skolorna. Föräldrarna anser generellt sett att skolorna drar nytta av denna tillgänglighet i ytterstaden, både för fysisk aktivitet och för pedagogiska syften. Föräldrarna i ytterstadsmiljön framstår som mer nöjda med ambitionsnivån i barnens naturkontakt och den miljö som de har att tillgå, i jämförelse med innerstadsföräldrarna. Då ytterstadsborna i studien inte betonar naturkontakten på samma sätt som några av innerstadsföräldrarna, samt att tillgängligheten till naturområden är bättre utanför stan, syns kraven på skolans friluftsamationer vara enklare uppfylla där.

6.3 Hinder för barns naturkontakt nära hemmet

6.3.1 Inledning

Ambitionen med hinderdiskussionen är att framkalla en bild av de förutsättningarna som hindrar, men också gynnar, barns naturkontakt. Detta knyter an till det tidsgeografiska synsättet på barns tidsrumsliga förehavanden och restriktioner för olika projekt. Trafiken och risken för hotande främlingar är de orosmoment som framförallt kom att beröras i relation till begränsningar i

barnens rörlighet på egen hand, i utemiljön. Trafiken var det mest överhängande bekymret enligt föräldrarna, detta oavsett innerstadsmiljö eller ytterstadsmiljö.

6.3.2 Trafiken försvårar närnaturkontakten men underlättar den långväga

Begreppet innerstad rymmer olika sorters miljöer och tillsynes små kvalitativa skillnader mellan olika kvarter kan påverka hur närmiljön betraktas av föräldrarna. Anneli upplever det som problematiskt att skicka ut barnen på egen hand där de bor på Johanneberg i centrala Göteborg. Efter att barnen antingen har tagit hissen eller trapporna ner så kommer de ut på en trottoar där de måste passera en trafikerad gata för att nå grönytorna mellan husen.

Anneli ”Det finns mycket grönytor men de är svåra att använda, för att de är genomkorsade av bilvägar hela tiden. Så det går inte att släppa ut barnen och att de går till det gröna utan att de korsar bilvägar. De kör ganska fort där.”

Barnen i innerstaden möter vanligtvis tämligen trafikerade gator nära hemmet. Somliga barn kan dock välja mellan att gå ut på trottoaren eller att ta sig ut på innergården. Innergårdarna är ofta låsta för allmänheten och där kan barnen som små vistas på egen hand. Barnen blir ofta åtföljda av föräldrarna till skola, träningar och i den mån de tar sig till parker och naturområden för att trafikmiljön uppfattas som ett riskmoment.

Biltrafiken försvårar möjligheten för barns bostadsnära naturkontakt men underlättar samtidigt den naturkontakt som kräver att familjen tar sig ut från stan. De flesta föräldrar som bor i stan har tillgång till bil, men då oftast en bil. Cecilia, Maria och Ylva har till exempelvis ingen bil alls. Att slippa köra bil, framförallt till arbetet, lyfts fram till en viktig kvalitet av att bo i stan. Istället är det fritidens aktivitetsmönster som föranleder behov av bil och många av dessa fritidsaktiviteter är också knutna till naturmiljöer och friluftslivsaktiviteter. En helg i fritidshuset, ridning, orientering och dykning i havet är exempel på fritidsaktiviteter som gör det svårt att klara sig utan bil, även om avstånden till skola och arbete i övrigt är korta. Den generella bilden är att familjerna i stan enklare kan ta sig till aktiviteter och kompisar utan att köra bil, i jämförelse med ytterstadsföräldrarna.

För de familjer som bor alldeles intill skog eller parkmiljöer är trafikmiljön inte något bekymmersamt hinder. Ifall parken eller lekplatsen ligger några hundra meter från hemmet, och om vägen dit är trafikerad, blir föräldrarnas allmänna diskussioner kring trafikmiljö intressant att sätta i relation till barnens möjlighet till naturkontakt. Detta kan illustreras med Morgan som berättar om situationen för sin nioåriga dotter. Utöver leken på innergården uppsöker hon inte något naturpräglad område på egen hand. Dottern går i skola några hundra meter från hemmet i östra delarna av centrala Göteborg. Om mornarna följs hon åt av

föräldrarna för att hon ska komma fram tryggt. Egentligen litar de på att hon kan gå själv och att hon hittar dit. Det är bara en väg att korsa, men de vill se till att hon kommer fram ordentligt. I uttrycket att ”det är långt” till en viss målpunkt tycks rymma en oro för vad som kan hända på vägen dit, snarare att det egentligen är något problem rent fysiskt eller orienteringsmässigt för barnen. Även om Morgan inte explicit diskuterar detta som en begränsning för dotterns naturkontakt, säger det ändå vilka förutsättningar som i många fall måste vara uppfyllda för att dottern i detta fall ska kunna ta sig till ett grönområde på egen hand.

Lisbeth som bor på Masthugget resonerar kring både trafik och potentiellt farliga människor i relation till barnens utomhusvistelse på egen hand. Där barnen är uppväxta är det trafikseparerat. Hon ger exempel på ett ”licens-tänkade” (Kyttä 2006) kring barnens rörelsefrihet i förhållande till barnens ålder, avstånd från hemmet samt vilka vägar som måste korsas. Med åren kan de tillryggalägga allt längre avstånd från hemmet, i alla fall om det sker i riktning mot Masthuggsberget och Slottsskogen där det är mindre trafik. Allt för många gator mellan hemmet och naturområden innebär snabbt en stark barriär, åtminstone upp i 10-11 års ålder. Katarina visar att vardagslivet i storstaden med barn inte behöver stå i kontrast med utomhusliv, lek i grönområden och känslan av trygghet. Omedelbar närhet till naturområden framstår återigen som väldigt avgörande för att barnen ska kunna vistas där, i synnerhet ifall detta ska ske på egen hand.

6.3.3 En tillbakahållen oro för främlingar och blottare i närskogen

Hos några föräldrar i innerstaden samspelade oron för trafikmiljön med en oro att barnen ska råka på potentiellt hotfulla människor; att barnen ska bli bortrövade eller liknande, även om detta på intet sätt dominerar föräldrarnas berättelser. Oron för vilka människor som barnen ska råka ut för blir särskilt påtaglig om barnen vistas utomhus kvällstid. Samtidigt tycks det finnas en ovilja att hemfalla åt en överdriven oro kring risker för barnen. De påpekas att risken för sådana händelser är mycket liten. Risken ansågs heller inte större för att de bor i centrala Göteborg. Det är också intressant att notera att graden av oro kan variera inför en och hyfsat samma omgivningsstruktur. Detta pekar på vikten av att uppmärksamma föräldrarnas inställning och upplevelse av trygghet.

Tre föräldrar boende i stan har barn som råkat ut för blottare. I samtliga dessa fall ägde detta rum i eller i närheten av skogspartier, grönområden och skolgårdar. Jennys pojkar hade förut möjligheten att leka i skogen i samband med skolraster. Efter larm om att en blottare rört sig i området sattes det stopp för leken i skogen. Redan innan detta begränsades barnens lek område vid skolan genom att ytor skärmades av eller bebyggdes. Dessa händelser illustrerar den ”socio-rumsliga dialektiken”, hur den fysiska miljön och i den sociala intimt är

sammanlänkat, i det här fallet ledde till att barnens frihet att röra sig utomhus kom att begränsas. Först ersattes en bit av skolgårdens närområde av hus. För överskådlig framtid kan ingen sätta fotavtryck i leran eller att klättra just där husen nu står. Skogsområdet intill skolan står ännu kvar. Men vetskapen om att en blottare varit synlig i närheten av skolan gör att lekande skolbarn inte längre är synliga i området. Åtminstone så länge som barnen följer reglerna och inte passerar gränsen in till skogen. Skulle man göra upprepade observationer på platsen skulle slutsatsen mycket riktigt bli att barn inte längre leker i skogen utan håller sig närmare skolan och bebyggelsen. Varför det utvecklats på det viset är dock inget som avslöjas vid första anblicken. På skolgården leker barnen som upplever besvikelse över att deras rörelsefrihet har begränsats, av flera olika anledningar.

Inte heller föräldrar som själva råkat ut för blottare i barndomen uttrycker någon större oro. Maria växte upp i Linnestan i centrala Göteborg där hennes barn i sin tur växer nu upp. Hon berättar om hur hon redan vid fem-sex års ålder kunde lämna förskolan där hennes mor arbetade för att tillsammans med en kompis promenera till en park för att leka. Hennes föräldrar var inte mer tillåtande än andra, det är inte det som förklarar Marias rörelsefrihet som barn. Dock upplever hon sig själv som långt mer tillåtande än dagens föräldrar och hon undviker att skrämma sin dotter med ”fula gubbar”.

Maria ”Det lär sig alla kvinnor förr eller senare ändå att vara rädda för. Det behöver man inte vara när man är så liten. Jag har försökt att lära henne att man ska vara försiktig oavsett, men att det inte är den här pedofilmannen som är ett sådant övervägande hot. Då kom detta lite ofrivilligt ändå”.

Hennes dotter blev orolig sedan de från skolan varnat för någon man som smög runt vid skolgården. Maria har själv minnen från lek i Slottsskogen där hon och vännerna råkade ut för blottare flera gånger under barndomen. De hände till och med att barnen jagade efter en blottare och ropade saker efter dem. Det framstår vid första anblicken motsägelsefullt att egna erfarenheter av blottare inte gör henne mer aktsam för dotterns del. Samtidigt, då hon inte upplevde de situationerna som särskilt omvälvande, föreställer hon sig att det inte är så hemskt som det låter.

6.3.4 Barnvänligt om inte trafiken hade stört i ”idyllen”

Låt oss förflytta oss till villaområdena en bit från spårvagnar och höga hus. Ett sådant boende framstår som ett sätt att tillförsäkra sig om en tryggare miljö med trädgård, återvändsgator och grönska som möjliggör naturkontakt. Där är det nära till andra barnfamiljer men lagom långt till närmsta Systembolag och till påverkade människor i det offentliga rummet.

För ytterstadsbarnen är sällan trafiken ett bekymmer för att nå första bästa naturområden. Däremot är trafiken ett problem när barnen ska ta sig lite längre sträckor, exempelvis till skola eller träning, eller till en badsjö en bit bort. Alltid finns det någon trafikled att ta hänsyn. Som Alma påtalar räcker det med en större väg mellan hemmet och skolan för att barnen ska bli åtföljda, åtminstone upp till nio-tio års ålder. I ett område som annars uppfattas som idylliskt kan relativt små störningar framstå som påtagliga. Här går det återigen att sätta trafikmängder som ett hot i relation till vilka förväntningar och föreställningar som finns kring bostadsområdet. Räknar man inte med mycket trafik, vilket tycks vara fallet för de boende utanför stan, kan även mindre öknings av trafikmängder framstå som bekymmersamma.

Flera av föräldrarna i ytterstaden bor i områden som kraftigt har expanderat befolknings- och bebyggelsemässigt de senaste 10-15 åren. Då många av dem flyttade dit när barnen var små för drygt ett årtionde sedan så kan de ge perspektiv på denna utveckling. Elin, Lindas, Malins respektive Kerstin hus ligger till exempel i områden med glesare, men ändå växande, bebyggelse. Där upplevs vägar och annan infrastruktur inte anpassad för befolkningstillväxten eller för barns förflyttningar på egen hand. Det saknas trottoarer, cykelbanor, tunnlar och gatulampor. Elin beskriver trafiksituationen där hon bor på västra Hisingen och menar att den eftersatta infrastrukturen mer eller mindre tvingar föräldrarna att skjutsa barnen överallt. Trafik som i sin tur ger upphov till mer trafik. Hon pekar även på att det inte bara är barns uppväxtförhållande som förändrats över en generation, här i fråga om trafikmiljön, utan att hon som förälder antagligen betjänar mer än vad tidigare föräldrageneration gjort.

Elin: ”Alltså egentligen är det inte för långt. Det är klart att vi curlar nog våra barn mer än vad vi själva gjorde om man jämför med vilka avstånd som jag tog mig med cykel så är det inte mycket längre för min dotter egentligen. Hade det funnits cykelvägar och tillräckligt belysning så hade föräldrarna låtit släppa sina barn på vägarna. Men de vågar de inte nu för att det är så mycket bilar så det blir liksom en ond cirkel av det.”

Ifall Linda, som bor på utanför Olofstorp, tänker bort den större vägen som passerar utanför huset ser hon området som idylliskt. Barn håller på i trädgården och klättrar i området som de kallar för ”mellanskogen” och som skiljer deras tomt från grannarnas. När mormor är på besök hjälper barnen till att påta i odlingslotten. Samtidigt återkommer hon till problemen med vägen. Ska barnen träffa kamrater som inte bor i grannhuset eller ta sig till skolan är det skjutsning som gäller. Linda och hennes man är inställda på att köra mycket för att barnen ska få möjlighet att ta del av olika fritidsaktiviteter. Intressant nog problematiserar hon inte det egna bidrag till trafiksituationen.

Den trygghet som det innebär att bo i socialt stabila bostadsområden framstår som den mest centrala aspekten som bidrar till synen på sitt område som

barnvänligt. Krister i Torslanda uttrycker det som att ”många arbetar och ganska många hör till medelklass som bor här, det finns en trygghet i det”. Ingen av föräldrarna påtalar att oro för främlingar skulle vara något som hindrar barnens naturkontakt där de bor. Här sticker situationen ut i Olofstorp då föräldrarna antyder att det finns spänningar mellan ungdomarna. Dels omnämns sociala problem inom området med fylla och droger och dels talas det om bråk med ungdomar som kommer från miljonprogramsförorter som finns i samma stadsdel. Oron för stök är mestadels förknippad med Olofstorps centrum eller barnens väg hem från bussen på kvällstid. Ingen nämner otrygghet i samband med vistelse i närnaturen. Detta ter sig inte som märkligt då det är rimligt att anta, att i den mån barnen rör sig i närnaturen överhuvudtaget, att de sällan eller aldrig vistas där när det är mörkt. En skillnad från innerstaden är att det just är ungdomar som anses stå för eventuella problem i ytterstaden. Barnen är en viktig anledning till att flytta till hus och utgör stommen för föreningsliv och grannkontakt. Med tiden blir de ungdomar, varav några blir till oroshärdar. En annan skillnad från innerstaden är att ytterstadsområdena främst hyser bostäder och att det framförallt är de boende själva som rör sig i området. På så sätt är enklare känna igen andra, vilka som inte hör dit och att själv bli igenkänd.

6.3.5 Skärmen som en rolig konkurrent om barnens begränsade fritid

Tre grundläggande utsagor om barns skärmaktiviteter kan presenteras från intervjuerna med föräldrarna. Det första är att samtliga barn uppskattar skärmtid i någon form, vanligtvis datorer och internet, men även TV. Den andra observationen är att i stort sett samtliga föräldrar anser att barnen vistas för mycket framför skärmar. Dock varierar synen på vilka nackdelarna är. Föräldrarna har därtill olika strategier för att hantera det myckna. Ett nyckelord i sammanhanget är balans, i relation till andra aktiviteter, när det kommer till att sitta framför skärmar. Det får inte bli för mycket, men att begränsa det helt är inte något alternativ. För det tredje finns det fler likheter än skillnader gällande innerstads- och ytterstadsföräldrarna i förhållande till barns användning av datorer.

Barns tillgänglighet till skärmaktiviteter påverkas inte av om de bor i innerstad eller ytterstad. Däremot kan skillnader i den omgivande närmiljön påverka föräldrarnas möjlighet att erbjuda goda alternativ till inomhusvistelsen, ifall de begränsar barnens skärmsittande. Det framstår som enklare för föräldrarna i ytterstan att skicka ut barnen för att leka. Möjligheten för barnen i ytterstan att kunna gå ut innebär å andra sidan inte nödvändigtvis att det görs. Malin som bor i hus på Hisingen upplever att barnen ofta byter en skärm mot en annan när hon ber dem gå bort från datorn. Kerstin som bor med sin tioåriga dotter i Olofstorp utanför Göteborg påpekar förvisso att det blir mycket tid framför datorn och TV och att ofta så sitter kompisarna tillsammans där. Samtidigt förhåller hon sig pragmatiskt till detta och sätter inga formella begränsningar: ”det är jättesvårt, ska jag i så fall hålla på att aktivera henne med något”? Kerstin menar att hon

och dottern gör så mycket tillsammans ändå och om hon ska ha tid med huset och med sig själv kan hon inte hålla på att aktivera henne. ”Det blir en stund datorn eller TV, det är inte mycket att göra åt.” På sommaren är det enklare om det är fint väder, då kan hon skjutsa dottern till sjön i närheten och sitta där och sola. Det hon berättar speglar också det sätt på vilket föräldrar länkas till barnens fritidsaktiviteter. Det är flera föräldrar, som även om de anser att det kan bli för mycket framför datorn, också poängterar att det för barnen är en källa till avslappning, som ett sätt att varva ner mellan olika aktiviteter. Krister och Karin talar om att det finns en gräns för hur mycket deras pojkar får sitta framför datorn. Tiden framför datorn betraktas inte som dålig i sig för barnen. Istället sätts den i relation till om andra nyttiga aktiviteter avklarats. Samtidigt resonerar de kring att det är svårt att styra det och att det till exempel är svårt tvinga ut dem i naturen.

Karin ”Nej de vill ju gärna sitta framför datorn men vi försöker väl resonera som så att om de har sovit ordentlig, ätit ordentligt, gått i skolan, gjort sina läxor, tränat sin idrott då är det deras fritid. Om de då vill sitta framför datorn, inte för länge givetvis. Då är det deras avkoppling då. Jag hade hellre sett att de byggde kojor, men samtidigt är det svårt att tvinga dem.”

I detta perspektiv framträder en påtvingad naturkontakt från föräldrarnas sida som ytterligare ett måste i barnens redan upptagna tillvaro. Att låta dem göra det de helst vill är att ge dem respit från de krav som annars ställs på dem. Anneli är också skeptisk till för mycket tid framför datorn, men har inga formella regler kring det. En anledning till detta är att hon i vissa lägen tycker sig sakna alternativ att erbjuda barnen, då hon uppfattar att närmiljön på Johanneberg inte är lämplig att vistas i på egen hand. Hennes äldsta barn är tio och åtta år gamla. Ser hon några problem med detta ifall barnen är ute eller inne?

Anneli ”Inte som vi bor nu så är det svårt att ha något önskemål egentligen. För om de ska vara ute så måste någon vuxen vara med. Man ska tvätta och laga mat och allt sådant. Så då kan de göra lite sådant under tiden. Hade vi bott i hus så kunde de varit ute och hoppat studsmatta och lekt med kaninen eller så. För oss så är det ingen konflikt. Med vad ska man byta eller ersätta?”

Anneli menar att ett boende i hus med trädgård hade medgett andra möjligheter till att begränsa tiden framför datorn och istället se till att de vistades i trädgården. I brist på alternativ i den fysiska närmiljön låter hon barnen hållas, i alla fall om det kommer i konflikt med hushållsarbetet som måste göras. Morgon som bor strax öster om Göteborgs centrum är väldigt restriktiv i relation till dotterns datoraktiviteter. Han ser det inte som nödvändigt att hon måste gå ut istället, dels för att miljön inte är i alla avseenden är tillåtande, men än viktigare är att han gärna ser att hon ägnar sig åt sådant som pyssel och läsning.

Som nämnts så är i stort sett samtliga föräldrar tveksamma till obegränsat skärmsittande. Ungefär som att det är svårt att sätta ord på det positiva med att vara utomhus så tycker flera föräldrar att det naturligt eller självklart att man som förälder är lite emot det. Sanna, boende i Olofstorp, uppfattar inte skärmaktiviteter som ”riktigt lek” och berättar om en situation där skillnaden mellan riktig lek och skärmtid uppenbarade sig. Här handlar kritiken framförallt om att det uppfattas som någonting passivt. En viktig del av det som kännetecknar en god barndom tycks handla om att barnen rör på sig, härjar och låter³⁸. Även om sinnena stimuleras av datorspelande så uppfattas stillasittande och tystnad från barnens sida som något besynnerligt.

Sanna ”Det tänkte jag på häromdagen att när de var mindre så kunde man se när de hade haft kompisar hemma, för när man kom in på deras rum för det var ju i krig i rummet och allting. Men nu märker man ju inte det, för nu oftast är du ju datorn och så sitter de ju där och då märker man inte att, men det är ju lite tråkigt.”

Några föräldrar uppmärksammar internets avigsidor i relation till vilka människor och vilken sorts information som barnen kan komma i kontakt med. Maria hör dock till undantagen bland föräldrarna när hon framhåller att hon är mer orolig för att elvaåriga dottern ska ”surfa fritt” än att hon till exempel korsar Linnégatan³⁹ på egen hand. Tillsammans med två kompisar utgör dottern undantag i vänkretsen då de har tillåtelse att själva gå till de olika lekplatserna i området eller titta i butiker i Haga. Samtidigt vet Maria att dottern sitter hemma hos kompisar framför datorn, något som hon inte lägger sig i. ”Det finns det en poäng med på något sätt att de ska ju inte göra som man säger liksom” uttrycker Maria det. Även om ”domänen” internet är relativt ny, så aktualiserar barns rumsterande i den virtuella världen gränsdragningsproblem som påminner om dem som gäller för barns utomhusvistelse.

6.3.6 Träning balanserar skärmtiden

Föräldrarnas främsta invändning mot skärmaktiviteter handlade inte om att barnen skulle få för lite motion. En förklaring till detta beror med största sannolikhet på att samtliga barn är väldigt aktiva i idrottsträningar av olika slag. De flesta har minst en idrottsaktivitet i veckan, vilket i sin tur genererar ett antal träningstillfällen, inte sällan på olika platser i stan. Den organiserade träningen tillgodoser på så sätt föräldrarnas önskan om barns motion och fysisk aktivitet. Somliga träningar är förlagda utomhus. Maries och Tomas barn spelar till exempel golf, vilken betraktas som ”ganska ordnad naturkontakt”. Andra barn går i scouter vilket dock inte innebär att träffarna är förlagda utomhus varje gång. Majoriteten av barnens träning sker inomhus, eller åtminstone en delar av året, som till exempel fotbollsträningen.

---

³⁸ Åtminstone innan de har nått tonåren.

³⁹ En livligt trafikerad gata med både bil- och spårvagnstrafik i centrala Göteborg.

Även om leken utomhus i naturmiljö och träning av olika slag både ger motion, så skiljer sig leken och den organiserade träningen åt ur åtminstone två avseenden. Den ena är att den sistnämnda är fixerad i tid och rum; barnen ska vid återkommande tillfällen träffas på en viss plats under en viss tid. Den andra skillnaden är att den senare aktiviteten är organiserad och planerad av vuxna, med till synes begränsat utrymme för spontanitet. De flesta föräldrar ser idrottsträning som något i alla avseende positivt, såväl det fysiska genom kroppslig rörlighet och färdighet, som att det är ”fostrande”, personlighetsutvecklande och identitetsskapande. I de flesta fall prisas också det stora utbudet av aktiviteter, dock med förbehållet att det inte får bli för mycket. Ungefär som med datorspelande efterfrågas en balans mellan olika sysslor. Många är engagerade som ledare, andra följer barnen åt och skjutsar till träningen. Detta innebär flera träningspass i veckan, inte sällan med mer uppbunden tid också för föräldrarna.

Som nämnts är en vanlig föreställning bland föräldrarna att deras barn leker utomhus i mindre utsträckning än vad de själva gjorde. De påtalar ytterligare en skillnad över tid, nämligen att barnen börjar med organiserad träning i allt yngre åldrar och tidigare än vad de själva gjorde. Linda, som är mycket engagerad i barnens fritidsaktiviteter och själv scoutledare, uttrycker sig på följande sätt när det kommer till att barnen driver på för att pröva olika aktiviteter.

Linda ”Men sedan får det inte bli för mycket heller. Det får ju inte vara så mycket som...det säger jag till min äldsta...han vill ju ’karate skulle man börja’, och ’fäktning är så roligt’ mamma. Kan vi inte göra det? Sedan vet jag att det har krupit ner i åldrarna, det kan jag känna att nu är det nästan en press att det ska börja så tidigt som i 5 års ålder. Jag var 11-12 år.”

Ofta är det föräldrarna som initierar och uppmuntrar barnens träningar, delvis utifrån vilka förväntningar och vanor som finns runtomkring dem. Karin menar att de barn som inte håller på med någon aktivitet kan betraktas som udda och att det sprids en känsla av det är normalt att hålla på med mycket organiserade fritidsaktiviteter, precis som alla andra. När ”bollen väl är i rullning” eskalerar träningen i takt med att barnen vill göra som kompisarna, att de upptäcker nya intressanta träningsformer samt att antalet träningstillfällen med påföljande matcher ökar med tiden.

Linda som växte upp i ett miljonprogramsområde på 1970-talet menar att det inte så mycket aktiviteter utan att man lekte mer på gården. Detta förutsätter att det finns andra barn att leka med, att de inte sitter framför datorn eller vistas i en träningslokal. För att barnen ska kunna träffas fysiskt måste de kunna ta sig till varandra, de ska också ha tid till detta, *samtidigt*. Tränar den ena kompiserna på tisdag och torsdag och den andra på måndag och onsdag så blir det svårt att mötas alla tre vid lekplatsen eller skogsbrynet under veckodagarna. Så till vida

de inte väljer samma aktiviteter att träna. Betydelsen av närheten till jämnåriga barn i grannskapet är något som framhålls av flera föräldrar, inte minst utifrån erfarenheter av den egna barndomen och långa avstånd till kompisar. Det sistnämnda i citatet problematiserar synen på villaförorten som en plats där det bara är att springa över till kompisarna. För det tycks finnas en risk att barnet inte är hemma om inte träffen bokas i förväg. Kerstin uttrycker detta på följande sätt.

Kerstin ”I lördags ringde hon runt till alla sina kompisar och jag tror inte att någon var hemma. För de är skilda och då ska de vara hos pappa eller mamma, någon annan skulle på handbollsträning, någon tredje skulle rida, det var allt alltså. Det är inte bara så att de är hemma och att man kan gå och knacka på och där är ett barn.”

Föräldrarna växlar mellan gas och broms gällande barnens engagemang i olika föreningar. Bromsar gör de just för att det också ska finnas tid för lek och att bara ”vara”. Följande citat av John illustrerar hur föräldrarna resonerar med varandra och med sina barn i frågan om hur många aktiviteter och träningstillfällen som är rimliga. Hans fru tycker att det är bra med mycket aktiviteter medan han själv ser risken med att det blir för mycket.

John ” Ett tag när innebandyn och fotbollen går samtidigt med matcher och träningar, då var det i princip varje dag i veckan träningar eller match. Då känner man, hur bra är det? Då sa han det själv vid något tillfälle, idag vill jag inte träna för idag vill jag leka med mina kompisar och det tycker jag är ganska bra generellt till att inte träna. Det tycker jag personligen är lite skrämmande att aktiviteterna nästan tar över och att man inte får vara så mycket barn och leka som barn liksom. Samtidigt är det svårt att säga nej när de vill hålla på.”

John är den som tydligaste uttrycker att alla dessa träningar kan bli en belastning. Inte minst för honom själv då de tränger ut hans egentid och de stunder där hela familjen kan samlas. Sonen har själv uttryckt en önskan om att bara leka med kompisar istället för träningar. En anledning till att det ser ut som det gör bland barnfamiljer förklarar John med att föräldrarna blivit alltmer engagerade i barnens fritid: ”jag tror att papporna inte var lika engagerade förr i tiden utan det var mest mammorna och de hade inte tid att ta barnen till aktiviteter i samma utsträckning”.

Barnens träning och den fyllda vardagen kan i sin tur inverka på föräldrarnas möjlighet till fritid och till exempel friluftsliv, det blir ingen tid till en promenad. Detta säger något om hur vardagslivet ter sig, såväl för barn som vuxna. Jobbet tar sin tid, arbetsresorna, skötsel av hem likaså. Barnen går i skola och har läxor. Därtill finns ett stort utbud av det mesta som drar uppmärksamhet, tid och engagemang och som fyller fritiden. I detta perspektiv handlar det om att skynda sig hem för att hinna till; frågan är hur många gånger det blir till naturområden? Utbudet av fritidaktiviteter är därför en viktig aspekt att beakta för att förstå

naturmötets roll och utrymmer i barnens fritid. Det finns en spänning mellan de utvecklande aspekterna av träning, den glädje det medför och risken för att det blir till ett stressmoment.

Tomas menar att barnen ibland har svårt att ta till sig att man kan ”göra ingenting”. Detta knyter an till synen, som här och var framträder i materialet, på barnen som initiativlösa, i alla fall för lek utomhus på egen hand. Ett motmedel som lyfts fram emot stressen, den upptagna och fartfyllda vardagen är att idén om att barn idag bereds för få tillfällen för att ha det tråkigt. Jenny och Lisbeth, som båda bor i stan, betonar båda vikten av sysslolöshet och efterfrågar uttryckligen behovet av att barnen borde få känna hur det känns att ha det tråkigt.

Lisbeth ”Där i Värmland på 1970-talet hade vi väldigt mycket mer tid för att bara ha det tråkigt och göra en del saker som var roliga. Medan jag ser idag att barn sällan hinner ha det tråkigt. Problemet är ju också att lättillgängligheten, jag ska säga att det inte är lätt att ha det tråkigt idag med datorer och TV. Det finns ett utbud...så det där fullständiga passiviteten, som man kan uppleva när sladden är utdragen, hittar man ju inte riktigt.”

Det är svårt att se några tydliga skillnader i materialet gällande innerstads-föräldrarna och ytterstadsföräldrarnas relation till fritidsaktiviteterna. De som har den mest stressade och kompakta vardagen med mycket aktiviteter och skjutsningar bor i egna hem en bit från stan. Det tycks som om skötsel av hus och trädgård, längre resor för arbetspendling och skjutsning till aktiviteter samt en anda i grannskapet som främjar upptagenhet bidrar till att det blir mycket. Dessa föräldrar är positiva till barnens naturkontakt, samtidigt så blir bristen på tid en uppenbar anledning till att det inte alltid blir särskilt mycket av det. Marie ger uttryck för detta och för mångas önskan om att ge barnen en så utvecklande och i alla avseende god uppväxt.

”Men tiden räcker ju inte till, till det. Det är ju alltid ett val man måste göra. Man hinner aldrig vara ute i naturen så mycket som man vill. Man hinner ju aldrig liksom ge dem allt det man skulle önska att de hade med sig tills det att de är vuxna. Utan det handlar om ett livspussel så. Att få ihop och att försöka få ihop lite bitar då och då.”

Citatet indikerar att föräldrarna ställer höga krav på sitt föräldraskap och på allt det som de som borde förmedlas under barnens uppväxtår. Samtidigt finns det föräldrar i ytterstaden som aktivt hållit igen med aktiviteter och skjutsning och inte upplever någon vidare problem med fritidsbalansen. På samma sätt som att några föräldrar skjutsar och engagerar sig i ett flertal av barnens aktiviteter i innerstan, med funderingar på ifall detta kan bli för mycket eller inte.

6.4 Analys av resultatet i föräldrastudien

6.4.1 Introduktion

Nedan kommer resultatet från föräldrastudien att sammanfattas och analyseras. I jämförelse med barnens perspektiv från föregående delstudie är det i föräldrastudien en större tyngdpunkt på hinder för barns rörelsefrihet och olika orosmoment i relation till barns utomhusvistelse. Föräldrarna reflekterar över vilka gränser som ska sättas, vilka platser som barnen får besöka vilken tid på dygnet och i vilken ålder som barnen klarar av att hantera trafik. Därtill har föräldrarna en tidsrumsöverblick som ger möjlighet att jämföra med egna barndomen. Genom deras berättelser framträder inte lika tydliga och detaljerade berättelser om barnens användning, erfarenhet samt känslomässiga relation till olika platser i deras närnatur. Men dessa aspekter visar sig dock genom egna barndomsminnen likväl i tankar om årstidens betydelse för viljan att ta sig utomhus tillsammans med barnen.

Då majoriteten av föräldrarna menar att barnen inte är utomhus i naturmiljöer särskilt ofta, så kom frågorna också att kretsa kring barnens möjlighet till att överhuvudtaget röra sig fritt i sin närmiljö; till träning, skola och kompisar. De aspekter som försvårar barns fria rörlighet i generella termer, torde också gälla i relation barns möjligheter till naturkontakt. Förutom att det bör finnas platser som anses vara naturpräglade inom räckhåll, bör även vägen till naturen vara framkomlig för barn. Därtill kan även upplevelsen av trygghet väl på plats i naturen kunna inverka på om föräldrarna tillåter barns vistelse där.

6.4.2 ”Det är synd att barnen inte är ute mer, men det är inte så konstigt”

Genomgående ger föräldrarna intrycket att deras barn inte vistas särskilt mycket eller ofta i naturområden, i synnerhet inte på egen hand. Men det förekommer, och utelivet i naturmiljöer är mångt och mycket förknippat med sommarhalvåret och ledighet under semestrar och helger. Flertalet föräldrar betraktar barns naturkontakt som viktig. De flesta vill gärna att barnen är utomhus mer än vad som nu är fallet och föräldrarna påpekar att de i barndomen vistades utomhus i naturmiljöer i större utsträckning än vad deras barn är idag. Att den fria rörligheten har försämrats sedan den egna barndomen är upplevelse som uttrycks av föräldrar även i andra studier (Tillberg 2001; Valentine & McKendrick 1997). Dock intar flertalet föräldrar här en pragmatisk inställning där de resonerar kring tidens knapphet, att mörker och regn inte lockar, att verkligheten och tekniken har förändrats sedan de var små och att barnen därmed har andra intressen idag. De som inte har naturen i sin närhet i vardagen kompenserar i många fall detta på olika sätt genom utflykter eller genom att betona fritidshusets roll för naturkontakt, miljöombyte och friutrymmen om somrarna.

När det kommer till att jämföra innerstadsföräldrarnas perspektiv med ytterstadsföräldrarnas framkommer det både likheter och skillnader i barns möjlighet till naturkontakt. En uppenbar skillnad är att tillgängligheten är bättre till grönområden och friytor för barnen i ytterstaden. Där finns möjlighet att utöva mer arealkrävande uteaktiviteter som turer till badsjöar, båtliv och fiske, ridning och bärplockning. Dock tycks detta inte innebära några avgörande skillnader i hur barnens naturkontakt faktiskt gestaltar sig i vardagen. Trots att de respektive boendemiljöerna erbjuder barnen något olika handlingsutrymmen, och fastän att föräldrarna intar något olika inställning till betydelsen av naturkontakt, så utgör inte barns vistelse i närnaturen något dominerande inslag i vardagen vare sig ytterstad eller innerstad. Istället har barnen på många sätt ett liknande vardagsliv som kretsar kring skolan, träning, datorer och TV-tittande, något som berörs mer ingående nedan. Att barnens fritid liknar varandra, i synnerhet i förhållande till idrottsträningar som en stark norm, kan i sin tur härledas till föräldrarnas tämligen homogena socioekonomiska och etniskt svenska bakgrund.

6.4.3 En spännvidd i synen på naturkontaktens betydelse för barn

Även om samtliga föräldrar gärna vill att barnen vistas utomhus, som en balans till stillasittande och inomhusaktiviteter, så varierar uttrycken kring hur pass viktig man anser att just naturkontakten är. Några föräldrar betonar dess betydelse för att ge barnen en känsla för natur och förståelse för ekologiska processer och miljöproblem. Detta i kombination med möjligheten till att leka och upptäckta. Andra har svårare att sätta ord på vad det är som är viktigt med naturkontakt, det känns bara självklart på något sätt. För dem är naturkontakt mer eller mindre synonymt med att vara utomhus, leka, röra på sig; allt helt enkelt "vara barn". Utomhusvistelsen är förknippat med aktivitet och spontanitet snarare än att naturkontakt i sig är det primära. Vidare kan vistelsen i naturen betraktas som en källa till färdigheter och är intimt förknippat med aktiviteter som till exempel segling, skidåkning. Det kan också handla om att barnen ska kunna hantera utevistelse utan att frysa, bli blöta eller förlora orienteringen. Ytterligare några menar att det inte har så stor betydelse ifall barnen får naturkontakt eller inte. Dock tycks det vara svårt att inte förhålla sig till att barns naturkontakt och utomhusvistelse uppfattas som en stark norm. Denna vetskap blir till något som skaver på samvetet om man till exempel väljer att ta det lugnt framför TV:n halva lördagen.

Ett återkommande tema bland de föräldrar, som med glädje minns barndomens naturkontakt, är förhoppningen att de gemensamma naturupplevelserna ska prägla barnen och följa dem åt in i vuxenlivet. Föräldrarnas minnesbilder från barndomen handlar inte om spektakulära händelser och platser, utan härstammade mångt och mycket från bostadsnära utflykter i naturen. Då flertalet föräldrar är uppvuxna i mindre orter eller på landsbygden, före IT-åldern och med långt färre möjligheter till organiserad träning, är det inte konstigt om förut-

sättningarna för naturkontakt skiljer åt. Samhällsutvecklingen går så pass fort att det är svårt för föräldrarna att riktigt känna sig i nuvarande generations uppväxtförhållande. Men allt är inte nytt under solen. När en pappa reflekterar över varför man som barn bör komma i kontakt med naturen hänvisar han till ett tydligt barndomsminne av hur han suttit vid en slänt i vårsolen omgiven av leksaksbilar. Här kan man fråga sig vad som behövs för att upplevelser av det här slaget ska befästas som betydelsefulla. Måhända behöver man vistas där vid flertalet tillfällen? Behövs det lugn och ro bortom stadens folkliv och trafikbrus? Kanske måste de omgärdas av någon person i omgivningen som påpekar hur pass härligt det är där i slänten? Oavsett pekar exemplet på att tycks det kräva ganska litet för att naturkontakten i barndomen ska framstå som betydelsefull för individen. Detta kan vara en tröst för den förälder som har dåligt samvete för att barnet får leka på innergården istället för utflykten till naturreservatet utanför stan. Det är samtidigt en signal om att inte helt bortse från betydelsen av en sparad slänt i det urbana rummet då den kan ha potential att skänka minnen för livet, och framstå som något existentiellt betydelsefullt, vad det nu är värt, när allt kommer omkring?

6.4.4 Naturkontakt och barnvänlighet i relation till boendet

Syftet med att studera just innerstadsföräldrar och ytterstadsföräldrar är att fånga motsättning mellan den förmodat inte så barnvänliga innerstaden och det förmodat mer barnvänliga boendet i hus utanför stan. Bilden som framträder är att det finns en större grad av frihet för barnen att röra sig på egen hand i ytterstadsboendet, åtminstone så länge de inte behöver korsa vägar med tämligen mycket trafik. Samtidigt beklagar sig flera föräldrar där över att barnen inte tar särskilt mycket egna initiativ till att gå ut och leka i skog och mark. Föräldrarna i innerstan är å andra sidan medvetna om att tillgängligheten till grönområden i stan är begränsad varför många aktivt kompenserar detta med utflykter och natursemestrar. Barnen har följt med dem på detta, men vid en viss ålder, någonstans tio-tolv årsåldern tycks intresset allt mer svikta, och att vara kvar med kompisarna i stan blir allt viktigare.

Boendet i hus, med andra barnfamiljer som grannar, friskare luft och närhet till natur framstår som den stereotypa mest ideala boendemiljön med barn (Kim et al 2005; Lindberg et al 1992). De föräldrar som permanent bor i hus, på nära pendelavstånd till Göteborg, representerar en grupp med tämligen stora valmöjligheter på bostadsmarknaden. Hos några föräldrar föranleds flytten från innerstaden just av att barnaskaran växer, lägenheten i stan blir för liten, liksom hissen, och det är för långt till markplan. En flytt till hus innebär således ett beslut som knuffas fram med hänsyn taget till funktioner i boendet som ska underlätta för både föräldrar och barn. Exakt var i Göteborgsregionen familjen hamnar efter denna flytt är i somliga fall en fråga om tillfälligheter; där fanns ett hus, och läge vi tyckte om, i vår prisklass. Valet faller med andra ord då på en av

flera möjliga tänkbara villaperiferier i Göteborgsområdet. I andra fall söker sig den nybildade familjen till en plats där de på något sätt har familjeanknytning till, exempelvis i eller i närheten av ett område där någon av föräldrarna själva växt upp. Även om barnaskaran accentuerade och avgjorde själva flyttillfället (se Geist & McManus 2008), så eftersöktes samtidigt en hemmiljö med särskilt affektionsvärde. Utöver familjeanknytning har även ett havsnära boende en speciell lyskraft. Men oavsett varför, när och var, baseras inte föräldrarnas flyttningar och preferenser kring boendet enbart på hänsyn till barns väl och ve. Boendet i hus nämns bland annat för möjligheterna till att kunna syssla med fritidsaktiviteter som jakt, ridning, trädgård och snickrande. Många resonerar som så att om vi trivs där vi bor så kommer barnen också att göra det. Några av de föräldrar som flyttat ut från stan i syfte att få mer utrymme för barnen, funderar dock på om de ska söka sig in till centrala Göteborg igen nu när barnen håller på att bli stora.

Några föräldrar i ytterstaden efterfrågar naturliga mötesplatser i meningen designade platser som barn och ungdomar kan attraheras av. Det tycks alltså inte räcka med enbart med skogsmark för att locka barn till lek enligt föräldrarna, utan det saknas ett tillrättaläggande belysning och gångvägar. Detta skulle kunna inverka på känslan av hur välkomnande dessa områden upplevs. För de som eftersträvar vildare natur och enslighet, exempelvis för pappan som jagar, är upplysta löparspår ingen uppenbar fördel. Men för många barn och deras föräldrar kan anläggningar, lekplatser och upplysta spår vid i naturmark signalera trygghet och tillgänglighet.

I innerstaden finns inte samma tillgänglighet till privata ytor för utevistelse och naturkontakt. Den naturmark som finns, ofta i form av mer ”ordnad natur” och innergårdar, delas av långt fler människor än vad som är fallet för barnen i ytterstaden. Exempel som ges på barns aktiviteter i närmiljön i innerstaden handlar om kojbyggen på egen hand, som nämns av endast en förälder, lek och spel på innergårdar och lekplatser, klättra i bergen i Slottsskogen, åka pulka eller besöka centrala naturområdena med skolan. Ifall naturkontakten tillsammans med föräldrarna, samt om även miljöerna utanför hemområdet inkluderas, så handlar det om utflykter till kust och skogsområden, segling, fjällvandring, skidåkning, fiske, fritt lek och spring vid fritidshuset. Genom föräldrarnas försorg får barnen tillgång till många miljöer och aktiviteter som svårigen finns representerade i centrala Göteborg. Även i närmiljön vidgar föräldrarna barnens upplevelsehorisont genom till exempel turer till Botaniska trädgården. Deras engagemang är med andra ord viktigt för att barns naturkontakt ska bli av.

I innerstadskontexten framhålls betydelsen av innergården som ett halvprivat, trafikfri och skyddad förstamiljö i vilken det går att släppa barnen ur sikte. I något fall satte fastighetsförvaltaren begränsningar för barnens lek och klätt-

rande på innergården. Annars nämndes inga erfarenheter av formella inskränkningar av vad barnen får göra eller inte i naturpräglade miljöer. Däremot framträder i materialet olika licenser för rörelsefrihet, till exempel om barnen får lämna skolgården eller inte. De som bor i innerstan utan innergård känner avsaknaden av densamma. Avsaknaden av innergård var i ett fall en ytterligare försvårande omständighet som bidrog att familjen flyttade till hus, närmare trädgård och markplan. Därtill rymde inte hissen det följande av attiraljer som omger en småbarnsförälder. Med två små barn, barnvagn och utflyktspackning blir det än mer av ett projekt att ta sig utomhus.

Även om det finns brister i innerstadsmiljön i fråga om tillgången till naturmiljöer, markplan och fria ytor för barn, så framhållet föräldrarna där boendemiljön som indirekt barnvänlig utifrån ett tidsrationellt argument. Genom att mindre tid behövs till skötsel av fastigheten och till pendling, blir det mer tid till att vara tillsammans med barnen. Se Larsson (2007) som bland annat pekar på ägandet och skötsel av hus och andra ting som en orsak till att barnfamiljer upplever tidspress. Därutöver framhåller några miljöargument bakom boendet i innerstaden som inte kräver bilkörning till arbetet.

Generellt sett ger innerstadsföräldrarna intrycket av ett mer reflexivt och jämförande förhållningssätt i relation till hur de bor, jämfört med föräldrarna boende i hus. Den av tradition antiintuitiva kopplingen mellan innerstadsmiljöer som goda uppväxtmiljöer för barn tycks ha drivit fram en tankeverksamhet, där för- och nackdelarna med att bo med barn i stan har vevats ett par varv extra. Ibland har de tvingats försvara och argumentera för det faktum att de bor som de bor med barn i lägenhet i stan. Flera ifrågasätter det nödvändiga i att bo i hus med barn, de har så att säga genomskådat villavillfarelsen. Men tanken på hus har oftast mer än en gång luftats. Några föräldrar menar att hus i Göteborgsregionen är allt för kostsamt, särskilt då de inte vill arbetspendla långa sträckor utan fortsatt vill bo relativt nära centrala Göteborg. Utifrån dessa avväganden på en kostsam bostadsmarknad är svårt att tala om innerstadsboendet med barn som enbart ett utslag av en trend. Samtidigt har flertalet på ett eller annat sätt tillgång till ett fritidshus och på så sätt kan de dra fördel närhet och enkelhet i vardagen samt markplan och trädgård under ledigheter.

En banal men ändå fundamental iakttagelse gjord genom tidsgeografiska glasögon handlar om människans odelbarhet och människans begränsade kapacitet till vistelse på olika platser under dygnets 24 timmar (Åquist 1992; Hägerstrand 1970). Men även om naturkontakten vid till exempel fritidshuset på samma gång utesluter vistelse i permanentbostadens närmatur, bör det ses som en viktig komplementär miljö med en kvalitativt annorlunda inramning. Ledigheten och avskärmningen från ordinarie rutiner torde sammantaget ge mer tid över för att utnyttja de handlingsutrymmen som fjärrnaturen erbjuder barnen.

Ett handlingsutrymme som medger upptäckter av aktiviteter som kan följa med barnen hem och med dem genom livet. Det kan till exempel handla om ett fiskeintresse som grundläggs när barnen tillsammans farföräldrarna fiskar makrill.

I sammanhanget ovan har barnvänlighet diskuteras i generella termer utan hänsyn till betydelsen av barns ålder. Här går det att plocka fram affordance-begreppet (Gibson 1979; Heft 1997) för att här illustrera hur en och samma omgivande miljö kan vara tämligen konstant under barnets uppväxt, samtidigt som det handlingsutrymme som miljön erbjuder, ändrar karaktär med det växande barnets förändrade förmågor och intentioner. Den privata trädgården är ett viktigt utrymme för barnet som precis har lärt sig gå, som sedan odlar med mormor eller springer runt huset med plastsvärd. Denna attraktivitet falnar med åren, åtminstone som en social arena med kompisar och för olika fysiska aktiviteter. När den organiserade träningen tar vid, vilken den för barnen här gör vid skolstarten och framåt, vidgas barns vardagliga geografiska räckvidd. Ungefär samtidigt ökar intresset för datorn och barnet drar sig därmed stundom inåt hemmet. När barnen blivit ungdomar i gymnasieåldern är sannolikheten stor att de söker sig till centralt belägna skolor. Nu är det möjligtvis ungdomsvänligare att bo i innerstad med närhet till skola, caféer och vänner. I innerstaden är den kritiska tiden för föräldrarna vara de år där barnet vill rusa, hoppa, cykla, gräva och klättra på egen hand, men där miljön inte är tillräckligt tillåtande.

6.4.5 Trafiken är svårt att undfly

Trafiken är det mest överhängande bekymret enligt föräldrarna, detta oavsett innerstadsmiljö eller ytterstadsmiljö, som berördes i relation till begränsningar i barnens rörlighet på egen hand. Medan trafik i innerstadsmiljön blir något av ett bekymmer för föräldrarna redan vid gatan utanför porten, så är villagatorna runt husen i ytterstadsmiljön generellt förknippade med lugn och ro. Föreställningen om barnet som springer fritt mellan husen är en sinnebild av villaförorten som framträder hos flera föräldrar. Frånvaro av genomfartstrafik gör att barnen kan gå över till grannar, spela bandy eller springa upp i skogsbrynet. Men när barnen ska längre sträckor från hemmet, blir trafiken problematiskt för barnens fria rörlighet även i ytterstadsmiljön. Här framträder något av en paradox i ytterstadsboendet. Det friutrymme som man själv och grannarna skaffar sig närmast huset medför inte sällan långa avstånd till arbete och service, något som i sin tur skapar behov av bilkörning. På så sätt grumlas synen på villaboendet som barnvänligt ur trafiksynpunkt.

Flera föräldrar i ytterstaden resonera kring det problematiska i att skjutsningen skapar trafik som i syn tur uppfattas som ett orosmoment för barnens fria rörlighet. Det är svårt att i alla lägen avgöra i vilket fall skjutsningen handlar om

oro för trafiken, trafikmiljöstress (Björklid 2005), eller om det handlar om att spara tid eller för att skolan till exempel ändå ligger på vägen till föräldrarnas arbete. Några strategier för att undvika att skjutsa barnen men samtidigt behålla säkerheten är att ta sig tid att cykla tillsammans med dem till skolan, för att sedan hämta bilen och köra till arbetet, eller att arrangera gående skolbussar. Ytterligare motiv för att minska skjutsandet handlar om önskan om att barnen ska få motion, men också att de ska lära sig att hantera trafikmiljön på egen hand och att ta eget ansvar. För några föräldrar tycks trafikbekymret varit svårt att förutse innan man skaffade barn. I andra fall handlade det om trafikmängder som stadigt ökat i takt med en inflyttning till området som fortgått alltjämnt sedan familjen flyttat dit, och där barnanpassad infrastruktur med cykelbanor, tunnlar, gatubelysning, offentligt drivna lekplatser släpar efter. Återigen framstår det som att förväntningarna på de villaboendet barnvänliga kvalitétéerna är tämligen stora och därför kan även till synes mindre förändringar och störningar uppfattas som problematiska.

Barnen i innerstan blir ofta åtföljda av föräldrar till skola, träningar och i den mån de tar sig till parker och naturområden. Till skillnad från ytterstadsbarnen så blir det oftare till fots eller med kollektiva färdmedel. Några föräldrar påpekar att de själva vill undvika att köra bil och ser gärna att trafiken i innerstan begränsas på olika sätt, både för barnens rörelsefrihet och för luftkvalitén. Det finns undantag där föräldrarna släpper barnen friare. I det ena fallet förklarad detta med ett boende alldeles intill Slottsskogen och barnen kan, utan att passera särskilt trafikerade gator, ta sig dit på egen hand. I det andra fallet är mamman själv uppvuxen i innerstan och har erfarenhet av att röra sig tämligen fritt i kvarteren för att leka, gå till kompisar och skola. Dessa två exempel pekar tydligt på vikten av att uppmärksamma föräldrarnas inställning och upplevelse av trygghet (se Fyhri & Hjorthol 2009).

6.4.6 En nyanserad oro för främlingar

Utöver trafiken framträdde också en viss oro för att barnen skulle träffa på illasinnade vuxna i den offentliga miljön. Det är framförallt föräldrar boende i innerstaden som yttrade farhågor av det här slaget. Några av föräldrarna hade dessutom barn som råkat ut för blottare. Dessa ofrivilliga möten ägde uteslutande rum i närheten av parker eller skolgårdar, och alla fallen är från innerstaden. Samtidigt påpekades att risken för sådana händelser är mycket liten. De resonera alltså kritiskt i relation till sin oro och påpekade att den inte var särskilt förnuftig egentligen. På så sätt befästs ändå bilden av att så kallade ”stranger danger” inte framstår som lika påtaglig i den skandinaviska kontexten som på andra håll i Europa (Fyhri & Hjorthol 2009; Kyttä 2006).

Att den här typen av oroskänsla är vanligare bland föräldrarna i innerstaden kan bero på att det rör sig fler människor jämförelse med ytterstan, något som gör

det svårare att definiera vilka som tillhör kvarteret och vilka som är tillfälliga besökare. Ytterstadsboendet mer ensidiga funktion som bostadsområde bidrar förmodligen till att föräldrarna där kan identifiera vilka som kommer hit och skapa oreda, respektive vilken grad det handlar om de egna ungdomarna. Innerstadsföräldrarna tycks på ett annat sätt vara införstådda med vad ett boende i stan innebär i fråga om barns möjlighet till aktiviteter på egen hand. Det är en mer oöverskådlig miljö med både trafik och allsköns människor i det offentliga rummet. Men som någon uttryckte det, när det är som mest livat på helgkvällar är vi inne och barnen sover.

För barns faktiska rörelsefrihet torde inte det viktiga vara vilken grad föräldrarna är oroliga eller inte, utan vilken bild som de i sin tur förmedlar till barnen, och därtill; vilka restriktioner som de sätter kring var, när och hur de får röra sig utanför hemmet. Det finns en svårlöslig motsättning mellan å ena sidan önskan om att barnen ska vara ute mer och röra på sig, och å den andra sidan en oro för trafik och vad som kan hända barnen när de väl ute. Dock gör den ensidiga fokuseringen på föräldrarnas perspektiv det svårt att utröna i vilken grad som barnen utmanar olika restriktioner och hittar sina egna vägar, och ifall de vägarna leder in i naturen.

6.4.7 Skärmar som svårslagen konkurrent till naturkontakten

Ovan har vi uppehållit oss vid likheter och skillnader i den utemiljö som barnen möter i innerstad och ytterstad, samt hur föräldrarna ser på och hanterar barns möjlighet till naturkontakt nära bostaden. Kort lämnar vi här utomhusmiljön för att rikta uppmärksamheten på vad barnen ägnar sig åt inomhus, i längenheter och hus, och hur föräldrarna ser på barns vistelse där. Barns vistelse i hemmet är mycket associerat till stillasittande vid skärmar. Detta är något diametralt annat än den föreställning som finns om barns, lek, stoj och rörelser utomhus. Åtminstone kroppsligt utesluter den ena vistelseplatsen den andra, detta även om inspiration från spel och filmer kan internaliseras i leken utomhus samt att kommunikationsräckvidden når långt bortom hemmets väggar. Föräldrarna önskar generellt sett en större balans mellan inomhus- och utomhusvistelse. Ytterligare en anledning för föräldrar att reflektera över barns inomhustillvaro är att barnen har tillgång till teknik som inte existerade när de själva var små.

I sammanhanget är det dock viktigt att påpeka att barn och vuxna inte lever i olika världar. Även om föräldrarna gärna vill begränsa tiden framför datorn så framstår det som vare sig önskvärt eller praktiskt möjligt att hålla borta den teknik som finns tillgänglig i samhället och som omgärdat dem hela deras liv. Det är inte omöjligt att nyheten om deras födsel distribuerades med ett textmeddelande från mobilen. Med största sannolikhet har TVn liksom datorn upplyst deras hem från start medan telefonerna har legat på laddning i hallen. Om föräldrarna någon gång fått besök på arbetsplatsen fann antagligen barnen

att föräldrarna även där sitter vid datorer. Datorteknikens dragningskraft skapar dock konflikt för föräldrar som gärna ser sina barn aktiva och stärkta genom kroppslig träning. Ett sätt att säkerställa tillräcklig fysisk aktivitet handlar om organiserad träning där ledare och kamrater samlas fastställda tidpunkter, och där utebliven närvaro måste anmälas och förklaras.

6.4.8 Idrottsträning är en stark norm

Idrottsträningar och fysisk aktivitet är den främsta motkraften mot skärmaktiviteter och innesittande, utifrån föräldrarnas resonemang. Naturkontakten är i vissa fall att betrakta som ytterligare en balanserande faktor. En balans dels mot stillasittande skärmaktiviteter och dels mot en vuxenstyrd vardag, då naturkontakt är associerat till lek och frihet. Dock tolkar jag det som att barnens naturkontakt inte räcker till som motvikt för en stillasittande vardag. Föräldrarna litar inte på att barnen är intresserade och motiverade nog att leka utomhus på egen hand, i alla fall inte i tillräcklig omfattning. Här tillkommer det faktum att barnen inte alltid får röra sig fritt utomhus i någon större utsträckning. Således blir mycket av barnens naturkontakt vuxenledd och initierad genom utflykter och den frihet som erbjuds under sommarvistelserna vid fritidshuset. En förälder efterfrågar aktiviteter som bara arrangeras för att de är roliga och som inte handlar om att förbereda sig inför tävlingar. Vilken roll kan det enkla och spontant initierade naturmötet spela för balans i vardagsaktiviteterna? Eller riskerar kanske uppmaningar till barns naturkontakt, i mer eller mindre organiserad regi, att fungera som ytterligare ett måste för föräldrar som anstränger sig för att ge barnen en så utvecklande och rolig fritid som möjligt?

De flesta föräldrar uppskattar de otal möjligheter till olika fritidsaktiviteter som barnen har att tillgå och jämför återigen med den egna barndomens ibland allt för stora mått av trisstes. I synnerhet för föräldrar som växt upp på mindre orter där det endast fanns fotboll eller ishockey att träna. Samtidigt påtalas risken för det myckna och behovet för barn att inte göra någonting särskilt. Frågan väcktes om inte barnen behöver bli lite mer uttråkade emellanåt och att de vid dessa tillfällen inte sätter sig framför datorn. I en familj medförde de träningstillfällena samt matcher för de tre barnen att praktiskt taget varje kväll i veckan, periodvis, blev fullbokade också för föräldrarna. De räckte inte till utan morföräldrar fick rycka in för att lösa träningslogistiken. Förutom svårigheten för föräldrarna att eventuellt hinna med egna göromål, så medförde detta att familjen hade svårt att träffas allesammans vid ett och samma tillfälle.

Att barnen tränar och vistas utanför hemområdet gör det svårt att spontant mötas utomhus i närområdet. Några föräldrar påtalade att det nästan aldrig hände att barnen oanmäld knackade dörren på hos en vän för att sedan ge sig ut tillsammans för att umgås. Andra föräldrar, i synnerhet några i innerstadsområdet, lovordade sin närmiljö för att det bodde många barn i området och att det

således var lätt för barnen att hitta vänner. Även träningar kan vara en arena för kompisskapande och att kompisar hemifrån åker iväg till en och samma träning. Dock utesluter detta barnen samtidigt fyller den bostadsnära utomhusmiljön och närnaturen med liv och rörelse.

7. SLUTSATSER OCH REFLEKTIONER

7.1 Introduktion och huvudsakliga slutsatser

I stycket nedan presenteras arbetets huvudsakliga slutsatser i kortformat. Därefter följer en mer utförlig redogörelse samt reflektioner kring några utvalda dimensioner.

1. Vistas storstadsbarn i bostadens närnatur och vad gör de där?

- Närnaturkontakt har en plats i barns vardagsliv, tillsammans med föräldrar, genom skolan och i viss mån på egen hand.
- Barnen vistas inte i närnaturen i den utsträckning som föräldrarna önskar. De är heller inte utomhus och leker i den utsträckning som föräldrarna minns att de själva var i sin barndom. Detta beklagas men uppfattas inte som särskilt märkligt mot bakgrund av samhällsutvecklingen.

2. Vad betyder barns bostadsnära naturkontakt för barn själva och för föräldrar – hur värderar de och upplever naturkontakt där de bor?

- Barns berättelser om erfarenheter i naturmiljöer är ofta inlevelsefulla, detaljrika och förknippade med spänning. Få talar om naturkontakten som tråkig. Närnaturkontakt är inte lika attraktiv under vinterhalvårets vardagskvällar, i synnerhet om snön lyser med sin frånvaro.
- Att skapa egna platser genom kojor och att söka den undanskymdhet som naturområden erbjuder framstår som viktiga aspekter av barns naturkontakt. Sådana direkta erfarenheter kan i sin tur grundlägga känslomässiga relationer till naturpräglade platser samt aktivera ett motstånd mot förändringar av dessa platser. Barns erfarenhet av naturkontakt och dess olika dimensioner sammanfattas nedan i tre typologier.
- Barns utomhusvistelse och lek betraktas som något positivt av föräldrarna, men att de vistas i just naturmiljöer är inte alla gånger avgörande. Föräldrarnas vana och inställning till barns naturkontakt skiljer sig åt och sorteras i fyra olika ”friluftsperspektiv”.

3. Vilka sociala och fysiskt rumsliga aspekter, i barnens boendemiljö och övriga vardagsliv, hindrar respektive främjar barns närnaturkontakt?

- Föräldrar med en positiv inställning till naturkontakt vill gärna överföra detta synsätt till sina barn. Även om intresset stundom är ljumt så hoppas föräldrarna att gemensamma utflykter och naturupplevelser ska få genomslag i barnens framtida naturkontakt.

- Organiserad träning är en stark norm och upptar mycket barns och föräldrars fritid. För barn med en fulltecknad fritid betraktas en stund framför datorn eller TV:n som egentid.
- Barn vars eftermiddagar inte är fyllda med organiserad träning tycks antingen bli mer hemorienterade eller att de vistas mycket utomhus i bostadsområdet, inte nödvändigtvis i närnaturen.
- Oro för trafik är framträdande bland föräldrar. Det är mer av ett hinder för barns naturkontakt i innerstaden än i ytterstaden.

4. Vad betyder barns uppväxtvillkor, i fråga om etnisk bakgrund och socioekonomisk miljö, för deras naturkontakt?

- Socioekonomiska och kulturella faktorer betyder mer för barns naturkontakt, såväl i när- som i fjärrnaturen, än närheten till natur där barnen bor.
- Otrygghet i relation till hot och våld i utomhusmiljön är tydligast bland barn som bor i det socioekonomiskt utsatta bostadsområdet som studerats. Dock är det svårt att avgöra i vad mån otryggheten påverkar graden av barns naturkontakt.
- Trygghet och social stabilitet i grannskapet framstår som det mest betydelsefulla barnvänlighetskriteriet och något som förenar innerstads- och ytterstadsföräldrarnas syn på sitt boende. Den vaga oro för främlingar som framträder, framförallt i innerstaden, får ändå inte föräldrarna att kraftfullt begränsa barnens rörelsefrihet för den skull.
- Genom friluftsdagar och utflykter är skolan att betrakta som utjämnande kraft av skillnaderna i barnens närnaturkontakt som uppdragats i två segregerade bostadsområden.

5. Vad betyder geografisk närhet till naturområden för barns naturkontakt?

- Närheten till naturområden från skolan är en betydande faktor för att lärarna regelbundet ska ta barnen dit, då korta och spontana turer inte kräver någon omfattande planering.
- Närhet från bostaden till naturpräglade miljöer är viktig för barns naturkontakt på egen hand, men är inte avgörande för barns naturkontakt som helhet gestaltar sig.
- De mest naturintresserade föräldrarna i studien bor i innerstadsmiljö där närhet till små naturområden, parker och tillgång till innergård framhålls som viktigt för känna sig mer tillfreds med att bo med barn i stan. Dock poängteras betydelsen av att tillgå fritidshus för miljöombyte och för att komplettera med kvalitéer som den bostadsnära miljön i stan saknar.

7.2 Barnen har erfarenheter av naturkontakt, trots allt

Studien bekräftar att naturkontakt har en plats i de studerade barnens liv. Detta trots alla presumtiva hot från till exempel elektronisk media och tidigare studier som pekar på barns avtagande naturkontakt över tid. Den vardagliga naturkontakten handlar om kojbyggen, skogspromenader, utomhuslek samt bondgårdsbesök och friluftsdagar i skolans regi. Andra närnaturaktiviteter som framkommer är skidåkning, åka pulka, klättra i träd, bärplockning, bad, grillning och tafatt-lekar. Ofta utspelar sig naturmötena eller kanske snarare utomhusvistelsen i trädgården, på innergården, på lekplatsen eller under andra mer kontrollerade former. Barn med mer frekventa vardagliga utflykter i den bostadsnära naturen kan dock sägas tillhöra till undantaget.

Somliga barn tycker att det är roligt och härligt med naturkontakt och utomhusvistelse. Andra barn förknippar till exempel skogen med tristess. *Oavsett inställningen tycks naturpräglade miljöer kunna locka till lek och fascination när barnen väl är på plats, det vill säga när att någon vuxen i deras omgivning tagit med dem dit och öppnat upp för möjligheter till lek.* Någonstans i tioårsåldern och innan tonåren tar vid, avtar intresset för kojbyggen liksom intresset för att göra föräldrarna sällskap i naturen. Även om detta beklagas, i synnerhet av de föräldrar som tar med barnen för att förmedla naturkontaktens välsignelse, så uttrycks en förhoppning att de sått ett frö av intresse om skidåkning och skogspromenader som kan fortsätta att gro när barnen blir äldre. Studier utifrån begrepp som ”the childhood factor” och ”significant life experience”, liksom att föräldrarna själva starkt minns naturkontakten från barndomen, indikerar att deras förhoppningar kan komma att uppfyllas (se Bixler, Floyd, & Hammit 2002; Chawla 1998; Ward Thompson, Aspinall & Montarzino 2008; Wells & Lekies 2006).

7.3 Tidsresor och fjärrnaturen som inspirationsmarker

Ett återkommande uttryck bland de intervjuade föräldrarna är att de själva var ute mer som barn än vad dagens barn är. Detta beklagas visserligen samtidigt som de resonerar pragmatiskt kring att tiderna och förutsättningarna har förändrats. Några föräldrar reflekterar även över att föräldrarollen har förändrats och att de upplever sig själva som mer aktiva och involverade i sina barns förehavanden. *Min tolkning är att det dåförtiden fanns ett större ”tomrum” som gav barn utrymme åt spontanitet, utflykter och upptäcker av närområdet.* Idag har tidsrumsluckorna i barns tillvaro krympt och vuxenvärlden anfäktar, utifrån något olika utgångspunkter och syften, tillsammans risken för barns inaktivitet. Om inte annat tar sig detta uttryck i att såväl barn som vuxna idag möjlighet att

gå från en skärm till en annan. Hemmet erbjuder möjligheter till att realisera allt fler projekt, inklusive att kommunicera i text, ord och bild med vännerna runt om i grannskapet. Föräldrarna menar att umgänget via skärmar medför att barnen sällan dyker upp vid dörren oanmält för att umgås. Mot bakgrund av denna pockande tillvaro är det intressant att betrakta familjens vistelse i fritidshuset om somrarna som något av en tidsresa. En resa för barnen till ett till synes försvunnet sammanhang som mer liknar föräldrarnas när de växte upp 30 år tidigare; utan internet, utan för många fritidsaktiviteter, med större frihet att röra sig på egen hand samt en lagom portion tristess som sägs uppmuntra fantasin. Genom textmeddelanden kan kompiskontakter ändå upprätthållas, något som blir allt viktigare med barnets ålder.

Vid fritidshuset kan önskan om ett friare och vildare liv för barnen få praktiskt utlopp. Delvis är det denna frihet som också hägrar när föräldrarna lämnar lägenheten i stan för att bosatta sig i hus med småbarn. I föräldrarnas resone-mang kring boendet framträder en avvägning mellan att bo i hus året runt och pendla in till stan, eller att under korta perioder om somrarna utnyttja den kvalitén för att sedan återvända hem till stan igen. Till skillnad från den bostads-nära naturkontakten är vistelsen vid fritidshuset alltid förknippad med ledighet. Restriktionerna för barns rörlighet avtar, sommarljuset gör dagarna långa och barnen är fria från ordinarie rutiner och en del av vardagstekniken. Barnens ökade handlingsutrymme i ett därtill annorlunda landskap gör fjärrnaturen till möjliga upptäcktsmarker för aktiviteter som inte är lika enkla att bekanta sig med i närnaturen. Dessa aktiviteter kan sedan exporteras praktiseras på andra platser och följa med barnet upp i vuxen ålder. På så sätt skapas en länk i tid och rum mellan barns naturkontakt i vardagen nära bostaden och det under lediga stunder i mer fjärran miljöer.

Fritidshuset har särskilt stor betydelse för innerstadsföräldrarnas syn på sitt boende i lägenhet och dess omgivning. Kontrasten till lägenheten blir ytterst påtaglig vid hemkomsten efter semestern; som att komma till en förvaringsbox på centralstationen som en mamma i studien uttrycker det. Vetskapen om att familjen har tillgång till en komplementär miljö med större ytor, mindre trafik och närmare till natur underlättar för att med gott samvete bo i stan med barn övriga delar av året. Fritidshusets sociala sammanhang lyfts också fram där barnen träffar kusiner eller gör utflykter tillsammans med mor- och farföräldrarna. När även den äldre generationen rotat sig i stan blir fritidshuset en arena inte bara för barnen att tillfälligt träda in i en något annorlunda tillvaro.

Men, merparten av tiden tillbringas trots allt i hemmet och dess närhet. För miljöombyte och fjärrnaturkontakt är barn dessutom beroende av vuxnas medverkan och resurser; en kapacitets- och kopplingsrestriktion i tids-geografiska termer. Alla barn i Sverige har inte föräldrar med tillgång till

fritidshus eller som har råd att åka på semestrar. Det var och är dessa mindre privilegierade stadsbarn som till exempel sommarkolloverksamheten riktat sig emot (Münger 2000). Idag är det barn med invandrarbakgrund som löper störst risk för att växa upp i ett fattigt hushåll och denna grupp bor framförallt i storstädernas miljonprogramsförorter (Rädda barnen 2010). Det finns förvisso ofta god tillgänglighet till natur i många av dessa områden, men just miljöombytet tycks locka barnen, liksom möjligheter att pröva på nya aktiviteter. Merdi i Kista ser fram emot klassresan i årskurs fem där de ska sova i tält, skjuta pilbåge och spela fotboll. Kalid fyller i: ”Vi får göra allting, det är livet!” Intressant i sammanhanget är att inga flickor i Kistaklassen omnämnde denna kommande klassresa, något som väcker funderingar om flickors respektive pojkars eventuellt olika förhållningssätt och möjligheter att delta på lika villkor.

Nyhetens behag i fråga om viljan till naturkontakt och utomhusvistelse är en intressant dimension att närmare och vidare uppmärksamma, oavsett om det gäller skiftningar barns vardagsmiljö eller deras besök vid platser som man är obekant med. Notera barnskriken på gården när första snön lagt, eller när äntligen ljuset dröjer sig kvar och kastar långa skuggor även efter det att kvällsmaten avklarats. De skarpa årstidsskiftningarna i ett nordligt sammanhang blottlägger platsers handlingsutrymmen och skapar förändring för en period, för att sedan lägga dem i träda igen. Detta tycks både gynna och försvåra barns naturkontakt och utevistelse.

7.4 Dominanta projekt, havererade projekt och projekthierarkier

7.4.1 Projektet barns naturkontakt säkerställs i en hård konkurrens

Med utgångspunkt i ett tidsgeografiskt synsätt har jag betraktat barns vardag som bestående av olika konkurrerande projekt där några projekt är mer dominanta än andra. *Med detta resonemang som utgångspunkt är en slutsats att projektet naturkontakt och uteliv i form av fri lek, klättring, kojbyggande och upptäcktsfärder på egen hand långt ifrån dominerar barnens vardagsliv och fritid.*

Men barns naturkontakt är trots allt inte ett ”havererat” projekt. Det har inte helt fått ge vika till förmån för andra projekt, även om konkurrensen är hård. Det har heller inte havererat under tyngden av hinder så som bristande tillgänglighet till naturmark, föräldrarnas styrning eller rädsla oro för att röra sig utomhus i det offentliga rummet. *Det som säkerställer projektet i konkurrensen av andra projekt är att föräldrar, skola och samhället i vidare mening sammantaget värnar utrymmet för barns naturkontakt.* Genom utflykter, friluftsdagar, att bosätta sig med skogen utanför trädgården eller att uppröras över när närmaturen

bebyggs; i avhandlingens empiriska material framträder flera exempel på att idén om naturkontaktens positiva inverkan på barn är stark.

Det är slående hur positivt föräldrarna förhåller sig till barnens utomhusvistelse. Att få frisk luft och bryta stillasittandet, särskilt när det är fint väder, är argument som lyfts fram. Dock betonar inte alla på samma sätt betydelsen av just naturvistelse som omväxling till vistelsen inomhus. Det är tillräcklig stor utmaning för föräldrarna att få barnen utomhus i den utsträckning de önskar, att de då ska vistas i närnaturen blir nästan för mycket begärt. För vistelse i skog och mark är ju trots allt inget måste för de studerade stadsbarnen och deras föräldrar. Samtidigt var det inte meningsfullt att i det traditionella jordbrukarsamhället reflektera över barns naturkontakt förrän fenomenet inte länge intog en självklar plats i vardagslivet; se den historiska framväxten av friluftslivet i Sverige (Sandell & Sörlin 2008c). Kanske innebär detta att ju mer hotad barns naturkontakt upplevs, desto starkare blir motreaktionerna och intresset för frågan, i alla fall bland vissa grupper och under vissa, förmodligen mer vuxenledda, former.

7.4.2 Att bejaka barns naturkontakt utan att det blir för mycket

Barns naturkontakt får mer och mer karaktären av ett projekt bland andra, om man med projekt betonar den målinriktade dimensionen. Föreställ er barn med lysande västar som under överinseende av vuxnas leker i skogsbrynet eller kojbyggande tillsammans med fritidspersonalen. *För att säkerställa utrymmet för naturkontakt i ett projektintensivt samhälle underlättas om naturkontakten också kläs med tidsangivelser, regler och ledare.* Detta gäller särskilt bland barn vars föräldrar gör aktiva val och arrangerar tillvaron för att underlätta barns naturkontakt. Företeelsen med utomhusförskolor pekar till exempel i riktning mot en sådan utveckling där den fria leken bereds utrymme under kontrollerade former. På så sätt kan man slå vakt om att barnen är utomhus tillräckligt under dagtid vilket gör att man inte måste tvinga sig utomhus med barnen när mörker, regn och kyla egentligen avskräcker.

Samtidigt har föräldrarna i studien har en vaksamhet mot en allt för stor stress gällande barnens fritidsaktiviteter, även om flera är osäkra på var gränsen går för det alltför myckna och anger att det är svårt att säga nej till ytterligare ett träningsmoment. I en sådan aktiverad tillvaro blir det en utmaning att stödja barns naturkontakt utan att det blir ytterligare ett måste, ett pockande projekt till. Går det överhuvudtaget att ge förutsättningar för barns spontana lek och utomhusvistelse genom att lämna ett friutrymme och sedan inte styra i alltför hög grad? Eller täpps det tomrummet obönhörligen igen av skärmarnas starka lyskraft? Och vad händer med lekens karaktär, som vanligtvis associeras med frivillighet och spontanitet, om den istället styrs för mycket?

Det är inte bara föräldrar som bejakar barns naturkontakt, utan även lärare och skolans verksamhet. En målinriktad och *utifråninitierad* naturkontakt i till exempel skolans regi fyller en viktig funktion som ögonöppnare för barn oavsett deras bakgrund och tidigare erfarenheter av naturmöten. Den utifråninitierade naturkontakten är dock beroende av engagemang och resurser från vuxensamhället. Prioriteringar utifrån begränsade resurser kan i sin tur skapa efterfrågan på tydliga mätbara och jämförbara värden av naturkontakt. Erfarenheterna från detta arbete är att dessa värden inte alltid låter sig fångas på ett enda enkelt sätt. Vad är till exempel värdet på ett barndomsminne från våren, när snön ger efter och fåglarna sjunger och hur kan sådana aspekter tas i beaktande utan att bli betraktade som romantiska och partikuljära?

Den utifråninitierade naturkontakten kan i sin tur lägga grunden för en mer *självinitierade* naturkontakt, eller åtminstone göra barnen bekanta med bostadsområdets vidare geografi. Spontan och självinitierad naturkontakt, inom vissa tidsrumsliga gränser förstås, framstår som särskilt eftertraktad i föräldrarnas ögon. Detta kräver samtidigt att föräldrarna släpper taget och att det finns naturmiljöer att tillgå i bostadens närhet. Därigenom kan det ges förutsättningar för barnen att själva, tillsammans med vänner, ordnar sina egna ”tidrumfickor” i naturmiljöer. För att bygga kojor behövs ett tidsrumsligt utrymme, löst material att samla ihop och möjligtvis också vänner som hjälps åt och gemensamt kan krypa in när allt står färdigt. Naturområdet behöver inte vara stort, men heller inte mindre än att det är möjligt att undgå insyn.

Barns naturkontakt kan också komma *osökt* och ändå vara högst påtaglig och spännande, som när barnet möter en hund som liknar en varg på vägen genom bostadsområdet till skolan. Även när naturkontakten inte är ett mål i sig kan dessa element ändå spela roll för individen. En osökt naturkontakt kräver att viktiga stationer i barnens tillvaro, så som hemmet, skolan och träningslokalen och vägen mellan, är omgivna av naturelement i termer av stenhällar, fågelholkar och fruktträd. Perspektivet med den osökta naturkontakten aktualiserar frågan om barns möjlighet att röra sig på egen hand i den offentliga miljön, och inte enbart passera omgivningarna bakom ett bilfönster. För barns osökta naturkontakt är utmaningen också stor för dem som planerar och har makt över utformningen av stadens offentliga rum. Utmaningen blir särskilt stor mot bakgrund av målen att samtidigt utnyttja marken effektivt för bostäder, korta avstånden mellan olika målpunkter och undvika att slyiga partier som tvingar människor till omvägar sent om kvällarna. Det handlar inte om att påtvinga friluftsliv, utan att istället eftertänksamt accentuera och bibehålla spår av natur i dess olika skepnader i stadsrummet, där allt fler människor rör sig och uppehåller sig på väg någonstans. Detta för känslan av variation, för möjligheten att möta djur, klättra och plocka frukt. Detta är skrivet ur ett antropocentriskt

och upplevelsemässigt perspektiv, men utesluter inte att andra värden av grönska och vatten i staden därmed också bejakas.

Det empiriska materialet visar att det enskilda trädet kan ha betydelse för barns lek medan middagen förbereds, att innegården Göteborg mest tätbebyggda kan uppfattas som en ”oslagbar äng”, liksom betydelsen av obebyggd slänt på vintern för pulkaåkning, särskilt om den är den sista i sitt slag inom ett visst område. Även större områden såsom Slottsskogen har stor betydelse för att trivas med att bo med barn i centralt i en storstad. Oavsett vilka kvalitéer som finns i närmiljön är ändå önskan om miljöombyte påtaglig. Därtill har många av föräldrarna i den här studien resurserna att också göra verklighet av denna önskan. Med allt fler barnfamiljer boende centralt i storstäder, och med allt fler barn som på dagarna åker in till skolor i centrala stadsdelar, så borde frågan om skolgårdars utformning, i den mån de finns, och deras omgivningar få mer uppmärksamhet som arenor för naturkontakt och utomhusvistelse. Vi närmar oss den punkt där en oerhörd innovationsrikedom är nödvändig för att rymma olika intressenters krav på markyta, funktioner och målpunkter i staden. Något måste ge sin plats, kanske grönområdet där barnen lekt, när behovet av barnomsorg är skriande och nya daghem måste till.

7.4.3 Dominanta projekt och lekkamratsmismatch

Barns spontana utomhusvistelse och lek betraktas som något positivt av föräldrarna. *Men organiserade fritidsaktiviteter är en ännu starkare norm och kan benämnas som ett dominant projekt. Det utgör ett självklart inslag i, somliga, barns fritid.* Såväl barnen som föräldrarna som omgivningen driver på detta och det är svårt att säga nej och dra ner på träningsfrekvensen när bollen väl är i rullning. Det handlar både om att säkerställa motion och att se till att barnen gör något meningsfullt och utvecklande. Samtidigt som den initiala rörelsefriheten i bostadsområdet tycks förskjutas uppåt i åldrarna, involveras somliga barn redan i förskoleåldern i organiserade aktiviteter. Därmed finns det ett par parallella år där leklust och tämligen stor rörelsefrihet går hand i hand, innan tonåren riktar intresset åt andra håll, platser och möjligtvis mer förbjudna aktiviteter i närnaturen (se Bell, Ward Thompson & Travlou 2003).

Ett barn i skolåldern utan någon som helst schemalagd fritidsaktivitet skulle väcka frågor från omgivningen. Det finns även tydliga förväntningarna på föräldrars engagemang och aktiva deltagande i barnens fritidsaktiviteter, något som i vissa fall är en förutsättning för att barnet överhuvudtaget ska kunna nå träningen. Som nämnts är föräldrarna också vaksamma på att träningen kan bli ett stressmoment för dem själva och för barnen. Undantaget för denna starka träningsnorm finns i materialet bland barnen i miljonprogramsförorten Kista. Där borde det vara enklare för barnen att träffas spontant, mot bakgrund av lägre deltagande i organiserad träning. Dock visar aktivitetsdagboken att somliga barn

inte går utomhus på en hel helg, medan andra vistas ute med kompisar i området långt in på kvällen. Här finns det utrymme att närmare studera fritiden för barn i socialt utsatta områden om normer kring olika aktiviteter och vad det innebär att fritiden inte är fullt så dominerad av organiserad träning.

I en tuff projekthierarki finns det en betydande risk för vad jag kallar *lekkamratsmismatch*, det vill säga svårigheten att spontant träffas ute i grannskapet för lek och aktiviteter. Leckamraterna riskerar då att antingen befinna sig inomhus eller i en träningshall vilket rimligtvis försvårar den spontana leken utomhus. Begreppet har bäring på den tidsgeografiskt formulerade ”kopplingsrestriktionen” (Hägerstrand 1970) där genomförandet av olika projekt kräver tidsrumslig samordning av material, ting eller andra människor. Datorn och skärmaktiviteter kommer högst upp i hierarkin om barnen själva får välja projekt. Att på eftermiddagarna hålla kontakten med kompisarna genom datorn är detsamma som att vara där alla andra är. Det finns mycket glädje och entusiasm kopplad till datortekniken och olika spelvärldar. Idrottsträning kommer på andra plats, för att alla gör det, i vissa bostadsområden, föräldrarna stödjer och det är roligt, till en viss gräns när det riskerar att bli ett stressmoment.

7.5 Kroppslig sinnlig, händelsespecifik och hemmastadd – tre sätt att ringa barns erfarenhet av naturkontakt

Barns tillvaro består dock inte av en enda lång kamp mellan olika konkurrerande projekt. Genom barns berättelser framkom perspektiv och detaljer kring deras naturkontakt som föräldrarna i den andra delstudien, med sin vuxendistans tycks ha svårare att förmedla. På ett tydligt sett ges en där och då sekvens ur barnens liv. *Den naturkontakt som barnen berättar om kan sorteras in i följande tre typologier: den kroppsligt sinnliga, den händelsespecifika och den hemmastadda naturkontakten. Denna uppdelning pekar på något olika dimensioner och betydelser av barnens erfarenheter.*

Upplevelser av väder och förändrade handlingsutrymmen genom årstidens växlingar framstår som betydande element av utomhusvistelsen. Detta kan benämnas som den *kroppsligt sinnliga* naturkontakten, och typologin har bäring på den kroppsfenomenologiska ansatsen (Seamon 1980; Skår 2010). Denna typologi ringar in en känslorelaterad form av naturkontakt som tar fasta på barnens utsagor kring kroppens rörelser och känslöstämningar i relation till lekar, pinnar, vatten, terräng och träd, i kombination med ljud, ljus, lukter, kyla och värme.

En ansats till slutsats gör gällande att det viktigaste är kanske inte hur ofta eller hur länge barn bygger kojor i skogen eller leker utomhus, utan att barnen faktiskt erfarit detta genom sin kropp och sina sinnen, för att naturkontakten i efterhand ska framstå som betydelsefull. Barndomsminnen som källmaterial kan å ena sidan kritiserar mot bakgrund av vuxnas tendens att idealisera sin barndom. Å andra sidan kan det vara så att det i först i vuxen ålder som man kan återge vad som faktiskt framstår som betydelsefulla upplevelser. Ett genomgående tema bland föräldrarna i studien är som nämnts att de själva var ute mer som barn, än vad dagens barn är. Några föräldrar förhåller sig dock självkritiskt till sina minnen som källa för jämförelse, ”var vi verkligen ute så mycket som vi minns”. Snarare än att föräldrarna var utomhus jämnt och ständigt i sin barndom kanske en del av förklaringen ligger i att naturkontakten har gjort starkt intryck när den väl ägde rum och därför, i kombination med dess positiva laddning, framträder tydligt i minnet.

En annan del av barnens naturkontakt rör specifika händelser som omfattar möten med människor och djur i naturmiljöer, något som kan benämnas som en *händelsespecifik* naturkontakt. Förvisso betonar barnen själva mötet, möten som ofta har drag av något spännande eller rent av något obehagligt över sig. Händelser som äger rum i naturmiljöer ges speciella särdrag och inramningar. Ensligheten och associationer till sagor och historier syns färga upplevelsen och göra den starkare. Mötet med en hemlös i skogen, vid en svart tjärn och mossiga stenar, långt från andra vuxna, ger en rädsla och en kraft i upplevelsen som förmodligen inte vore densamma ifall barnen mött mannen på gatan. Naturmiljön bör inte förringas till en obetydlig dekor för händelser av det här slaget. Fascinationen i mötet med djur är något som tydligt förenar barnens berättelser i Kista och Härlanda. Möjligheten att få syn på djur har en dragningskraft och visa lokaler och platser i närnaturen var tydligt sammanvävda med erfarenheter och förhoppningar att exempelvis se grodor och vattensalamandrar.

En tredje form kan benämnas som en *hemmastadd* naturkontakt och kan anknytas till frågor om hemkänsla och platsförankring (Korpela et al 2008; Sandell & Öhman 2010). I detta sammanhang är inte närnaturen vilken som helst, utan en välbekant del av barnens hem och uppväxtmiljö. När Härlanda-barnen guidade mig genom närskogarna syntes de väl förtrogna i området. Detta tog sig bland annat uttryck i det flyhänta sätt på vilket de rörde sig genom skogsområdena samt att barnen hade gemensamma minnen kring olika platser. De platser som barnen valde att stanna vid var förknippade med händelser som i sin tur var knutna till olika sociala sammanhang.

Flertalet barn har bekantat sig med närnaturområdet genom vad jag valt att benämna som *social triangulering*, där upptäckter och utflykter gjorts tillsammans med familjen, kamrater samt för- och grundskola. Denna triangu-

lering, genom upprepade turer en bit in i terrängen och tillbaka till bostadsområdet igen, förstärker erfarenheten och graden av förtrolighet i närnaturen. Skogen blir en distinkt annorlunda, de har en uppfattning om när de är i skogen eller inte, men ändå en bekant del av barnens uppväxtmiljö fyllda med minnen av olika händelser. Bekantskapen med närnaturen börjar för somliga med att föräldrarna aktivt rör sig i närnaturen. Därefter blir förskolepersonal ytterligare en följeslagare. I vissa fall tar kompisumgänget sedan vid och sedermera besöks området genom skolan. För många barn i Kista var ordningen för den sociala trianguleringen av närnaturen till stora delar omvänd, då skolans verksamhet framstår som initierande. Några pojkar visar till exempel att de återkommer till platser där de byggt kojor tillsammans med fritids på Järvafältet. I de fallen har den offentliga sfären introducerat barnen till platser och aktiviteter som de sedan kan återbesöka och upprätthålla under fritiden. Förutsättningen för denna triangulering är att hemmet, skolan och närnaturen återfinns i samma område. Att vardags- och fritidslandskapet överlappar varandra är inte någon självklarhet med ökad rörlighet till skolor utanför barns närområde.

Kojbyggen eller där barnen på annat sätt gjort sig hemma på en plats i närnaturen, genom enkla och ibland imaginära boningar, kan ses som en följd av att vara förtrolig med närnaturen, men också som en aktivitet som stärker en hemmakänsla. Vuxenvärldens ingrepp genom till exempel skogsröjning och bebyggelseförtätning väckte tydligt motstånd och upprördhet. Motsvarande resonemang kring försvar av områdets närnatur förekom inte bland barnen i Kista. Detta beror förmodligen på att Järvafältet inte var föremål för bebyggelse och omdaning, men också på det faktum att färre barn talade om kojor och egna platser. En fråga som väcks i sammanhanget är vilka effekter barns reaktioner mot förändringar i näraturens lekplatser har i förlängningen? Kommer denna upprördhet i retrospektiv framstå som naiv, eller kan den bidra till ett växande engagemang som kan projiceras på natur- och miljöengagemang i vidare bemärkelse? Liksom tidigare, mer ingående, studier kring ursprung till miljöengagemang (Tanner 1980; Chawla 1998) uppmärksammas även här betydelsen av föräldrarnas inställning tillsammans med det direkta naturmötet.

Som bakgrund till varför det är intressant att studera barns relation till naturmiljöer kan nämnas kopplingen mellan positiva naturupplevelser i barndomen och ett sedermera miljöengagemang i vuxenlivet. Här dras inte några långtgående slutsatser kring detta svårtydda samband. I relation till den hemma-stadda närnaturkontakten syntes direktupplevelsen därifrån också skapa engagemang för områdets bevarande. Värt att notera är att barnen också hade goda insikter i större globala miljöproblemens orsaker och effekter. Detta visar att skolans undervisning och den mediala exponeringen kring till exempel klimatförändringar också når barnen och influerar deras berättelser. Återigen, hos de

barn som uttrycker erfarenhet och engagemang för närskogarna, vävs därtill i större utsträckning lokala och globala miljöfrågor samman till en berättelse.

7.6 Fyra "friluftsperspektiv" i föräldrars relation till boendet och naturkontakt

Innerstads- och ytterstadsföräldrarna intar något olika positioner i synen på barns naturkontakt. För att tydliggöra detta har jag utmejslat fyra olika typologier. Dessa hänger delvis samman med var någonstans föräldrarna bor, deras inställning till boendet och de förutsättningar för naturkontakt som de olika boendemiljöerna ger. Då typgruppernas karakteristika omfattar både relationen till aktiviteter i naturen och syn på natur har jag valt att benämna dem som olika friluftslivsperspektiv. Citaten i rubrikerna nedan är inga direkta citat från intervjuerna, även om de bär tydliga spår av dessa, utan istället utgör de en kärnfull tolkning av respektive friluftsperspektiv i relation till barnens naturkontakt.

Citysocialt friluftslivsperspektiv - "fika parken eller på innergården medan barnen leker på lekplatsen"

Detta perspektiv präglas socialt umgänge på innergårdar, lekplatser och parker i och närheten av staden. En utevistelse som inte kräver särskilt mycket utrustning eller resor. Stadens utbud med kulturevenemang, caféer och sociala mötesplatser är viktigt och föräldrarna ser det inte som ett problem att bo med barn centralt i en storstad. Vikten av barnens naturkontakt i vardagen betonas inte i någon större utsträckning. Barnen har ett visst mått av rörelsefrihet på egen hand i hemmets närhet. Stadsmiljön uppfattas generellt sett som en trygg miljö. Miljöombyte, framförallt på sommaren är betydelsefullt och realiseras genom vistelser i fritidshus.

Urbanekologiskt friluftslivsperspektiv - "ta med barnen på utflykter där de kan bygga kojor, grilla korv och titta på fåglar"

Möjligtvis något paradoxalt bor de mest naturintresserade och friluftslivsaktiva föräldrarna i lägenhet i innerstad.⁴⁰ Föräldrarna som representerar detta perspektiv betonar betydelsen av att barn vistas i naturen för hälsa, lek och färdigheter. En "känsla för natur" omnämns också, en känsla som anses vara viktigt för ett engagemang och förståelse för miljöfrågor. Flera är uppväxta på landet, men värdesätter stadens utbud av aktiviteter och att barnen har mycket vänner i grannskapet. Genom stadsboendet kan de minska bilkörningen och få

---

⁴⁰ Jag skriver möjligtvis mot bakgrund att den fritidsbetonade naturkontakten har sitt historiska ursprung bland en övre medelklass boende i städer.

mer tid över för att vara med familjen. Föräldrarna värdesätter bevarandet av bostadsnära naturområdena och de önskar att barnen kunde vistas mer utomhus i vardagen. De upplever brister i stadsmiljön som begränsar barnens rörelsefrihet; framförallt handlar det om trafikmiljön och i viss mån en oro för risken att barnen råkar ut för hotfulla människor. Inskränkningar i barnens fria rörlighet samt strävan efter varierade naturupplevelser bidrar till att de aktivt uppsöker andra kvalitéer genom utflykter och vistelser i fritidshus.

Landsbygdsförankrat friluftslivsperspektiv - ”det finns blåbär för barnen att plocka bakom huset, redan som små var barnen med i samband med jakten”

Detta friluftslivsperspektiv präglas av vistelse i naturmarker på orten där man bor. Aktiviteter så som jakt, svampplockning, bad i hemmasjöarna och ridning framkommer i materialet. Att bo utanför stan med egen trädgård ger en frihetskänsla i termer av öppenhet i landskapet och glesare med människor och hus. Man betonar känslan av att bo på landet snarare än att bo nära naturen, även om natu präglningen ofrånkomligt är en del av öppenheten i landskapet. Föräldrarna har ofta en familjeanknytning till området där de bor. De framhåller inte betydelsen av att tillgå fritidshus på samma sätt som övriga perspektiv. Det landsbygdsförankrade perspektiv återfinns latent hos flera föräldrar som konstituerar de övriga tre typologierna och blommar framförallt upp på lediga stunder vid fritidshuset.

Aktivitetsbetonat friluftslivsperspektiv - ”Båtlivet hägrar om sommaren och skidåkning på vintern, det är viktigt att barnen får prova på olika aktiviteter”

För föräldrarna med ett ”aktivitetsbetonat friluftsliv” utgör naturkontakten en del i en övrig aktiv vardag med idrottsträning och andra organiserade fritidsaktiviteter. Detta gäller för både barn och vuxna. De flesta som ger uttryck för detta bor i hus i Göteborgs närförorter, men några bor i lägenhet i stan. Villaboendet tar förvisso tid i fråga om skötsel och pendling, men ger samtidigt en enkelhet i fråga om närhet till markplan och för barnen att röra sig på egen hand till kompisar. Aktiviteter som bär upp detta friluftsliv är utförsåkning, fiske, båtliv och annan vistelse vid havet och fritidshuset, det vill säga aktiviteter som mångt och mycket är förlagda utanför närområdet. Betoningen ligger på motion, rörelse, färdigheter, lugn och omväxling. Även om aktiviteterna är mer eller mindre beroende av naturmiljöer för att idkas, så läggs fokus på själva handlingen och dess innerbörd snarare än på ett specifikt landskap som den utförs i. Detta skiljer sig från urbanekologiskt perspektiv där naturkontaktens mer djuplodande och pedagogiska effekt framhävs i högre grad.

Dessa något olika perspektiv till trots, och trots de olika närmiljöerna så framstår ändå vardagslivet för barn i flera avseende tämligen homogeniserat i relation till

teknik samt domesticerat; det vill säga knutet till hem och inomhusmiljöer. Detta väcker frågor om närheten till natur spelar någon roll för barns vistelse där?

7.7 Naturkontakt i relation till vad barnens olika närmiljöer medger

7.7.1 Närheten har betydelse, men...

Närheten till natur från hemmet och skolan har betydelse för barnens kännedom om dessa platser och vanor kring att vistas där, särskilt om de ska kunna vistas där på egen hand. *Men närhetens roll varierar beroende på sammanhanget och är inte avgörande för hur barns naturkontakt som helhet gestaltas sig. De resurser som föräldrarna står till förfogande med är än viktigare än närhet till natur.* Resurserna kan bestå av vanor och uppmuntran. Föräldrar med ekonomiska resurser kan vidga barnets geografiska räckvidd och bereda ökat handlingsutrymme genom utflykter och vistelse vid fritidshus. Har föräldrarna bosatt sig intill ett naturområde i syfte att just komma nära naturen, borgar detta för att naturkontakten ska ta plats i barnens liv, jämfört med diskussionen ovan om social triangulering av den bostadsnära naturen.

Saknar man vanor hemifrån blir det sannolikt ännu viktigare med närhet till naturkontakt för att den ska bli av. Om man är måttligt intresserad av naturkontakt åker man troligen inte längre sträckor för att nå naturmiljöer. För barn som saknar vanor hemifrån blir skolan en betydelsefull instans som borgar för barns naturkontakt. En viktig förutsättning för att mer frekvent omfamna naturen i verksamheten är att det ligger alldeles intill skolan och att denna möjlighet tas tillvara av lärarna.

Den önskan om miljöombyte som framträder, parat med föräldrarnas möjlighet att göra verklighet av denna önskan i form av resor, ska inte tas som intäkt för att naturelement i stadens centrala delar är oväsentliga för de närboende. Det är heller inget givet faktum att de som i framtiden befolkar de större städernas centrala delar kommer att ha tillgång till fritidsboende eller ha möjlighet till att frekvent uppsöka andra miljöer. Mot bakgrund av stigande oljepriser och därmed dyrare resor aktualiseras betydelse av att kunna gå och cykla till olika målpunkter. Därtill finns det andra än barn vars geografiska räckvidd är begränsad. Närmast tänker jag på en åldrande befolkning och deras behov att lättillgängliga utrymmen för rekreation och miljöombyte.

7.7.2 Otryggheten skiftar karaktär och mycket natur lockar inte i sig

En slutsats pekar på att klassperspektivet har ett stort förklaringsvärde när det gäller barns vistelse i närnaturen och retoriken kring naturkontakt. Barnens erfarenheter kring närnaturen framstår som ytterligare en aspekt som skiljer barns liv åt i ett segregerat samhälle.

Vidare synliggörs också segregationen i frågan om oro och rädsla för vad barnen kan råka ut för i det offentliga rummet. Föga förvånande framträder rädsla för hot och våld i utomhusmiljön tydligast bland barn som bor i det mest socioekonomiskt utsatta bostadsområdet som jag studerat. För att kunna uppleva obehagliga händelser i närmiljön bör rimligtvis barnen också ha vistats utomhus i området. Det är dock svårt att fastslå i vilken utsträckning detta påverkar deras vistelse i närnaturen. Men de som upplevt obehagliga saker i den bebyggda miljön känner sig förmodligen inte tryggare i naturområdena heller. Dessutom måste de gå genom den bebyggda miljön för att nå närnaturområdena. Barnen framstår ändå inte som förlamade av ryktesspridning eller av det faktum att de direkt har upplevt obehagliga situationer. Det kan dock tänkas att det bland föräldrarna är svårare att motivera barnen att vistas utomhus ifall området upplevs som otryggt.

Föräldrastudien visar att trafiken är ett bekymmer för barnens rörelsefrihet redan vid gatan utanför porten i innerstaden. I ytterstadsmiljön däremot är gatorna närmast husen generellt sett förknippade med lugn och ro. Föreställningen om barnet som springer fritt mellan husen är en framträdande intryck av tillvaron i villaförorten. Dock innebär det faktum att många hushåll har två bilar att trafikvolymerna byggs upp på större leder mot Göteborg. Ska barnen längre sträckor från hemmet, blir snart trafiken problematisk för barnens fria rörlighet även i ytterstadsmiljön. Utifrån barns egna perspektiv framkommer få exempel på att trafikmiljön skulle vara något bekymmer för dem. Detta kan hänga samman med att de tillfrågade barnen bor i bostadsområden som är tämligen väl trafikseparerade. Föräldrarnas oro för större vägar och avsaknad cykelbanor i nyexploaterade villaområden pekar också mot betydelsen av aktiva planeringsinsatser för att främja barns rörelsefrihet på egen hand. Att barnen själva inte upplever trafiken som störande skulle också kunna handla om att de helt enkelt är vana vid och lärt sig hantera den trafiksituation som de är uppväxte med.

De föräldrar som bar på oros känslor för vad som kan hända barnen i utomhus, framhävde samtidigt en viss skepsis kring sannolikheten för exempelvis bortföranden av barn. *Sammantaget tyder detta på att det ska mycket till för att skrämman upp föräldrarna ordentligt och få dem att drastiskt inskränka och övervaka barnens rörelse på egen hand.* Även om tillgången till naturmiljöer och trafiksituationen skiljer sig åt för i innerstad och ytterstad, så bor samtliga intervjuade föräldrar i områden som de generellt sett uppfattar som trygga, och enstaka hotfulla händelser kring barnen framställs som just som enstaka händelser. Tryggheten tolkar jag som ett barnvänlighetskriterium som förmodligen trumfar alla övriga kvaliteter och den upplevda sociala tryggheten gör innerstaden trots allt till en attraktiv miljö att bo i med barn. I ett högrörligt samhälle kan miljöombyte och andra sorter markplans- och grannskapskvaliteter

än trygghet uppsökas tillfälligt, så som snö, sol, landsbygd och värme. De flesta föräldrar syns även ha resurser till drastiska åtgärder för att komma till rätta med en eventuell förändring av otrygghetskänslan; nämligen att flytta från problemen och byta bostadsområde.

Föräldrarna menar att tillgång till natur och öppna ytor inte är tillräckligt för att barnen ska vilja vistas där. Det efterfrågas konstruktioner för att stimulera barnen till att komma ut, arrangemang som signalerar att här kan ni vara och mötas. Naturen finns där i ytterstadsområdena, men det framstår som problematiskt att den inte är tillrättalagd med avseende på belysning och gångvägar. Detta är särskilt tydligt i områden som ganska nyligen bebyggts med hus utan någon mer övergripande planering och insatser för att anpassa infrastrukturen efter en snabb befolkningsökning. Här finns en svår balansgång i konsten att planera det oplanerade, erbjuda spänning och trygghet, att integrera konstruktioner anpassade till landskapet och samtidigt bejaka skötsel och det ansvar som det medför att platsen ska vara säker. I Delsjöområdet i Härlanda finns förvisso stora sammanhängande naturmarker. Men det finns också gott om mindre skogspartier genomkorsade och grusvägar för motionärer. Detta kan förmodligen bidra till en balans mellan å ena sidan strävan efter undanskymdhet och spänning och å andra sidan att "civilisationen" ändå är inom räckhåll med vägar som gör det enkelt att orientera sig.

7.7.3 Mer eller mindre curling, mer eller mindre tristess?

Genomgående i avhandlingen har jag framställt barns utomhusvistelse på egen hand som något exklusivt i en tillvaro där barn antingen tycks sitta inne framför datorer eller bli skjutsade fram och tillbaka till träningen. Några föräldrar relaterar själva till begreppet curlingförälder för att beskriva delar av dagens föräldraskap. Det är lätt att raljera över samtidens överbeskyddade barn som ständigt skuggas av en välmenande förälder. Å andra sidan betraktas nog avsaknaden av gränser och ett frånvarande föräldraskap som än mer bekymmersamt. Mot bakgrund av segregation och skilda uppväxtvillkor är det rimligt att tala om obalanser i vuxenengagemang och närvaro. Medan somliga barn kan vara betjänta av att slippa hjälmar när de klättrar i träd, liksom ofantliga mängder idrottsträning och tvångsmässigt skjutsande, saknas det för andra barn meningsfulla fritidsaktiviteter och vuxna som stöttar. Några föräldrar i studien påtalade att barn idag sällan får tillfälle att känna på hur det är att ha tråkigt; "när sladden är utdragen"⁴¹. Utifrån denna logik kan alltså en dos tristess ordinerats för barn med en aktiverad vardag, medan det för andra barn skulle kunna bli den överdos som får tillvaron att rinna över i destruktion. Frågan är då hur man finner balansen mellan spänning och trygghet, inomhus och utomhus, föräldra-

---

⁴¹ Ett påstående säkerligen giltigt även för vuxna. Återigen är det viktigt att påpeka att barn och vuxna inte lever väsensskilda liv här och nu. Dock kommer de viktiga barndomsåren möjligtvis att skilja sig åt över generationerna.

närvaro och att upptäcka på egen hand, stillasittande och motion, aktivitet och vila? Och var någonstans kommer barns naturkontakt in i bilden?

I ett grannskap med inslag av träd, vattendrag, grenar, djur, slänter, snö, regn, sol och kompisar finns det förutsättningar för naturupplevelser osökt blir en del av barndomen för dem som av olika anledningar springer fritt. Förmodligen är det inom ramen för ett sådant friutrymme som föräldrarnas minnen av naturkontakt en gång uppstod. Men med allt fler spännande valmöjligheter i fråga om platser och aktiviteter finns det ingen garanti för att barns naturkontakt gynnas av om de i större utsträckning lämnas ifred för att söka sina egna vägar. Med risk för, eller kanske hopp om, tristess. Och frågan är om vi vuxna ens vågar pröva det?

7.8 Studiens generaliserbarhet och förslag på fortsatta studier

Resultaten från dessa studier går inte med säkerhet att generalisera till andra sammanhang. Till exempel bör inte den naturvana som framkom bland barn i Härlanda betraktas som representativ för gruppen svenskfödda barn med svenskfödda föräldrar i allmänhet. I Härlanda sammanfaller en positiv anda med ovanligt goda förutsättningar för naturkontakt: ett boende alldeles i närheten av ett av Göteborgs mest besökta och attraktiva friluftsområde. Det finns ytterligare aspekter som kan följas upp utifrån flera fallstudier eller mer omfattande dataundersökningar, här följer några exempel:

Hur mycket är barnen utomhus och inomhus och i naturmiljöer egentligen? Detta är svårt att mäta utan att använda GPS under en längre tid, något som i sin tur väcker etiska frågor om hur mycket vi kan och vill mäta, och var gränsen går för den personliga integriteten. Överhuvudtaget så bör frågan om barns naturkontakt studeras genom olika tillvägagångssätt, för vare sig frågor om frekvens och den personliga upplevelsen av naturkontakt är inte enkla att fånga på ett enda standardiserat vis.

Att barns fria rörlighet, utomhusvistelse och naturkontakt har minskat i omfattning över tid är något som föräldrarna uttrycker här liksom i tidigare studier. Men har verkligen barns naturkontakt och utomhusvistelse minskat över tid? Detta är svårt att på ett exakt sätt fastslå då detta, mig veterligen, inte är något som systematiskt studerats över tid, annat än för vissa platser eller utifrån vuxnas barndomsminnen. De ogjorda studierna av barns naturkontakt kommer att förbli ogjorda. Ett fruktbart sätt att gå tillväga för att skapa sig en bild av förändringar över tid är att lägga samman ett pussel av de studier som pekar på upp och nedgångar i andra aktiviteter så som organiserade träning, spontanidrott, läxläsning, skärmaktiviteter, tid i skolan och så vidare, för att på så sätt skapa en

bild av hur förutsättningarna och det tidsmässiga utrymmet för barns naturkontakt förändrats. Även fortsatta longitudinella studier av barns naturkontakt vore intressant; såväl för vissa fallstudieområden som att följa individer över tid. Genom att följa individers berättelser över tid blir det möjligt att greppa vad naturkontakten betyder här och nu, under olika perioder i livet. Därtill vore det intressant att jämföra samtidsberättelsen med vilka aspekter som individer senare lyfter fram ur minnet, det vill säga vad som i retrospektiv upplevs som betydelsefullt eller inte.

Ett annat spår för fortsatt forskning handlar om ett mer strukturellt perspektiv på hinder och resurser för barns naturkontakt, till exempel kring hur makt och ekonomiska frågor influerar hur barns liv gestaltar sig (se Ansell 2009). Om barns naturkontakt är betydelsefullt ur olika avseenden, men inte på samma sätt som den konsumtionsinriktade barnkulturen bevakas av kommersiella intressen, vilket ansvar har det ”gemensamma” för att balansera och uppmuntra barns naturkontakt?

Barnens erfarenheter kring att vistas i närnaturen framstår sammantaget som ytterligare en aspekt som skiljer barns liv åt i ett segregerat samhälle. I vilken utsträckning anses detta som problematiskt och vem avgör det? Är det problematiskt utifrån individens eget perspektiv och eller ur ett vidare samhällsperspektiv, är det alls meningsfullt att skilja på de två? Finns det kanske något som den ”ojämlika naturkontakten” också i Sverige? Denna problematik har uppmärksammats i en amerikansk kontext där fattiga bostadsområden ofta är utsatta för miljörisker och miljöproblem, samtidigt som tillgängligheten till grönområden generellt sett är sämre än för människor boende i mer välbärgade områden (se Strife & Downey 2009). Här vore det intressant att studera vad som görs och inte görs för att uppmuntra naturkontakt hos olika grupper i samhället och vilka underliggande motiv och värderingar som ligger bakom sådana satsningar.

Denna avhandling fokuserar på barn boende i storstadsmiljöer. Resultatet härifrån vore intressant att jämföra med studier av barns naturkontakt i flera olika typer av miljöer; norra/södra Sverige, glesbygd, mindre orter städer, barn till lantbrukande föräldrar och så vidare. De fyra friluftsperspektiven som presenterats går säkerligen att komplettera med fler kategorier, och modifieras, utifrån fler och mer omfattande studier av barns naturkontakt sett från föräldrars perspektiv. Kategorierna utgår ifrån intervjuer med föräldrar i några utvalda fallstudieområden. I mitt material saknas djupare kunskap om föräldrar boende med barn i invandrartäta stadsdelar och deras syn på boendet, närmiljön och barns möjlighet till naturkontakt och utomhusvistelse.

7.9 Vad innebär det att ”barnen inte är ute så mycket”?

Avhandlingens titeln, ”de är inte ute så mycket”, hämtar näring ifrån föräldrarna i studien som menar att barnen inte alltid tar till vara på de möjligheter till utomhusvistelse som trots allt ges dem. Uttrycket hämtar också näring från uppfattningen om att barn idag inte är ute och leker i samma utsträckning som tidigare. Det är möjligt, *men väldigt svårt att entydigt bevisa*, att barn idag tillbringar mindre tid utomhus idag. Kanske är det rimligare att tala om att förutsättningarna och inramningarna för barns naturkontakt förändrats med ny teknik och med ett ökat föräldraengagemang i barns fritidsaktiviteter. Då idén om barns naturkontakt är fortsatt stark och något som eftersökts av föräldrarna, inte minst mot bakgrund av egna barndomsminnen, kommer antagligen nya generationer att socialiseras i ett fritidsbetonat naturumgänge.

Men hur mycket utomhusvistelse och naturkontakt är då tillräcklig, i vilken ”sorts” natur och mot vilken bakgrund? För att svara på denna fråga måste vi fundera över vad vi anser att barn ska med naturkontakt till. Handlar det framförallt om fysisk och mental hälsa? Främst för inlärning och moralisk utveckling? Eller för att kompensera tiden som spenderas inomhus? Kanske för att motivera varför ett visst naturområde inte bör exploateras? Eller för att det bara finns ett egenvärde i att leka i och uppleva varierade miljöer och händelser att detta framstår som betydelsefullt för individen, i barndomen och i vuxen ålder?

En tanketråd som spunnit genom denna avhandling handlar om vad som krävs för att en upplevelse, aktivitet eller händelse ska bli ihågkommen och framstå som betydelsefullt i retrospektiv över uppväxtåren. En tentativ slutsats är att det inte krävs särskilt frekvent eller spektakulär naturkontakt för att dessa intryck från barndomen ska bli bestående. När föräldrar uppger att barnen byggt kojor någon enstaka gång, kan barnet på samma fråga kunna ge en detaljerad beskrivning av denna endaste gång. Barnstudien visar tydligt på vilken glädje som finns i att komma ut i terrängen, springa, leka och jaga varandra. Väl på plats tycks barn hitta mening i landskapet på ett eller annat vis. Det vill säga yttringar som förmodligen kommer att finnas hos framtida generationer barn också. För att komma till rätta med problemet, i den mån vi upplever det som problematiskt att barn inte är ute så mycket, bör vi fundera över vilka värden som vi vill betona och vilka samhällsstrukturer vi önskar oss, för det är dessa som framtida generationer barn ofrånkomligen kommer att möta och präglas av.

ENGLISH SUMMERY

'They are not outdoors that much'

Nature close to home – its meaning and place in the everyday lives of urban children.

Introduction

This dissertation investigates children's contact with nature in an urban context. How do children relate to spending time in nature nearby their homes? What opportunities do young people have for meeting natural environments in an urbanized society, especially given the growing range of leisure activities indoors and out. These questions stems from the notion that children's experience of nature is threatened and that positive contact with nature during a child's upbringing is important in many ways. Regarding possible positive effects of nature contact previous research has especially dealt with questions of health, learning and moral development. Rather than measuring different outcomes the aim of this thesis is to study children's contact with nature close to home, its meaning and place in an urban context. The research approach is inspired by humanistic geography, which is concerned with qualitative interpretations of people's relationship with and perception of their environment. The study is carried out by aiming questions at both children and parents, residing in different kinds of dwellings and neighbourhoods in Stockholm and Gothenburg, the two largest metropolitan areas in Sweden.

Hindrances and meaning in relation to children's contact with nature

There are two main entrance points to this dissertation. The first one is the idea of barriers to children's contact with nature. In order to experience nature many of us must actively seek natural environments in our everyday life. Few people, in Sweden at least, would claim to live in direct contact with nature, a concept here defined in a broad, everyday manner. We may live close to nature, but probably not consider our self living in nature. On the one hand, existing research as well as popular opinion, suggests that contact with nature promotes healthy child development. On the other hand, is the notion that modern society is taking us further away from nature, hence the central concern in this dissertation with barriers or hindrances to children's contact with nature. One important conclusion drawn by previous studies within the sub-discipline of children's geographies is that children's everyday life has, over time, become more domesticated and adult supervised. Mobility restrictions have increased due to concerns about traffic and so-called 'stranger danger'. These factors

constitute barriers to children's access to nature in an urban context, especially without adult supervision.

The overarching theoretical perspective is drawn from the time-geographical approach developed by Torsten Hägerstrand. Central to the time-geographical thinking is the individual's relationships to his or her surroundings in a time-space context. Time and space are the fundamental resources for the individual in trying to complete "projects" of different kinds. Attending school, participating in sport training, using a computer or playing outdoors are all considered projects from a time-geographical viewpoint. Time-geography stresses three sorts of constraints: capacity, coupling and steering constraints, all which help to understand the possibilities for completing projects. Inspired by the ideas of competing projects and time-space as a limited resource I have categorized five main possible hindrances for children's contact with nature. These hindrances are i) proximity/accessibility to nature, ii) pressure of time/competition from other activities/places, iii) limited independent mobility for children, iv) feelings of insecurity among parents and children in public space and v) children's interest and will to come in contact with nature.

The second point of entry to this dissertation is the individual meaning of nature contact; the child's experience and impression of nature. Here the theoretical approaches of affordance, place attachment and phenomenology of the body guide the analysis. With attention given to both hindrance and meaning I am interested in the 'undone' project of nature contact, and what other project that comes in between, as well as the child's direct experience of nature through their body and senses. By highlighting bodily experience it is claimed that sharp boundaries between being in nature and being outdoors are being blurred. Even in densely built areas winds are blowing, rain is falling, temperatures dropping and seasons alter. Such a perspective highlights some common characteristics of being outdoor in general and being in nature (where water and plants often dominate the conceptualisation), characteristics that can be distinguished from being indoors.

The common ground for the theoretical perspectives mentioned above is the interaction of the individual and their surroundings. By this theoretical framework I want to oscillate between a physical ontology of touchable nature 'out there' and the sense of this experience made by the individual. This outline has presupposed a broad brush interest in the everyday life of the children on the expanse of deeper investigation in a certain aspect. From a of human geography stance spatial issues like distance, accessibility, segregation, time and mobility stand out as important dimensions for analysing children's contact with nature. Although many of us live in urban contexts these are not homogenous spaces. It is reasonable to suspect that the possibilities for contact with nature differ for

children living in different neighbourhoods within the city, regarding for instance the presence of green spaces or socio-ethnic segregation that may influence children's everyday-life activities and parents' habits in relation to outdoor activities.

Methodology

In line with other studies approaching the geographies of children this work is influenced by a multi-theoretical approach as well as a mixture of methods for collecting data. The empirical data is collected through two case-studies. In the first study, hereafter the child study, I study ten-year-old children and their contact with nature, their outdoor activities and everyday life in two socioeconomic and ethnically segregated neighbourhoods. Also parents and teachers were included in this study. The main method for collecting data is semi-structured group interviews. Additionally, participant observation has also been an important method for grasping children's relationship with the outer landscape. Additional methods such as activity journals and surveys to parents have also been performed. One of the central findings of the child study is the importance of parents' habits, encouragement and restrictions when it comes to children's relationship with nature. The second study is therefore devoted to exploring the role and viewpoints of the parents.

The data in the child study has been collected in two residential areas in Stockholm and Gothenburg. These two neighbourhoods have quite different profiles regarding the socioeconomic situation and ethnic background of the inhabitants. Härlanda is a middle-class residential area in the east of Gothenburg with a mixture of detached houses, terraced houses and blocks of apartments. The area has a lower proportion of people with foreign backgrounds than the average for Gothenburg. In Kista, in the northwest of Stockholm there are mostly public owned blocks of apartments that were built in the 1970s. The levels of education and income are lower and the unemployment rate is higher than the average in Stockholm. Most people in the study area studied have come to Sweden from countries in Africa and the Middle East. Both Delsjöområdet next to Härlanda and Järvafältet next to Kista are large nature areas popular for recreation. No roads or other major physical barriers exist between the built-up areas and the nature area. The residential areas are also planned in a fairly 'child-friendly' manner with traffic separation, play spaces and schools in the vicinity of children's homes. Nearness to green space is a characteristic that both areas share. The fact that the proximity and the physical access to green space are similar in the two studied areas, makes it possible to explore the effects of social factors on children's contact with nature.

In the second case-study, the parental study, the focus is on the parental perspective on children's contact with nature and the opportunities for their children to be able to spend time in nearby nature where they live. An additional perspective here is provided by the parents' ability to look back on their own childhood in the 1960s and 1970s, relate to their memories of nature contact and reflect on possible changes in children's relationship to nature over time. Parents living in inner city apartments in Gothenburg are interviewed and their responses compared to those of parents living in detached and semi-detached houses on the outskirts of Gothenburg. This comparison is made with the aim of highlight differences and similarities in parents' views of two urban environments that, apparently at least, are distinguished in terms of accessibility to nature. On the whole the households in the two samples in the parental study are homogenous with regard to their ethnic background (they are predominantly Swedish) and their educational levels (the majority are highly educated).

The sample in the child study is taken from two school classes comprising a total of 49 children. Of these 39 participated in the group interviews. In the parental study parents were sought with children in the household 7-12 years of age. The sample in the parental study consisted of 26 parents with children in the age range 7-12. Half of the parents lived in inner city apartments and the other half in suburban houses. The average age of these children was 9 years old.

Results and analysis

Notwithstanding the barriers, children do still have experiences of nature

This study confirms that contact with nature has a place in children's lives. The everyday and near to home contact with nature is manifested through activities such as building dens, walking in the woods, playing tag (called 'zombie', seemingly inspired by virtual games) and outdoor recreation days during school hours. Also mentioned by the children were skiing, climbing trees, berry-picking, swimming and grill hot dogs over an open fire. Contact with nature, or being outdoors, is often associated with back gardens, (semi)enclosed yards with lawns, trees and play equipment in the inner-city or other more controlled for spaces. Children with a more frequent contact with nature in the vicinity of the home, especially if out of sight of parents, are seen as an exception.

Second homes in the countryside area way of travelling back in time and provide inspiration from the faraway nature

A common belief held by the parents is that they were out of doors more than children today generally are. For some of them this is problematic while the

children miss out of something if they spend too much time indoors. At the same time they reason that times have changed and that the conditions for playing outdoors have altered dramatically, not least in the light of competing leisure projects. Several also questioned their own memories and wondered whether they really spent as much time in nature as their memories suggest.

One interpretation of parents saying is that their childhood context provided more time-space for spontaneity, excursions and discoveries of their nearby environments. Today these gaps have been closed as parents, business, sports clubs and children are proactive in fighting the risk of inactivity, whether by providing sports training or the means for the children to leave one screen for another. In that sense family visits to second homes in the country could be interpreted as a journey back in time to a context that somewhat resonates with the conditions that the parents themselves were brought up in: with no internet connections, a relief from too much organised training and a greater freedom to roam independently providing opportunities for a slight feeling of boredom said to encourage imagination among the children. The increased affordances given in a thereto different kind of environment makes the 'faraway nature' an arena for discoveries and activities that are not as easy to come across in the vicinity of the ordinary home. These activities could then be exported and practised in other locations and also accompany them into adulthood.

Parents living in inner-city apartments particularly stressed the importance of access to a second home as a 'complementary space' providing some of the child-friendly components missing in their everyday living. Several parents asserted the relief of having access to second homes as one important reason for not leaving the inner-city for a house in the suburbs. Inner-city living was associated with benefits such as nearness to work, schools and services which mean that families only need one car, or perhaps do not need to own a car at all, and therefore less time is spent on commuting. This is seen as child-friendly through giving parents more opportunity to be with their children. Living in a smaller apartment is also regarded as manageable in comparison to living in a house that needs more attention. In parents minds the drawbacks for the children concern safety in relation to traffic and the issue of nature being less accessible. The second homes in the country are associated with summer holidays and are also an important place for coming together with relatives, especially because the house is often inherited and ownership shared with relatives.

However it should be stressed that far from all children have access to second homes in the countryside, although the access is relatively high in Sweden in an international comparison. Most time, then, is spent at home and in the vicinity of home. In this regard the school fills an important role in the more deprived residential area that was studied. Not only did the teacher feel a responsibility

for introducing and expanding the children's acquaintances with the nearby nature, but some of the children really looked forward to going on camps together with their class mates. The teacher in the more well-off residential area did not feel responsible for introducing children to nature. This was already done by their parents, it was believed. In both areas the surrounding woods and fields were visited frequently during school hours for exercise, playing or learning how to cook outdoors. With nature areas being found within a short walking range no special planning or transportation was needed.

The project of children's nature contact survive in a hard competition

With the theoretical point of departure in time-geography children's everyday life could be considered as compiled of competing projects some of which are more dominant than others. In this line of thought one can conclude that the project of nature contact and playing freely outdoors, climbing, building dens and taking walks on their own is far from dominating children's free time. However the project has not been completely extinguished in the hard competition from other projects taking up time and space, nor has it is given into constraints such as poor access to nature areas or parents' fears and restrictions in relation to children's movement in public space. What is securing this vulnerable project in the face of competition from other projects are parents, school and surrounding society actively working to secure the time-space stations needed for children's nature contact to survive.

Three typologies that frame children's contact with nature

Children's reality should not ultimately be described as one long struggle between different competing projects. Through their narratives interesting perspectives and details evolved that parents, in the second case study, could not mediate from their adult position. A 'there and then' experience was clearly revealed through the children's' stories. Their experiences of contact with nature are sorted into three typologies pointing at different kinds of dimensions and meanings: the body sensuously, the event specific and the familiar (at home in nature) contact with nature. An important condition for the third type of nature contact is the accessibility of nearby nature areas and a history of visits there in different constellations. 'Social triangulation' is proposed as a term framing a process of children's discoveries of nearby nature with parents, friends as well as together with teachers and class mates. This is something that seems to enhance the familiarity with a specific area; key persons such as parents or friends figuratively open doors to places that later could be visited by children on their own.

The body sensuous experiences of nature is a more effortless and in one sense more democratic form of nature contact which can for example, be aroused on the way to school through the neighbourhood. This type of contact reflects children's experience of body movement, hiding, climbing and running together with, for example, the smell of wood or the experience of feeling cold. The change of environments and settings, as seasons alter or by visiting places outside their neighbourhood, is a relevant dimension for understanding the attractiveness of being outdoors from a child's perspective. Lastly then, the event specific type of experience highlights meeting people and animals in a natural setting, and the stories are characterized by a touch of excitement, sometimes even with some fear. If such an event is played out in the woods it is likely to be coloured by elements of fairy tales and horror movies. In common for these exciting stories are the fact that parents or other known adults are absent, forcing the children to handle the situation on their own, as was recounted in one case where some children met a homeless man by a pond.

Four outdoor perspectives in parent's relationship to dwelling and nature contact

The parents studied hold somewhat different views on why and how children's contact is important. Their expressions are sorted into four typologies that partly also reflecting where they live, their views on their dwelling and its surrounding in relation to children's whereabouts and possibilities to reach nature.

- A *city-social outdoor perspective* characterized by 'drinking coffee in the park, or in the close yard, while watching the children play at the playground'. The city and its cultural life are very much sought after and if the parents like it there, they believe that their children also will.

- An *urban-eco outdoor perspective* characterized by 'taking the children on outings where they can build dens and watch birds. Contact with nature is important for creating a feeling of belonging and understanding environmental problems'.

- A *rural related outdoor perspective* characterized by 'children picking blueberries outside the yard, having horses or experiencing the dealings necessary after a successful elk hunt. The area in which they live is not a randomly chosen suburb but likely also a place where the parents have family connections, maybe there own childhood grounds'.

- An *activity based outdoor perspective* characterized by 'boating during summers and downhill skiing during winter, it is important to let the children try different activities'.

The rural related outdoor perspective could be as seen as latent in the other perspective, especially among those living in the inner-city (mostly parents representing the first two perspectives) and is given vent to during summer visits to the second home. Despite these somewhat different perspectives and despite the fact that the families reside in different urban environments, the everyday life of children still seemed fairly similar in the two sample groups. This raises question of whether proximity to nature is really a crucial determinant for children to spend time there.

Proximity matters, but...

Proximity to nature areas is important for children's experiences of nature, and especially if it enables them to discovering places in nature on their own. But, the role of proximity varies according to the residential context and is not decisive for the children's contact with nature on the whole. Parents' resources in terms of habits, encouragement and money outweigh the importance of proximity, as when parents have the means to widen children's geographical reach and increase affordances by outings and vacations in second homes. Parents who have actively sought a dwelling near to nature are both providing the children physical access and encouragement, see the discussion above concerning 'social triangulation'. On the other hand, for children who are not used to spending time in nature, proximity becomes a key factor, alongside schools, efforts to take children outdoors.

Safety concerns shifts character and presence of nature is not enough per se

One conclusion drawn from this study is that social class is important for understanding children's contact with nature and of their awareness of the positive connotations regarding nature. The question of segregation and differences between children within the urban context is also apparent in relation to feeling unsafe in public spaces.

Not surprisingly, perhaps, the notion of threats and violence in public space was most apparent among the children living in the deprived area. In order to experience unpleasant events in the vicinity of home they reasonably must have spend time there. However it was difficult to assess how these experiences altered their will or interest in spending time in nature. It is reasonable to think that the ones feeling somewhat uneasy in the built up area, especially when it is dark outside, will not feel more at ease in the nature areas surrounding it. But the children are not paralysed by rumours or the fact that they have had first hand experience of threatening situations. Possibly, is it more difficult for parents to encourage their children to spend time outdoors if the residential area is

perceived as unsafe. Here further investigations would be needed including a more thorough investigation of parents' views of feeling of safety in the residential area in question.

The parents living in inner-city apartments were more anxious about traffic in relations to their children's whereabouts. Among parents living in houses, the streets just outside the door are generally associated with peace and quiet. The notion of the child 'running freely' is a prominent statement in relation to their suburban living. While many households own two cars that every morning head towards different work places causes major roads to be busy, traffic is not a great concern when reaching for the nearest woods or a friend's house. If longer distances are to be negotiated traffic becomes a barrier which, ironically enough, spurs even more driving with the children in the backseat. From children's own perspectives there are few signs of stress or fear in relation to traffic, which is probably a reflection of the fact that their neighbourhoods are fairly well planned for pedestrians and are not bisected by major roads.

The notion of 'stranger danger' was apparent among the parents, although they critically assessed the risk that something would happen to their children. Even parents whose children had met flashers in the nearby park did not give in to too much worry. This suggests that with regard to predatory strangers, it would require quite a drastic event to really restrict children's independent mobility. Although access to nature areas and the traffic situation somewhat differs among parents in the different residential areas, they all share the common feeling of being safe where they live. Occasional events that spurred feelings of being unsafe were regarded exceptional. That children feel safe was the most important criterion of child friendliness amongst respondents, outweighing all other neighbourhood qualities. The fact that the Gothenburg inner city is generally perceived as a social stable environment makes it an attractive milieu to live in with children. Access to different environment qualities such as access to snow, sun and warmth could be achieved through holidays and excursions in a society characterised by high levels of mobility.

The access to green space, through gardens, the surroundings woods and grasslands, are generally good for the children in suburban areas. However, this does not mean that they take advantage of the opportunities to explore these areas, something parents expressed disappointment about but not much surprise. Even if nature areas are present in the suburbs the parents suggest that they are not managed in a way that stimulates the interest of their children. The parents generally miss something more constructed and adjusted to children's interest, arrangement by the terrain that signals that this is a place for them to gather. This comment was particularly made in relation to areas where there had been recent housing developments. However, as the results of this study have shown,

improving the attractiveness and accessibility of nature in the city may not be sufficient to increase children's encounters with nature. In an era where the supply of amusements seems overwhelming, it cannot be taken that children will have regular contact with nature. However, once there, as this dissertation has demonstrated, contact with nature still has much to offer children. Even occasional encounters with nature have the potential to give long lasting memories that will stand out as important from their future adult point of view.

Litteraturförteckning

Amcoff, J (2008) Vad händer med landsbygdens befolkning? I: Johansson, B & Salonen, (red), Ska hela Sverige leva?, s 71-82. Formas, Stockholm.

Andersson, R & Bråmås, Å (2004) Selective migration in Swedish distressed neighbourhoods: can area-based urban policies counteract segregation processes? *Housing Studies*, vol 19, nr 3, s 517-539.

Ansell, N (2009) Childhood and the politics of scale: Descaling children's geographies? *Progress in Human Geography*, vol 32, nr 2, s 190-209.

Asplund, J (1983) *Tid, rum, individ och kollektiv*. Liber Förlag, Stockholm.

Barnombudsmannen (2007) Upp till 18 - fakta om barn och ungdomar. Barnombudsmannen rapporterar BR 2007:4. Barnombudsmannen & Statistiska centralbyrån.

Bartlett, S, Hart, R, Satterthwaite, D, Barra, X D & Missair, A (1999) *Cities for children: Children's rights, poverty and urban management*. Earthscan; United Nations Childrens Fund (UNICEF), London & Geneva.

Bell, S, Ward Thompson, C & Travlou, P (2003) Contested views of freedom and control: Children, teenagers and urban fringe woodlands in Central Scotland. *Urban Forestry & Urban Greening*, vol 2, nr 2, s 87-100.

Bengs, C (2005) Glest eller tätt - inget givet val. I: Frank, G (red), *Spelet om staden*, s 101-108. Formas, Stockholm.

Beery, H T (2011) *Nordic in nature: Friluftsliv and environmental connectedness*. (Avhandling). The University of Minnesota, Duluth.

Berg, L (2011) *Skymningssång i Kalahari - Hur människan bytte tillvaro*. Ordfront, Stockholm.

Bixler, R D, Floyd, M F & Hammit, W E (2002) Environmental socialization: Quantitative tests of the childhood play hypothesis. *Environment and Behavior*, vol 34, nr 4, s 795-818.

Björklid, P (2005) Närmiljö- hinder eller resurs? Om trafikens inverkan på barns uppväxtvillkor. I: Johansson, M & Küller, M (red), *Svensk miljöpsykologi*, s 141-158. Studentlitteratur, Lund.

Boverket (2007) *Bostadsnära natur - inspiration och vägledning*. Boverket Publikations-service, Karlskrona.

Boverket (2011) Hur ser trångboddheten ut idag? Tillgänglig: www.boverket.se/Boende/Sabor-vi-i-Sverige/Trangboddhet (2011-08-18).

Brown, B, Mackett, R, Gong, Y, Kitazawa, K & Paskins, J (2008) Gender differences in children's pathways to independent mobility. *Children's Geographies*, vol 6, nr 4, s 385-401.

- Bråmås, A & Andersson, R (2010) Who leaves rental housing? Examining possible explanations for ethnic housing segmentation in Uppsala, Sweden. *Journal of Housing and the Built Environment*, vol 25, nr 3, s 331-252.
- Carrol, P, Witten, K & Kearns, R (2011) Housing intensification in Auckland, New Zealand: Implications for children and families. *Housing Studies*, vol 26, nr 3, s 353-367.
- Castree, N (2005) *Nature*. Routledge, Oxon.
- Cele, S (2006) *Communicating place: Methods for understanding children's experience of place*. (Avhandling). Acta Universitatis Stockholmiensis, Almqvist & Wiksell International, Stockholm.
- Cele, S (2009a) Barns geografier - en introduktion. *Geografiska Notiser*, nr 3, s 120-122.
- Cele, S (2009b) Genus, identitet och förväntningar - unga kvinnors upplevelser av parker. *Geografiska Notiser*, nr 3, s 157-165.
- Chawla, L (1998) Significant life experiences revisited: A review of research on sources of environmental sensitivity. *The Journal of Environment Education*, vol 29, nr 3, s 11-21.
- Chawla, L (2002) Spots of time: Manifold ways of being in nature in childhood. I: Kahn, P H & Kellert, S R (red), *Children and nature: Psychological, sociocultural, and evolutionary investigations*, s 199-226. MIT Press, Cambridge, Mass.
- Chawla, L (2006) Learning to love the natural world enough to protect it. *Barn*, vol 2, s 257-78.
- Crowe, N & Bradford, S (2006) 'Hanging out in Runescape': Identity, work and leisure in the virtual playground. *Children's Geographies*, vol 4, nr 3, s 331-346.
- Dahlgren, L O (2007) Om boklig bildning och sinnlig erfarenhet. I: Dahlgren, L O, Sjölander, S, Strid, J P, Szczipanski, A (red), *Utomhuspedagogik som kunskapskälla - Närmiljö blir lärmiljö* s 39-54. Studentlitteratur, Lund.
- Dai, D (2011) Racial/ethnic and socioeconomic disparities in urban green space accessibility: Where to intervene? *Landscape and Urban Planning*, vol 102, nr 4, s 234-244.
- Daun, Å (1980) *Boende och livsform. Tiden i samarbete med Folksams sociala råd*, Stockholm
- Derr, T (2006) 'Sometimes birds sound like fish': Perspectives on children's place experience. I: Spencer, C & Blades, M (red), *Children and their environments: Learning, using, and designing spaces*, s 108-123. Cambridge University Press, Cambridge, UK; New York.
- Dillion, J, Rickonson, M, Teamy, K, Morris, M, Choi, MY, Sanders, D & Benefield, P (2006) The value of outdoor learning: Evidence from research in the UK and elsewhere. *School Science Research*, vol 87, nr 320, s 107-111.

Ellegård & Vilhelmson (2004) Home as a pocket of local order: Everyday activities and the friction of distance. *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography*, vol 86, nr 4, s 281-296.

Emmelin, L, Fredman, P, Lisberg Jensen, E & Sandell, K (2010) *Planera för friluftsliv. Natur, samhälle, upplevelser*. Carlsson Bokförlag, Stockholm.

Engdahl, K, Brodin, J & Lindstrand, P (2006) Play and interaction in two preschool yards. I: Brodin, J & Lindstrand, P (red), *Interaction in outdoor play environments: Gender, culture and learning*, s 45-60. Institutionen för individ omvärld och lärande, Lärarhögskolan i Stockholm.

Faber Taylor, A & Kuo, F E (2006) Is contact with nature important for healthy child development? State of the evidence. I: Spencer, C & Blades, M (red), *Children and their environments: Learning, using, and designing spaces*, s 124-140. Cambridge University Press, Cambridge, UK; New York.

Faber Taylor, A F, Kuo, F E & Sullivan W C (2001) Coping with add: The surprising connection to green play settings. *Environment and Behavior*, vol 33, nr 54, s 49-63.

Faber Taylor, A F, Wiley, A, Kuo, F E & Sullivan, W C (1998) Growing up in the inner city - Green spaces and places to grow. *Environment and Behaviour*, vol 30, nr 3, s 3-27.

Faskunger, J (2007) Den bebyggda miljöns påverkan på fysisk aktivitet. En kunskapssammanställning för regeringsuppdraget "Byggd miljö och fysisk aktivitet". Statens Folkhälsoinstitut 2007:3, Stockholm.

Francis, M & Lorenzo, R (2006) Children and city design: Proactive process and the "renewal" of the childhood. I: Spencer, C & Blades, M (red), *Children and their environments: Learning, using, and designing spaces*, s 217-237. Cambridge University Press, Cambridge, UK; New York.

Frändberg, L & Vilhelmson, B (2011) More or less travel: Personal mobility trends in the Swedish population focusing gender and cohort. *Journal of Transport Geography*, vol 19, nr 6, s 1235-1244.

Fredman, P, Karlsson, S E, Romild, U & Sandell, K (2008a) Besöka naturen hemma eller borta? Delresultat från en nationell enkät om friluftsliv och naturturism i Sverige. Rapport nr 3. Forskningsprogrammet Friluftsliv i förändring.

Fredman, P, Karlsson, S E, Romild, U & Sandell, K (2008b) Vilka är ute i naturen? Delresultat från en nationell enkät om friluftsliv och naturturism i Sverige. Rapport nr 1. Forskningsprogrammet Friluftsliv i förändring.

Fredriksson, C (1997) "Ursäkta, var är skogen". I Saltzman, K & Svensson, B (red), *Moderna landskap*, s 180-206. Natur och kultur, Stockholm.

Freeman, C (2010) Children's neighbourhoods, social centres to 'terra incognita'. *Children's geographies*, vol 8, nr 3, s 157- 176.

Friberg, T (2002) Om konsten att foga samman - kvinnors förflyttningsprojekt i tid och rum. I: Schough, K (red), Svensk kulturgeografi och feminism: Rötter och rörelser i en rumslig disciplin. Institutionen för samhällsvetenskap, Kulturgeografi, Karlstad universitet, Karlstad.

Forsnäs, J (2012) Kultur. Liber, Malmö.

Fyhri, A & Hjorthol, R (2006) Barns fysiske bomiljø, aktiviteter og daglige reiser. TØI Report No. 869/. Institute of Transport Economics, Oslo.

Fyhri, A & Hjorthol, R (2009) Children's independent mobility to school, friends and leisure activities. Journal of Transport Geography, vol 17, nr 5, s 377-384.

Galster, G & Santiago, A (2006) What's the 'hood got to do with it? Parental perceptions about how neighbourhood mechanisms affect their children. Journal of Urban Affairs, vol 28, nr 3, s 201-226.

Geist, C & McManus, A P (2008) Geographical mobility over the life-course: Motivations and implications. Population, Space and Place, vol 14, nr 4, s 283-303.

Gibson, J (1979) The ecological approach to visual perception. Houghton Mifflin, Boston.

Glover, A (1999) The role of play in development and learning. I: Jones, E & Dau, E (red), Child's play: revisiting play in early childhood settings, s 5-14. MacLennan & Petty, Sydney, N.S.W.

Goralnik, L & Nelson, P M (2011) Framing a philosophy of environmental action: Aldo Leopold, John Muir, and the importance of community. The Journal of Environmental Education, vol 42, nr 3, s 181-192.

Grahn, P, Mårtensson, F, Lindblad, B, Nilsson, P & Ekman, A (1997) Ute på dagis. Hur använder barn daghemsgården? Utformningen av daghemsgården och dess betydelse för lek, motorik och koncentrationsförmåga. Stad & Land nr 145, SLU, Alnarp.

Gren, M & Hallin, P-O (2003) Kulturgeografi: En ämnesteoritisk introduktion. Liber, Malmö.

Gullberg, A, Höjer, M & Pettersson, R (2007) Bilder av framtidsstaden: Tid och rum för hållbar utveckling. Brutus Östlings bokförlag Symposion, Stockholm.

Gummeson, M (2007) Barns säkra tillgänglighet till skolan. Chalmers tekniska högskola, Institutionen för arkitektur, Göteborg.

Göteborgs stad (2008) Naturen i Göteborg. Tillgänglig:
[www.naturen.goteborg.se/prod/parkochnatur/gronaochblaomraden/dalis2.nsf/vyFilArkiv/Delsjon.pdf/\\$file/Delsjon.pdf](http://www.naturen.goteborg.se/prod/parkochnatur/gronaochblaomraden/dalis2.nsf/vyFilArkiv/Delsjon.pdf/$file/Delsjon.pdf) (2008-11-03)

Göteborgs stad (2010) Perspektiv Göteborg. Befolkningsutvecklingen 2010 - samt en jämförelse med storstadsområdena. Göteborgs stadskansli. Tillgänglig:
www4.goteborg.se/prod/G-info/statistik.nsf (2011-11-30).

Göteborgs stad (2011) Göteborgsbladet/områdesfakta. Tillgänglig: www4.goteborg.se/prod/G-info/statistik.nsf (2011-11-30).

Halldén, G (2009) Barndomsminnen och naturminnen. I: Halldén, G (red) Naturen som symbol för den goda barndomen. Carlsson Bokförlag, Stockholm.

Halldén, G (2011) Barndomens skogar. Carlsson Bokförlag, Stockholm.

Hartig, T (2007) Three steps to understanding restorative environments as health resources. I: Ward Thompson, C & Travlou, P (red) Open space: People space. Taylor & Francis Abingdon, Oxon.

Haugen, K, Holm, E, Strömgren, M, Vilhelmson, B & Westin, K (2011) Proximity, accessibility and choice: A matter of taste or condition? Papers in Regional Science.

Hedblom, M (2007) Birds and butterflies in Swedish urban and peri-urban habitats: A landscape perspective. (Avhandling). SLU, Uppsala.

Hedman, L (2011) The impact of residential mobility on measurements of neighbourhood effects. *Housing Studies*, vol 26, nr, 4, s 501-519.

Heft, H (1997) Affordances and the body: An intentional analysis of Gibson's ecological approach to visual perception. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, vol 19, nr 1, s 1-30.

Heft, H & Chawla, L (2006) Children as agents in sustainable development: The ecology of competence. I: Spencer, C & Blades, M (red), Children and their environment: Learning, using, and designing spaces, s 199-216. Cambridge University Press, Cambridge, UK; New York.

Hemming, P J (2008) Mixing qualitative research methods in children's geographies. *Area*, vol 40, nr 2, s 152-162.

Heurlin-Norinder, M (2005) Platser för lek, upplevelser och möten: Om barns rörelsefrihet i fyra bostadsområden. HLS förlag, Stockholm.

Heyman, E (2011) Management of urban woodlands – effects on bird communities and recreational values. (Avhandling). Department of plant and environmental sciences, Faculty of science, University of Gothenburg, Göteborg.

Hiroo, K (2005) Daycare services provision for working women in Japan. I: Seager, J & Nelson, L (red), A companion to feminist geography, s 271-291. Blackwell companions to geography; 6, Blackwell, Malden, MA.

Holloway, S L & Valentine, G (2000a) Children's geographies: Playing, living, learning. Routledge, London.

Holloway, S L & Valentine, G (2000b) Spatiality and the new social studies of childhood. *Sociology*, vol 34, nr, 4, s 763-783

Humberstone, B & Pedersen, K (2001) Gender, class and outdoor traditions in the UK and Norway. *Sport, Education and Society*, vol 6, nr 1, 23-33.

Hougaard, B (2004) *Curlingföräldrar och servicebarn - En handbok i barnuppfostran*. Förlaget Prisma, Stockholm.

Härlanda barn- och ungdomsplan (genom sökmotor) (2008-11-03)

Hägerstrand, T (1970) What about people in regional science. *Papers of the Regional-Science Association*, vol XXIV.

Hägerstrand, T (1978) Att skapa sammanhang i människans värld - problemet. I Carlestam, G & Sollbe, B (red), *Om tidens vidd och tingens ordning*, s 183-190, Statens råd för byggnadsforskning, Stockholm. (Tidigare publicerad 1978 i *Att forma regional framtid*. Liber, Stockholm, s 183-197.)

Hägerstrand, T (1982) Diorama, path and project. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, vol 73, nr, 96, s 323-339.

Hägerstrand, T (1987) Human interaction and spatial mobility: Retrospect and prospect. I: Nijkamp, P & Reichman, S (red) *Transportation planning in a changing world*. Gower and the European Science Foundation, Aldershot.

Hägerstrand, T (1988) Landet som trädgård. I Carlestam, G & Sollbe, B (red), *Om tidens vidd och tingens ordning*, s 39-46, Statens råd för byggnadsforskning, Stockholm. (Tidigare publicerad 1988 i *Naturreсурser och landskapsomvandling*. Bostadsdepartementet och Forskningsrådsnämnden).

Hägerstrand, T (1991) Tidsgeografi. I Carlestam, G & Sollbe, B (red), *Om tidens vidd och tingens ordning*, s 133-142, Statens råd för byggnadsforskning, Stockholm.

Hägerstrand, T (2001) *Landskapet som filter. I: Erik Skärbäck et al Planering för landskap*. red), s 118-130. Movium, SLU, Alnarp.

Hägerstrand, T (2009) *Tillvaroväven*. Ellegård, K & Svedin, U (red). Forskningsrådet Formas, Stockholm.

Isemo, A (2011) Familjerna blir större och de väljer att stanna i stan. *Göteborgs-Posten* 3 januari.

James, A, Jenks, C & Prout, A (1998) *Theorizing childhood*. Polity Press, Cambridge.

Johansson, T (2007) *Experthysteri - kompetenta barn, curlingföräldrar och supernannies*. Bokförlaget Atlas, Stockholm.

Jones, O (2000) Purity, disorder, childhood and space. I: Holloway, S L & Valentine, G (red), *Children's geographies: Playing, living, learning*, s 29-47. Routledge, London.

Johnstone, R J (1983) *Philosophy and human geography: An introduction to contemporary approaches*. Edward Arnold, London.

Kahn, P H (2002) Children's affiliations with nature: Structure, development, and the problem of environmental generational amnesia. I: Kahn, P H & Kellert, S R (red), Children and nature: Psychological, sociocultural, and evolutionary investigations, s 93-116. MIT Press, Cambridge, Mass.

Kahn, P H & Kellert, S R (2002) Children and nature: Psychological, sociocultural, and evolutionary investigations. MIT Press, Cambridge, Mass.

Kaltenborn, P, B (1997) Nature of place attachment: A study among recreation homeowners in Southern Norway. *Leisure Sciences*, vol 19, nr 3, s 175-189.

Kaplan, R & Kaplan, S (2002) Adolescents and the natural world: A time out? I: Kahn, P H & Kellert, S R (red), Children and nature: Psychological, sociocultural, and evolutionary investigations, s 227-258. MIT Press, Cambridge, Mass.

Kardell, L (2008) Friluftsutnyttjande i tre stadsnära skogar kring Uppsala 1988-2007. *Institutionen för skoglig landskapsvård*, nr 106, SLU, Uppsala.

Karlsson, S-E (2006) Det är inte bara fråga om snö, det är mer komplext än så - om nysvenskar och skidåkning. *Karlstad universitet, Universitetstryckeriet, Karlstad*.

Karsten, L (1998) Growing up in Amsterdam: Differentiation and segregation in children's daily lives. *Urban Studies*, vol 35, nr 3, s 565-581.

Karsten, L (2005) It all used to be better? Different generations on continuity and change in urban children's daily use of space. *Children's geographies*, vol 3, nr 3, 275-290.

Kellert, S R (2002) Experiencing nature: Affective, cognitive, and evaluative development in children. I: Kahn, P H & Kellert, S R (red), Children and nature: Psychological, sociocultural, and evolutionary investigations, s 117-151. MIT Press, Cambridge, Mass.

Kellert, S R & Wilson E O (1993) *The Biophilia hypothesis*. Island Press, Washington, D.C.

Kim T-K, Horner M W, Marans R W (2005) Life cycle and environmental factors in selecting residential and job locations. *Housing Studies*, vol 20, nr 3, s 457-473.

Kjørholt, T A (2003) 'Creating a place to belong': girls' and boys' hut-building as a site for understanding discourses on childhood and generational relations in a Norwegian community. *Children's geographies* vol 1, nr 1, s 261-279.

Kong, L. (2000) Nature's dangers, nature's pleasures: Urban children and the natural world. I: Valentine, G & Holloway, S L (red), *Children's geographies: Playing, living, learning*, s 156-257-71. Routledge, London.

Korpela M K, Ylén M, Tyrväinen L & Silvennoinen H (2008) Stability of self-reported favourite places and place attachment over a 10-month period. *Journal of Environmental Psychology*, vol 29, nr 1, s 95-100.

- Kylin, M (2004) Från koja till plan. Om barnperspektiv på utemiljön i planeringssammanhang. (Avhandling). SLU, Alnarp.
- Kyttä, M (2006) Environmental child-friendliness in the light of the Bullerby Model. I: Spencer, C & Blades, M (red), Children and their environments: Learning, using, and designing spaces, s 141-160. Cambridge University Press, Cambridge, UK; New York.
- Lachowycz, K, Jones, P A, Page, S A Wheeler, W B & Cooper R A (2012) What can global positioning systems tell us about the contribution of different types of urban greenspace to children's physical activity? Health & Place, accepted 16 January 2012.
- Larsson, J (2007) Om föräldrars tidspress - orsaker och förändringsmöjligheter. En analys baserad på Statistiska centralbyråns tidsdata. Sociologiska institutionen Forskningsrapport 139, Göteborgs universitet, Göteborg.
- Lenntorp, B (1997) Orienteringsanvisning i ett forskningslandskap. I Gren, M & Hallin PO (red) Svensk kulturgeografi - en exkursion inför 2000-talet. Studentlitteratur, Lund.
- Lenntorp, B (2010) Torsten Hägerstrands världsbild - några tankar om dess utveckling. Geografiska Notiser, nr 2, s 68-72.
- Lieberg, M (1995) Teenagers and public space. Communication Research, vol 22, nr 6, s 720-744.
- Lindberg E, Hartig T, Garvill J & Gärling T (1992) Residential-location preferences across the life span. Journal of Environmental Psychology, vol 12, nr 2, s 187-198.
- Lisberg Jensen, E (2011) Humanekologiska perspektiv på barns naturkontakt. I Mårtensson, F, Lisberg Jensen, E, Söderström, M & Öhman, J, Den nyttiga utevistelsen? Forskningsperspektiv på naturkontaktens betydelse för barns hälsa och miljöengagemang. Naturvårdsverket rapport 6407, s 25-54.
- Louv, R (2006) Last child in the woods: Saving our children from nature-deficit disorder. Algonquin Books of Chapel Hill, Chapel Hill, NC.
- Löfgren, O (1997) Vita fläckar och svarta hål i storstadens utkant. I Saltzman, K & Svensson, B (red), Moderna landskap, s 45-69. Natur och kultur, Stockholm.
- Maas, J, Verheij, R A, Vries, de S, Spreeuwenberg, P, Schellevis, F G & Groenewegen, P P (2009) Morbidity is related to a green living environment. Journal of Epidemiol Community Health, nr 63, s 967-973.
- Maat, K & de Vries, P (2006) The influence of residential environment on green-space travel: Testing the compensation hypothesis. Environment and Planning A, vol 38, nr 11, s 2111-2127.
- Matthews, H, Limb, M & Taylor, M (2000) The 'street' as a thirdspace. I: Holloway, S L & Valentine, G (red), Children's geographies: Playing, living, earning, s 63-79. Routledge, London.

Matthews, H & Tucker, F (2006) On the other side of the tracks: The psychogeographies and everyday lives of rural teenagers in the UK. I: Spencer, C & Blades, M (red), Children and their environments: Learning, using, and designing spaces, s 161-175. Cambridge University Press, Cambridge, UK; New York.

Massey, D (2005) For space. Sage Publication, London.

Mee, J K (2010) 'Any place to raise children is a good place': Children, housing and neighbourhoods in inner Newcastle, Australia. Children's geographies, vol 8, nr 2, s 193-211.

Molina, I (1997) Stadens rasifiering. Etnisk boendesegregation i folkhemmet. (Avhandling). Geografiska regionstudier 32, Kulturgeografiska institutionen, Uppsala universitet, Uppsala.

Molina, I & Lundmark, M (1999) Samhällsgeografiska studier på Järvafältet: Fältrapporter, samhällsgeografi B ht 1998. Uppsala universitet, Umeå.

Müller, D (2007) Second homes in the Nordic countries: Between common heritage and exclusive commodity. Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism, vol 7, nr 3, s 193-201.

Müller, D & Hall C, M (2004) Tourism, mobility and second homes. Between elite landscape and common ground. Channel View, Clevedon.

Münger, A-C (2000) Stadens barn på landet. Stockholms sommarlovskolonier och den moderna välfärden. (Avhandling). Tema Barn, Linköpings universitet, Linköping.

Mårtensson, F (2004) Landskapet i leken: En studie av utomhuslek på förskolegårdar. (Avhandling). SLU, Alnarp.

Mårtensson, F (2011) Miljöpsykologiska perspektiv på barns naturkontakt. I Mårtensson, F, Lisberg Jensen, E, Söderström, M & Öhman, J, Den nyttiga utevistelsen? Forskningsperspektiv på naturkontaktens betydelse för barns hälsa och miljöengagemang. Naturvårdsverket rapport 6407, s 55-74.

Mårtensson, F, Lisberg Jensen, E, Söderström, M & Öhman, J (2011) Den nyttiga utevistelsen? Forskningsperspektiv på naturkontaktens betydelse för barns hälsa och miljöengagemang. Naturvårdsverket rapport 6407, s 3-24.

Mäkinen, K & Tyrväinen, L (2008) Teenage experience of public green space in suburban Helsinki. Urban Forestry and Urban Greening, vol 7, nr 4, s 277-289.

Nationalencyklopedin (2008) Sökord: Ekologisk psykologi, Tillgänglighet, Miljonprogrammet. Elektronisk upplaga. www.ne.se

Nationalencyklopedin (2011) Sökord: Natur. Elektronisk upplaga. www.ne.se

Nordström, M (2002) Instängd på platsen: En miljöpsykologisk analys av upplevelsen att växa upp och bo i ett segregerat bostadsområde. Kulturgeografiska institutionen, Stockholms universitet, Stockholm.

Nyström, L (2003) Som man bygger får man barn – om stadsbygden som arena för barn. I: Blücher, G & Graninger, G (red), Finns det rum för barn?: en antologi. Stiftelsen Vadstena forum för samhällsbyggande, Vadstena.

Odden, A (2008) Hva skjer med norsk friluftsliv? En studie av utviklingstrekk i norsk friluftsliv 1970-200. (Avhandling). Senter for kultur- og idrettsstudiar, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Trondheim.

Orr, D (2002) Political economy and the ecology of childhood. I: Kahn, P H & Kellert, S R (red), Children and nature: Psychological, sociocultural, and evolutionary investigations, s 279-304. MIT Press, Cambridge, Mass.

Pedersen Gurholt, K (2008) Norwegian friluftsliv and ideals of becoming an 'educated man'. Journal of Adventure Education & Outdoor Learning, vol 8, nr 1, s 55-70.

Pergams, O RW & Zaradic, P A (2006) Is love of nature in the US becoming love of electronic media? 16-year downtrend in national park visits explained by watching movies, playing video games, internet use, and oil prices. Journal of Environmental Management, vol 80, s 387-393.

Pinkster, M F (2009) Watch out for the neighborhood trap! A case study on parental perceptions of and strategies to counter risks for children in a disadvantaged neighborhood. Children's geographies, vol 7, nr 3, s 323 - 337.

Pyle, R M (2002) Eden in a vacant lot: special places, species and kids in the neighborhood of life. I: Kahn, P H & Kellert, S R (red), Children and nature: Psychological, sociocultural, and evolutionary investigations, s 305-327. MIT Press, Cambridge, Mass.

Rasmusson, B (1998) Stadsbarndom: Om barns vardag i en modern förort. Socialhögskolan, Lunds universitet, Lund.

Regionplane- och trafikkontoret (2002) Rekreatjonsområden och sociala grupper. PM 10. Stockholm.

Rydberg, D & Aronsson, M (2004) Vår tätortsnära natur - en bok om förvaltning och skötsel. Skogsstyrelsens förlag, Jönköping.

Rydberg, D & Falck (2000) Urban forestry in Sweden from a silvicultural perspective: A review. Landscape and Urban Planning, vol 47, nr 1-2, s 1-18.

Rädda Barnen (2010) Barnfattigdom i Sverige. Årsrapport 2010 Rädda Barnen, Stockholm.

Saltzman, K (2001) Inget landskap är en ö: Dialektik och praktik i öländska landskap. Nordic Academic Press, Lund.

Sandberg, A & Vuorinen, T (2006) From hayloft to own room - girls play environments. I: Brodin, J & Lindstrand, P (red), Interaction in outdoor play environments: Gender culture and learning, s 1-22. Institutionen för individ omvärld och lärande, Lärarhögskolan i Stockholm.

- Sandell, K (1996) Själens friluftsskog - naturkontakt och miljöperspektiv bland friluftsgäster i Södra Halland. Nordisk Samhällsgeografisk Tidskrift, nr 2, s 99-12.
- Sandell, K & Sörlin, S (2008a) Naturen som ungdomsfostrare. I I: Sandell, K & Sörlin, S (red), Friluftshistoria: Från "härdande friluftslif" till ekoturism och miljöpedagogik: teman i det svenska friluftslivets historia, s 27-46. Carlsson, Stockholm.
- Sandell, K (2008b) Naturkontakt, miljö och utveckling. I: Sandell, K & Sörlin, S (red), Friluftshistoria: Från "härdande friluftslif" till ekoturism och miljöpedagogik: teman i det svenska friluftslivets historia, s 225-237. Carlsson, Stockholm.
- Sandell, K & Sörlin, S (2008c) Friluftshistoria: Från "härdande friluftslif" till ekoturism och miljöpedagogik: teman i det svenska friluftslivets historia. Carlsson, Stockholm.
- Sandell, K & Öhman, J (2010) Educational potentials of encounters with nature – Reflections from a Swedish outdoor perspective. Environmental Education Research; Special Scandinavian Issue.
- SCB (2004) Fritid 1976-2002 Levnadsförhållanden, rapport 103 SCB.
- SCB (2008) Tillgänglig: www.scb.se/templates/tableOrChart___21123.asp (2008-04-21)
- Sebba, R (1991) The landscapes of childhood: The reflection of childhood's environment in adults memories and in children's attitudes. Environment and Behaviour, vol 23, nr 4, s 395-422.
- Seamon, D (1980) Body-subject, time-space routines, and place-ballets. I: Buttimer, A & Seamon, D (red) The human experience of space and place, s 148-166. Croom Helm Ltd, London.
- Seeland, K, Dübendorfer, S & Hansmann, R (2009) Making friends in Zurich's urban forests and parks: The role of public green space for social inclusion of youths from different cultures. Forest Policy and Economics, vol 11, s 10-17.
- SIKA (2002) RES 2001 - Den nationella reseundersökningen. Sveriges officiella statistik. SIKA & SCB, Stockholm.
- SIKA (2007) RES 2005-2006 Den nationella reseundersökningen. Sveriges officiella statistik. SIKA & SCB, Stockholm.
- Skelton, T (2009) Children's geographies / geographies of children. Geography Compass, vol 3, nr 4, s 1430 - 1448.
- Skår, M (2010) Experiencing nature in everyday life. (Avhandling). Department of Mathematical Sciences and Technology, Norwegian University of Life Sciences, Ås.
- Skår, M & Krogh E (2009) Changes in children's nature-based experience near home: From spontaneous play to adult-controlled, planned and organised activities. Children's geographies, vol 7, nr 3, s 339-354.

- Sobel, D (1993) Children's special places: Exploring the role of forts, dens, and bush houses in middle childhood. Zephyr, Tucson, Arizona.
- Stenbacka, S (2001) Landsbygdsboende i inflyttarnas perspektiv. Intention och handling i lokalsamhället. (Avhandling). Kulturgeografiska institutionen, Uppsala universitet, Uppsala.
- Stockholm Kommunstyrelsen (1973) Kista, Husby, Akalla: En resumé för planerare, politiker och kritiker, Uppsala.
- Stockholms stad (2008) Naturreservat i Stockholms stad. Tillgänglig: www.stockholm.se/KlimatMiljo/Natur/Naturreservat-i-Stockholms-stad (2008-11-03)
- Stockholms stad (2009) Områdesfakta stadsdelområde Rinkeby-Kista. Tillgänglig: www.usk.stockholm.se/internet/omrfakta/omradesvis.asp?omrade=1 (2009-01-09)
- Strife, S & Downey, L (2009) Childhood development and access to nature: A new direction for environmental inequality research. *Organization & Environment*, vol 22, nr 1, s 99-122.
- Sundlöf, P (2008) Segregation och karriärposition. En studie av bostadsomgivningens betydelse för utbildning, sysselsättning och inkomst bland yngre i stockholmsregionen. *Geografiska regionstudier 78*, Kulturgeografiska institutionen, Uppsala universitet, Uppsala.
- Söderström, M (2011) Medicinska perspektiv på barns naturkontakt. I Mårtensson, F, Lisberg Jensen, E, Söderström, M & Öhman, J, Den nyttiga utevistelsen? Forskningsperspektiv på naturkontaktens betydelse för barns hälsa och miljöengagemang. Naturvårdsverket rapport 6407, s 82-110.
- Sörlin, S (1991) Naturkontraktet: om naturumgängets idéhistoria, Carlsson, Stockholm.
- Tanner, T (1980) Significant life experiences: A new research area in environmental education. *Journal of Environmental Education*, vol 11, nr 4, s 20-24.
- Thomson, J L & Philo, C (2004) Playful Spaces? A social geography of children's play in Livingstone Scotland. *Children's Geographies*, vol 2, nr 1, s 111-130.
- Thorne, B (1993) *Gender play: Girls and boys in school*. Rutgers University Press, New Brunswick, N.J.
- Thulin, E (2004) Ungdomars virtuella rörlighet: Användningen av dator, internet och mobiltelefon i ett geografiskt perspektiv. Kulturgeografiska institutionen, Handelshögskolan, Göteborgs universitet, Göteborg.
- Thulin, E & Vilhelmson, B (2007) Rörlighetens tid. Slutrapport projektet Mobilitetens tid. Vinnova, Kulturgeografiska institutionen, Handelshögskolan, Göteborgs universitet, Göteborg.
- Thulin, E & Vilhelmson, B (2010) The Internet, mobile phones and the geographies of everyday life. I Hermelin, B & Jansson, U (red), *Placing human geography. Sweden through time and space*, 277-309. YMER 2010, Svenska Sällskapet för Antroplogi och Geografi, SSAG, Stockholm.

- Tillberg, K (2001) Barnfamiljers dagliga fritidsresor i bilsamhället. Ett tidspussel med geografiska och könsmässiga variationer. (Avhandling). Kulturgeografiska institutionen, Uppsala universitet, Uppsala.
- Tillberg Mattsson, K (2002) Childrens (in)dependent mobility and parents´ chauffeuring in the town an the countryside. Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie, vol 93, nr, 4, s 443-453.
- Tipper, B (2011) 'A dog who I know quite well': Everyday relationships between children and animals. Children´s Geographies, vol 9, nr 2, s 145-165.
- Tordsson, B (2000) Rötter i ”barbari” och ”romantik”. I: Sandell, K & Sörlin, S (red.), Friluftshistoria. Från ”hårdande friluftslif” til ekoturism och miljöpedagogik: Teman i det svenska friluftslivets historia. Carlssons Bokförlag, Stockholm.
- Tordsson, B (2007) Perspektiv på nordisk friluftslivstradition. Inlägg på "Kunskapen om friluftslivet. En tankesmedja om framtida forskning och kunskap kring friluftsliv". Sånga Säby, 14-16 mars 2007.
- Tranströmer, T (1993/2011) Minnena ser mig. I Dikter och prosa 1954-2004. Albert Bonnier Förlag, Stockholm.
- Trumberg, A (2011) Den delade skolan: Segregationsprocesser i svenska skolsystemet. (Avhandling). Örebro universitet, Örebro.
- Tuan, Y-F (1974/1991) Topophilia: A study of environmental perception, attitudes, and values. Prentice-Hall, Englewood Cliffs, N.J.
- Valentine, G, Holloway, S L & Bingham, N (2000) Transformning cyberspace – children’s interventions in the new public sphere. I: Valentine, G & Holloway, S L (red), Children's geographies: Playing, living, learning, s 156-173. Routledge, London.
- Valentine, G & McKendrick, J (1997) Children’s outdoor play: Exploring parental concerns about children’s safety and the changing nature of childhood. Geoforum, vol 28, nr 2, s 129-235.
- Vanderbeck, R M (2008a) Reaching critical mass? Theory, politics, and the culture of debate in children’s geographies. Area, vol 40, nr 3, s 393-400.
- Vanderbeck, R M (2008b) Inner-city children, country summers: Narrating American childhood and the geographies of whiteness. Environment and Planning A, vol 40, nr 5, s 1132-1150.
- van den Berg, A, Hartig, T & Staats, H (2007) Preference for nature in urbanized societies: Stress, restoration, and the pursuit of sustainability. Journal of Social Issues, vol 63, nr 1, s 79-96.

van der Burgt, D (2006) "Där man bor tycker man det är bra": Barns geografier i en segregerad stadsmiljö. (Avhandling). Kulturgeografiska institutionen, Uppsala universitet, Uppsala

van der Burgt, D (2008) How children place themselves and others in local space. *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography*, vol 90, nr 3, s 257-269.

van Slyck, A A (2008) Connecting with the landscape. Campfires and youth culture at American summer camps, 1890-1950. I: Gutman, M & de Coninck-Smith, N (red), *Designing modern childhoods. History, space and the material culture of children*, s 23-41. Rutgers University Press, New Brunswick, N.J.

Ward Thompson, C, Aspinall, P & Montarzino, A (2008) The childhood factor. Adults visit to green places and the significance of childhood experience. *Environment and Behaviour*, vol 40, nr 1, s 111-143.

Veitch, J, Bagley, S, Ball, K & Salmon, J (2006) Where do children usually play? A qualitative study of parents' perceptions of influences on children's active free-play. *Health and Place*, vol 12, nr 4, s 383-393.

Wells, N M (2000) At home with nature: Effects of "greenness" on children's cognitive functioning. *Environment and Behaviour*, vol 32, nr 6, s 775-795.

Wells, N M & Evens, G W (2003) Nearby nature: A buffer of life stress among rural children. *Environment and Behaviour*, vol 35, nr 3, s 311-330.

Wells, N M & Lekies S K (2006) Nature and the life course: Pathways from childhood nature experience to adult environmentalism. *Children, Youth and Environments*, vol 16, nr 1, s 1-24.

Widerberg, K (2002) *Kvalitativ forskning i praktiken*. Studentlitteratur, Lund.

Vilhelmson, B & Thulin, K (2008) Virtual mobility, time use and the place of home. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, vol 99, ne 5, s 602-618.

Västkuststiftelsen (2012) Verksamhetsberättelse 2007. Tillgänglig: www.vastkuststiftelsen.org (2012-03-01)

Åquist, A-C (1992) *Tidsgeografi i samspel med samhällsteori*. Lund Univ. Press, Lund.

Öhlander, M (2006) Myten om ett brinnande naturintresse. I: Johansson, E (red), *Mångnatur. Friluftliv och natursyn i det mångkulturella samhället*, s 21-27. Mångkulturellt centrum & Naturvårdsverket, Tumba.

Öhman, J (2011) Pedagogiska perspektiv på barns naturkontakt. I Mårtensson, F, Lisberg Jensen, E, Söderström, M & Öhman, J, *Den nyttiga utevistelsen? Forskningsperspektiv på naturkontaktens betydelse för barns hälsa och miljöengagemang*. Naturvårdsverket rapport 6407, s 119-138.

BILAGOR

Bilaga 1

Intervjuguide, barnstudien

Inledning

Var bor ni? Här ni alla uppvuxna här..?

Området?

Hur skulle ni beskriva området där ni bor? Vad kan man göra i området där ni bor?

Finns det naturområden där ni bor? Vad är bra/dåligt med området? Har ni någon favoritplats?

Fritiden

När ni inte är i skolan vad gör ni då? Vad gör ni helst? Vardagar, helger, lov?

Fritids? Ser ni på TV? Har alla dator hemma? Vad använder ni den till?

Idrottar ni? Varför? Ute eller inne?

Blir ni skjutsade? Vad tycker ni om bilen? Vad ni gjort om ni haft bil/inte haft bil?

Vad motiverar barnen till att vistas i närnaturen?

Vad tycker ni om att göra inomhus? Vad tycker ni om att göra utomhus? Om ni får välja, vad är ni helst inne eller ute. Vad kan man göra ute som man inte kan göra inomhus och tvärtom?

Tycker era föräldrar att det är bäst om ni är ute eller inne? Varför tror ni det?

Närnaturen och aktiviteter?

Är nu ofta i naturen där ni bor? Har det något namn? Vad gör ni naturen? Har ni långt dit?

Bor ni nära naturen? Vilka är ni tillsammans med? Familj, vänner, själv, skolan?

Hur är det på skolgården? Har ni varit i naturen någon annanstans? Landet, sommarstugan, förening, utomlands, skola, fritids? Har ni trädgård?

Finns det aspekter främjar respektive hindrar barns vistelse i närnaturen?

Vad tycker ni om att vara i naturen? Vad är det bästa med att vara i naturen? Vad är det dåliga? Finns det något ni är rädd för? Djur, människor? Vinter, sommar, höst, vår. Mörker och kyla? Hur påverkar det er? Kojor eller några egna platser?

Vad betyder närnaturen för barnen – vad väcker naturen för känslor och tankar?

Vilken typ av natur tycker ni bäst om? Skog, när det är öppet med djur, havet, sjöar, parker?

Miljörelaterade frågor

Pratar ni om miljöfrågor i skolan? Vad handlar det då om?

Pratar ni om det hemma? Vad handlar det då om?

Är det fel att skräpa ned? Vem drabbas? Djur, växter, människor?

Hur ser de på bilen?

Bilaga 2

Till föräldrar/målsman i klass:

Hej

Jag heter Mattias Sandberg och arbetar på Kulturgeografiska institutionen vid Göteborgs universitet. Min forskning handlar om barns förhållande till den tätortsnära naturen och kommer att resultera i en doktorsavhandling. Arbetet ingår i ett forskningsprogram som heter "Friluftsliv i förändring" (www.friluftsforskning.se) där forskare från sju universitet medverkar. Vi kommer bland annat att skicka ut enkäter angående friluftslivsvanor både nationellt och till vissa fallstudieområden, däribland Delsjöområdet i Göteborg och Järvafältet i Stockholm. Då enkäter inte kommer att gå till barn hoppas jag genom min studie fylla denna kunskapslucka. Idag saknas det kunskaper kring både vuxnas och barns friluftsliv, vilket är synd med tanke på bland annat att friluftslivets betydelse för hälsa och välmående.

Det jag är intresserad av är ifall barnen vistas i sin närnatur, vad de gör där och vilka motiv det finns för vistelsen. Jag är också intresserad av hur ni som föräldrar ser på barnens utomhusvistelse, organiserad träning och på natur- och miljöfrågor. För att ta reda på detta hade jag tänkt att barnen skulle få fylla i en aktivitetsdagbok under en veckas tid under skoltid (med undantag för helgen) - se exemplet nedan. Mina brorsbarn har prövat att fylla i dagboken och de uppfattade det som givande att själva reflektera över vad de faktiskt gjorde under en dag. Jag skulle också vilja att ni som föräldrar svarar på en enkät med ikryssningsfrågor om era och barnens fritids- och friluftsvanor.

Självklart bygger deltagandet på frivilligt engagemang och barnen får absolut inte känna sig tvingade till att delta. Jag är tacksam ifall ni vill fylla i enkäten även om barnen inte vill delta, eller tvärt om, att barnen deltar och ni väljer att avstå. Inga namn kommer att i avhandlingen eller i andra resultat från denna forskning. De som kommer att ha tillgång till materialet är förutom mig själv även min handledare, docent Marie Stenseke.

Dag 1 - Måndag

	Vad gör jag?	Med någon? Vem?	Var är jag?	Start kl.	Slut kl.	Är jag i naturen? Ja eller nej I vilken natur då?
1						

Är det något ni undrar över, kontakta gärna mig eller min handledare.

Kontaktuppgifter

Hälsningar Mattias Sandberg

Bilaga 3

Enkät till föräldrarna

Enkät till föräldrar / förälder / målsman i klass

Detta är en enkät med frågor om friluftsliv, fritidsaktiviteter, vistelse i naturen nära er bostad samt frågor kring miljö och natur.

Det räcker om en förälder/målsman fyller i enkäten. Vissa frågor kan enbart besvaras av en förälder, t.ex. ”var är du uppvuxen”. Andra frågor och påståenden är mer öppna för att svara på tillsammans med någon annan familjemedlem, t.ex. ”Jag/Vi anser oss ha goda kunskaper om namn på växter och djur i vår närnatur”!

När frågor ”om ditt barn” dyker upp, handlar det om barnet som fyller i aktivitetsdagboken. (Se bifogat brev). Jag vill gärna veta barnets namn så att jag på detta sätt kan para ihop er enkät med barnets aktivitetsdagbok. OBS inga namn kommer att presenteras i en kommande avhandling, och enkäten kommer endast att behandlas av mig och min handledare.

Markera det svarsalternativ (för vissa frågor är fler alternativ möjliga) som bäst överensstämmer med din situation med 1 kryss (X)

Kommentera gärna frågorna! Om inte utrymme finns, komplettera gärna på ett annat papper.

OBS! Enkäten är kopierad på både fram- och baksidan!

När enkäten är ifylld – vik ihop den och skicka den i det bifogade svarskuvertet.

Kontaktuppgifter

.....

A: Först några frågor om dig och din uppväxt

1. Jag är: Man Kvinna

2. Jag är född år...

1	9		
---	---	--	--

3. Vad heter ert barn som fyller i aktivitetsdagboken i skolan _____
(Namnet behövs inte om barnet inte deltar i studien)

4. Vilken sysselsättning har du? Flera alternativ är möjliga.

- Förvärvsarbete heltid
(mer än 34 timmar), yrke: _____
- Förvärvsarbete heltid
(mindre än 34 timmar), yrke: _____
- Barnledig (kryssa gärna i övrig sysselsättning)

- Arbetar i det egna hushållet
(hemmafru eller hemmaman)
- Studerar
- Arbetsökande
- Sjukskriven
- Annat, nämligen:

5. Vilken relation har du till barnet som fyller i aktivitetsdagboken?

- barnets förälder
- annan relation till barnet. Vilken: _____

6. Vilken utbildning har du? Kryssa endast i Er högsta utbildning
Målsman

- 7-årig grundskola
- 9-årig grundskola (motsv.)
- 2-årigt gymnasium
- 3-4-årig gymnasium
- eftergymnasial utbildning
kortare än 3 år
- högskoleexamen
- forskarutbildning
- annat, nämligen:

7. Ungefär hur stor är Ditt hushålls sammanlagda inkomst efter skatt per månad?

- Lägre än 10 000 kr per månad efter skatt
- 10 000 – 20 000 kr per månad efter skatt
- 21 000 – 30 000 kr per månad efter skatt
- 31 000 – 40 000 kr per månad efter skatt
- 41 000 – 50 000 kr per månad efter skatt
- 51 000 – 60 000 kr per månad efter skatt
- Mer än 60 000 kr per månad efter skatt

Kommentar: _____

---

8. Var har du huvudsakligen växt upp?

Markera det alternativ som motsvarar ert huvudsakliga boende fram till 18 års ålder.

- Landsbygd med högst ett fåtal hus inom synhåll
- By eller mindre ort på landsbygden med i huvudsak en- eller tvåfamiljshus
- By eller mindre ort på landsbygden med blandad bebyggelse – en- eller tvåfamiljshus och flerfamiljshus
- Tätbebyggt område – stadsdel eller förort – med i huvudsak en- eller tvåfamiljshus
- Tätbebyggt område med blandad bebyggelse – en- eller tvåfamiljshus och flerfamiljshus
- Tätbebyggt område med i huvudsak flerfamiljshus

7b. Om du fyllt i något av de tre sista alternativen i föregående fråga ("tätbebyggt område...") vill vi att du anger typ av tätort:

- Mindre stad (mindre än ca 50 000 innevånare)
- Medelstor stad (ca 50 000 - 200 000 innevånare)
- Storstad (mer än ca 200 000 innevånare)

9. Var växte du respektive dina föräldrar upp? Kryssa eller skriv det alternativ som passar bäst.

	I Sverige	I annat land (ange vilket):
Jag själv växte upp	☐	_____
Min mor växte upp	☐	_____
Min far växte upp	☐	_____

10. Hur ofta var du ute i naturen som barn?

Aldrig   Sällan   Inte så ofta   Ofta   Mycket ofta

På vardagarna

På helger

På sommarlov och semestrar

.....

B: Nedan följer några frågor som handlar om er vistelse i det naturområde som ligger närmast Er (du och din familjs) bostad. Naturområdet kan till exempel vara en park, ett skogsområde, ett öppet fält, en sjö, å eller bäck.

11. Hur långt (ungefär) har Ni till närmsta naturområde:

- närmare än 50 meter
- 50- 250 meter
- 250 – 500 meter
- 500 – 1000 meter
- 1000 – 2000 meter
- 2000 – 5000 meter
- längre än 5000 meter

Beskriv kortfattat naturområdet närmast Er bostad: _____

12. Hur ofta har du besökt detta naturområde under de senaste 12 månaderna? Markera med ett kryss.

Mindre än 4 gånger per år	Cirka 4-10 gångar per år	Cirka 1-3 gångar per månad	Cirka gångar per vecka	1-3	Cirka gångar per vecka	4-6 Varje dag
☐	☐	☐	☐		☐	☐

13. Skulle du vilja besöka naturområdet närmast er bostad oftare?

- ja
- nej

Varför/varför inte: _____

14. Vilket upplever Du som främsta hindret för att spendera tid i naturområdet närmast er bostad? Markera med ett kryss (X)

- avståndet till naturområdet
- saknar tid
- rädsla/oro för trafiken på vägen till naturområdet
- rädsla/oro för människor i naturområdet
- vädret
- kostnaden för att ta sig dit
- saknar utrustning (bra skor och kläder)
- jag upplever inga hinder
- annat _____

Kommentar: _____

15. Vilken huvudsaklig aktivitet ägnar du dig åt i naturen närmast er bostad?

Välj två aktiviteter, alltså högst 2 kryss (X)

- promenerar ensam
- promenerar med familj/släktingar/vänner
- joggar
- skidor
- picknick/grillning
- bad
- annat _____

Kommentar: _____

C: Nedan följer några frågor som handlar om Era fritidsaktiviteter

16. Äger ni eller på annat har tillgång till ett fritidshus?

- ja
- nej

Uppskatta vid hur många tillfällen per år Ni vistas där: _____

17. Vilken/vilka av följande sysselsättning upptar Er mesta tid under vardagar sommarhalvåret (april – september) och vinterhalvåret (oktober – mars)?

Välj tre aktiviteter, alltså högst 3 kryss (X) per säsong

Vardagar

Sommarhalvåret (april – september)

- shopping, ”gå på stan”
- hem- och trädgårdsarbete
- umgänge med släkt och vänner
- inomhusaktiviteter såsom TV, Internet
- vistelse i naturen
- friluftslivsaktiviteter _____
- egen träning
- barnens träning
- resor utanför hemorten
- annat _____

Vardagar

Vinterhalvåret (oktober – mars)

- shopping, ”gå på stan”
- hem- och trädgårdsarbete
- umgänge med släkt och vänner
- inomhusaktiviteter såsom TV, Internet
- vistelse i naturen
- friluftslivsaktiviteter _____
- egen träning
- barnens träning
- resor utanför hemorten
- annat _____

18. Vilken/vilka av följande sysselsättning upptar Er mesta tid under helger sommarhalvåret (april – september) och vinterhalvåret (oktober – mars)?

Välj tre aktiviteter, alltså högst 3 kryss (X) per säsong

Helger

Sommarhalvåret (april – september)

- shopping, ”gå på stan”
- hem- och trädgårdsarbete
- umgänge med släkt och vänner
- inomhusaktiviteter såsom TV, Internet
- vistelse i naturen
- friluftslivsaktiviteter _____
- egen träning
- barnens träning
- resor utanför hemorten
- annat _____

Helger

Vinterhalvåret (oktober – mars)

- shopping, ”gå på stan”
- hem- och trädgårdsarbete
- umgänge med släkt och vänner
- inomhusaktiviteter såsom TV, Internet
- vistelse i naturen
- friluftslivsaktiviteter _____
- egen träning
- barnens träning
- resor utanför hemorten
- annat _____

19. Vilken/vilka av följande sysselsättning upptar Er mesta tid under längre ledigheter sommarhalvåret (april – september) och vinterhalvåret (oktober – mars)?

Välj tre aktiviteter, alltså högst 3 kryss (X) per säsong

Längre ledigheter

Sommarhalvåret (april – september)

- shopping, ”gå på stan”
- hem- och trädgårdsarbete
- umgänge med släkt och vänner
- inomhusaktiviteter såsom TV, Internet
- vistelse i naturen
- friluftslivsaktiviteter _____
- egen träning
- barnens träning
- resor utanför hemorten
- annat _____

Längre ledigheter

Vinterhalvåret (oktober – mars)

- shopping, ”gå på stan”
- hem- och trädgårdsarbete
- umgänge med släkt och vänner
- inomhusaktiviteter såsom TV, Internet
- vistelse i naturen
- friluftslivsaktiviteter _____
- egen träning
- barnens träning
- resor utanför hemorten
- annat _____

C: Nedan följer några frågor som handlar om Ert barns vistelse i det naturområde som ligger närmast Er bostad. Med Ert barn menar jag barnet som fyller i aktivitetsdagboken.

20. Hur ofta är barnet tillsammans med Er i naturområdet närmast er bostad under de senaste 12 månaderna?

Mindre än 4 gånger per år	än	Cirka 4-10 gånger per år	Cirka 1-3 gånger per månad	Cirka gånger per vecka	1-3	Cirka gånger per vecka	4-6 Varje dag
☐		☐	☐	☐		☐	☐

21. Uppskatta hur ofta barnet spenderar tid i naturområdet utan vuxet sällskap under de senaste 12 månaderna?

Mindre än 4 gånger per år	än	Cirka 4-10 gånger per år	Cirka 1-3 gånger per månad	Cirka gånger per vecka	1-3	Cirka gånger per vecka	4-6 Varje dag
☐		☐	☐	☐		☐	☐

22. Anser du att barnet möjlighet att ta sig till naturområdet på egen hand?

- Ja → gå då till fråga 17
- Nej

Varför har ert barn inte möjlighet att på egen hand ta sig till naturområdet närmast på egen hand?

- det är för långt dit för att cykla eller gå
- det finns inte tid
- det saknas goda kollektivtrafikförbindelser
- har möjlighet, men tillåts inte för att vägen dit är trafikerad
- annat _____

23. Finns det något som hindrar ditt barn vistas i naturområdet närmast er bostad?

Markera med ett kryss (X) det främsta hindret

- avståndet till naturområdet är för stort
- barnet har fullt upp med annat
- jag / vi känner rädsla/oro för trafiken på vägen till naturområdet
- barnets känner rädsla/oro för trafiken på vägen till naturområdet
- jag / vi känner rädsla/oro för människor i naturområdet
- barnets känner rädsla/oro för människor i naturområdet
- vädret
- kostnaden (för att ta sig dit, kläder, skor)
- det finns inga hinder
- annat: _____

Kommentar: _____

_____

D: Nedan följer några frågor som handlar om Ert barns fritidsaktiviteter (barnet som svarar på enkäten)

24. Vilka organiserade fritidsaktiviteter deltar ditt barn

- idrottsaktivitet eller annan fysisk träning
- scouter
- orientering
- musikundervisning
- annat _____

- aldrig, deltar inte i några organiserade aktiviteter

ifall Ert barn inte deltar i någon organiserad verksamhet, Vad beror det på?

- för dyrt
- barnet är inte intresserat
- vi har inte tid
- barnet har andra aktiviteter som inte är organiserade
- annat _____

Kommentar: _____

Inomhusaktiviteter

25. Hur många gånger i veckan Ert barn deltar i någon organiserad fritidsaktivitet som till största delen är inomhus? Ange det sammanlagda antalet tillfällen om barnen deltar i flera aktiviteter.

- aldrig, deltar inte i några organiserade aktiviteter
- 1-2 gång i veckan
- 2-4 gånger i veckan
- oftare än 4 gånger i veckan

26. Har barnet möjlighet att ta sig till inomhusaktiviteten på egen hand?

- Ja
- Nej (svara då på frågan nedan)

Varför har Ert/Era barn inte möjlighet att ta sig till inomhusaktiviteten på egen hand?

- det är för långt dit för att cykla eller gå
  - det finns inte tid
  - det saknas kollektivtrafik
  - barnet kan inte bära utrustningen själv
  - har möjlighet, men tillåts inte för att vägen dit är trafikerad
  - annat _____
-

27. Vad är det bästa med att barn deltar i organiserade fritidsaktiviteter inomhus?

---

28. Vad är det sämsta med att barn deltar i organiserade fritidsaktiviteter inomhus?

Utomhusaktiviteter

29. Hur många gånger i veckan Ert barn deltar i någon organiserad fritidsaktivitet som till största delen är utomhus? Ange det sammanlagda antalet tillfällen om barnen deltar i flera aktiviteter.

- aldrig, deltar inte i några organiserade aktiviteter
- 1-2 gång i veckan
- 2-4 gånger i veckan
- oftare än 4 gånger i veckan

30. Har barnet möjlighet att ta sig till utomhusaktiviteten på egen hand?

- Ja (gå till fråga 19)
- Nej (svara då på frågan nedan)

Varför har Ert/Era barn inte möjlighet att ta sig till utomhusaktiviteten på egen hand?

- det är för långt dit för att cykla eller gå
- det finns inte tid
- det saknas kollektivtrafik
- barnet kan inte bära utrustningen själv
- har möjlighet, men tillåts inte för att vägen dit är trafikerad
- annat _____

31. Vad är det bästa med att barn deltar i organiserade fritidsaktiviteter utomhus?

---

32. Vad är det sämsta med att barn deltar i organiserade fritidsaktiviteter utomhus?

---

33. Skjutsar Ni ert barn till den organiserade verksamheten, både inomhus och utomhus?

- Ja (gå vidare till fråga 20)
  - Nej. Varför?:

  - ingen tillgång till bil
  - viktigt att barn klarar sig på egen hand
  - tidsbrist
  - annat _____
-

Markera med ett kryss (X) det alternativ som bäst överensstämmer med ER åsikt

34. Vi önskar att Vårt barn deltog i fler organiserade aktiviteter utomhus!

- instämmer helt
- instämmer i viss mån
- neutral
- instämmer
- instämmer inte alls

Kommentar: _____

35. Vi önskar att Vårt barn deltog i färre organiserade aktiviteter utomhus!

- instämmer helt
- instämmer i viss mån
- neutral
- instämmer
- instämmer inte alls

Kommentar: _____

36. Vi anser att organiserade aktiviteter, både inom- och utomhus, är viktigt för barns utveckling!

- instämmer helt
- instämmer i viss mån
- neutral
- instämmer
- instämmer inte alls

Kommentar: _____

37. Vi upplever vår vardag som stressad!

- instämmer helt
- instämmer i viss mån
- neutral
- instämmer
- instämmer inte alls

Kommentar: _____

Nedan följer några frågor som handlar om Ert natur- och miljöintresse

38. Är ni medlem i någon natur- eller miljöorganisation?

- Ja, vilken _____
- Nej

Markera med ett kryss (X) det alternativ som bäst överensstämmer med ER åsikt

39. Vi anser att barns vistelse i naturen är viktigt för deras utveckling!

- instämmer helt
- instämmer i viss mån
- neutral
- instämmer
- instämmer inte alls

Kommentar: _____

40. Vi uppmuntrar vårt barn att vistas i naturen!

- instämmer helt
- instämmer i viss mån
- neutral
- instämmer
- instämmer inte alls

Kommentar: _____

41. Vi tror att barns möte med naturen påverkar deras förmåga att ta till sig information om miljöproblem!

- instämmer helt
- instämmer i viss mån
- neutral
- instämmer
- instämmer inte alls

Kommentar:

---

42. Vi uppmanar vårt barn till att agera på ett miljöriktigt sätt!

- instämmer helt
- instämmer i viss mån
- neutral
- instämmer
- instämmer inte alls

Kommentar:

---

43. Vårt barn uppmanar oss till att agera på ett miljöriktigt sätt!

- instämmer helt
- instämmer i viss mån
- neutral
- instämmer
- instämmer inte alls

Kommentar:

---

44. Vi uppmanar vårt barn att visa respekt för djur och natur!

- instämmer helt
- instämmer i viss mån
- neutral
- instämmer
- instämmer inte alls

Kommentar:

---

45. Vi anser oss ha goda kunskaper om miljöfrågor!

- instämmer helt
- instämmer i viss mån
- neutral
- instämmer
- instämmer inte alls

Kommentar:

---

40) Vi anser oss ha goda kunskaper om namn på växter och djur i vår närnatur!

- instämmer helt
- instämmer i viss mån
- neutral
- instämmer
- instämmer inte alls

Kommentar:

Tack för er medverkan!

Hälsningar Mattias Sandberg

Bilaga 4

Aktivitetsdagbok

Hej

Detta är din aktivitetsdagbok. Dagboken har sju sidor, en för varje veckodag. Det går att fylla i både bak- och framsida. Börja fylla i vad du gjorde på måndagen och sluta med vad du gjorde på söndagen samma vecka.

Har du några frågor får du eller dina föräldrar gärna kontakta din lärare eller mig (Mattias Sandberg) på telefon X (dagtid), eller mobiltelefon X, eller X hem till mig.

Det går också bra att maila till mig: mattias.sandberg@handels.gu.se

---

Innan du fyller i dagboken vill jag att du svarar på några frågor.

1. Är du: pojke flicka

2. Jag heter _____

(OBS! Kom ihåg att ingen annan än jag och min handledare som kommer att kunna titta i dagböckerna)

3. Hur gammal är du _____ år

4. Var är du född:

I Stockholm, i vilken bostadsområde _____

Någon annanstans i Sverige. Var: _____

I ett annat land. Vilket: _____

5. Vad heter bostadsområdet där du bor: _____

6. Beskriv dina två favoritaktiviteter utomhus!

Denna aktivitet är min favorit när jag är utomhus _____

Denna aktivitet är min andra favoritaktivitet utomhus _____

7. Beskriv dina två favoritaktiviteter när du är inomhus!

Denna aktivitet är min favorit när jag är inomhus _____

Denna aktivitet är min andra favoritaktivitet inomhus _____

Tack för du svarade på frågorna! Vänd blad så får du veta hu dagboken fylls i →

Så här fyller du i dagboken:

- Fyll i dagboken på morgonen i skolan eller på kvällen om du tar med dig den hem! Tänk igenom vad du gjorde under hela dagen innan, från morgon till kväll. Skriv gärna vad du gjorde på rasterna under skoltid men **inte** vad du gjorde på lektionerna.
- Fyll i vad du gjorde, på vilken plats du var, vem du var med och när du gjorde något. Jag är också intresserad av om du var i naturen när du gjorde något.
- Det kan vara svårt att komma ihåg hur länge du gjorde något. Om du inte kommer ihåg de exakta tiderna – skriv den tiden du tror att det var.
- Ibland gör man många saker under en dag och ibland gör man nästa inga saker. Kom ihåg att inte tänka för mycket på dagboken under dagen. Gör det du brukar göra även ifall du inte hade en dagbok att fylla i.
- Kom ihåg att du bestämmer hur mycket du vill skriva i varje rutan. Känn dig aldrig tvingad till något. Dagboken är frivillig!

Ett exempel på hur dagboken kan se ut:

Vad gör jag?	Med någon? Vem?	Var är jag?	Är jag i naturen? Ja eller nej I vilken natur då?	Start kl.	Slut kl.
Äter frukost	Med familjen	Hemma	Nej	7.00	7.30
Klättrar i träd Spelar basket	Med klasskompisar	På skolgården	Ja, bland träden vid skolgården	10.00	10.30
Pratar, umgås	Med klasskompisar	Vid bänkarna bakomskolan	Nej	12.00	13.00
Äter mellanmål	Själv	Hemma	Nej	15.00	15.30
Sitter vid datorn	Själv	Spelar	Nej	15.30	16.00
Cyklar	Med mitt syskon	I närheten av mitt bostadsområde	Ja, cyklar genom skogen och till bäcken	16.00	16.15
Gör läxor	Själv	På mitt rum	Nej	16.30	16.50
Äter middag	Med familjen	Hemma	Nej	17.30	18.00
Tränar fotboll	Med mitt lag	Vid fotbollsplanen	Ja, vi joggade runt ett fält som ligger vid planen	18.00	19.00
Tittar på TV	Med familjen	Hemma	Nej	19.00	20.00
Sover	Själv	Hemma	Nej	20.00	07.00

Nästa sida är dagbokens första dag – måndag. Vänd blad →

Bilaga 5

Intervjuguide, föräldrastudien

- Inledning

Bakgrund, familjen?

- Bostadsområdet/boendet

Beskriv bostaden/området

Service, skolor, lekmiljöer?

Naturområden i hemmet närhet? Vad är det för slags naturområde, tillgänglighet?

Avståndet till arbete/studier/barnens skola?

Kommunikationer?

I relation till andra bostadsområden?

Bra/dåligt?

- Flytt

Orsaker till flytt: arbete, bostad, ekonomiska övervägande, fysiska omgivningen, barnvänlighet, bekanta som har flyttat?

Bodde innan? Uppväxta?

Förväntningar?

Val mellan olika områden?

- Barns roll för boendet

Barnen och boendet?

Barnvänligt?

Bostad, eget rum, datorer, TV?

Att göra för barn i området/bostaden?

Andra barn i området? Vänner? Hur umgås de (i hemmen/utomhus)?

- Barnens fritidsaktiviteter

Fritidsaktiviteter?

Utomhus/inomhusaktiviteter?

Var någonstans? Hemma/ i andra områden

Organiserade aktiviteter? Inomhus/utomhus? I naturområden?

Fritids/fritidsgårdar

Skjutsning, ofta, var?

Grannars/kompisars aktiviteter?

- Aktiviteter i närnaturen

Naturområden i hemmet närhet?

Bra, dåligt?

Vistas barnen där? Varför/varför inte?

Vad berättar de?

Andra barn i området?
Vad uppmuntras barnen till ute/inne – i vilka sammanhang?
Viktigt att barn vistas i naturområden? Varför/varför inte?
Tid för vistelse i närnaturen? Hinder och resurser?
Säsongsskillnader
I andra områden/fritidshus?

- **Er naturkontakt**

Naturkontakt i barndomen?
Idag?
Varför friluftsliv, motiven?
Nära hemmet eller på annat håll?
Förändringar över tid?
I naturen med barnen? Barnen på egen hand? Varför / varför inte?
Olika årstider?
Tillgång till fritidshus?

- **Natur i skolan / barnomsorg**

Naturkontakt i skolan – skolgård, friluftsdagar osv?
Vilka aktiviteter?
Hur uppfattar barnen dessa aktiviteter?
Viktigt att skolan främjar aktiviteter i grönområden?
Har ni aktivt valt / inte valt skola åt barnen?

- **Trygghet / Restriktioner**

Området tryggt/otryggt?
Begränsningar i barnens utomhusvistelse? Varför / varför inte?
Ålder?
Mörker
Trafikmiljön?
Pojkar och flickors aktiviteter?
Oro för flickor och pojkar?
”Främlingar”?
Grannområden trygga/otrygga?

- **Framtiden**

Bo kvar eller flytta? Vad händer när barnen växer upp?
Närområdet/grannarna/vännerna för roll för att ”forma” barnen?
Vad kommer de ha med sig från sin uppväxt i området?
Vad kommer barnen ha med sig av naturkontakt?

- **Något mer att tillägga, avrunda intervjun**

MEDDELANDEN FRÅN GÖTEBORGS UNIVERSITETS GEOGRAFISKA INSTITUTIONER, SERIE B.

Doktorsavhandlingar från institutionen för kulturgeografi och ekonomisk geografi, Göteborgs universitet

- Nr 1 *Olof Wärneryd*: Interdependence in urban systems. 1968
- Nr 17 *Lennart Andersson*: Rumsliga effekter av organisationsförändringar. Studier i lokalisering med exempel från skolväsendet. 1970
- Nr 23 *Lars Nordström*: Rumsliga förändringar och ekonomisk utveckling. 1971
- Nr 43 *Kenneth Asp*: Interregionala godstransporter i ett rumsligt system. 1975
- Nr 44 *Jan Lundqvist*: Local and central impulses for change and development. A case study of Morogoro District, Tanzania. 1975
- Nr 56 *Staffan Öhrling*: Rural change and spatial reorganization in Sri Lanka. Barriers against development of traditional Sinhalese local communities. 1977
- Nr 57 *Ulf Halloff*: Inköpsresor i ett rumsligt system. Metodstudier på grundval av empiriskt material från några stadsdelar i Göteborg. 1977
- Nr 59 *Lage Wahlström*: Naturvården i regional och lokal planering. Geografiska studier med exempel från Göteborgsregionen och övriga delar av de västsvenska länen. 1977
- Nr 60 *Kent Persson*: Sysselsättningen i centrum. Sysselsättningsförändringar i stadscentrum, deras orsaker och verkan - med exempel från Göteborg. 1977.
- Nr 63 *Claes Göran Alvstam*: Utrikeshandel och rumslig dynamik. En studie av den väst-europeiska interna utrikeshandelns ländersammansättning 1955-1975. 1979
- Nr 64 *Sten Lorentzon*: Ortsstruktur, arbetsresor och energiförbrukning. Förändringar i bebyggelsestrukturen och energikonsumtionen vid arbetsresor belysta med exempel från västra Sverige. 1979
- Nr 65 *Bengt Holmgren*: Transportförändringar och rumslig utveckling. Geografiska studier av järnvägsnedläggnings effekter med exempel från två västsvenska kommuner. 1980
- Nr 66 *Rolf Pettersson*: Omlokalisering av statlig verksamhet. Effekter på arbetsmarknaden i mottagande orter. 1980.
- Nr 69 *Åke Forsström*: Commuting accidents. A study of commuting accidents and casualties in some swedish regions during 1971. 1982.
- Nr 71 *Christina Nordin*: Marchés, commerçants, clientèle. le commerce non sédentaire de la région Parisienne - Etude de géographie humaine. 1983
- Nr 72 *Kajsa Ellegård*: Människa - produktion. Tidsbilder av ett produktionssystem. 1983
- Nr 73 *Kjell Gustafsson*: Tekoindustrin och förändringarna i den internationella arbetsfördelningen. Konsekvenser för lokalisering och sysselsättning i Sverige. 1983
- Nr 74 *Ingrid Johansson*: Arbetsplatslokalisering i staden: dåtid-nutid-framtid. Exempel från några stadsdelar i Göteborg. 1984.
- Nr 75 *Magnus Torell*: Fisheries in Thailand. Geographical studies about the utilization of resources in semi-enclosed seas. 1984
- Nr 77 *Bertil Vilhelmson*: Resurser och resor. Äldres aktivitet och handikapp i trafiken. 1985
- Nr 78 *Gerhard Gustafsson*: Etik och lokala utvecklingsstrategier. Bevaring eller förändring av människans livsvillkor. 1986.
- Nr 79 *Lars Aronsson*: Turism och lokal utveckling. En turism-geografisk studie. 1989
- Nr 80 *Peter de Souza*: Territorial production complexes in the Soviet Union - with special focus on Siberia. 1989
- Nr 81 *Bertil Lundberg*: Industriella beroenden. Rumslig och strukturell förändring i ett värmlandsperspektiv. 1991
- Nr 82 *Thomas Jordan*: Flows of pumps: Structure and Change in the International Division of Labour. 1992
- Nr 84 *Joel Yrlid*: Mission och kommunikation. Den kristna missionen och transportnätets utveckling i Belgiska Kongo/Zaire 1878-1991. 1993
- Nr 85 *Martin Gren*: Earth writing: Exploring Representation and Social Geography In-Between Meaning/Matter. 1994
- Nr 86 *Sören Eriksson*: Global shift in the aircraft industry. A study of airframe manufacturing with special reference to the Asian NIES. 1995

- Nr 87 *Gabriel Bladh*: Finnskogens landskap och människor under fyra sekler. En studie av natur och samhälle i förändring. 1995
- Nr 88 *Anders Närman*: Education and nation building in Kenya. Perspectives on modernization, global dependency and local development alternatives. 1995
- Nr 89 *Thomas Blom*: Perspektiv på kunskap och utveckling. Om högskoleutbildningens betydelse i perifera regioner. 1996
- Nr 90 *Inge Ivarsson*: Integrated international production. A study of foreign transnational corporations in Sweden. 1996.
- Nr 91 *Sang Chul Park*: The technopolis plan in Japanese industrial policy. 1997
- Nr 92 *Johan Dahl*: A cry for water. Perceptions of development in Binga district, Zimbabwe. 1997
- Nr 94 *Margareta Espling*: Women's livelihood strategies in processes of change. Cases from urban Mozambique. 1999
- Nr 95 *Lars-Gunnar Krantz*: Rörlighetens mångfald och förändring. Befolkningens dagliga resande i Sverige 1978 och 1996. 1999
- Nr 96 *Per Assmo*: Livelihood strategies and land degradation. Perceptions among small-scale farmers in Ng'iresi Village, Tanzania. 1999
- Nr 97 *Anders Larsson*: Proximity matters? Geographical aspects of changing strategies in automotive subcontracting relationships: the case of domestic suppliers to Volvo Torslanda assembly plant. 1999
- Nr 98 *Mikael Jonasson*: The creation of places in traffic through performative action. 2000
- Nr 99 *Matilde Mordt*: Livelihoods and sustainability at the agrarian frontier. The evolution of the frontier in Southeastern Nicaragua. 2001
- Nr 101 *Kersti Nordell*: Kvinnors hälsa - en fråga om medvetenhet, möjlighet och makt. Att öka förståelsen för människors livssammanhang genom tidsgeografisk analys. 2002
- Nr 102 *Åsa Westermarck*: Informal livelihoods: Woman's biographies and reflections about everyday life. A time-geographic analysis in urban Colombia. 2003
- Nr 103 *Bodil Jansund och Ulrika Blom-Mondlane*: Geografi-didaktik-praktik. Interaktiva studier av förloppslandskapet. 2003
- Nr 104 *Alf Brodin*: Baltic Sea ports and Russian foreign trade. Studies in the economic and political geography of transition. 2003
- Nr 105 *Eva Thulin*: Ungdomars virtuella rörlighet. Användningen av dator, internet och mobiltelefon i ett geografiskt perspektiv. 2004
- Nr 106 *Daniel Rylander*: Nätverkan och regional utveckling. Om gränsöverskridande samarbete i södra Östersjöregionen och nätverkstjänsternas roll i samhällsutvecklingen. 2004
- Nr 107 *Patrik Ström*: The 'Lagged' Internationalization of Japanese Professional Business Service Firms: Experiences from the UK and Singapore. 2004
- Nr 108 *Jonas Lindberg*: Education for all in times of global transformations: Aspirations and opportunities of poor families in marginal areas of Sri Lanka. 2005
- Nr 109 *Ulf Ernstson*: Kontrakt med naturen. Om spridning och implementering av miljöledningssystem. 2006
- Nr 110 *Jerry Olsson*: Responses to change in accessibility. Socio-economic impacts of road investment: the distributive outcomes in two rural peripheral Philippine municipalities. 2006
- Nr 111 *Iraê Baptista Lundin*: Negotiating Transformation: Urban livelihoods in Maputo adapting to thirty years of political and economic changes. 2007
- Nr 112 *Curt Nestor*: Foreign Direct Investment in the Socialist Republic of Vietnam 1988-2000: Geographical Perspectives. 2007
- Nr 113 *Lena Lindberg*: The Regionalisation Process in Southeast Asia and the Economic Integration of Cambodia and Laos into ASEAN. 2007
- Nr 114 *Kristina Thorell*: Naturvårdsplanering med förankring i det lokala. Villkor för delaktighet och underifrånperspektiv i vården av värden i landskapet. 2008
- Nr 115 *Jean Paul Dushimuremyi*: Spatial Distribution of Water Resources and Accessibility to Water. The Case of Bugesera District in Rwanda. 2009
- Nr 116 *Théophile Niyonzima*: Land Use Dynamics in the face of Population Increase. A study in the Districts of Gatsibo and Nyagatare, Eastern Province, Rwanda. 2009
- Nr 117 *Robin Biddulph*: Geographies of Evasion. The Development Industry and Property Rights Interventions in Early 21st Century Cambodia. 2010
- Nr 118 *Pelle Amberntsson*: The Past of Present Livelihoods. Historical Perspectives on Modernisation, Rural Policy Regimes and Smallholder Poverty. A Case from Eastern Zambia. 2011

- Nr 119 *Kristina N. Lindström*: Den massmediala (re)produktionen av turismens platser. Geografiska perspektiv på journalistikens uttryck och produktionsförhållanden. 2011
- Nr 120 *Jonathan Borggren*: Kreativa individers bostadsområden och arbetsställen. Belysta mot bakgrund av näringslivets omvandling och förändringar i bebyggelsestrukturen i Göteborg. 2011
- Nr 121 *Anja K. Franck*: From formal employment to street vending. Women's room to maneuver and labor market decisions under conditions of export-orientation – the case of Penang, Malaysia. 2012